Abdulrazak Gurnah

Deniz Kenarında

Çeviri ve Önsöz
Müge Günay

ABDULRAZAK GURNAH • **Deniz Kenarında**

By The Sea

İletişim Yayınları 3048 • Dünya Edebiyatı 278
ISBN-13: 978-975-05-3156-9

1-2. Baskı 2021, İstanbul
3. Baskı 2022, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYAN Barış Özkul
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Emmanuel Ekong Ekefrey, "Otim Udia", 1999
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Büşra Bakan

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ABDULRAZAK GURNAH

Deniz Kenarında

By The Sea

ÇEVİRİ VE ÖNSÖZ

Müge Günay

ABDULRAZAK GURNAH 1948'de Doğu Afrika kıyısındaki Zanzibar'da doğdu. Anadili, Afrika'da seksen milyon kişinin konuştuğu Svahili'dir. İlköğrenimini İngiliz okullarında tamamladı, çocukluğunda gittiği Kuran kursunda Arapça öğrendi. Gençliğinde Zanzibar Ayaklanması'na (1964) ve sonrasında kurulan sosyalist rejimin çalkantılı yıllarına tanıklık etti. 1968'de İngiltere'ye gitti. Yükseköğrenimini Kent Üniversitesi'nde tamamladı. Doktora tezinde (1982) kolonyal söylemin Doğu Afrika, Karayip ve Hindistan edebiyatındaki izdüşümlerini analiz etti. İhtisasını postkolonyal edebiyat alanında yaptı. Halihazırda Kent Üniversitesi'nde emeritus profesör olarak İngiliz edebiyatı ve postkolonyal edebiyat dersleri veriyor. İlk romanı *Memory of Departure*'da (Ayrılışın Hatırası, 1987) Afrika'da geçen gençlik yıllarının ardından ülkeyi terk eden Hassan karakterinin hafızasında yer etmiş Afrika imgesini postkolonyal dönemin kimlik sorunları ışığında inceledi. İkinci romanı *Pilgrim's Way* (Hac Yolu, 1988) ismini Winchester şehrini Canterbury'deki Thomas Beckett mabedine bağlayan yoldan alır. Daha iyi bir yaşam umuduyla İngiltere'ye gelen Tanzanyalı Davud, karşılaştığı göçmen karşıtı tutumlardan dolayı paranoyaklaşır ve çareyi Tanzanya'daki geçmişini tamamen silmekte arar. *Dottie*'de (1990), Dottie Badoara Fatma Balfour karakteri üzerinden benzer bir yabancılaşma sorunu tartışılır. Fatma Balfour'un melez kimliği; ırk ve etnisite sorununun göçmen ve sürgün karakterlerdeki travmatik etkilerinin yakıcı bir simgesidir. *Cennet*'te (1994) Gurnah, Yakup'un oğlu Yusuf'un Kuran'da anlatılan hikâyesini 1900-1914 döneminin Doğu Afrika'sına uyarlar. Kolonyal söylemin Afrika'ya dair klişeleri kölelik, tarihin çarpıtılması, İslâmofobi gibi meseleler üstünden ele alınırken Yusuf'un bireysel hikâyesi bir yandan kolonyalizmin öte yandan despotizmin eleştirisine açılan ikili bir işlev görür. *Deniz Kenarında* (2001), emperyal pedagojinin Afrika'nın yerli geleneklerine tesirinin doğurduğu verimli paradoksları konu eder. Salih Ömer, Kuran eğitimi almaktan duyduğu geleneksel kıvanç ile kolonyal eğitimin kazandırdığı dünya bilgisi arasında bocalarken yeni Afrika'ya özgü çelişkiler ete kemiğe bürünür. *Son Hediye* (2011), 1996'da yayımlanan *Sessizliğe Hayranlık* (2018) ile birlikte bir nehir roman anlatısıdır. *Sessizliğe Hayranlık*'ın isimsiz anlatıcısı ülkesini terk eden bir Zanzibarlı muhaliftir; Britanya'ya yerleşip evlendikten sonra öğretmenlik yapar. Hayatının en istikrarlı görünen döneminde bireysel tarihini yazmaya karar verdiğinde, aslında hiç de istikrarlı olmayan, kayıp ve kırılgan bir bastırılmış benlikle yüzleşmek zorunda kalır. *Son Hediye*'de ise Gurnah, bu isimsiz anlatıcısının hikâyesini kültürel farklılıkları, belleğe kazınmış tarifsiz acıları kateden bir anlatıya doğru genişletir. *Kumdan Yürek* (2017) ise Shakespeare'in *Kısasa Kısas*'ını modern bir Afrika dramıyla, yürek yakıcı bir ayrılık hikâyesiyle buluşturur. Gurnah'ın hakikat anlayışı, gerek kolonyal dönemin karamsar ve toptancı tasvirlerini gerekse milliyetçi şovenizmi reddeden bir sahici kimlik arayışına dayanır. Gurnah, romanları dışında, Salman Rushdie, Anthony Burgess, Joseph Conrad, Vidiadhar Surajprasad Naipaul, Zoe Vicomb gibi yazarlar hakkında edebiyat eleştirileri yazdı ve eleştirel kitaplar hazırladı. Son olarak 2021 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

Denise için...

Aksi belirtilmedikçe bütün dipnotlar çevirmene aittir.

ÖNSÖZ

MÜGE GÜNAY

Abdulrazak Gurnah, anlatım biçimi itibarıyla romanın birbiriyle "çelişen hikâyeleri" ortaya koyma olanağı sunduğu için daha çetrefil konuları anlatma ve anlama imkânı sağladığından bahseder.[1] Romanlarında, kişisel deneyimi üzerinden de bildiği sömürge dönemi ve sonrasının getirdiği yıkım, bütün çirkinliğiyle dünya siyaseti, umut ve çaresizlikle yüklü bir deneyim olan göç, ikili zıtlıkları aşan bir derinlikle, sembollerle ve metinlerarası göndermelerle anlatılır. Teknik açıdan anlatıcısını genellikle güçsüz bir pozisyonda, zor bir durumda konumlandırması, hayatı daha karmaşık yönleriyle, ulusal-etnik aidiyetlerden bağımsız da okunabilecek insan hikâyeleriyle anlatmasına, mizah ve ironi mesafesini gözetmesine imkân tanır.

1963 yılında Britanya'nın Zanzibar'dan çekilmesinin hemen ardından 1964'te sultanı darbeyle tahttan indiren Abeid Karume hükümeti adada yeterince "Afrikalı" olmayan herkese dehşet saçan bir kıyım başlatmıştı. Nüfusun yaklaşık beşte birinin öldürüldüğü ya da ülkeden kaçtığı bu dönemde Gurnah da Britanya'ya göç

---

1 "Writing and Place", s. 58-60. Online erişim için: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02690050408589910?journalCode=rwas20

etti. Fakat 1960'ların sonunda orada da, Enoch Powell'ın meşhur "Rivers of Blood" konuşmasını yaptığı göçmen karşıtı, ırkçı atmosfer hakimdi; Gurnah'ın yazınını büyük ölçüde şekillendiren bu koşullar oldu; İngiltere'deki nefret ortamını ve onu Zanzibar'dan göç etmeye iten kaotik süreci, *Sessizliğe Hayranlık*, *Terkediş* ve *Deniz Kenarında* gibi romanlarının tarihsel arkaplanında görürüz, bununla birlikte, ülkedeki siyasi durum Gurnah'ın karakterlerinin göç etme kararında etken olsa da her zaman tek sebep değildir.

Romanlarında anlatıcılar, göç ettikleri ülkede yabancıdır, bir mekân olarak dil üzerinden de tezahürleri görülür bunun ("her köşeden bana bağıran, beni hor gören bir dilin içinde yaşıyorum" der, Latif *Deniz Kenarında*'da) ama terk ettiği ülkeye de, içine doğduğu topluma da yabancılaşmıştır. İngiltere hem sömürgeci tahakkümün öznesi hem de yeni hayat, yeni ailedir, Zanzibar hem eski ev, eski hayat hem de geleneklerin ve katı dinsel normların günlük hayatı belirlediği, yozlaşmış siyaseti ve hukuk sistemiyle bir "hapishanedir."

Doğu Afrika sahilinin toplumsal yaşantısını çoğunlukla aile ve aile ilişkileri üzerinden anlatır Gurnah; bu bazen, Hint Okyanusu'ndaki canlı deniz ticaretinin uğrak yerlerinden biri olan Zanzibar'a gelen bir tüccarın/bir yabancının, bir süreliğine aileye girmesiyle (*Terkediş*'te Martin Pearce, *Deniz Kenarında*'da Hüseyin Amca) sarsılan aile dinamiğinin çerçevesinde gelişen olaylarla, bazen de Britanya'ya göç eden kişinin Zanzibar'a, ailesinin yanına bir vesileyle geri dönmesi (*Sessizliğe Hayranlık*), ya da gittiği ülkede geçmişini, yani ailesini hatırlaması (*Son Hediye*) üzerinden hikâye edilen bir Afrika toplumu manzarasıdır.

Gurnah'ın sömürgeciliğin yarattığı tahribatı anlatırken kullandığı sembollerden biri de haritalardır. Haritalar, Walter Benjamin'in "aynı zamanda barbarlık belgesi olmayan hiçbir uygarlık belgesi yoktur," sözünü akla getirircesine, yeryüzünün bir parçasının belli bir düzlem üzerine geçirilmesinden çok bir hiyerarşinin tezahürü olarak karşımıza çıkar. Çizilen sınırlar, sınır kelimesinin anlamını

iptal eden, yağmalanacak yerleri gösteren sınırlardır. *Terkediş*'teki anlatıcının belirttiği gibi "Dünyayı anlama biçimlerinden biridir" fakat bazen haritaların yorumlayamadığı ironiler de olur ve söz konusu sınırlar sığınmak için gidilen bir kapıya dönüşür.

Deniz Kenarında'da ülkesinden sahte bir pasaportla kaçıp İngiltere'ye sığınma talebiyle başvuran Salih Ömer'in eski hayatıyla yeni hayatı arasındaki eşikte, Gurnah'ın Svahili dilinde *bawab* diye bahsettiği bir kapı görevlisi yani pasaport memuru durur. "Her medeni ve müreffeh toplumun vazgeçilmez bir parçası" olarak tanımladığı bu memurla, Kevin Edelman'la, anlatıcı Salih Ömer'in havaalanındaki karşılaşması (yağma ve açgözlülük tarihi de hemen kısaca verilmiştir bu karşılaşmada), Gurnah'ın kapının her iki tarafını da gören perspektifini yansıtması açısından önemlidir:

> Kevin Edelman, Avrupa'nın *bawab*ı, aile evinin avlusundaki meyve bahçelerinin kapı bekçisi; bu aynı zamanda dünyayı yiyip bitirmek için dışarı çıkan kalabalıkları serbest bırakan kapı ve bizim kabul edilmek için gelip aşındırdığımız kapı. Sığınmak için. İltica etmek için. Merhamet için.

Sığınma imkânı sağlamanın ancak tahakküm kuranın bahşedebileceği bir iyilikseverlik olduğunun da farkındadır anlatıcı ve Gurnah; özneyi hükümran olarak kuran dışlamanın diğer yüzü gibidir sunulan bu imkân.

Salih Ömer İngilizce bildiğini saklayarak sığınma talebinde bulunduğu için bir süre görünmez bir konumda kalır, Melville'in *Bartleby* karakteri üzerinden anlatılan bu sessizlik (konuşmamayı tercih ederim) bir tür pasif direniştir ama daha sonra romanın ikinci anlatıcısı Latif'le konuşmalarında dil olmadan kişinin hikâyesiz kaldığından, daha bir yabancı, daha bir mülteci gözüktüğünden, adli bir durumdan başka bir şey ifade etmediğinden söz ederler. Salih Ömer'in konuşulanları duyan, anlayan ve konuşmayan bu dilsiz pozisyondan çıkışı geçmişinin muhasebesini yaparak hikâyesini yeniden kurmasıyla olur. Salih Ömer ve Latif'in farklı zamanlar-

da Zanzibar'dan İngiltere'ye gelmelerine sebep olan şey en genel hatlarıyla bir miras meselesidir. Hikâyeleri geçmişte bir noktada kesişmiştir ve şimdi yıllar sonra yeniden karşılaştıklarında hesaplaştıkları geçmiş, maddi bir borç-alacak meselesinden çok, hem ailele-ri ve ülkelerine karşı borçları hem de devraldıkları ve alamadıkları bir aile mirası/borcu ve bu bağlamda anlatılan kültürel mirastır, toplumsal hesaplaşma kişisel hesaplaşma aracılığıyla işlenmiş gibidir. İki anlatıcının da geçmişlerindeki bu ortak dönemi nasıl farklı hatırladıklarını ve anlattıklarını görürüz, hikâye etmenin kendisi de bir tema olarak karşımıza çıkar.

Bu evsiz anlatıcılara sığınma ya da güvenlik sağlayan dildir, hikâyelerdir ve sevdikleriyle ilişkileridir denebilir. Mesela *Sessizliğe Hayranlık*'ın isimsiz anlatıcısının yuva dediği şey İngiltere değil, karısı Emma'dır. *Deniz Kenarında*'da Salih Ömer, Celia'nın pansiyonunun ikiyüzlü, ırkçı atmosferinde hissettiği yabancılıkta Rachel'in gelişini dört gözle bekler ya da Alfonso'nun havlusu, havluyu sihirli bir halı gibi düşünmesi güvenlik hissini yeniden tesis eder. Ama bu kişiler milliyetlerinden bağımsız, sadece insaniyetleriyle bir sığınma ya da güvende olma duygusu sağlar. Latif'in ve Salih Ömer'in yabancılığı ne İngiltere'ye ayak uyduramamaktan ne de ülkelerindeki sosyal normlarla, dinle sınırları çok net çizilmiş toplumsal düzene uyum sağlayamamaktan kaynaklanır. Zaten Gurnah'ın yazınında hemen hiçbir şey tek bir sebebe bağlanmaz, durumun geneli bir şeyi ifade eder; yabancılık ve aidiyet meselesini kaçan ve "hayatta kalan" olduğunu unutmayan anlatıcıların teselli edilemez sesi sarmalar, bu anlamda belki de yıkıma verilecek en güzel cevap hikâye anlatmaktır, edebiyattır.

Kutsal Emanetler

1

Daha sonra arayacağını söyledi, bazen böyle söylediğinde sonra arar. Rachel. Bana kart yollamış, çünkü evde telefonum yok, olmasını istemiyorum. Kartta, gelmesi sorun yaratacaksa onu aramamı söylemiş, ama aramadım. İçimden gelmedi. Vakit geç oldu, artık bu saatten sonra geleceğini sanmıyorum, gelmez bugün.

Gerçi kartta, bugün altıdan sonra, demiş. Belki de sadece yapılmasıyla hedefine ulaşan o iyi niyet gösterilerinden biridir bu; bununla avunacağımı kesinlikle bilerek, ki öyle de oldu, beni düşündüğünü söylemek için yapmıştır. Önemi yok, ama gecenin karanlık saatlerinde çıkıp gelmesini, açıklamalar ve hayıflanmalarla ortalığı velveleye verip gecenin gebe sessizliklerini bozmasını, olmadık planlar yaparak beni karanlığın kalan saatlerinden biraz daha yoksun bırakmasını istemiyorum.

Karanlık saatlerin benim için ne kadar değerli olmaya başladığına, gecenin sessizliğinin önceden korkunç derecede durgun, kelimelerin üzerinde bekleyip duran tekinsiz sükûnetle son derece gergin olmasına karşın şimdi nasıl da fısıl-

tılar ve mırıltılarla dolduğuna hayret ediyorum. Sanki buraya gelip yaşamak, dar bir kapıyı kapatıp genişleyen bir kalabalığa başka bir kapı açmak gibi. Karanlıkta uzam duygumu kaybediyorum ve bu hiçlikte kendimi daha bütün hissediyorum, ses oyunlarını, sanki ilk defa ortaya çıkıyorlarmış gibi, daha net işitiyorum. Bazen uzaklardan bir müzik duyuyorum, açık havada çalınıyor ve bana boğuk bir fısıltı olarak ulaşıyor. Karanlıktan, onun uçsuz bucaksız boşluklarından ve yer değiştiren gölgelerinden korkmama rağmen geçen her kupkuru günün ardından geceyi iple çekiyorum. Bazen, parçalanan evlerin enkazında ve karmaşasında yaşamak kaderimmiş gibi geliyor.

Olayların nasıl böyle bir hal aldığını kesin bir biçimde bilmek, belli bir eminlikle ilk olarak şu oldu, sonra o buna ve şuna yol açtı ve bu noktaya geldik demek zor. Anlar parmaklarım arasından kayıp gidiyor. Bunları kendi kendime hikâye ettiğim zamanlarda bile bastırdığım şeylerin, hatırlamayı unuttuğum şeylerin yankısını duyabiliyorum, bu da anlatımı, hiç istemesem de epey zorlaştırıyor. Fakat bir şeyler söylemek mümkün ve ben de tanıklık ettiğim, bir parçası olduğum, sonu ve başlangıcı benden öteye uzanan bu küçük duygusal oyunların hesabını verme, muhasebesini yapma arzusu duyuyorum. Bunun soylu bir arzu olduğunu düşünmüyorum. Yani, açıklamak için can attığım büyük bir hakikate vakıf değilim ya da çağımızı ve içinde bulunduğumuz koşulları aydınlatacak ibret verici bir olay gelmedi başıma. Ama bir şeyler yaşadım, evet, yaşadım. Burası o kadar farklı ki sanki bir hayatı bitirmişim ve şimdi başka bir hayat yaşıyorum. Bu yüzden belki kendime bir ara başka bir yerde başka bir hayatım olduğunu ama bunun artık geride kaldığını söyleyebilirim. Bununla birlikte eski hayatımın önümden ve ardımdan coşkun bir biçimde, gürül gürül, sapasağlam aktığını biliyorum. Zamanım var ve zamanın ellerinde-

yim, dolayısıyla kendimi de açıklayabilirim. Er ya da geç buna geleceğiz.

Deniz kenarında küçük bir kasabada yaşıyorum, hayatım boyunca böyle oldu, gerçi bunun büyük kısmı buradan çok uzakta, sıcak, yeşil bir okyanus kıyısında geçti. Artık bir yabancının yarım hayatını yaşıyorum, televizyon ekranlarından içerilere göz atıyorum ve yürüyüşlerimde gördüğüm insanları üzen o bitmek bilmez korkuları tahmin etmeye çalışıyorum. Gözlerimi dört açıp olabildiğince gözlemlememe rağmen içlerinde ne zorluklar yaşadıklarını kestiremiyorum, ama korkarım gördüklerimin çok azını anlıyorum. Gizemli olduklarından değil ama yabancılıkları beni etkisizleştiriyor. En sıradan davranışlarına bile eşlik eden mücadele duygusunu pek anlayamıyorum. Tükenmiş ve şaşkın görünüyorlar, bir türlü akıl erdiremediğim bir hengâmede sürüklenirken gözleri elemle bakıyor. Belki ben abartıyorumdur ya da onlardan farklılığımın üstünde durmakta ısrar ediyorumdur, aramızdaki zıtlık üzerinden bir drama yaratmaktan kendimi alamıyorumdur. Belki sadece boz bulanık okyanustan esen serin rüzgâr karşısında zorlanıyorlardır ve ben de bu manzaradan bir anlam çıkarmak için fazla çaba sarf ediyorumdur. Bunca yıldan sonra görmemeyi, gördüğümü düşündüğüm şeyin anlamıyla ilgili ihtiyatlı davranmayı öğrenmek kolay değil. Yüzleri ilgimi çekiyor. Alay ediyorlar benimle. Sanırım öyle.

Caddeler beni geriyor, tedirgin ediyor ve bazen kapısı kilitli evimde bile alt dünyayı karıştıran fısıltılar ve hışırtılar yüzünden uyuyamadığımı ya da rahatça oturamadığımı fark ediyorum. Üst dünya zaten hep karışık, çünkü Tanrı ve melekleri orada yaşıyor ve yüksek siyaseti tartışıyor, ihanet ve isyanı saklandığı yerden bulup çıkarıyor. Teklifsiz dinleyicilerden ya da muhbirlerden veya kendine hizmet edenlerden hoşlanmıyorlar ve bunların yüzlerini karartma ve saçlarını

ağartma imkânını ellerinde bulunduruyorlar. Melekler, önlem olarak, haylaz kulak misafirlerini caydırmak için ara sıra, sakatlayıcı yaralar açma tehlikesi taşıyan şiddetli bir sağanak gönderiyor. Orta dünya ise, büyüklerinden nasihat dinlemeye çabalarken, kıvranan, çırpınan, burnundan soluyan rahiplerin ve kapı aralığındaki ifritlerin, çenesi düşük cinlerin, ruhsuz yılanların bulunduğu münakaşa alanı. A-aa duydun mu ne dediğini? Ne demek ki bu? Alt dünyanın karanlığı ise, her şeye inanabilecek, her şeye boyun eğebilecek zararsız fırsatçıları ve hayalperestleri bulacağınız yer; bir araya geldikleri daracık alanları sıkıştıran ve kirleten saf ve ruhsuz güruhun alanı bu ve beni bulacağınız yer de burası. Başka hiçbir yer burası kadar uygun değil benim için. Belki de, başka hiçbir yer benim için bu kadar uygun *değildi* demeliyim. Hayatımın en görkemli, en parlak evresinde beni bulacağınız yer burasıydı, çünkü bu şehre geldiğimden beri buranın atmosferinde ve dar yollarında hissettiğim korku ve huzursuzluğu görmezden gelemiyorum. Gerçi her yer için geçerli değil bu. Yani bu huzursuzluğu her yerde ve her zaman hissetmiyorum. Mobilya dükkânları sabahları sessiz oluyor, geniş mekânlar, belli bir sükûnet içinde dolaşıyorum oralarda, yalnızca havada uçuşan minik suni elyaf partikülleri rahatsız ediyor beni, burnumun içine ve bronşlarıma yapışması en sonunda bir süreliğine oradan uzaklaştırıyor beni.

Mobilya dükkânlarını, beni buraya yerleştirmelerinden sonraki ilk günlerde tesadüfen buldum, bununla beraber mobilyalara ilgim her daim vardı. Hiçbir şey yapmasalar ayaklarımızı yere basmamızı sağlayıp bizi yerde tutuyorlar, değersiz hayatlarımızdan duyduğumuz dehşet bizi yıldırdığında, ağaçlara tırmanmamızın ve çıplak halde ulumamızın önüne geçiyorlar. Bizi yolsuz çöllerde amaçsızca dolaşmaktan, orman meydanlarında ve damlayan mağaralarda yam-

yamlık peşinde koşmaktan alıkoyuyorlar. Kendi adıma konuşuyorum, her ne kadar bu alelade görüşüme fikir beyan etmeyenleri katmaya kalkmış olsam da. Her neyse, bana bu daireyi mülteci merkezindekiler buldu ve beni kaldığım yerden, Celia'nın Pansiyonu'ndan buraya getirdiler. Oradan buraya yolculuğum kısa sürdü ama benzer evlerin sıralandığı kısacık sokaklardan bir sağa bir sola kıvrılıp durarak geçti. Sanki bir saklanma yerine götürülüyormuşum gibi hissettim. Fakat sokaklar o kadar sessiz ve düzdü ki bir zaman yaşadığım o öbür şehrin bir bölgesi olabilirdi burası. Hayır olamazdı. Burası çok temiz, aydınlık ve ferahtı. Çok sessizdi. Caddeler fazlasıyla geniş, elektrik direkleri fazlasıyla muntazam, kaldırımların kenar taşları halen tamdı, her şey iyi işler vaziyetteydi. Eskiden yaşadığım şehir aşırı derecede pis ve karanlık olduğundan değil ama oranın caddeleri kendi içine kapanırdı, keskin bir dönüşle kokuşmuş yakınlıkların çürümüş kalıntılarına doğru kıvrılırdı. Hayır, o şehrin bir bölgesi olamazdı burası ama içinde onu andıran bir şey vardı; çünkü burada kısıtlandığımı ve gözlendiğimi hissediyordum. Bu yüzden beni bıraktıkları anda nerede olduğumu anlamak ve denizi bulabilecek miyim görmek için dışarı çıktım. Köşedeki, mobilya dükkânlarından oluşan kasabayı da işte bu şekilde buldum; hepsi birer depo kadar geniş, bir kare içerisinde, sınırları park yerleriyle çizilmiş altı tane dükkân. Middle Square Park deniyor buraya. Çoğu sabah sessiz ve boş oluyor, elyaf partikülleri beni uzaklaştırana kadar yatakların ve kanepelerin arasında geziniyorum. Her gün başka bir dükkâna giriyorum ve birinci ya da ikinci seferden sonra tezgâhtarlar benimle göz teması kurmuyor artık. Kanepelerin, yemek masalarının, yatakların, büfelerin arasında dolaşıyorum, birkaç saniye bir eşyanın başında oyalanıp teknik aksamını kurcalıyorum, fiyatına bakıyorum, şunun kumaşını ötekininkiyle karşılaştırıyorum. Söylemeye gerek yok, bazı

mobilyalar çirkin ve aşırı süslü, bazıları ise zarif ve usta işi, işte bu depolarda bir süreliğine bir tür rahatlama hissediyorum, merhamet ve bağışlanma imkânı buluyorum.

Ben bir mülteciyim, sığınmacıyım. Bu kelimeler, sürekli duyulduğu için sıradan kelimeler gibi gözükseler de öyle değiller. Gatwick Havaalanı'na geçen senenin 23 Kasım'ında bir akşamüstü vardım. Hikâyelerimizdeki küçük, tanıdık bir dönüm noktasıdır bu; bildiğimiz şeyi geride bırakıp sıkış tıkış valizimizi alır, gizli ve çarpık hırslarımızı bastırır, yabancı bir yerlere geliriz. Daha önce deniz yoluyla, karadan ve hayalimde yolculuklar yapmış olsam da bu, bazıları gibi benim de ilk uçak yolculuğum ve havaalanı gibi devasa bir yere ilk gelişimdi. Soğuk ışıklarla aydınlatılmış, boş, sessiz tünellerde ağır ağır ilerliyormuşum gibi hissetmiş olmama rağmen şimdi düşününce, sıralı koltukların, kocaman cam pencerelerin, işaretlerin ve talimatların önünden geçtiğimi biliyorum. Tüneller, dışarıdaki yekpare karanlığa vuran incecik yağmur ve içeride beni kendine doğru çeken ışık. Bildiklerimiz bizi sürekli bir şey bilmediğimiz döneme savuruyor, dünyayı, sanki hâlâ o sığ, soğuk hazneye, çocukluk dönemi korkularımızdan beri tanıdığımız o deliğe, çömelen kişiymişiz gibi görmemize sebep oluyor. Yavaş yavaş ilerledim, her tedirgin dönüşte karşıma nereye gideceğimi söyleyen bir işaretin çıkmasına şaşırdım. Yavaş yürüdüm ki dönüşleri kaçırmayayım, levhaları yanlış okumayayım, şaşkınlıktan bocalayıp daha şimdiden dikkat çekmeyeyim. Beni pasaport masasına yönlendirdiler. "Pasaport," dedi adam, önünde uzunca bir süre, yakalanmayı ve tutuklanmayı bekleyerek dikildikten sonra. Sert görünüyordu yüzü, buna rağmen bakışlarındaki ifadesizlik hiçbir şey belli etmemeye kararlıydı. Tek kelime etmemem, İngilizce bilmiyormuşum gibi davranmam söylenmişti. Bunu neden söylediklerini tam olarak bilmiyor-

dum ama dedikleri gibi davranacaktım çünkü bu tavsiye bir kurnazlık, güçsüzlerin bildiği türden işe yarar bir şeytanlık taşıyordu. Sana adını, babanın adını ve bu hayatta ne işe yaradığını soracaklar: Hiçbir şey söyleme. Adam ikinci kez *pasaport* deyince, hakaret ve tehditle karşılaşacağımdan ürkerek pasaportumu uzattım. En ufak bir aksilikte ters ters bakan, tükürükler saçarak konuşan, sırf kutsanmış otoritelerini kullanma zevki için karşısındakiyle eğlenen, onu aşağılayan memurlara alışkındım. Bu yüzden küçük kürsüsünün arkasındaki göçmenlik işleri memurunun bir şeyleri kayda geçirmesini, söylenmesini ya da başını sallamasını, gözlerini yavaşça yukarı çevirip, ayrıcalıklı olanın ricacıya baktığı gibi kendinden emin bir öfkeyle bana dikmesini bekledim. Fakat sahte belgemi şöyle bir inceledikten sonra, az önce oltasının hareketlendiğini hisseden bir balıkçı gibi dizginlemeye çalıştığı bir memnuniyetle bana baktı. Giriş vizesi yok. Sonra ahizeyi kaldırıp bir süre konuştu. Artık açıkça gülümsüyordu, köşede beklememi söyledi. Yere bakarak dikildiğim için beni sorguya götüren adamın yaklaştığını görmedim. Bana ismimle hitap etti ve yüzüne baktığımda gülümsedi, belli bir güven taşıyan, bu pürüzü çözmek için benimle gelmek ister misin diyen, dostça, yol yordam bilen bir gülümsemeydi bu. Önümde hızlıca yürürken kilolu olduğunu ve sağlıksız göründüğünü fark ettim, görüşme odasına girinceye kadar nefes nefese kalmıştı, tişörtünü çekiştiriyordu. Bir sandalyeye oturdu ve hemen rahatsızca kıpırdandı, hoşlanmadığı bir bedene zorla hapsedilmiş biri olduğunu düşündüm. Gerginliğinin bana karşı tutumuna yansıyacağından korktum ama sonra tekrar gülümsedi ve yumuşak ve nazik davrandı. Küçük, penceresiz beton zeminli bir odadaydık, aramızda bir masa vardı ve duvar boyunca bir bank uzanıyordu. Oda floresan lambalarla aydınlatıldığı için kurşun rengi duvarlar gözlerimin kenarından itibaren etrafımı kuşatı-

yordu. Ceketinin üzerindeki rozeti işaret ederek adının Kevin Edelman olduğunu söyledi. Allah sağlık versin sana Kevin Edelman. Tekrar gülümsedi, fazla gülümsüyordu, belki de elimden geleni yapsam da tedirginliğimi görüyor ve beni rahatlatmak istiyordu ya da belki işi gereği karşısına gelenlerin huzursuzluğundan zevk alması kaçınılmazdı. Önünde sarı bir bloknot duruyordu, benimle konuşmadan önce sahte pasaportuma bakarak birkaç saniyede adımı not etti.

"Biletinizi görebilir miyim?"

Ah, evet bilet.

"Bagajınız olduğunu görüyorum," dedi işaret ederek. "Bagaj etiketiniz."

Anlamamış gibi yaptım. İngilizce bilmeden *bilet*i bilebilirdiniz ama bagaj etiketi biraz ileri seviyeydi.

"Bagajınızı aldıracağım," dedi bileti bloknotunun yanına koyarak. Sonra tekrar gülümsedi, konuyla ilgili başka bir şey söylememek için kendini tuttu. Uzun bir surat, şakak kısmı biraz etli, özellikle gülümserken.

Belki de sadece bagajımı didik didik etmenin vereceği zevkle ve orada göreceği şeyin ona ihtiyaç duyduğu bilgiyi ben yardımcı olsam da olmasam da sağlayacağını bilmenin eminliğiyle gülümsüyordu. Böyle bir incelemenin zevkli olabileceğini tahmin edebiliyorum; bir odaya görüş için hazırlanmadan önce bakmak gibi, odanın sahici sıradanlığının bir tür seyirliğe dönüşmeden önce görülmesi gibi bir şey olsa gerek. İnsanların saklamaya uğraştığı şeyleri açığa çıkaran gizli kodlara eminlikle vakıf olmanın da zevkli bir şey olduğunu tahmin ediyorum, bagajın yorum bilimi; arkeolojik bir izi takip etmek ya da bir nakliye haritasındaki hatları incelemek gibi. Sessizce bekledim, bir rahatsızlık hissedecek olursa onunla birlikte hissedebileyim diye nefesimi onun nefesine uydurdum. Neden Birleşik Krallık'a giriş yapmak istiyorsunuz? Turist misiniz? Tatilde misiniz? Paranız var mı?

Yanınızda para var mı bayım? Seyahat çeki? Sterlin? Dolar? Size kefil olacak biri? Herhangi bir iletişim adresi? Birleşik Krallık'ta bulunduğunuz süre boyunca evinde kalmayı düşündüğünüz biri var mı? Hadi güzel kardeşim, konuşsana. Aileniz Birleşik Krallık'ta mı yaşıyor? İngilizce biliyor musunuz bayım? Korkarım belgeleriniz usule uygun değil bayım, giriş izninizi reddetmek zorundayım. Bana durumunuz hakkında bir şey söylemezseniz bunu yapmak zorunda kalacağım. Durumunuzu anlamamı sağlayacak bir belge var mı elinizde? Evrak, herhangi bir evrak var mı elinizde?

Odadan çıktı, ben de rahat bir nefes aldığımı belli etmeden sessiz sakin oturdum ve adam benimle konuşurken geldiğim sayıdan, yüz kırk beşten geri saymaya başladım. Bilerek aptalı oynadığımı belki anlamıştır diye öne eğilip bloknotunu incelememek için kendimi tuttum, ama birilerinin gözetleme deliğinden beni tam da böyle suçlu çıkacağım bir hamle yapmam için izlediğinden şüpheleniyordum. Böyle düşünmeme o anın heyecanı sebep oldu sanırım. Burnumu karıştırmam ya da bağırsaklarımda pırlanta saklamam umurlarındaydı sanki. Er ya da geç bilmek istedikleri her şeyi öğreneceklerdi. Bu işler için cihazları vardı. Bu konuda uyarmışlardı beni. Ve memurları, benim gibi insanların söylediği yalanları ortaya çıkarmak için kapsamlı bir eğitimden geçmişti, ayrıca bu işte oldukça büyük ve yaygın bir deneyime sahiplerdi. Bu yüzden, endişeli ve düşünceli olduğumu göstermek ve uysal bir izlenim uyandırmak için ara ara gözlerimi kapatarak, kıpırdamadan oturup sessizce sayı saydım. Bana istediğini yapabilirsin, Kevin.

Bagaj olarak yanıma aldığım küçük, yeşil bez çantayla geri dönüp çantayı banka koydu. "Rica etsem şunu açabilir misiniz?" dedi. Telaşlı ve anlamamış gibi göründüğümü umarak detaylandırmasını bekledim. Ters ters baktı ve çantayı işaret etti, ben de yardımsever ve anlayışlı bir gülümsemeyle, ba-

şımı onu teskin eder şekilde sallayarak ayağa kalkıp çantamın fermuarını açtım. Eşyaları teker teker çıkardı, sanki belli bir hassasiyet göstererek açılması gereken kıyafetlermiş gibi özenle bankın üzerine dizdi: biri sarı, biri mavi, ikisi de solmuş iki gömlek, üç beyaz tişört, bir kahverengi pantolon, üç külot, iki çift çorap, bir *kanzu*,[1] iki *saruni*,[2] bir havlu ve tahta bir kutu. Sonuncusuna geldiğinde iç çekti, ilgiyle evirip çevirdi, kokladı. "Maun mu?" diye sordu. Ben bir şey demedim tabii, o havasız odada bankın üstüne saçılmış bir hayatın küçük hatıralarından müteessir olmuştum bir an. Orada saçılmış halde duran benim hayatım değildi, sadece aktarmayı umduğum hikâyenin parolaları olarak seçtiklerimdi. Kevin Edelman kutuyu açtı, içindekileri görünce şaşkınlıkla irkildi. Belki mücevher ya da değerli bir şey bekliyordu. Uyuşturucu. "Nedir bu?" diye sorduktan sonra açık kutuyu dikkatle kokladı. Buna pek gerek yoktu çünkü kutuyu açtığı anda o küçücük oda muhteşem bir kokuyla dolmuştu. "Tütsü," dedi. "Değil mi?" Kutuyu kapatıp bankın üstüne koydu, yorgun gözleri keyifle parlıyordu. Pis kokan sıcak bir çarşıdan gelen ilginç bir ganimet. Bana işaret ettiği gibi sandalyeye oturdum ve o, bloknotuyla tekrar banka gidip oraya serdiği eski püskü eşyaları kaydederken bekledim.

Masaya döndükten sonra da bir süre yazmaya devam etti, bloknotunun iki-üç sayfası dolmuştu bile, sonra kalemini bırakıp arkasına yaslandı, sandalyenin arkası yorgun kürek kemiklerine batınca hafifçe yüzünü buruşturdu. Halinden memnun, neredeyse neşeli gözüküyordu. Cezamı bildirmek üzere olduğunu görebiliyordum, birden içime çöken kasvet ve panik dalgasına engel olamadım. "Şaban Bey, sizi tanımıyorum ve sizi buraya getiren nedenleri ya da bu-

---

1 Doğu Afrika'da ve Arap ülkelerinde erkeklerin giydiği uzun, beyaz, geleneksel kıyafet.

2 Bir çeşit peştemal – yay.haz.n.

nun için girdiğiniz masrafı falan bilmiyorum. Bu yüzden, şu an bunu yapmam gerektiği için üzgünüm ama ne yazık ki Birleşik Krallık'a giriş talebinizi reddetmek zorundayım. Geçerli bir giriş vizeniz yok, paranız yok ve size kefil olabilecek biri yok. Sanırım söylediklerimi anlayamıyorsunuz ama her halükârda pasaportunuza damga vurmadan önce bunları söylemek zorundayım. Pasaportunuza giriş ret damgasını vurduktan sonra bir daha Birleşik Krallık'a girmeye teşebbüs ettiğinizde otomatik olarak geri çevrileceksiniz, tabii evrakınız usule uygun değilse. Az önce söylediklerimi anladınız mı? Hayır, anladığınızı sanmıyorum. Üzgünüm ama yine de bu formaliteleri uygulamak zorundayız. Tüm bunları size daha sonra açıklaması için dilinizi konuşan birini arayıp bulacağız. Bu arada sizi, buraya geldiğiniz havayolu şirketinin bir sonraki müsait seferiyle geri yollayacağız." Boş bir sayfa arayarak pasaportuma göz gezdirdi, sonra ilk gelişinde masanın üzerine bıraktığı küçük damgayı aldı.

"Mülteci," dedim, "Sığınmacı."

Başını kaldırıp yüzüme baktı, ben de yere çevirdim bakışlarımı. Sinirlenmişti. "Demek İngilizce biliyorsunuz," dedi. "Şaban Bey, benimle dalga geçtiniz."

"Mülteci," diye tekrarladım, "Sığınmacı." Bunu söylerken bakışlarımı bir anlığına yukarı çevirdim ve üçüncü kez tekrarlamaya hazırlanıyordum ki Kevin Edelman sözümü kesti. Yüzü hafifçe karardı, soluk alıp verişi değişti ve nefesimi ona uydurmam bir nebze zorlaştı. İki kere derin nefes aldı, kendine hâkim olmak için gözle görünür bir gayret sarf ediyordu, oysa bir levye kapıp ayağımın altında dipsiz, havadar bir çukur açmak geçiyordu içinden. Bilirim, ben de birçok defa istemiştim bunu eski hayatımda.

"Şaban Bey, İngilizce biliyor musunuz?" diye sordu, sesi tekrar yumuşamıştı fakat bu sefer yapmacık değil, biraz daha sertti, resmen kibar konuşuyordu şimdi, çabalıyordu.

Belki biliyorum, belki bilmiyorum. Nefesini tekrar yakalamıştım.

"Mülteci," dedim göğsümü işaret ederek. "Sığınmacı."

Ona işkence ediyormuşum gibi sırıttı bana, uzun uzun baktı, ben de karşılık verdim bu sefer, gülümsedim. Bitkince iç çekti, ardından yavaş yavaş başını sallayıp güldü kendi kendine, belki hiçbir şey anlamadığımı gösteren tebessümüm onu eğlendirmişti. Tavırları bana kendimi, sorguya çekilen ve az önce ucuz bir sözcük oyunuyla bir an için karşısındakinin sinirlerini bozmuş, insanı bezdiren, aptal bir mahkûm gibi hissettirmişti. Gereksiz yere sürpriz bir saldırıya mahal vermemem gerektiğini hatırlattım kendime. Gereksiz yere çünkü onun birçok seçeneği var, benimse bir tane: Kevin Edelman'ın öfkelenmemesini ve aklından zalimce bir şey geçmemesini sağlamak. Sanırım bir mahkûm gibi hissetmeme sebep olan şey o ufacık oda ve benimle konuşurkenki sahte nezaketiydi, oysa ikimiz de biliyorduk ki benim tek derdim içeri girmek, onunsa beni dışarıda tutmaktı. Pasaportuma bezgince göz gezdirdi ve ben de bir kez daha kendimi, aklı başında insanlara boş yere sıkıntı ve zahmet veren, onları bıktıran bir baş belası gibi hissettim. Sonra beni odada tekrar yalnız bırakıp görüş alışverişinde bulunmak ve onay almak üzere çıktı.

İngiliz devletinin, şimdi bile hâlâ tam anlayamadığım nedenlerden ötürü, benim geldiğim yerden gelen insanların, şayet hayatlarının tehlikede olduğunu iddia ederlerse, sığınma hakkı kazanabileceklerine ilişkin bir kararı olduğunu öğreneceğini biliyordum. İngilizler, uluslararası camiaya devletimizin kendi vatandaşları için tehlike arz ettiğini düşündüğünü göstermek istiyordu, hem onların hem de diğer herkesin uzun zamandır bildiği bir şeydi bu. Ama devir değişti, artık *uluslararası camia*nın bütün kibirli üyeleri, o kavrulmuş savanalara doluşmuş itaatsiz ve sürekli didişen güru-

hun saçmalıklarına daha fazla katlanamayacağını göstermek zorundaydı. Bu kadarı da fazlaydı artık. Devletimiz daha önce yaptığı kötülüklerden beter ne yapmıştı? Seçime hile karıştırmıştı, *uluslararası gözlemciler* karşısında veriler üzerinde tahrifat yapmıştı, hâlbuki önceden sadece tutukluyor, tecavüz ediyor, öldürüyor ya da başka biçimlerde alçaltıyordu vatandaşlarını. İngiliz devleti onların bu yanlış davranışları yüzünden hayatının tehlikede olduğunu söyleyen herkese sığınma sağlıyordu. Şiddetle kınadığını göstermenin ucuz bir yoluydu bu, zaten sayıca fazla da değildik, oldukça fakir insanlardan oluşan küçük bir ada olarak, sadece birkaç kişi yol parasını bulabiliyordu. Birkaç düzine genç yol parasını denkleştirebilmiş, ailelerini ve akrabalarını birikimlerini vermeye ya da borç almaya zorlamış ve gerçekten de Londra'ya vardıklarında hayatlarının tehlikede olduğundan endişe ettiklerini söyleyerek sığınmacı olarak içeri kabul edilmişlerdi. Ben de hayatımın tehlikede olduğundan endişe ediyordum, yıllardır böyle hissediyordum, ne var ki bu endişem şu son yıllarda kriz boyutuna çıktı. Bu yüzden gençlerin içeri kabul edildiğini duyduğumda ben de bu yolculuğa çıkmaya karar verdim.

Dolayısıyla Kevin Edelman'ın birkaç dakika içinde elinde başka bir damgayla döneceğini ve benim de gözaltı hücresi ya da kalacak başka bir yere götürüleceğimi biliyordum. Tabii İngiliz devleti ben uçaktayken fikrini değiştirmediyse, bu saçma işin fazla uzadığını düşünmediyse. Öyle düşünmemiş herhalde ki, Kevin Edelman birkaç dakika sonra buruk, şaşkın ve aynı zamanda yenilgiye uğramış bir ifadeyle geri döndü. Artık beni geldiğim yere, ezilenlerin hayatta kalmayı başardığı o öbür ülkeye giden bir uçağa koyamayacağını görebiliyordum. Bu yönden içim rahattı.

"Şaban Bey, neden bu yaşta bunu yapmak istiyorsunuz?" dedi beceriksizce yerine oturarak, endişeyle yüzünü buruş-

turmuştu, üzgün görünüyordu, sonra sandalyenin arkasına yaslandı ve yavaşça omuzlarını oynattı. "Hayatınız gerçekten ne kadar tehlikede? Ne yaptığınızın farkında mısınız? Her kim bunu yapmak için aklınızı çeldiyse size iyilik etmemiş, ilk başta bunu söyleyeyim. Dili bile bilmiyorsunuz ve muhtemelen öğrenemeyeceksiniz de. Yaşlıların yeni bir dil öğrenmesi oldukça zordur. Bunu biliyor muydunuz? Başvuru işlemlerinizin bitmesi yıllar alabilir ve sonra yine de geri gönderilebilirsiniz. Kimse size iş vermez. Yalnız, sefil ve yoksul olacaksınız ve hastalandığınızda burada size bakacak kimse olmayacak. Neden kendi ülkenizde huzurla yaşlanmayı seçmediniz? Bu sığınma işi gençlerin kumarı, onlar gerçekten de Avrupa'da iş, refah falan arıyorlar, öyle değil mi? İçlerinde ahlâklı hiçbir şey yok, sadece hırs. Öldürülme korkusu ve güvenlik değil, sırf hırs. Şaban Bey, sizin yaşınızdaki biri daha doğru bir karar vermeli."

İnsanın kaç yaşında hayati tehlikeden korkmaması gerekir? Ya da kaç yaşında korku duymadan yaşamak ister? Hayatımın, içeri kabul ettikleri o gençlerden daha az tehlikede olduğunu nereden biliyor? Ve daha iyi daha güvende yaşamak istemenin nesi ahlâksızca? Neden hırs ya da kumar olsun bu? Yine de ilgisinden etkilendim, sessizliğimi bozup ona endişelenmemesini söylemek isterdim. Dünkü çocuk değildim, kendime nasıl bakacağımı biliyordum. Lütfen pasaportuma damgayı basın, lütufkâr efendim, gözaltında tutulacağım güvenli bir yere gönderin beni. Dikkatle bakan gözlerimi, onu anladığımı belli etmesinler diye yere çevirdim.

"Şaban Bey, kendinize, şu yanınızda getirdiklerinize bir bakın," dedi kolunu uzatıp eşyalarımı göstererek, asabı belirgin şekilde bozulmuştu. "Burada kalırsanız bunlardan başka bir şeyiniz olmayacak. Ne bulmayı umuyorsunuz burada? Bakın size bir şey söyleyeyim. Benim ailem mülteciydi,

Romanya'dan göç etmişti. Daha fazla vaktimiz olsaydı size bundan bahsederdim, fakat demek istediğim, insanın kendini bulunduğu çevreden koparıp yaşamak için başka bir yere gitmesinin ne demek olduğunu biliyorum. Yoksul ve yabancı olmanın zorluklarını biliyorum, çünkü ailem buraya geldiğinde bunu yaşadı ve bunun mükâfatını da biliyorum. Fakat benim ailem Avrupalı, hakları var, ailenin bir parçası onlar. Şaban Bey, halinize bir bakın. Bunu söylemek beni üzüyor çünkü anlamayacaksınız ama keşke anlayabilseydiniz. Sizin gibi insanlar nasıl bir zarara yol açtıklarını hiç düşünmeden akın akın buraya geliyor. Siz buraya ait değilsiniz, bizim değer verdiğimiz şeylere değer vermiyorsunuz, bunlar için nesiller boyu bedel ödemediniz ve biz sizi burada istemiyoruz. Sizin için hayatı zorlaştıracağız, size saygısızlık edeceğiz, hatta belki şiddet uygulayacağız. Şaban Bey neden bunu yapmak istiyorsunuz?"

Ah şu et yığını keşke erise, erise de bir damla çiy haline gelse.[3] Konuşmasının sonuna kadar nefes alıp verişimi onunkine uydurmam kolay oldu çünkü sesi çoğunlukla, sadece mevzuatı okuyormuş gibi sakin ve tekdüzeydi. Edelman, bir Alman ismi miydi bu? Yoksa Yahudi ismi mi? Yoksa uydurma bir isim mi? Çiye, Yahudi'ye, muskaya dönüşüp yürüse.[4] Her neyse, Avrupa'nın sahibinin ismi bu, onun değerlerini bilen, bunlar için nesiller boyu bedel ödemiş birinin ismi. Ama zaten bütün dünya Avrupa'nın değerleri için bedel ödedi, hatta çoğu zaman ödeyip de tadını çıkarma fırsatı bulamadı. Beni Avrupa'nın yanına alıp götürdüğü o eşyalardan biri gibi düşün. Bu minvalde bir şey söylemek geçti aklımdan ama söylemedim tabii. Ben bir sığınmacıydım, ilk defa Avrupa'ya geliyordum, ilk defa bir havaalanında bu-

---

3 *Hamlet*, Perde I, Sahne II, Çev. Orhan Burian, Milli Eğitim Basım Evi, 1945, Ankara. "*That this too too solid flesh should melt, thaw and resolve itself into dew.*"

4 "*Into a dew, jew, juju.*" *Dew* kelimesi üzerinden kelime oyunu. *Juju* (sv.) muska.

lunuyordum ve fakat bu ilk sorguya çekilişim değildi. Sessizliğin anlamını, kelimelerin tehlikesini biliyordum. O yüzden bunu yalnızca kendi kendime düşündüm. Yerlilerin sakar ve beceriksiz ellerine bırakılamayacak kadar narin ve zarif oldukları için alıp Avrupa'ya götürdüğünüz o upuzun eşya listesini hatırlıyor musun? Ben de narin ve değerliyim, kutsal bir eserim, yerlilerin eline bırakılmayacak kadar zarifim, o yüzden şimdi beni de alsan çok iyi edersin. Şaka, şaka.

Saygısızlık ve şiddet konusuna gelince, bu riski göze almak istiyorum – gerçi ilkinden kaçınmak için gidilebilecek pek bir yer yok, ikincisi ise her an başınıza gelebilir. Yaşlanıp hastalanınca birinin size bakması meselesi içinse, bu avuntuya çok bel bağlamamak gerekir. Ah Kevin, dilerim hayatının dümeni hiç şaşmasın ve hiç açıkta sağanağa tutulma. Bu ricacıya karşı sabrın taşmasın ve lütfen o sahte pasaportuma şu damgayı basma nezaketini göster de Avrupalı nesillerin değerlerini içime çekeyim, elhamdülillah. Sidik torbamı acilen boşaltmam gerekiyor. Bu sonuncusunu söylemeye cesaret edemedim ama o sırada gerçekten öyleydi. Susmak beklenmedik sıkıntılara sokuyor insanı.

Kaşlarını çatıp başını sallayarak konuşmaya devam etti ama ben dinlemeyi bıraktım. Yıllar içinde kendime öğrettiğim bir şeydi bu, önceki hayatımda katlanmak zorunda kaldığım, bağıra çağıra söylenen yalanlar karşısında bir müddet soluklanmamı sağlıyordu. Onun yerine, konuşmadan pasaportuma bakarak, Kevin Edelman'a hatırlatmada bulundum; bu pasaport kirişi kıracak, o yüzden boş konuşmayı bırak ve kaydını yap. Birden durdu, beni tekrar uçağa bindirip Avrupa'yı gerçek sahiplerine bırakmam için iyi niyetle ikna etme çabası boşa çıkmıştı ve parmaklarının arasında tuttuğu öbür damgayla, o iyi olanıyla, pasaportumun sayfalarını karıştırmaya başladı. Sonra bir şey anımsadı ve bu onu gülümsetti. Tekrar çantama dönüp içinden kutuyu çıkardı. Önceden

yaptığı gibi açıp kokladı. "Nedir bu?" diye sordu, sesinin vurgusu daha sertti, kaşlarını çatmış bana bakıyordu. "Nedir bu Şaban Bey? Tütsü mü?" Kutuyu bana doğru uzattı, ardından burnuna götürüp derin derin içine çekti ve tekrar uzattı. "Nedir bu?" diye sordu yatıştırıcı bir tonda. "Kokusu tanıdık geliyor. Bir tür tütsü bu, değil mi?"

Belki de *Yahudi*'ydi. Susarak suratına baktım, sonra gözlerimi yere çevirdim. Bunun *udi* olduğunu söyleyebilirdim ona, o da bu kokuyu nereden hatırladığını, belki ailesinin hâlâ ondan ibadetlere ve kutsal günlerdeki törenlere katılmasını beklediği gençlik döneminde bir törenden anımsadığını söylerdi ve böylece hoş bir sohbet edebilirdik ama o zaman pasaportuma damgayı basmazdı ve hayatımın o ufak, kurak savanamda tam olarak nasıl tehlikede olduğunu öğrenmek isterdi, hatta İngilizce bilmiyor gibi yaptığım için uçağa kelepçelerle bile gönderebilirdi. Bu yüzden onun en kalitelisinden *ud-al-qamari* olduğunu, otuz yılı aşkın bir süre önce gelen bir teslimattan geriye kalan ve yeni bir hayata doğru çıktığım bu yolculukta ardımda bırakmaya içimin elvermediği yegâne şey olduğunu söylemedim ona. Başımı tekrar kaldırıp baktığımda onu benden çalacağını anladım. "Bunu test etmemiz gerekiyor," dedi gülümseyerek, anladım mı diye uzunca bir süre bekledi ve masaya dönerken kutuyu da yanına aldı. Yakınında bir yere, sarı bloknotunun yanına koydu, rahat etmek için gömleğini çekiştirdi ve yazmaya devam etti.

Ud-al-qamari: Kokusu, birinin sesinden bir kesit ya da sevgilimin kolunu boynuma doladığı anların hatırası gibi, beklenmedik bir şekilde, garip zamanlarda hatırıma geliyor. Her Ramazan Bayramı'nda bir tütsü kabı hazırlayıp onunla birlikte evimin içinde yürür ve onu, evin en uzak köşelerine ulaşacak biçimde sallayarak etrafa hoş bir koku dalgası yayardım, bu güzel şeylere sahip olmak için ne kadar uğraştı-

ğımı düşünür, bunların bana ve sevdiklerime verdiği keyfin tadını çıkarırdım – bir elimde tütsü kabı, öbüründe *ud*la dolu bir pirinç tabak. Aloe ağacı, *ud-al-qamari*, ayın ağacı. İsminin bu anlama geldiğini sanıyordum ama bana bu ürünü veren kişi kelimenin tercümesinin aslında qimari, Khmer, yani Kamboçya kelimesinin bozulmuş hali olduğunu söylemişti, çünkü orası dünyada gerçek aloe ağacının bulunduğu tek yermiş. *Ud*, ancak mantar olmuş bir aloe ağacının üretebildiği bir reçineymiş. Sağlıklı bir aloe ağacı bir işe yaramazmış, ama hastalanmış olan bu güzel kokuyu üretirmiş. Küçük bir ironi daha, *kim*in yaptığını biliyorsunuz.[5]

*Ud-al-qamari*yi aldığım adam Bahreyn'de yaşayan İranlı bir tüccardı, dünyada bizim bulunduğumuz bölgeye muson rüzgârlarıyla, *musim*le[6] gelmişti, o ve Arabistan'dan, Körfez'den, Hindistan'dan, Sind'den ve Afrika Boynuzu'ndan[7] gelen başka binlerce tüccar. En az binlerce yıldır her sene böyle gelirlerdi. Yılın son aylarında, rüzgârlar Hint Okyanusu'ndan Afrika sahiline doğru sabit bir hızla eser, akıntılar da rüzgârlara kendilerini uydurarak limana doğru bir kanal açardı. Sonra, yılın ilk aylarında, rüzgârlar dönüp karşı yönden esmeye başlayarak tüccarların geri dönüşlerini hızlandırırdı. Sanki her şey tam da bu şekilde olması için tasarlanmıştı; rüzgârlar ve akıntılar sadece Somali'nin güneyinden sahilin, şimdi Mozambik kanalı olarak bilinen kuzey ucundaki kısmına yani Sofala'ya kadar ulaşırdı. Bu bölgenin güneyinde akıntılar soğur ve tehlikeli olmaya başlar, oranın ötesine geçen gemilerden bir daha haber alınamazdı. Sofala'nın güneyi, içinden geçilmesi olanaksız, sislerle kap-

---

5 Who (World Health Organization) kelimesiyle yapılmış bir sözcük oyunu.

6 Yılın bir bölümü Zanzibar'dan doğuya, diğer bölümü tersine esen, yaşamı ve ticareti etkileyen kuvvetli bir rüzgâr ve bu mevsimde yapılan ticaret için kullanılan isim.

7 Etiyopya, Somali, Eritre ve Cibuti'yi içine alan Afrika'nın doğu ucunu çevreleyen bölgeye verilen isim.

lı, bir mil genişliğinde girdapların görüldüğü, ışıl ışıl parlayan dev vatozların gecenin kör karanlığında yüzeye yükseldiği, kocaman mürekkep balıklarının görüşü bulanıklaştırdığı bir denizdi.

Yüzyıllardır gözü pek tüccarlar ve denizciler, şüphesiz çoğu barbar ve yoksuldu, her sene kıtanın doğu bölgesinde bulunan, uzun bir zaman önce *musim* rüzgârlarını almak için bir çıkıntı oluşturmuş bu sahil kesimine yolculuk ederdi. Yanlarında mallarını, Tanrılarını ve dünyaya bakış açılarını, hikâyelerini, şarkılarını, dualarını ve emeklerinin ürünü sayılabilecek küçük bir bilgi birikimini getirmişlerdi. Ve açlıklarını ve hırslarını, fantezilerini, yalanlarını ve nefretlerini getirmişler, içlerinden bazılarını ömür boyu arkalarında bırakıp satın alabilecekleri, ticaretini yapabilecekleri, koparabilecekleri şeyleri alarak yanlarında götürmüşlerdi; buna satın aldıkları ya da kaçırıp köle olarak sattıkları, kendi topraklarında sefalete sürükledikleri insanlar da dahildi. Bütün bu süreçten sonra o sahil kesiminde yaşayan insanlar artık kim olduklarını pek bilmiyorlardı fakat kendilerini, hem kendi içlerinde hem de uzaktaki, kıtanın iç kesimindeki insan evlatları içinde aşağıladıkları kişilerden farklı kılan şeye tutunacak kadarını biliyorlardı.

Sonra Portekizliler kıtayı kuşatarak o bilinmezliklerle dolu, içinden geçilmesi imkânsız denizden, öyle feci, öyle umulmadık bir atakla ortaya çıktılar ki deniz yoluyla taşınan toplarıyla Ortaçağ coğrafyasını altüst ettiler. Dini merkeze koyarak adaları, limanları ve şehirleri çılgınca kasıp kavurdular, yerleşik halkı yağmalayıp bu gaddarlıklarıyla övündüler. Sonra onları çıkarmak için Ummanlılar geldi ve gerçek Allah adına yönetimi ele geçirdi, beraberlerinde Hindistan parasını getirdiler, hemen arkasından İngilizler, ardından Almanlar, Fransızlar ve gerekli kaynaklar başka kimde varsa onlar geldiler.

Yeni haritalar yapıldı, her santimin açıklamasının yapılabilmesi için eksiksiz düzenlenmiş haritalardı bunlar ve artık herkes kim olduğunu biliyordu ya da en azından kime ait olduğunu. Bu haritalar her şeyi nasıl dönüştürmüştü. Zamanla öyle bir noktaya gelindi ki, Afrika sahili boyunca deniz kenarına yayılmış o küçük şehirler, iç kesimlere doğru yüzlerce kilometre uzanan, kendilerinden aşağı gördükleri ve zamanı geldiğinde yapılan bu iyiliğe karşılık vermekte gecikmeyen insanlarla dolu devasa toprakların bir parçası olarak buldu kendini. Deniz kenarındaki bu küçük şehirlerin uğradığı bir sürü kayıptan biri de *musim* ticaretinden menedilmiş olmalarıydı. Artık senenin son aylarında bir sürü yelkenli limanda payanda üzerinde yan yana durmuyor, aralarında kalan deniz, atıklarının bıraktığı yağ tabakasıyla parlamıyor ya da sokaklar bir şeyler alan-satan, akıl almaz kavgalara tutuşan ve geceleri açık alanlarda kamp yapan, çay demleyip neşeli şarkılar söyleyen veya eskimiş, kirli giysileriyle yere uzanıp birbirleriyle bağıra çağıra şakalaşan, Somalililerle, Suriyeli Araplarla ya da Sindlilerle dolup taşmıyordu. Bundan bir-iki sene sonra, yılın son aylarında, caddeler ve açık alanlar onların yokluğu yüzünden sessizdi, özellikle de yanlarında getirdikleri saf yağ ve reçine, kıyafet, kaba saba biblolar, besi hayvanı ve salamura balık, hurma, tütün, parfüm, gülsuyu, tütsü gibi şeyleri ve her türden biraz biraz bulunan o harika eşyaların eksikliğini hissediyorduk. Şehri dolduran pasaklı şenliklerini özlemiştik. Fakat bağımsızlık sonrasındaki ilk yıllarda kurduğumuz o yeni hayatta onları düşünmek artık olanaksız hale geldiği için çok geçmeden büyük ölçüde unutmuştuk hepsini. Körfez'in varlıklı ülkelerinde lüks bir hayat sürmek varken kim denizin öbür tarafından binlerce mil yol katederek gelip bize kıyafet ya da tütün satmak isterdi ki?

Udu satın aldığım tüccarın hikâyesi şu. Bunu bu şekilde anlatacağım çünkü artık kimin dinleyip dinlemeyeceğini bilmiyorum. Adı Hüseyin'di, Bahreyn'de yaşayan bir İranlıydı, onu bir Arap'la ya da Hintliyle karıştıran herkese hemen İranlı olduğunu hatırlatırdı. Görece zengin tüccarlardan biriydi, İran körfezinin açık bej nakışlı *kanzu*sundan giyerdi, her zaman temizdi ve güzel kokardı, *musim*le gelen her tüccarda rastlanmayan kusursuz bir nezakete sahipti. Nezaketi bir hüner, bir tür yetenek, usul ve terbiyenin özenle işlenerek soyut ve şiirsel bir şeye dönüşmüş hali gibiydi. Parfüm ve tütsü işi yapıyordu ve gerçeği söylemek gerekirse nezaket, zenginlik ve şifalı yağların birleşimi onu, gerçek yüzünü gizleyen, kaypak biri gibi gösteriyordu. Nedense bana dostluk gösterdi. Neden dostluk gösterdiğine ilişkin hiçbir fikrim yoktu demek istemiyorum ama Hüseyin bu tür şeyleri etrafa duyuran biri değildi ve ben de şimdi bununla ilgili birtakım tahminler yürüterek alçakgönüllülükten yoksun biri gibi görünmekten çekiniyorum. Sonunda kendimi methedip Hüseyin'in ustalıkla geliştirdiği ahbaplığımızı basit bir şeye dönüştürmekten endişe duyuyorum.

1960'ın *musim*iydi, ticarete resmî olarak daha yeni atılmıştım. Bunun dört sene öncesine kadar Mali Hizmetler Müdürlüğü Sekreterliği'ndeki idare memurluğu işimin yanında küçük bir ek iş de yapıyordum. Fakat İngilizler, idari birimdeki çalışanlarının bir yandan da başka bir iş yapmasından, özellikle de bu işin mali hizmetlerle bir bağlantısı varsa, rahatsız oluyorlardı, ben de sermayemi biriktirmek için önüme fırsatlar çıktığında bunları el altından değerlendirmek zorunda kaldım. Sonra, 1958 yılında babam öldü ve bana geçimimi ticaretle sağlayacak kadar para bıraktı. Ticaret hayatı acımasız bir hayat, amansız, insanı kemiren, yanlış anlaşılmaya ve dedikoduya açık bir hayat. Bu işe giriştiğimde bunu bilmiyordum. Ardından, kısa bir süre sonra üvey annem

öldü. İkisini de gereken saygıyı gösterip usule uygun olarak defnettim, aksini belirten hain söylentilere rağmen, yeri geldiğinde anlatacağım bunları. Hüseyin'le karşılaştığımda otuz bir yaşındaydım, babamı ve hemen ardından üvey annemi daha yeni kaybetmiştim, güzel bir evde tek başıma yaşıyordum ve başıma konan talih kuşu nedeniyle birçok kişi beni kıskanıyordu. Herkes fesat fesat beni konuşuyordu ve bunun, benim yaşadığım gibi bir yerde güç kazanmanın şaşmaz bir işareti olduğunu düşünüyordum. Kibirli tutumum yüzünden etrafımı sarmaya başlayan kötülüğü göremedim.

Yıllar önce İngiliz yetkililer, onların sağladığı türden bir eğitime daha istekli olan okul çağındaki birçok yerli çocuk arasından beni seçme lütfunu göstermişti, gerçi neye istekli olduğumuzu hiçbirimizin bildiğini sanmıyorum. Öğrenmek saygı duyduğumuz bir şeydi, Peygamber'in tedrisatına saygı göstermemiz öğretilmişti bize, fakat onların verdiği türden bir eğitimde cazip bir yön, modern dünyanın ayırdında olmakla ilgili bir şey vardı. Sanırım İngilizlere gizli bir hayranlık da besliyorduk, orada, ülkelerinden bu kadar uzakta olma cesaretini gösterdikleri için, kendilerinden bu kadar emin görünerek sözlerini geçirdikleri için ve hastalıkları tedavi etmek, uçak yapmak, film çekmek gibi önemli işlerin nasıl yapılacağını bu kadar iyi bildikleri için. Belki de *hayranlık beslemek* hissettiğimizi düşündüğüm şeyi tarif etmek için fazla basit kaçıyor, çünkü bu duygu hem zihinsel hem de somut anlamda hayatlarımız üzerindeki hâkimiyetlerini kabul etmeye daha yakındı, kendilerine duydukları çarpıcı güven karşısında boyun eğiyorduk. Kitaplarında tarihimizi olumsuz taraflarıyla anlattıklarını okumuştum ve olumsuz taraflarıyla anlattıkları için bunlar bize, bizim kendimize anlattığımız hikâyelerden daha gerçek görünüyordu. Pençesinde kıvrandığımız hastalıklar hakkında yazdıklarını okudum, önümüzde uzanan gelecek hakkında, yaşadığımız

dünya ve bunun içindeki yerimiz hakkında yazdıklarını. Bizimle ilgili anlattıkları hikâye o kadar tam, o kadar yerindeydi ki sanki bizi, artık kabul etmekten başka çaremiz kalmayacak şekilde yeniden yaratmışlardı. Hikâyenin alaycı bir havada anlatıldığını zannetmiyorum, çünkü bence onlar da buna inanıyordu. Bizi ve kendilerini nasıl gördüklerini gösteriyordu bu, içinde yaşadığımız bu baskın gerçeklikte buna itiraz etmemiz için çok küçük bir alan bırakılmıştı bize; en azından hikâye henüz tazeyken ve buna göz yumulmuşken böyleydi bu. Onlar bizi yönetmeye başlamadan önce kendimiz hakkında bildiğimiz hikâyeler Ortaçağ'a özgü ve düşseldi, dinî metaforlardan ve bağlılık törenlerinden doğan kutsal ve gizemli mitlerdi, farklı kategoride bir bilgiydi bu; fakat biz bunu savunup gözetsek de onların hikâyeleriyle boy ölçüşememiştik. O çocuk halimi düşündüğümde, ironiye başvurmadan ya da çok katmanlı dünyanın tüm hikâyesini bilmeden, durum böyle görünüyordu işte. Ve okulda bu öbür türlü hikâyelere pek zaman ayrılmazdı ya da hiç bahsedilmezdi bunlardan, sadece somut bilgi yığınını derli toplu şekilde önümüze sererler, kitaplardan bunlara ulaşmamızı sağlarlar, öğrettikleri dil üzerinden bunları aktarırlardı.

Fakat pek çok noktayı atlamışlardı, bunlar için bir şey yapabilmeleri doğal olarak mümkün değildi, bu yüzden zamanla hikâyede boşluklar belirmeye başladı. Bir saldırı karşısında aşınmaya ve çözülmeye başladı hikâye, homurdanarak geri çekilmesi kaçınılmaz oldu. Ne var ki hikâyeler bununla bitmiyordu. Daha Süveyş vardı, Kongo ve Uganda'daki zalimlikler ve küçük yerlerdeki öbür katliamlar. Sonra kendimize ettiğimiz zulümle kıyaslandığında İngilizler bize iyilikten başka bir şey yapmamış gibi geldi. Gerçi iyilikleri baştan sona ironikti. Sınıfta bize zorbalığa direnmenin soyluluğundan bahsedip güneş battıktan sonra sokağa çıkma yasağı uygularlardı ya da bağımsızlık için hiciv yazanla-

rı isyana teşvik gerekçesiyle hapse yollarlardı. Her neyse, dereleri kuruttular, kanalizasyon sistemini iyileştirdiler ve aşı ve radyoyu getirdiler. Sonunda gidişleri çok ani, acele ve nedense fevri geldi bize.

Neyse, o sene diğer istekli öğrenciler arasından beni ve benimle birlikte, o zamanlar şimdikinden oldukça farklı bir yer olan Kampala'daki Makerere Üniversitesi'ne burs kazanan üç kişiyi seçtiler. On sekiz yaşındaydım ve şimdi, dünyaya farklı bir bakış açısından bakmayı öğrenebildiğim ve o açıdan nasıl göründüğümüzü görebildiğim için ne kadar şanslı olduğumu düşünüyorum. Gelişmemiş ve yabani görünüyorduk.

Hüseyin. 1960 senesinin *musim*i bereketliydi; rüzgârlar sakin ve durgundu, dolu dolu düzinelerce gemi sağ salim limana varmış, hiçbiri yolunu kaybetmemiş, hiçbiri geri dönmek zorunda kalmamıştı. O sene hasat da iyiydi, ticaret canlıydı ve bazen gemilerin mürettebatları arasında hırçın denizciler yüzünden patlak veren o ateşli kavgaların hemen hemen hiçbiri yaşanmamıştı. Bu, Hüseyin'in üçüncü *musim*iydi ve açtığım yeni mobilya mağazasına bir şeyler bakmak için gelmişti. Aslında *yeni* bir dükkân değildi bu, babamın helva dükkânını değiştirmiş, yeniden boyayıp aydınlatarak mobilya ve başka güzel eşyalar satmaya başlamıştım. Tüm çabalarıma rağmen içerdeki yağ kokusu hâlâ çıkmamıştı ve umutsuz hissettiğim anlarda burası gözüme, babamın küçük kaplar içinde helva sattığı o izbe, karanlık mağaradan hiç de farklı gelmiyordu. Ama ondan farklı olduğunu biliyordum, umutsuzluğumun sadece ödlekliğin ve belirsizliğin verdiği bir acı olduğunu ve böyle keyifsiz anları yaşamaktan kaçamayacağımı biliyordum. Bu yüzden akıllıca davranmaya çalıştım. Dükkânın şık ve pahalı göründüğünü ve içerde sergilediğim eşyaların kendi değerlerini belli ettiğini biliyordum. Mobilyalara her zaman ilgim olmuştur. Mobilyalara ve

haritalara. Güzel, karmaşık şeylerdir. İki marangoz işe aldım ve onları dükkânın arkasında bir kulübeye yerleştirdim, sipariş üzerine eşya yapıyorlardı; gardırop, kanepe, yatak türü şeyler. Aşina oldukları desenlerde ve nasıl işleyeceklerini bildikleri ahşapla bu tip şeyleri güzel yapıyorlardı. Ama asıl para kazandıran ve benim de bu işte en sevdiğim şey, açık arttırmada satılan ev eşyalarını toplayıp, aralarından değerli olanları ve antikaları seçmekti. Cochin'de ya da Trivandrum'da sandal ağacından yapılmış küçük bir dolap, bir kulübe dolusu yeni cilalanmış kaba-saba maun mobilyadan ve dandik cam panellerden çok daha fazla para ediyor ve daha çok zevk veriyordu; gerçi bunlar da her halükârda benden bu tip ürünler satın alan tüccarlar ve müşteriler sayesinde küçük bir kâr bırakıyordu. Eğer bir onarım yapılacaksa –ilk başlarda çoğunlukla el yordamıyla da olsa– kendim yapıyordum ama müşterilerim bu işleri benden daha az bildikleri için sorun olmuyordu.

Müşterilerim? Antikalar ve nadide parçalar için müşterilerim Avrupalı turistler ve yerleşik İngiliz sömürgecilerdi. Güney Afrika'dan Avrupa'ya gidip geri dönen Castle Hattı yolcu gemilerinin günü birlik uğradığı yerlerden biriydik. Başka hatlar da vardı, fakat Castle düzenli olarak iki haftada bir uğrardı, bir yukarı giderken, bir aşağı inerken. Karaya çıkan turistler yetkili rehberlere teslim edilir, bu rehberler (komisyon karşılığında) turistlerin çoğunu peyderpey benim dükkâna getirirdi. En iyi, en sevdiğim müşteriler bunlardı, gerçi buraya yerleşen sömürgeci memurlarla ve öbür sömürgeci ülkelerden gelen, net söylemek gerekirse Fransız ve Hollandalı, birkaç konsolosluk çalışanıyla da bir miktar alışverişim vardı. Bir keresinde Üst Yetkili bir İngiliz, bizzat Dalgaların Efendisi'nin kendisi, geçen yüzyılda yapılmış gümüş kakmalı Malacca çerçeveli bir aynayı incelemesi için bir vekil yollamıştı. Aynanın fiyatı bütçesini aşıyordu maalesef.

Gönderdiği vekil, fiyatı söylediğimde çok fazla istiyormuşum gibi şaşkın bir hoşnutsuzlukla kırmızı dudaklarını büküp sarı saçlarını karıştırdı ama fiyatın bütçesini aşacağını tahmin etmiştim. Kızarmış yanaklarını şişirip kendi kendine *fahiş bir fiyat*, *fahiş bir fiyat* diyerek birkaç kez ağır ağır bir yukarı, bir aşağı yürüdü, fiyatı amiralin belirlemesini kabul etmemi bekledi ama ben nazikçe gülümsedim ve gerisini dinlemedim. Malacca'yı bilen herkes bunun bu fiyatın bir kuruş altına verilmeyeceğini bilir.

Hemşerilerim bu şeylerin güzelliğini göremediğinden değil. İçlerinden en güzel parçaları dükkânda teşhir için ayırmıştım, insanlar bu parçalara bakmak için gelir ve hayran kalırdı. Fakat bunlar için biçtiğim fiyatları ödemezler, ödeyemezlerdi. Onlar, Avrupalı müşteriler gibi bu şeylere saplantılı biçimde gereksinim duymuyordu; dünyadaki güzel şeyleri ülkelerine götürebilmek için satın alıp, onlara görgülerinin ve açık fikirliliklerinin nişanesi, dünyaperestliklerinin hatırası, kavrulmuş, kalabalık savanaların ganimeti gibi sahip olma ihtiyacı duymuyorlardı. Başka bir dönem olsa üst düzey İngiliz yetkilinin vekilinin o gümüş kakmalı Malacca aynanın fiyatından gözü korkmazdı, özellikle de ona dünyada bundan yalnızca birkaç tane kaldığını söyledikten sonra. Dünyanın genel işleyişi içinde bizim ederimizi zihninde kıyaslayıp bir fetih hakkı olarak kendi biçtiği fiyata ya da bedavaya alırdı. Kevin Edelman'nın *ud-al-qamari* kutuma yaptığı da buna benzer bir şeydi. Bu arzuyu anlamıyor değilim.

Hüseyin'i dükkâna girdiğinde tanıdım, uzun boylu, dünyayı bilen, kimseyle karıştırılamayacak bir adamdı. İçeri girdiğinde aklımdan bir sürü kelime geçti: İran, Bahreyn, Basra, Harun el Reşid, Sinbad ve niceleri. Tanışmamıştık ama onu sokaklarda ve camide görmüştüm. Hatta adını da biliyordum, insanlar ondan, Kamu İşleri Dairesi'nde memur

olan, benim de geçmişte birtakım hassas mevzular için muhatap olduğum Recep Şaban Mahmut'un geçen sene evinde kalan tüccar diye bahsediyordu. 1960'ta onunla birlikte kalmıyordu, söylentilere göre skandal yaratabilecek bir mesele yüzünden araları açılmıştı fakat o bölgede yaşıyordu ve cömertliğiyle tanınıyordu. Cömert olduğunu duyduğumda, kendini her zaman düşkünmüş gibi gösteren kişilerin para yardımı için ona yanaştığını tahmin ettim, bizim iş yapma yöntemimiz sürekli sızlanan bu utanmaz insanlara güçsüzlükleri ve bayağılıkları üzerinden bir geçim sağlıyordu. Benimle Arapça konuştu, nazikçe selamlayıp sağlığımı sıhhatimi sordu, işte bol kazanç diledi, belki şimdiden biraz fazla samimiydi. Arapçam için özür diledim, çat pat konuşabiliyordum ve Svahilice konuştum onunla, *Ah suahil* diyerek hüzünle gülümsedi, *Ninaweza kidogo kidogo tu.* Çok az, çok çok az biliyorum. Sonra şaşırtıcı bir şey yaparak İngilizce konuştu benimle. Şaşırtıcıydı çünkü *musim* döneminde gelen denizciler ve tüccarlar kaba saba, yontulmamış, ayaktakımından kişiler olurdu, yine de bu kendilerine özgü bir terbiyelerinin olmadığı anlamına gelmezdi. Hüseyin elbette onlara benzemiyor ve öyle davranmıyordu fakat yine de İngilizce bilmek okullu olmak demekti ve okula giden kişiler, sefil, sıkış tıkış Arap yelkenlileriyle, boşboğaz, kas gücüne güvenen, galiz bir toplulukla birlikte seyahat eden bir denizci ya da *musim* tüccarı olmazdı.

Ona gösterdiğim koltuğa oturdu, kapkara bıyığını okşayarak gülümsedi, ne amaçla geldiğini sormamı bekledi. Dükkânımı, içinde pek çok güzel şey olduğunu duyduğunu söyledi. Bir arkadaşı için hediye bakıyordu, zarif ve göz alıcı bir şey.

"Arkadaşımın ailesi için," dedi.

Bundan, bir kadın için hediye baktığını anladım, belki bir iş arkadaşının karısı için, belki başka biri için. Ona etrafı gezdirdim, ilk başta abanoz ağacından ince, uzun bir ku-

tu beğendi, bu kutuyu aldığımda bir suikastçının hançerine kılıf olabileceğini düşünmüştüm. Sonra, üzerine kemerli bir kapı girişi ve çark desenleri nakşedilmiş tik ağacından oval bir dolabın önünde durdu. Fakat ben gözlerinin daha o anda abanoz ağacından yapılma, incelikle bükülmüş üç bacak üzerinde duran ve titrek parlaklığı uzaktan bile seçilebilecek denli cilalanmış alçak masaya yöneldiğini gördüm. Oraya varmadan önce uzun bir süre gümüş bir tepsi üzerine yerleştirilmiş yeşil, oluklu kadeh setine baktı, yaldızlı kenarında parmağını gezdirip iç çekti.

"Çok güzel," diye mırıldandı, "Enfes".

"Ya şu," dedi, abanoz masaya yaklaştığımızda, o an anladım o masaya göz diktiğini.

"Bu küçük şey mi?" diye sordum. Fiyatı söyleyince kibarca gülümsedi ve başını salladı. Koltuklarımıza döndük ve bu konuda nazik ve keyifli bir fikir alışverişinde bulunduk. Bir süre sonra anlaşamayacak kadar ayrı düşündüğümüz ortaya çıktığında Hüseyin konuyu değiştirdi ve başka bir şeyden bahsetmeye başladı, şu an ne olduğunu anımsayamıyorum. İşte bu şekilde, o güzel masa üzerinden sıradan bir görüş alışverişinde bulunup birbirimize yönelttiğimiz ufak tefek iltifatların keyfine vararak arkadaş olduk. Belki bunda İngilizce konuşmamızın verdiği bir zevk de vardı. Gün içinde bir noktada Hüseyin mutlaka dükkâna uğrar, *benim masam* dediği masa hâlâ orada duruyor mu diye bakar, sonra da oturup sohbet ederdi. Bazen başka biri daha gelmiş olur, hasbıhal eder, haberleri alır, verir, biraz iş yapardı, küçük şehir hayatının eğlence rutini buydu. Böyle zamanlarda Hüseyin oturup arkasına yaslanır, sohbeti takip etmek için elinden geleni yapardı. Bu sohbetlerde olağanüstü hiçbir yön yoktu ama Hüseyin bunları dikkatle dinler, özellikle de kaçırmak istemediği bir şey varsa, yardım edilecek bir şey var mı diye sorardı bana. Bu onun nezaket gösterme kabiliyeti-

nin bir parçasıydı ve bazen de nefis bir dedikoduyu kaçırmamak için yapardı. Ama dükkânda başka kimse yoksa koltukta arkasına yaslanır, sağ ayak bileğini sol bacağının altına sokar, tortop olup oturur, konuşurdu.

Afrika'daki üçüncü *musim*iydi bu. Ailesinden kimse daha önce burada ticaret yapmamıştı, çoğunlukla Uzak Doğu'yla alış-verişte bulunmuşlardı. Büyükbabası Cafer Musa, efsaneleşmiş bir tüccardı. Hayatının çoğunu Malaya ve Siam'da geçirmişti, oraya küçük bir çocukken babasının tanıdığı başka bir İranlı tüccarın çırağı olarak gitmişti. İranlı ve Arap tüccarlar yüzyıllardır Malaya'da ticaret yapardı, Hadramutlu tüccarlar İslâm'ın mesajını oraya yedinci yüzyılda, Peygamber'e Mekke'de vahiy geldiği dönemle aynı zamanda, götürmüştü. Hindistan ve Çin'den gelen tüccarlar da vardı ve bütün bu insanlar ticaret yapmak için rekabet eder ve çalışırdı. Fakat İslâm dini Malaya'da, Müslüman devletlerin doğuşunu ve bir İslâm imparatorluğunun kuruluşunu sağlayacak ölçüde yaygınlaştı. Portekizliler ve Hollandalılar 1500'lerden beri fethetmek ve kendi usullerine göre yönetimi ele almak için gelmiş olsa da en sonunda 1850'lerde İngilizler kasıla kasıla gelip Müslüman Malay ülkelerinin gücünü hükümsüz kıldı. Bütün bunların Hüseyin'in hikâyesine etkisi olmuştu.

Hüseyin'in büyükbabası Cafer Musa'nın iş girişimleri Malaya'ya geldiği ilk andan itibaren başarıya ulaşmıştı ve Cafer Musa henüz genç bir adamken servet sahibi olmuştu. Hayatının en parlak evresinde, her türlü ticareti yapıyor, Asya denizlerinde birçok gemi işletiyordu. Bu büyük başarı, Avrupalıların, özellikle de İngilizlerin, dünya üzerinde sıkı bir hâkimiyet kurduğu döneme rastlamıştı. İngilizler, 1880'lerde, Uzakdoğu ticaretinde, daha ileri bir uygarlık seviyesine ulaşma adı altında herkesi oyun dışı bırakıyorlardı. Afyo-

nu, kauçuğu, konserveyi, keresteyi, baharatları istiyorlardı ve hepsini başka kimsenin, yerlilerin, Müslümanların ya da şeytana tapanların ve özellikle de kendi kontrolleri dışında kalan bölgelerin tüccarlarının müdahalesi olmadan istiyorlardı. Burada da, diğer her yerde olduğu gibi, kendi istediklerini yaptıracaklarını düşünmek için pek çok sebep vardı. Bu yüzden Cafer, biraz da o dönemin gerektirdiklerine riayet ederek gemilerine kaptanlık etmesi ve ofisinde çalışması için Avrupalı kaptanları işe aldı. Birtakım numaralar yaparak onu Avrupalı çalışanları yönetiyormuş gibi göstermeyi başardı; kendisi bu kurnaz hizmetlilerinin kurbanıydı, onlar olmadan işler yürümezdi. Görünüşte Avrupalı bir şirketti bu, ama gerçekte Cafer Musa ofisin arkasındaki eski, ahşap odasında oturup işleri için Allah'a şükrediyor ve yeni yatırım planları üzerinde çalışıyordu. Gemileri ticaret için güneyde Sulawesi'ye, Uzakdoğu'da Khmer[8] ülkelerine, batıda Bahreyn'e kadar uzanıyor, arada başka yerler çıkarsa oralara da gidiyordu. Yüksekten atan Avrupalı şirketlerin iflasını, gemilerindeki havalı kaptanların ve mürettebatın liman işçileri olarak çalışmaya başlamalarını ve intiharlarını sessizce izliyordu. Hepsi de iflas etmemişti kuşkusuz, ama cesaret verici bir miktarı etmişti ve buharlı gemilere, mükerrer atışlı tüfeklere ve yeni dünya düzenine teslim olmak için sıraya girmiş Malaya sultanlarına rağmen, bir süre sonra Cafer Musa'nın Malaya'nın en zengin tüccarına dönüştüğünü fark etmemek imkânsız bir hale gelmişti.

Bu son derece kritik bir noktaydı onun için, o da pekâlâ farkındaydı bunun. İngilizler müdahale edebildikleri her yere müdahale ediyor, yerli hükümetin karmaşık düzenine büyük bir kuvvetle nüfuz ediyor, araştırmacı sorular soruyor,

8 Khmer İmparatorluğu; Güneydoğu Asya'da şu andaki Laos, Tayland, Vietnam, Myanmar ve Malezya ülkelerinin topraklarında egemenlik kurmuş bir imparatorluk.

raporlar yazıyor, temizlik yapıyor, konsolosluk, yerleşim ve gümrük yönetmelikleri düzenleyip birkaç kuruş kazandırabilecek her şeyin yönetimini ele alarak bir düzen oluşturuyordu. Bir yanda da bu zengin İranlı, İngilizlerin ısrarla Arap diye tanımladığı tüccar vardı; hakkındaki söylentiler ve tahminler onu gerçekte olduğundan daha zengin gösteriyordu, insanların duyduğu haset nedeniyle efsanevi ve acımasız bir düzenbaza, bir despota, köle tacirine, haremi olan birine, bir oğlancıya dönüşüyordu ve bu kişi daha değerli ellerde olması gereken ticareti beceriyle kontrol altında tutuyordu. İşini yürütme yöntemlerinin incelendiğinden söz ediliyor ve hatta hakkında insan kaçırma ve cinayetten cezai takibat başlatılması ihtimali konuşuluyordu. Kimse Cafer Musa'nın karşısında bunlardan bahsetmiyordu ama o Avrupalıların bu söylentileri yaydığını biliyordu ve bunların doğru olmasını ne kadar istediklerinin farkındaydı. Yanında çalışan Avrupalıların davranışları her ne kadar hâlâ yaltakçı ve saygılı olsa da gözlerinde onu ister istemez küçümsediklerinden şüphelenmesine yol açan bir şey görmüştü.

Cafer Musa'nın iki kızı, iki oğlu vardı, üçü de Malaya'da doğmuş, merhum eşi Meryem Kuhaf'tan olmuştu, Allah yattığı yerde huzur versin. Kızları, Zeynep ve Azize bu olaylar yaşanmadan önce düzgün evlilikler yapmıştı ve biri Mumbai'de, öteki Şiraz'da kocalarıyla birlikte yaşıyordu, ikisinin kocası da Cafer'le uzaktan akrabaydı. Yıllardır, belki yüzyıllardır durum buydu: İnsanlar ticaret için ne kadar uzağa giderse gitsin, haber alıp haber gönderebiliyordu ve sırası geldiğinde oğullarını ve kızlarını evlendirmek için her zaman uygun bir aday buluyorlardı. Bu bizim çağımızda artık böyle olmasa da o dönem Cafer'in kızları için de geçerli olmuştu. Cafer Musa, İngilizlerin açgözlülüğü başa çıkılamaz bir hal almadan önce Malaya'dan dikkat çekmeden, gizlice çekilmeye başlamak gerektiğini seziyordu. Olaylar doğal akı-

şında ilerlerken, oradan oğluyla birlikte mümkün olduğunca zarar görmeden ayrılabileceği vakit gelene kadar işini kızlarının adına Mumbai ve Şiraz'a aktaracak ve damatlarını başına koyacaktı.

Oğlu Rıza buna karşı çıktı. Babasının yıllardır işleri Avrupalılar yönetiyormuş gibi göstererek dolap çevirmesine ve hem kendisine hem babasına küstahça saygısızlık ettiğini düşündüğü çalışanlara sinirleniyordu. "Eğer artık savaş istiyorlarsa, savaşalım onlarla," demişti babasına. Bu kibirli köpeklerden vazgeçip Malayalıları, Hintlileri ve Arapları işe alalım ve elimizden geldiğince rekabetçi bir ticaret benimseyelim. Tüm yetişkin hayatı boyunca rekabetçi bir ticaret yöntemi izlemiş olan Cafer Musa oğlunun öfkesi karşısında endişelenmiş ve tedirgin olmuştu. Söz konusu kişiler köy sultanları değil, dünyanın yöneticileriydi. Oğlunu güzel sözlerle ikna etti, içinde bulundukları durumun mantıklı davranmayı gerektiren gerçeklerini anlattı ve en sonunda ona bunları dayattı. Rıza saygı göstererek geri adım attı ama ikna olmamıştı, hâlâ bu adaletsizliğe köpürüyordu.

1899 yılında Cafer Musa felç geçirdi. Evinin üst katındaki geniş verandada yürüyordu, akşamüstleri hep yaptığı gibi güzel bahçesinde turlamak için çıkmak üzereydi ki sanki biri karnına kuvvetli bir yumruk attı. Kalbi yerinden çıktı. Bahçıvan Abdulrezak çiçek tarhlarını her zaman ikindi vakti sular ve efendisinin gelip onu onaylaması ve görevlendirmesi için beklerdi, bu sohbetleri kendi için de günün en önemli kısmı olarak görürdü, o sırada karısı için yasemin topluyordu ve bir gözü de tüccarın yatak odasına açılan verandadaydı. Bu yüzden Cafer Musa'nın iki büklüm olup yana devrildiğini gördü ve bir an dünyanın sona erdiğini gösteren bu manzara karşısında donakaldı. Bahçıvan yardım için bağırarak, cilalı tik ağacından yapılma merdivenleri çıkarken kayıp bacaklarını sürterek, basamaklarda çamurlu ayak izleri

bırakarak yukarı koştu. Tüccarı kollarından kavrayıp bir çocukmuş gibi sarstı ve birinin gelip yardım etmesi için haykırdı. Kimse gelmedi. Günün o saatinde ve evin o kısmında oraya gelebilecek kimse yoktu. Burası tüccarın bahçe terasıydı; bir zamanlar akşamın ilk saatleri boyunca sevgili eşi Meryem Kufah'la oturup sohbet ettiği ya da onu dua okurken dinlediği ve kızların da anneleri ölmeden önce burada yaşarlarken, bazen onlara katılarak beraber şarkı söyledikleri, güldükleri, sohbet ettikleri yerdi. Biraz daha küçükken Rıza da onlarla otururdu. Onlar evden ayrıldıktan sonra bahçıvan dışında kimse evin bu kısmına, günün bu saatinde gelmezdi. Bu yüzden Cafer Musa, bu efsanevi Arap, acımasız tüccar, bahçıvanı Abdulrezak'ın kollarında öldü, Abdulrezak'ın yüzü üzüntüsüyle birlikte boşanan gözyaşları, sümük ve kanla kaplanmıştı.

"Babam Rıza, o kalabalık cenaze alayının başını çekerken bile yapacağı değişiklikleri planlıyordu," dedi Hüseyin. "Durum umutsuzdu ve büyükbabamın tahmin ettiği gibi işi batırdı. 1900 yılında bir ara, ilk bulduğu fırsatta Avrupalı çalışanlarını işten çıkardı ama sonra kendisiyle iş yapmayı, üst düzey görevlerde çalışmayı kabul edecek kimse bulamadı. İngilizlerden çok korkuyorlardı. O dönem bütün sultanlar İngilizlerle, himaye altına girmeyi kabul ettikleri anlaşmayı imzalamışlardı. Babam Rıza, işten çıkardığı bütün kaptanlara, müdürlere, sevkiyat ve teslimat bekleyen bütün şirketlere büyük, çok büyük tazminatlar ödemek zorunda kaldı. Mahkemede ödettiler bunları. Sigortacılar zararını karşılamayı kabul etmedi. Gümrükte her şeyi didik didik ettiler, geciktirdiler, onu rüşvetçilikle suçladılar. Muhtemelen doğruydu bu. Muhtemelen istediklerinin bu olduğunu düşündü. O sıralar yirmilerindeydi ve herkes kadar yetenekli olduğunu düşünüyordu, ama değildi. En azından Avrupalılar

kadar değildi. O yüzden böyle yavaş yavaş boğdular onu ve iş battı. Mağrur İngilizler şöyle dursun yerli kaynaklardan bile kredi alamadı. 1910'dan sonra Malaya'nın tamamı onlarındı, hatta Johor ve kuzeydeki eyaletler de ve o on yıl içerisinde büyükbabamın büyük bir marifetle kurduğu o başarılı şirket, hâlâ borçsuz da olsa, küçücük bir şeyden ibaret kalmıştı. Babam borçtan titizlikle kaçınırdı. En sonunda evi ve o güzel bahçesini satmayı düşünmek zorunda kaldı. Tüm bu süreçte bahçıvan bahçeye güzel bakmıştı. Ve sonra ev satılığa çıkınca büyükbabam hakkındaki bütün o söylentiler yeniden başladı, köle tüccarı, sabıkalı vb. Fakat bu sefer bahçıvanı düdüklediğini de söylediler, ifadem için kusura bakmayın, o yüzden onun kollarında ölü bulunmuştu. Babamın oradan gitme, bu tip bir utanmazlığa tenezzül etmiş insanların çirkinliğinden uzaklaşma vakti gelmişti."

Rıza, ona, Hüseyin'e ve bazen de Malaya'da başından geçenleri bilmek isteyenlere böyle anlatmıştı hikâyeyi ama bu mevzudan hoşlanmıyordu. Anlatırken öfkeleniyor ve bazen de yapılan haksızlık gözlerini yaşartıyordu. Anlatması hoş bir hikâye değildi bu, özellikle de insan kendi oğluna ve Bahreyn'de iş yaptığı tüccarlara anlatıyorsa. Babasının böyle uzak bir yerde bu kadar sebat ederek biriktirdiği serveti kaybetmişti. Cafer Musa her tüccarın düşlediği şeyi yapmıştı. Dünyalığıyla uzak bir diyara doğru yola çıkan ve orada servet ve saygınlık kazanan bir tüccarın macerasını yaşamıştı. Rıza'nın kaybı bu düşün kâbusuydu, bir ömür süren fedakârlık ve kurnazlıktan sonra oğlu her şeyi kaybetmişti. Hüseyin anlatırken benim de aklımdan bu geçti. Hatta Rıza hikâyeye girdiği anda her şeyi kaybedeceğini tahmin etmiştim. Aslında her şeyi kaybetmemişti. Bu enkazdan Bahreyn'de başka bir iş kurup Siam'dan, Malaya'dan ve doğudaki daha uzak başka yerlerden parfüm, tütsü ve kumaş ithal etmesine yetecek kadarını kurtarabilmişti. Bilinen dünyanın

büyük bölümü gibi Bahreyn de İngilizler tarafından yönetiliyordu fakat oradaki yönetim tarzlarının modası geçmişti. Burası onlar için yalnızca düşmanlarına karşı saldırıya geçebilecekleri ve gemilerine yakıt ikmali yapabilecekleri bir yerdi. Ve yüzyıllardır Bahreyn'de faaliyet gösteren İranlı, Arap ve Hintli tüccarlar kibirli bir küçümsemeyle sinmeyecek kadar kurnazlardı. Orada 1930'larda yağ bulunmadan önce ithalat haricinde üzerine kavga edilecek bir şey yoktu zaten; ne konserve, ne kauçuk, ne altın ne de kazıp çıkararak Avrupa'ya ganimet olarak götürülebilecek herhangi bir ürün.

Bazen Rıza talep olduğunda az bulunur ahşap ticareti yapardı; bir ağa kendine yeni bir ev yaptırırken marangozları merdivenler için tik ağacına ihtiyaç duyduğunda ya da yatak odası için maun ağacı gerektiğinde onlara satardı. Veya Suriyeli bir sultanın ya da bir Rus baronun veya Alman bir bankerin içinde oturup servetiyle böbürlenebileceği bir saray yaptırmak için malzeme alan bir satıcı istediğinde verirdi. Bu alışverişleri ben hayalimde canlandırıyorum yoksa Hüseyin bana, bir Rus baronunun aracısıyla iş yaptığından, bu baronun Çar'ın çok yakında İran'ı ele geçireceğini düşündüğü için hazırlık yapıp Meşhed'e yerleştiğinden bahsetmedi. Hüseyin neyin ticaretini yaptığını söylemişti, unuttum. Belki de söylemedi. Hatta Rıza, işin bir kısmını malzeme tedarik etmek için temsilci işlevi görsün diye ve hâlâ elinde kalan ufak tefek serveti çekip çevirmesi için Malaya'da bırakmıştı.

Her neyse, Bahreyn'e taşınması da babasının Malaya'daki başarısı kadar bereketli olmuştu ama aynı görkemli tarzı taşıdığı söylenemezdi. Türklerle savaş ona zarar vermedi aksine yaradı, binlerce çirkin İngiliz ve Hindistan ordusu Irak'taki savaşa giderken oradan geçince işleri hareketlendi. (Zavallı Irak, görünüşe bakılırsa, İngilizler şu veya bu nedenle bu yüzyılda da orayla sık sık savaşıyor.) Ve savaş-

tan hemen sonra, 1918 yılında evlendi Rıza, Hüseyin dünyaya gelmeden önce üç kızı oldu. İnsanlar bütün gün dükkânına girip çıkardı; bir şeyler alsalar da, satsalar da, öylece oturup ağır kokular içinde sohbet etseler de hep içtenlikle karşılanacaklarını bilirlerdi. Çocukları dükkânda boş boş dolanır, herkes onları sever ve şımartırdı, onlar da bu sevgiyi büyümüş de küçülmüş bir ağırbaşlılıkla karşılardı.

"Çocuklarını severdi," dedi Hüseyin, hatırlayınca gözleri yaşlarla doldu. "Onlar da onu severdi. Bu konuda... çok duygusaldı, sanki başka herkesin de onları sevmesini isterdi."

Hüseyin on yaşındayken Rıza, Malaya'da kalan ufak tefek işleri kapatmak, eskiden gittiği yerleri görmek ve merak eden herkese her şeyin tümden de kötü gitmediğini göstermek için oraya bir yolculuk yapmaya karar verdi. Hüseyin'i hem şansının yaver gittiğinin kanıtı olarak yanına almıştı hem de büyük dünyayı görsün ve onunla baş etmeyi öğrenmeye başlasın diye. Dört ay boyunca seyahat etmişlerdi – deniz yolculuğu yapmışlar, ticaret yapmışlar, etrafı gezmişler, arkadaşları ziyaret edip yanlarında kalmışlardı.

"Bir saniye bekle," dedim Hüseyin'e, "Bir harita getireyim. Tüm bu yerleri bana göstermeni istiyorum. Nerede olduklarını görmek istiyorum."

Bangkok'a bile gitmişlerdi, Rıza gençken birkaç ay orada yaşamış, işler kötü gitmeye başlamadan önce babasının oradaki temsilcisinin evinde kalmıştı. Bangkok, kanalları, nehir kıyısındaki bulvarlarıyla o zamanlar sakin, güzel bir liman şehriymiş, şu anki gibi insan kaynayan dev bir umacı değil. Dünyanın her yerinden insanlar; Çinliler, Hintliler, Araplar, Avrupalılar orada toplanırmış. Hüseyin için inanılmaz bir yolculuk olmuş bu, olağanüstü bir yolculuk, o dönemden kalan imgeleri ömrü boyunca unutmamış. Ve o bana bunları sadece hikâyeler olarak anlatmış olsa da benim de o zamandan beri aklımdan çıkmadılar. Kraliyet adasının tapına-

ğının avlusunda anlattığı yürüyüş şu gün bile aklımda, tarif ettiği o yalın sükûnet ve tapınağın kubbesinin ezici otoritesi. Buraya geldikten sonra o tapınağın fotoğrafını gördüm ama Hüseyin'in tarif ettiği güzelliğin zerresini taşımıyordu.

Babası Bangkok'tayken Kamboçya'dan gelen bir parti iyi kalite *ud-al-qamari*yi uygun bir fiyata satın almıştı ve bunu Bahreyn'e döndükleri gemiye yükletmişti. *Ud-al-qamari*nin, ayın ağacının, yani Khmer'in ağacının bozulmuş hali olduğunu açıklayan Hüseyin'in babasıydı. Onlar Bahreyn'e döndükten kısa bir süre sonra Japonya'yla savaş başladı ve sonraki yedi-sekiz sene boyunca *ud* bulunamadı, dolayısıyla Rıza o partiden yıllarca iyi kâr elde etti.

"Hâlâ elimde bir miktar var," dedi Hüseyin gülümseyerek, yolculuğun hikâyesinin ve *ud*un beni ne kadar heyecanlandırdığını, büyülediğini görmüştü. İşte bu noktada açıkgöz Hüseyin'in benimle hâlâ o abanoz masa için pazarlık ettiğini fark ettim. Masaya şöyle bir göz attı ve bana sevecen, kurnaz bir bakışla baktı.

"Yanında var mı?" diye sordum.

Böylece bir dahaki gelişinde bana küçük bir maun kutu getirdi ve ben de şansıma o *ud-al-qamari*lerin en güzelini içime çekebildim. Dükkânın karşısındaki kahvecinin bize birkaç parça kızgın kömür vererek yardım etmesiyle Hüseyin bir tütsü kabı hazırladı ve soluduğumuz havayı hoş bir kokuyla güzelleştirdi. Caddede yürüyen insanlar yoldan dönüp bu yanan kokuyu solumak için içeri giriyordu. Kahveci karşıya geçip merdiven basamaklarında durarak, "Maşallah, maşallah, çok güzelmiş bu, Allah kerim. Kahve getireyim mi size *maulana*?" dedi. Bu kadirşinaslığı bana değildi çünkü adamın hayatını mahvetmiştim. Herkesin bildiği gibi helvayı elinizde bir fincan kahve olmadan yiyemezsiniz, ben helva işini kapatınca adamın da, kendi ifadesiyle, boğazını kesmiş oldum. Onu baltaladım. Ama şimdi o bile dükkâna girip

bizimle aynı rayihalı havayı içine çekiyordu. Bu yoğun kokuyu solurken o uzak diyarların hayalinin izini sürebileceğimi düşündüm, gerçi bunun yegâne sebebi Hüseyin'in anlattığı hikâyelerle bu iki şeyi benim için birbirine bağlamasıydı ve ben ikisine de tamamıyla teslim olmuştum.

Hüseyin'in abanoz masayı almasına tabii ki müsaade ettim en sonunda.

"Yalnızca bir şeyi merak ediyorum," dedim ona pazarlık sürecimizde, gülümseyerek ve isterse bu mevzuyu şakaya dönüştürmesine imkân tanıyarak. "Neden bu masayı bu kadar çok istiyorsun? Özel birisi için mi?"

Kaçamak bir şekilde gülümsedi ve çapkını oynayarak gözlerini teatral bir biçimde aşağı indirdi. "Hassas bir mevzu," dedi.

Kamu İşleri Dairesi'nde memur Recep Şaban Mahmut'un yakışıklı oğluna kur yaptığını biliyordum, herkes biliyordu bunu, daha önceki seyahatinde onların evinde kalmıştı ve hâlâ da misafir olarak orada kalıyordu. Anlatımdaki şaibeler nedeniyle hikâyeyi bu şekilde anlatacağım çünkü artık kimin dinlediğini bilmiyorum. Her neyse, söylentiye göre Hüseyin, Kamu İşleri Dairesi'nde memur Recep Şaban Mahmut'un yakışıklı oğluna kur yapıyordu. Bildiğim kadarıyla o parlak delikanlıyı baştan çıkarmıştı. Ama abanoz masanın bu delikanlının ilgisini çekeceğini hiç sanmıyordum. Söylentilere göre, öyle mağrur bir genci baştan çıkarmak için para ve ipek kumaş gibi hediyeler muhtemelen daha uygun düşerdi. Tutkularının vehmine kapılmış gençlerin *eşyaların* güzelliğiyle ilgili bir değerlendirmesi olmazdı. Belki de masayı Recep Şaban Mahmut'a hediye edecekti, "oğlanı baştan çıkarmak istemem babasını önemsemiyorum anlamına gelmiyor" demenin nazik bir yoluydu bu. Bir rüşvetti. Ya da belki o açıkgöz İranlı tüccar daha karmaşık bir oyun oynuyordu, oğlanın peşindeymiş gibi görünüp aslında Recep Şaban Mahmut'un güzel

karısını, Ayşe'yi gizli gizli izliyordu. Gerçekten de güzel bir kadındı Ayşe, o dönemki çok kısa tanışıklığımızda zarif ve onurlu biri olduğunu fark etmiştim. Fakat Hüseyin mevzusunda, Ayşe'nin geçmişte bir-iki çapkınlık yaptığı ve hâlâ buna meyilli olduğu, bu konularda fikir beyan etme hünerine sahip kişiler tarafından söyleniyordu. Bu meselelerin aslını astarını bilmek zor, üstüne konuşmak ise alçakça ama küçük bir şehirdeki günlük ilişkilerin geçer akçesi bu olduğu için bunlardan bahsetmemek yanlış olur. Yine de bunu konuşmak beni rahatsız ediyor. Ve şimdi bu kadar şey iddia ettiğim için kendimi ahmak ve ikiyüzlü hissediyorum. Belki her şey, en azından ilk başta, bir eğlenceydi Hüseyin için, ürünlerini sattıktan sonra uzun *musim* mevsiminde oyalanıyor, geri dönüş için rüzgârların değişmesini bekliyordu. Bunların hiçbiri beni ilgilendirmiyordu, yine de böyle küçük yerlerde bu tip şeylerden haberdar olmamak olanaksızdı.

Hüseyin'in istediğim fiyatın yarısını nakit olarak ödemesi konusunda anlaştık, geri kalan içinse bana on kiloluk pakette *ud-al-qamari* verecekti. Cömert davranmıştı ya da ben düşündüğümden daha iyi pazarlık ediyordum. Bana o kutuyu hediye etti, Kevin Elderman'ın benden zorla aldığı kutuyu ve onunla birlikte Hüseyin ve babasının savaştan önceki sene Bangkok'tan aldığı son parti *ud-al-qamari*'yi, geride bırakılmış bir hayattan yanıma aldığım yegâne eşyamı, yaşlılık hazırlığımı.

Kevin Edelman, Avrupa'nın *bawab*ı, aile evinin avlusundaki meyve bahçelerinin kapı bekçisi; bu aynı zamanda dünyayı yiyip bitirmek için dışarı çıkan kalabalıkları serbest bırakan kapı ve bizim kabul edilmek için gelip aşındırdığımız kapı. Sığınmak için. İltica etmek için. Merhamet için.

Fakat o küçük abanoz masayla ilgili anlaşma Hüseyin'le son alışverişim olmadı. O sene dönüş rüzgârları bakımın-

dan kötü bir seneydi, çok geç gelmişlerdi ve ilk başlarda kesik kesik esiyorlardı. Hüseyin, her hâlükârda iş ilişkilerini, belki can sıkıntısından, belki oyunbazlıktan epeyce genişletmişti. Onu biraz daha iyi tanımaya başladığımda yaptığı birçok şeyin oyunbaz ve şeytani olduğunu ve bu şeytanlık küçük çaplı bir tahribata ve hınca yol açtığında kahkahasının zalim bir neşeyle gürleştiğini fark ettim. Böyle anlarda onda, o nezaketinin, neşeli kıkırdamalarının altında, bir an için bir gaddarlığın, tereddütsüz ve emin bir katılığın ya da kinizmin yattığını görür gibi oldum. Eğer değer verdiği bir şeyi korumak için gerekli olduğunu düşünüyorsa birini öldürebileceğini ya da birine dayanılmaz acılar çektirebileceğini hayal edebiliyordum. Bununla birlikte bu kadar değerli göreceği herhangi bir şey tasavvur edemiyordum. Her neyse, canı sıkıldığı için ticaret yaptığını düşünüyordum, oyalanacak bir şey, yavaş yavaş mahvedeceği bir şey olsun diye. İyiye alamet değildi bu ama sonra tütsü ve koku ticaretiyle iştigal eden İranlı oluyordu; bizi son derece sıradan kılan çekişmelerin hiçbirine değmeden, gösterdiği nezaketle ve hikâyeleriyle süzülen biri olup çıkıyordu. Kimbilir belki de işleri nezaketle yürütmek ona, karar vermek için masaya her gün körili kuzu eti koymayı garantilemekten daha iyi bir gerekçe gibi görünüyordu?

Nezaketin maliyetini hafife almıştı, bu da iyiye alamet değildi, benden yüklü miktarda borç istedi, bu miktarı ona verebilecek kadar varlıklıydım. İşlerim iyiydi, yani müşterilerim biçtiğim fiyatları ödeyecek kadar ahmaktı ve marangozlarım maaşlarını artırmamı istemeyi düşünmemişti ya da ben önüme çıkan her şeyi kurnaz bir kifayet ve tutumlu bir idareyle yönetebilmiştim. Hangisini yaptıysam artık Hüseyin'e ihtiyacı olan parayı büyük bir zevkle verecek konumdaydım. Eskiden tüccarlar arasında, özellikle de okyanusun karşı tarafından gelen tüccarlar arasında, sık sık bu şekil-

de borç alınıp verilirdi, gerçi şimdi kimse böyle bir şeyi aklından bile geçirmez, herkes bir kuruşun bile hesabını yapıyor artık. Eskiden... Benim yaşımda bir adam için ne kadar üzüntü verici kelimeler bunlar ve tüm olanlardan sonra ne kadar boş. O zamanlar, biri sizden burada para alır, başka bir yerde ticaret yapmaya gider ve aldığı borcu yine başka bir yerde sizin bir iş ortağınıza öderdi. Ortağınız hangi malı istemişseniz satın alır, size yollardı. Herkes payını alır ve tüccarlar arasındaki ilişkiye saygı ve güven hâkim olurdu, evlilik anlaşmaları yapılır, aileler yakınlaşır, işler rast giderdi. Bazen bir şey ters gidince insanlar duygusallaşır, fesatlık eder ve bir skandalın eşiğine gelinirdi fakat zorunluluklar ve kişilerin kendine saygısı durumun içinden çıkılmaz bir hal almasının önüne geçer ve işler çığırından çıkarsa da din ve hukuk âlimleri, bunlar aynı kişi olabilir, arabuluculuk etmeleri için çağırılırdı. Gerçi şu birkaç on yıllık İngiliz yönetiminde bu bile değişti, artık işler çığırından çıktığında, büyük bir olasılıkla Guceratlı bir avukata, bir Shah & Shah'a ya da Patel & Oğulları'na danışılıyor, eski dönemin, kendisinden sonra gelen bu palavracılara benzemeyen halim selim kadısına değil.

Her halükârda işte yeniydim ve bahsettiğim türden ortaklarım yoktu, kimse benim paramla kendininkiymiş gibi ilgilenmeye mecbur değildi. Bu tip ortaklar ya akrabalardan çıkardı ya da nesilden nesle, birinin hayatından öbürününkine, bir mecburiyetten diğerine aktarılan, kaçması ve sonlandırması imkânsız, zaman içinde işlenip ardından miras alınan ömürlük bir çabanın ürünü olurdu. Bu yüzden Hüseyin'den borcuna karşılık bir şey istemek zorunda kaldım.

"Hay hay," dedi rahatlayıp gülümseyerek. Acaba bana anlattığından daha mı büyük zorluklar yaşıyordu diye merak ettim. "Bir keresinde Mumbai'de yapmıştım bu hatayı, neyse ki önemsiz bir miktardı, ama tek kuruşu bile geri gelmedi."

"Mumbai?" dedim. "Senin şu maceralarının sonu yok mu? Ne yapıyordun Mumbai'de?"

"Orada okula gitmiştim. Teyzem beni yanına çağırtmıştı. Zeynep teyzem, hatırlarsın onu. Okula gidebileyim diye beni yanına aldırmıştı," dedi Hüseyin, teyzesinin içtenliğine müstehzi biçimde gülümseyerek kaşlarını kaldırdı. "Mumbai'de çok şey öğrendim, pek çok kusuru olan bir şehir. Ayrıca fatihlerimizin dilini de öğrendim, Allah onlara güç kuvvet versin."

Bu son yorumunu, insanı sinirlendiren ironilerinden bir diğeri olarak kabul edip duymamış gibi yaptım. Her neyse, Hüseyin yanında en başından beri borcun teminatı olarak gördüğü şaşırtıcı bir evrak getirmişti. Evrakta geçen sene, o dönem evinde kaldığı Recep Şaban Mahmut'a tam da benden borç almak istediği tutar kadar para verdiği görülüyordu ve Recep Şaban Mahmut bu anlaşmayla ondan aldığı parayı bir yıl içinde ödeyeceğini taahhüt ediyordu. Ödememe durumunda evini ve içindeki her şeyi kaybedecekti. Kadının şahitliğinde buna yemin etmişti.

"Neden paranı geri istemiyorsun ondan?" diye sordum, gerçi neden istemediğini çok iyi biliyordum. Recep Şaban Mahmut, içkiye, alkole düşkün bir Kamu İşleri Dairesi memuruydu ve bu evraktan da anlaşıldığı gibi tam bir ahmaktı. Evi daha geçen sene halası Bi Sara'dan miras almıştı, bunun haricinde kendi adına pek bir şeyi yoktu. Neden borcu ödeyememe durumunda ceza olarak evi kaybetmeyi kabul ederdi ki insan? Başını sokacak yeri. Pek ev denemezdi oraya, ama utanç verici bir duruma düşmesini önleyen, sevdiklerinin başını sokabileceği bir yerdi nihayetinde. O borcu ödeyecek parayı nereden bulacaktı? Hüseyin büyük olasılıkla bunu başından beri biliyordu ve parayı onu bir nedenle ezici bir yükümlülük altında bırakmak için vermişti muhtemelen. Ve oğlunu baştan çıkardığına ilişkin söylentilerde doğ-

ruluk payı varsa o zaman bu neden, şeytani, oyunbaz bir arzu gibi görünmeye başlayan bu şeyin mükâfatıydı.

"Ödeme için baskı yapmak istemiyorum," dedi Hüseyin, ne düşündüğümü tahmin ettiğinden emindim. "Eğer kabul edersen bu evrakı senin üstüne devretmek istiyorum, önümüzdeki sene ben gelene kadar teminat olarak tutarsın. Sonra sana borcumu ödediğimde bana geri verirsin."

Keşke bu teklifi geri çevirseydim çünkü o *musim*in sonunda Recep Şaban Mahmut'un ailesini mahvettikten sonra, artık geri dönmesi pek olası değildi. Gerçi pervasız ve mağrur bir İranlı tüccarın ne yapacağını, hangi cin ve iblislerle birlik olduğunu, yüzü kızarmadan hangi rezilliklere ve kepazeliklere katlanabileceğini tam anlamıyla kestiremiyordum. Bir sonraki *musim*e kadar yaklaşık sekiz ay boyunca benim için uygun olan seçenekleri düşündüm ve bekledim, ama Hüseyin tabii ki gelmedi. Başka bir tüccarla bir mektup yolladı, selamlarını ve özürlerini iletiyor, başka bir yerdeki iş yoğunluğundan bahsediyor, inşallah bir sonraki sene bir daha görüşene dek Allah tüm işlerinde yardımcı olsun diyordu. Bir de hediye göndermişti, bir harita. Denizcilerin Güney Asya haritası. Mektubunda haritanın büyükbabası Cafer Musa'ya ait olduğunu söylemişti ve pek kullanılmamış gibi duruyordu. Babasının belgeleri arasında bulmuş ve sevebileceğimi düşünmüş. Hediyesi beni gülümsetti. Haritaları ne kadar sevdiğimi anımsamıştı. Çok iyi bir haritaydı bu. Para, gelecek seneye kadar bekleyebilirdi ve hâlâ ev için elimde belgem vardı. İşler iyiydi Allah'a şükür. Kendimle bu şekilde konuştum ama bu olayın içime saldığı endişeyi pek yatıştıramadım.

Haritalarla konuşurum. Ve bazen onlar da bana bir şey söyler. Bu göründüğü kadar tuhaf bir şey değil, duyulmamış bir şey de değil. Haritalar olmadan önce dünya sınırsız-

dı. Ona şekil veren, yalnızca talan edilip yağmalanacak bir yer değil, bir toprak parçasıymış gibi, sahip olunabilecek bir şeymiş gibi görünmesini sağlayan haritalardı. Haritalar insanların tasavvurunun sınırında kalan yerleri kavranabilir ve konumlandırılabilir kıldı. Ve sonra, ihtiyaç hâsıl olduğunda haritanın başka yerlerinde kendi ulaşılmazlıkları ve ilkellikleri içinde yaşayan insanları içine yerleştirebilecekleri bir hiyerarşi oluşturmak için coğrafya, biyolojiye dönüştü.

İlk gördüğüm haritayı, yedi yaşındayken öğretmenimiz göstermişti, gerçi ondan önce, masumken başka haritalar da görmüşümdür. Bu deneyimi benimle birlikte yaşamış diğerlerinin yaşı için bunu kesin olarak söyleyemesem de *ben* yedi yaşındaydım. Yedi ya da o civarda bir şey. Nedense okula başlamak için belli bir yaşın *altında* olmak gerekiyordu. Bu durumun tuhaflığına daha önce hiç etraflıca kafa yormamıştım, fakat şimdi düşündüğümde garip olduğunu fark ediyorum. Sanki belli bir yaşın üzerindeysen, ders dinleyebilecek noktayı geçmiş oluyorsun, iyice olgunlaşmış, içilebilir kıvama gelmiş bir hindistancevizi gibi ya da ağaçta fazlaca beklemiş ve şişip tohuma dönüşmüş karanfiller gibi. Şimdi bile düşündüğümde bu katı ayrım için bir açıklama bulamıyorum. İngilizler bize okulu getirdi ve okul sisteminin işlemesi için kurallar koydu. Eğer kurallar okula başlamak için altı yaşında olmanı ve altı yaşından büyük olmamanı söylüyorsa, öyle olman gerekirdi. Okullar kuralları rastgele koyduklarından değil, aileler çocuklarını okula yollamak için kaç yaş gerekiyorsa o kadarını kırptıkları için böyleydi bu. Nüfus cüzdanı? Onlar yoksul ve cahil insanlardı, nüfus cüzdanı çıkarmayı hiç akıl edememişlerdi. Zaten bu yüzden çocuklarının okula gitmesini istiyorlardı, kendileri gibi cahil kalmasınlar diye.

Bizde herkes nesillerdir *chuoni*ye giderdi. *Chuoni*de Kuran'ı okuyabilmek için alfabeyi öğrenir ve Peygamber'in, Al-

lah'ın selamı onun üzerinde olsun, yaşarken başına gelen mucizeleri dinlerdik. Ve boş vakitlerimizde ya da hava sıcaklığı, sayfadaki keskin kıvrımlı harflere dikkatimizi vermek için fazla yüksek olduğunda da, ölümden sonra bazılarımızı bekleyen tüyler ürpertici işkencelere dair hikâyeler dinlerdik. *Chuoni*de kimse yaşı dert etmezdi. Takriben tuvalet eğitimini tamamladıktan sonra başlardınız ve Kuran'ı baştan sona okuyabilecek seviyeye ulaşıncaya kadar ya da kaçma cesaretini gösterene kadar veya öğretmenler artık size tahammül edemeyecek noktaya gelene kadar ya da aileniz son derece düşük bir ücret olan öğretmen maaşını ödemek istemeyene kadar devam ederdiniz. Çoğu kişi on üç yaş civarında oradan kaçmayı başarırdı. Okula ise altı yaşında başlardınız ve her sene kendi yaş grubunuzdakilerle beraber elinizden geldiğince ilerlerdiniz. Hep geriden gelenler, seneyi tekrar etmek zorunda kalanlar olurdu, her sınıftan biriki kişi okul hayatı boyunca bu utancı taşırdı. Bunlar dışında hepimiz kâğıt üstünde aynı yaştaydık. Sınıf arkadaşlarınızın gerçekte kaç yaşında olduğundan hiçbir zaman emin olamazdınız ve biraz daha büyüdüğümüzde bazılarımızın daha o yaşta bıyığı çıkar, bazıları ise birkaç gün ortadan kaybolup gözleri sakladığı bir haberle ışıl ışıl geri döner, bunu köyde yapılan sessiz sedasız evliliklerle ilgili söylentiler izlerdi. O dönemde gerçekten de erken evlenirdik. Kız okullarında durum nasıldı bilmiyorum ama şu an bilmeyi isterdim. Belki de kızlar okula bir gün gidip bir gün gitmez, öylece ortadan kaybolur ve herkes evlendiklerini anlardı. Evlendi, evlendirildi, mevzu kapandı. Bunun nasıl bir his olduğunu tahmin etmeye çalışıyorum. Kendimi bir kadının yerine koyuyorum; söylenmeyen, söylenemeyen gerekçelerle güçsüz düşmüş bir kadın. Yenilgiye uğradığımı düşünürdüm.

Neyse, ben ilk gördüğüm haritadan bahsediyordum. Öğretmen bize haritayı gösterdiğinde, sınıftaki öbür çocukla-

rın yaşından emin olmasam da ben yedi yaşındaydım. Yedi uğurlu bir sayı ve yedi aydır buradayım, gerçi ilk kez bir harita gördüğüm an olarak bu sayının üstünde durmamın nedeni bu değil. Okuldaki ikinci senem olduğu için yedi yaşımda olduğumu biliyorum ve bu konuda İngiliz İmparatorluğu'nun doğruluğuna sırtımı dayıyorum çünkü kurallar gereğince okula başladığım sene altı olmalıydım. Öğretmen dersini anlatmaya çarpıcı bir örnekle başladı. Başparmağıyla işaret parmağı arasında tuttuğu tavuk yumurtasını kaldırdı. "Bu yumurtayı nasıl ucundan tutup dik durmasını sağlarız, kim söyleyecek?" Bize Christopher Columbus'u böyle tanıtmıştı. Tekrarı olmayan, müthiş bir andı bu, sanki ben de akla hayale gelmeyen, umulmadık bir kıtaya ayak basmış gibi olmuştum. Bir hikâyenin başlangıç ânıydı. Hikâyesi ilerledikçe beyaz bir tebeşir parçasıyla kara tahtaya bir harita çizmeye başladı: kuzey-batı Avrupa'nın kıyısı, İber Yarımadası, Güney Avrupa, Doğu Akdeniz, Suriye ve Filistin, o zamanlar bir çıkıntı yapıp içeri sokulan ve sonra Ümit Burnu'na doğru inen Kuzey Afrika kıyıları. Çizerken konuşuyor, yerlerin isimlerini bazen tam üstünden geçerken, bazen aklına gelince söylüyordu. Kuzeyden bir eğri çizerek Ruvuma deltasına bizim kıyı çıkıntımızın ucuna uzanır, Afrika Boynuzu'na, sonra Kızıl Deniz kıyısından Süveyş'e, Arap Yarımadası, İran Körfezi, Hindistan, Malay Yarımadası, oradan da Çin'e kadar devam eder. Dünyanın yarısını tebeşir parçasıyla uzun bir çizgi halinde çizdikten sonra orada durup gülümsedi. Afrika'nın doğu kıyısının ortasını noktayla işaretleyip, "İşte buradayız biz, Çin'den epey uzakta," dedi.

Sonra kuzey Akdeniz'i bir noktayla işaretledi ve "Christopher Columbus buradaydı ve Çin'e gitmek istiyordu fakat zıt istikamette bir rotayı takip ederek," dedi. Hırslı Christobal'ın maceralarıyla ilgili bize ne anlattı pek hatırlamıyorum, o masum anın üstünü o kadar çok hikâye örttü ki, fakat Co-

lumbus'un bu yolculuğa, Granada'nın düştüğü ve Müslümanların Endülüs'ten kovulduğu yıl çıktığını söylediğini hatırlıyorum. Bu isimler de diğer birçok isim gibi benim için yeniydi, fakat bunları öyle bir saygı ve özlemle söylemişti ki –Granada'nın düşüşü ve Müslümanların Endülüs'ten kovulması– o ânı hiç unutmadım. Gözümün önüne geliyor şu an, üzerinde *kanzu*su, *kofia*sı,[9] soluk kahve bir ceket giymiş tıknaz bir adam, yüzünde çiçek hastalığının açtığı çukurlaşmış yaralar, fakat bu tahammüllü ve hoşgörülü bir ifade vermiş suratına. Bize dünyanın resmini ne kadar akıcı çizdiğini de hatırlıyorum, bu ilk haritamdı benim.

Yumurta? Hikâye şuydu: Colombus'un gemisindeki denizciler hiç Atlantik'in batısına geçmemişti, kimse geçmemişti. Herkes okyanusun ansızın bittiğini ve sularının devasa bir yarığa döküldüğünü, oradan da dünyanın altındaki mağaralardan ve geçitlerden geçerek canavarlar ve iblislerle dolu dipsiz bir hazneye aktığını zannediyordu. O zamanlar yolculuk da uzun ve zordu, okyanus boştu, gözcüler ne kadar sıkı bakarsa baksın Çin ortalıkta gözükmüyordu. Bu yüzden gemideki gürültücü güruh homurdanmaya başlayıp, ayak oyunları yaptı. Biz eve dönmek istiyoruz. En sonunda Columbus onların karşısına çıktı, başparmağıyla işaret parmağı arasında bir tavuk yumurtası tutuyordu. "Hanginiz bu yumurtayı ucundan tutup dik durmasını sağlayabilir?" diye sordu. Hiçbiri yapamadı tabii. Onlar sadece denizciydi, boş, küçük rolleri yüksek bir teatrallikle oynamaktan ve homurdanıp olmadık ayak oyunlarına başvurmaktan başka marifetleri yoktu. Columbus yumurtanın ucunu nazikçe kırdı –öğretmen bunu kendi yumurtası üzerinde gösterdi– ve onu kıç güvertesinin parmaklığına dikti. Burada alınacak ders, yumurta yemek için onu kırmalısınız dolayısıyla Çin'i bulmak için acıya dayanmalısınız mıydı yoksa sadece

9 Afrika'da kullanılan fese benzer şapka.

Columbus'un denizcilerden çok daha zeki olduğunu ve izlenecek en doğru yolu onlardan daha iyi bildiğini göstermek miydi şu an emin değilim. Her halükârda denizciler hemen isyan düşüncelerini bir kenara bırakıp Büyük Kaan'ı bulmak için seyre devam etmişti. Yedi yaşında olsam ben de öyle yapardım muhtemelen. Öğretmen katı kıvamdaki yumurtasını sonra yemek üzere dikkatle masasına bıraktı.

O öğretmen okulda kadrolu bir öğretmen olmasına rağmen bir daha dersimize girmedi. O gün sınıf öğretmenimiz yoktu, o da o sabah bize göz kulak olmaya gelmişti. Sabah dersi bitince tekrar topluca kendi sınıfımıza döndük, daha sonra bize gösterdiği dünyayı görmek için tahtaya baktığımda harita silinmişti.

Hüseyin bunları bilemezdi, haritaların benimle nasıl konuşmaya başladığını asla tahmin edemezdi, ama onları incelemeyi ne kadar sevdiğimi, onları biriktirdiğimi biliyordu ve büyükbabasının eski haritasını beni susturmak için göndermişti çünkü bana borcu vardı. Hediye geldiğinde zevkle güldüm ama Hüseyin'i bir daha görmeyeceğimden de neredeyse emindim. Yangon'da, Şiraz'da ve şu koca dünyanın öteki uzak köşelerinde, ulaşılması zor bu yüzden de güzel olan yerlerinde ticaret yapabilecekken neden sandal ağacı ve gülsuyu satmak için bizim buralara gelmek istesin ki?

2

Gelmedi. Bazen geleceğini söylese bile gelmez. Müsait olduğu zaman geliyor, öyle galiba, bana kalsa bunu tercih etmezdim. O zaman bir tane telefon al, diyor ama almamayı tercih ediyorum. Hiçbir zaman bir telefonum olmadı ve şimdi de kendimi bu sıkıntıya sokmak istemiyorum. Geldiğinde, her gününü yarım bırakmak zorunda kaldığı işlere telaşla yetişmeye çalışarak geçiriyormuş gibi bir izlenim uyandırıyor. Ona yakışıyor bu, hareketli olmak. Ertelenmiş anlar arasında mekik dokurken kıpır kıpır bir enerjiyle parlamasını sağlıyor. Gözlerine, sanki asıl odaklandıkları şeyi, yani saklı bir kavuşma noktasını, gizli bir yeri ya da ânı örtüyormuş gibi tarifi zor bir derinlik veriyor. Gerçek hayat burada, bu anda değil, başka bir yerde akıp gidiyor. Adı Rachel. Bunu bana onunla ilk tanıştığım gün gözaltı merkezinde ziyaretime geldiğinde söylemişti. "Ben sizin davanıza bakan mülteci örgütünün hukuk danışmanıyım. Adım Rachel Howard," dedi gülümseyip elini uzatarak, tanıştığıma memnun oldum.

Benim adım da Recep Şaban. Hayat kurtaran bu yolculuğum münasebetiyle aldığım bir isim bu, gerçek adım değil.

Yıllardır tanıdığım birinin adı. Şaban aynı zamanda yılın sekizinci ayının adıdır, taksim ayı, gelecek yılın kısmetinin belirlendiği ve içtenlikle tövbe edenlerin günahlarının affedildiği aydır. Çok sıcak geçen bir aydan, oruç tutulan Ramazan ayından önce gelir. Recep yedinci aydır ve ikisinden de önce gelir, mübarek bir aydır. Peygamber'in göğün yedi kat üstüne, Allah'ın huzuruna çıktığı Miraç gecesi Recep ayındadır. Gençken ne kadar severdik bu hikâyeyi. Recep ayının yirmi yedinci gecesi Peygamber uyurken melek Cebrail onu uyandırıp Burak denilen kanatlı hayvana bindirir, o da göklere havalanarak onu Kudüs'e götürür. Orada, Harem-i Şerif'in yıkıntıları arasında İbrahim'le, Musa ve İsa'yla dua eder sonra da onlarla birlikte son durağa, herhangi bir varlığın Allah'a yakınlaşabileceği en üst sınıra, Sidretü'l münteha ağacına yükselir. Orada Allah Peygamber'e Müslümanların günde elli defa ibadet edeceğini bildirir. Dönerlerken yolda Musa ona geri dönüp pazarlık etmesini salık verir. Musa, Peygamber'den çok daha uzun süredir bu işlerin içinde olduğu için Allah'ın bir miktar indirim yapabileceğini tahmin etmiştir. Allah günde beş defaya iner. Hikâye anlatılırken bu noktada cemaat derin bir iç çeker. Her gün elli defa ibadet ettiğinizi düşünsenize. Sonra Peygamber Kudüs'e dönüp tekrar Burak'a biner, o da onu sabah olmadan Mekke'ye ulaştırır. Orada şehrin kara cahillerinin kaçınılmaz homurdanmalarına ve şüphelerine göğüs gerer fakat inananlar için Miraç mucizesi neşeyle kutlanacak bir olaydır. Recep Şaban'dan, Şaban Ramazan'dan önce gelir, üç mübarek aydır bunlar. Allah sadece Ramazan ayında oruç tutmamızı buyurduysa da dindarlar bu üç ay boyunca oruç tutar. Adını aldığım kişinin ailesinin ona yaptığı kutsi bir şakaydı bu; babasının adı Şaban'ken ona Recep demek, babasının adı Ağustos'ken ona Temmuz demeye benziyordu, iyi bir gülmüşlerdir bu duruma, ona şüphe yok, ama o bunun, adının bedelini ödedi. Ai-

lem gerçekten de bana bu adı verseydi ben de bedelini ödemek zorunda kalırdım.

Rachel Howard beni gözaltı merkezinde görmeye geldiğinde ona bunların hiçbirinden bahsetmedim. Hiçbir şey anlatmadım. Oraya gözaltı merkezi demek melodramatik kaçıyor. Kilitli kapılar ya da silahlı gardiyanlar yoktu, görünürde üniformalı biri bile yoktu. Kırlık bölgede özel bir şirket tarafından işletilen bir kamp alanıydı burası. Kulübe ya da depo gibi gözüken üç büyük bina vardı, bize orada yatacak bir yer verip karnımızı doyuruyorlardı. Soğuktu. Rüzgâr dışarıda uğuldayıp duruyor, binayı kökünden söküp savuracakmış gibi arada fırtınaya dönüyordu. Sanki damarlarımdaki kan donmuş, derime batan keskin kristal parçalarına dönmüştü. Hareket etmediğimde kol ve bacaklarım uyuşuyordu. Binaların ikisi bize tahsis edilmişti, on iki kişi birinde, on kişi öbüründe kalıyorduk, uyuduğumuz yer panolarla ayrılmıştı ama kapıları yoktu. Her binanın tuvaleti, duşu ve üzerinde "içme suyu" yazan ayrı bir musluğu vardı. Bu uyarı, acaba duşu tedbirli mi kullanmalıyım, su temiz mi diye şüpheye düşürmüştü beni. Yemekleri üçüncü binada yiyorduk, yiyecekler kocaman metal kutular içinde bir minibüsle geliyordu. Orta yaşlı, çökmüş, mahzun bir İngiliz servis ediyordu yemekleri, o zamana kadar yaptığım yolculuklarda daha önce hiç rastlamadığım, fakat ondan sonra bir sürüsüne denk geldiğim bir tipti bu. Aslında o ilk aylarda karşılaştığım birçok kişi görünüş itibarıyla şaşırtmıştı beni. Yıllar öncesinden hatırladığım dik duruşlu, asık suratlı türe hiç benzemiyorlardı. Bu İngiliz abinin adı Harold'du ve yemek servisi yapmanın yanı sıra kendi usulünce duş ve tuvaletleri de temizliyordu. Başka bir adam da küçük bir binanın içinde bir ofiste oturuyordu, o binada ayrıca ankesörlü telefon, dispanser ve danışma odası bulunuyordu. Geceleri genelde evine giderdi o, Harold ise bizim yemeklerimizi yediğimiz bi-

nada kalır ve her zaman yakında bir yerlerde olurdu sanki. Bir adam daha vardı, Harold'dan bir-iki geceliğine nöbeti almak için gelirdi ama ben oradayken yalnızca bir kere geldi, ortalıkta dolaşmaz, bizden uzak dururdu. Harold, oradaki tutuklularda sürekli sataşma isteği uyandırırdı; bunları sıkkın bir ifadeyle görmezden gelir, işlerini, sanki zihninde bir listeyi tamamlar gibi sessizce, tıkır tıkır yapardı. O bizim gibi oradan geçip giden nice kişi görmüştü ama bizim için bu kadar yakından gördüğümüz ilk İngiliz'di.

Kaldığımız bu kulübelere, bir zaman rahatlıkla tahıl çuvalları ya da çimento torbaları veya güvenli bir yerde tutulması, yağmurdan korunması gereken değerli bir ürün yerleştirilmiş olabilirdi. Şu an içlerinde biz vardık, kontrol altında tutulması gereken sıradan, değersiz baş belaları. Ofisteki adam paramızı ve evraklarımızı almıştı, egzersiz yapmaya ihtiyaç duyarsak, kaybolma ihtimalimize karşı kampın görüş alanı içinde kaldığımız sürece kırlarda yürüyüşe çıkabileceğimizi söylemişti. "Kaybolursanız sizi kimse çıkıp aramaz," demişti. "Ve geceleri soğuk olur buralar, bazılarınız alışık değildir buna." Hava daha da soğuyacaktı, en başından beri biliyordum bunu. Napolyon'un Moskova'dan çekilmesi şubat ya da martı bulmuştu ve o zamana kadar her şey donmuştu. Rus taarruzunun başındaki Komutan Kış. Ben kasımda geldim, şubattan üç ay önce ama şimdiden çekilmez bir soğuk vardı ve daha kara kış ayları gelmemişti. Daha da soğuyacaktı hava.

Kampta yirmi iki kişiydik. Bizim binadaki on iki kişiden dördü Cezayirli, üçü Etiyopyalı, ikisi henüz ergenlikten çıkmış İranlı iki kardeşti; önceki gece, aynı yatakta, uyumadan önce birbirlerine sarılıp, fısıldaşarak ağlamışlardı ve bir Sudanlı, bir de grubumuzun dinamosu, kıpır kıpır, sürekli bir şeyler salık veren, şakalar yapan, politikadan, anlaşmalardan, Unita'nın savaştaki haklılığından bahseden bir Ango-

lalı vardı. Burada Nijeryalı yok, dedi Angolalı bize. Birçoğu tutuklandı ve fazla sıkıntı yarattıkları için kuzeyin buz tutmuş, insan yerleşiminden uzak bölgelerinde bir kalede hapis tutuluyorlar. Bu dünya için fazla kalabalıklar. Adı Alfonzo'ydu, Nijeryalılara karşı derin ve amansız bir nefret duyuyordu, bunun için bir açıklama yapmamıştı ama görünüşe bakılırsa her günü bununla geçiyordu. Birkaç haftadır kampta, onun deyimiyle kışladaydı. Yazdığı kitabı bitirmesi için inzivaya ve kır havasına ihtiyacı olduğunu söyleyerek buradan çıkartılmaya direniyordu. Eğer gidip sokaklarda İngilizlerin arasına karışırsa ve tüm akşamlarını onların barlarında televizyondan futbol izleyerek geçirirse ilhamını kaybedecek ve şu ana kadar yaptığı hiçbir şeyin anlamı kalmayacaktı. Burada kışlada köksüz biraderleriyle kalmaktan memnundu, fazlasına gerek yoktu. Öbür binadaki tutukluların hepsi güney Asyalıydı; Hindistan'dan, Sri Lanka'dan ve belki başka yerlerden gelmiş Kızılderili kökenli kişilerdi. Bilmiyorum. Bizden ayrı hareket ediyorlardı, yemek yerken grupça oturuyorlar ve aralarında bizim anlamadığımız bir dil konuşuyorlardı.

Rachel Howard'la görüşmek için işte o küçük binaya, içinde bir dispanser, ofis ve bir tür danışma odası bulunan yere çağırılmıştım.

"Anladığım kadarıyla hiç İngilizce bilmiyorsunuz," dedi önündeki kâğıtlara bakıp büyük bir iyi niyetle bana gülümseyerek, dili bilmediğim açıkça belli olsa da büyük bir gayretle onu anlamamı ister gibiydi. Daha ilk günlerdi ve ben sorgulanmaya, kayıt altına alınmaya, belki de başka bir yere sevk edilmeye hazır değildim. İki gündür kamptaydım ve bacaklarımdaki uyuşma hissine rağmen burayı sevmiştim. Kırsal bölgenin sanki içinde bir teslimiyet taşıyan süngersi yeşilliği hoşuma gitmişti. Sırılsıklam havadaki boğuk uğultuların, çatırtıların sesi hoşuma gidiyordu, bunları uzaktan

duyulan dalga vuruşları sandığım için ilk başta biraz endişelenmiştim fakat çok sonra yakınlarda bir ana yoldan gelen trafik sesi olduğunu anladım. Alfonso'yu ve anarşi dolu neşesini sevmiştim, Etiyopyalıları ve kırılgan sessizliklerini, birbirleriyle bir tür örtük anlayış içinde olmalarını, Cezayirlileri ve sahte nezaketlerini, birbirlerini alaya alarak gülüşmelerini, sonu gelmeyen fısıldaşmalarını, Sudanlıların ciddi ve sinmiş duruşlarını ve boğazlarına kadar acıya batmış İranlı delikanlıları. Hayatlarının sadece görünen yüzüydü bu ve ben bu hayatlardan koparılmaya henüz hazır hissetmiyordum.

Bana *shebe*, *agha*, yani yaşlı adam, efendi diye hitap ederek aralarında yer açtılar. Seni sevdiklerinden ve Allah'tan bu kadar uzağa ne getirdi ya habibi? Bu nemli iklimin ve soğuğun, kemikleri seninki gibi yaşlı ve kırılgan birine zarar verebileceğini bilmiyor musun? Herhalde bunları söylemişlerdir içlerinden, çünkü Alfonso haricinde hiçbirimiz birbirimizle İngilizce konuşmuyorduk ve Alfonso'nun da kimin onu dinlediği ya da anladığı umurunda değildi, elini kolunu sallıyor, komiklikler yapıyor, diğerlerinin, özellikle de alaycı Cezayirlilerin, bana incitici gelen kahkahalarına aldırmıyordu. Sanırım kendine bu kadar güvenen bu çenebaz siyah adamdan daha soylu olduklarını düşünüyorlardı. Alfonso ne olursa olsun konuşmaya devam ediyordu, sanki hiçbir şey onu incitemez ya da rahatsız edemezdi, sanki onu böyle çılgınca konuşmaya iten hisleri üzerinde hiçbir kontrolü yoktu.

Öte yandan ben, bileti satın aldığım adamın bana neden İngilizce konuşmamamı salık verdiğini hâlâ bilmiyordum ya da İngilizce bildiğimi ne zaman itiraf etmemin akıllıca olacağını kestiremiyordum. Ayrıca kamp sakini diğer arkadaşlarımın İngilizce bilmemeleri de benimki gibi stratejik miydi ve bilmiyor gibi davranmalarının nedenini biliyorlar mıydı

ya da onlar da mı başka bir yerdeki bir bilet satıcısının kurnaz tavsiyesine göre hareket ediyorlardı emin olamıyordum. Belki de aramızda pervasızca İngilizce konuşan tek kişinin bir tür muhbir olabileceğinden –bu benim de aklımdan geçmişti– korkuyorlardı ve tehlike geçene kadar *sükût sakit* oturuyorlardı. Hepimiz, otoritenin tam bir teslimiyet ve insanı alçaltan bir korkuya gereksinim duyduğu ülkelerden kaçmıştık ve bu otorite, günlük dayaklar, halka açık idamlar olmadan uygulanamayacağı için, bu ülkelerin memurları, polisleri, ordusu, güvenlik birimleri gözü kara ayaklanmaların yaratacağı tehlikeyi göstermek amacıyla sıradan kötülük fiillerini tekrar tekrar işlerdi. Bu binanın bekçilerini çileden çıkarabilecek düzen bozucu davranışın ne olduğunu nasıl tahmin edebilirdim? Yeterince kurnazlık edemediğim için yakalanıp kuzeyin buz tutmuş bölgelerinde eski bir kaleye sevk edilmek ya da daha kötüsü kendimi bir uçakta, dönüş yolunda bulmak istemiyordum. Bu düzenbazlıktan vazgeçmek için daha çok erkendi, gerçi Rachel Howard'ın coşkun gülümsemesini sempatik yüzünde soldurmanın yaratacağı sahneyi görmek hoş olabilirdi. Bunun yerine başımı salladım ve yavaşça, hırçın olmayan bir edayla omuz silkip çaresiz bir yabancının gülümsemesiyle gülümsedim ona.

Saçları siyah ve kıvırcıktı, bilerek özen göstermeden, darmadağınık bir tarzda toplanmıştı. Görünüşüne genç ve neşeli bir hava katmıştı bu; biraz esmer ve yabancı gözükmesine yol açmıştı, belli ki ikisi de düşünerek yapılmıştı. Ben sessizce karşısında otururken öne eğilip kaşlarını çatarak belgelerine baktı. Sonra başını kaldırıp gülümsedi, ben de bir tercüman getirtene kadar yapıp yapabileceğimizin bundan ibaret olacağını düşündüm. Beni rahatlatmak için kuvvetle başını salladı, sonra saçlarını iki eliyle tutup yüzünden geriye itti. "Şimdi ne yapıyoruz?" dedi elleriyle saçlarını tutup bana uzun uzun bakarak. İngilizce bilmeme numarası-

na aşinaydı da bunu bildiğini bilmemi mi istiyordu, yoksa yüzündeki hin ifade bu çetrefilleşen entrikanın hoşuna gittiğini mi gösteriyordu, anlamadım. Ayağa kalktı ve masadan uzaklaşarak dönüp bana baktı. O sırada aslında beni görmediğini anladım, o cingöz bakış içe doğru, kendi tasarrufundaki yöntem ve araçlara dönmüştü. Uzun boylu ya da yapılı değildi, fakat hareketlerinde fiziksel açıdan güçlü olduğunu gösteren akıcı ve kıvrak bir eminlik vardı. Omuzları sıkıydı, muhtemelen düzenli olarak yüzüyordu. "Sizi eğitim alabileceğiniz bir yere göndermek zorundayız. Yani her halükârda bu gözaltı merkezinden çıkarmalıyız. Bunun yaşınız nedeniyle pek zor olacağını sanmıyorum aslında. Halledeceğimiz ilk iş bu, yetki alanımızın sınırları içinde bakım göreceğiniz bir yere yerleştirilmenizi sağlayacağız."

Kaşlarını çattı, beni görmüyordu, belki bir sonraki adımın ne olması gerektiğine karar veremiyordu, benim için ne planladığını bana sözcüklerle anlatamıyordu, beni umursadığını ve becerikli olduğunu bana hissettirmeye gayret ediyordu. Fakat henüz beni görmüyordu, içine bakıyordu. Sanırım kızımla aynı yaştaydı, otuzlarının ortalarındaydı, benim kızım da yaşasaydı bu yaşlarda olacaktı. Ona benim dememem biraz garip. Pek ömrü olmadı, öldü. Rachel Howard tekrar masaya dönüp karşıma oturdu. Orada olduğumu göstermek için gözlerimi onunkilerle aynı hizaya getirip baktım, tedirgin olmadı aksine sessizce oturup bana bakmaya devam etti. Sonra uzanıp elini koluma koydu. "Altmış beş, evden kaçmak için güzel bir yaş," dedi gülümseyerek. "Aklından neler geçiyordu acaba?"

Aklıma kızımı getirmesi ve bu düşüncenin suçluluk ya da acı duyduğum bir anı olarak değil, bunca egzotik ve yabancı şeyin arasında küçük bir mutluluk olarak gelmesi hoşuma gitmişti. Raiiya ismini vermiştim ona, sıradan bir vatandaş, alelade bir yerli anlamında. Annesi bu ismin kışkırtıcı oldu-

ğunu ve büyüdüğünde onu kesinlikle utandıracağını düşündü, bu yüzden Rukiye ismini verdi ona, Peygamber'in ilk karısı ve velinimeti Hatice'den olan kızının adını. Ama uzun yaşamadı kızımız, öldü. *Rahmetullahi Aleyh.*

"Bakalım bir tercüman bulabilecek miyiz," dedi Rachel Howard şevkle başını sallayarak, çünkü son iki kelimeyi yüksek sesle söylemiştim, Allah'ın rahmetinin üstünde olmasını dilemiştim; oysaki O ve melekleri, daha kızım vatandaş bile olamadan onu ve ardından da annesini, Allah'ın rahmeti onun da üstünde olsun, alıp götürmüştü, fakat ben o sırada yanlarında değildim ve öldüklerinden haberim yoktu.

"*Hiç* mi İngilizce bilmiyorsun? Önemli değil, seni buradan çıkardığımızda okula göndereceğiz. Sanırım belli bir yaştan sonra öğrenmek zor," dedi yaşımı düşününce tekrar gülümseyerek. "Önemli değil, ilk işimiz seni buradan çıkarmak. Seveceksin gideceğimiz yeri. Deniz kenarında küçük bir kasaba. Birkaç gün içinde gideriz. Sana bir pansiyon bulup Sosyal Güvenlik kurumundaki işlerini hallederiz. Sonra bir tercüman buluruz. Bir akraban ya da arkadaşın var mı? Ah umarım vardır. Zaten zor bir durum, hele ki senin yaşında."

Deniz kenarında küçük bir kasaba. Evet bu hoşuma gider, diye düşündüm. Birkaç gün içinde.

Beni ilk başta pansiyona götürdüler, Rachel ve arabayı kullanan Jeff diye bir adam gelip aldı beni. Jeff, Rachel'dan çok daha gençti, uzun boylu ve iri yapılıydı, kızılımsı saçları ve abartılı bir ciddiyet taşıyan bir sesi vardı. Bir şeye iştirak etmesi gerekmediğinde yüksek kahkahalar atarak güldüğünü ve iştahla yemek yediğini hayal edebiliyordum. Yanımda Kevin Edelman'ın didik didik aradığı küçük çantayla arka koltukta oturuyordum, benden çaldığı *ud-al-qamari* kutusu yoktu artık, onun yerine Alfonso'nun son anda içine tıkıştırdığı o kamp yerinin havlusu vardı. "Her zaman temiz olma-

lısın," dedi, gözleri bir tür çaresizlikle parlayarak. "Baba, beni duyuyor musun? Sana ne yaparlarsa yapsınlar temizliğine dikkat et." Havlu, oradan çıkmadan üstümü ararlarsa diye huzursuz etmişti beni. Bir kalıp sabun ya da boş bir kola şişesi gibi çok daha küçük bir şeyi arakladığı için hüngür hüngür ağlayana kadar dayak yiyen kişiler görmüştüm. Burada değil, oradayken, gençliğimde, önceki hayatımda. Ama kimse çantamı aramadı. Ofiste duran adam arabaya kadar bana eşlik etti ve ben herkesle el sıkışıp karşılıklı gülümserken sabırla bekledi. *Maasalama*, dediler, güle güle git. *Kwaheri*, dedim ben de, iyi günleriniz olsun. Rachel ve Jeff oradan sevk edildiğim için mutluydu, iyileştirdikleri kuralları ve yasaları konuşuyorlardı aralarında, zekâlarıyla gülünç ve çıkarcı kararlarını alt ettikleri memur ve bakanların isimlerini sayıyorlar, benim başarıyla tahliye edilmemi hâlâ karar bekleyen diğer kişilerin durumlarıyla karşılaştırıyorlardı. Belki de kimse onlara kendi ülkemde yaşarken hayatımın tehlike altında olmasına yol açan yüksek siyasetten bahsetmemişti ya da belki kabul edilmemi sağlamak için bunun yeterli olmayacağını düşünüyorlardı veya belki de benim ülkemden insanlara sığınma vererek öfkeli bir üstünlük taslayan bu faziletli jeste rağmen biri benim yaşımda bir kişinin Birleşik Krallık'a kabul edilmesinin maliyetini hesaplamaya koyulmuştu: hastanede çalışamayacak kadar yaşlı, İngiltere'nin müstakbel kriket oyuncusu olamayacak kadar yaşlı, Sosyal Güvenlik'ten yararlandırmak, yardım sağlayarak barındırmak, ödenek vererek cesedini yakmak haricinde epey bir şey için yaşlı. Fakat başardılar, beni içeri aldılar ve arabada onlar sevinçle kendilerini kutlarlarken içimde alaycı bir duygu uyanır gibi olduğu için kendimi zalim hissetim ve konuştuklarını anlamıyormuş gibi yapmaya devam etmem gerektiği için, ya da onlara nasıl sarsakça minnet duyduğumu söyleyemediğim için üzüldüm.

Pansiyon ana caddeden uzak, sessiz bir sokakta eski, karanlık bir evdi. İşleten kadının adı Celia'ydı –"Celia onu kabul etti, tam çay saatlerinden birine denk getirelim eve girişimizi, teşekkür eder kaçarız, biraz garip bir kadın değil mi, ama gerçekten iyi biri"– ve açık kapının önünde durup zili çalarken, Celia bağırarak yukarı çağırdı bizi. Girişteki hol küçük ve karanlıktı, yer, gri, eski püskü aralardan kırmızı desenlerin hâlâ yer yer göründüğü yıpranmış bir halıyla kaplıydı. Merdiven birkaç basamaktan ibaretti ve keskin bir şekilde sağa doğru kıvrılıyordu, sonra tekrar keskince sağa, güzel bir savunma pozisyonuydu bu. Sağ elini kullanma ihtimali, solak olma ihtimalinden yüksek bir işgalci, silahına davranacak alan bulamazdı, ayrıca kuvvetle indirilen bir sopaya ya da bir kova sıcak suya ya da o tip bir şeye karşı savunmasız kalırdı. Celia salonda oturmuş, sesi kısık televizyonun karşısında dergi okuyordu. Beni ilk etkileyen şey koku oldu, şimdi deneyim kazandıkça tarif edebildiğim hem yeni hem tanıdık bir kokuydu bu. O zaman bunun havasız bir alanda kalmış ıslak tavuk boku olduğunu düşünmüştüm; insanların, merdiven boşluğuna ya da pencere kenarlarına tavukların tünemesine izin verdikleri evlerde, çocukken bazen karanlıkta el yordamıyla merdiveni çıkarken rahatsız ettiğim bir tavuğun öfkeli gıdaklamasıyla ödümün koptuğu o keskin dönüşlü merdivenleriyle bundan pek de farklı olmayan evlerde olduğu gibi. Şimdi bunun tavuk boku kokusu değil, tozlu, köhne, havasız odaların kokusu olduğunu biliyorum: on yıllardır sıvı atıkları içine çeken koltuk döşemelerinin, birbirine dolanmış saç tellerini, hayvan tüylerini, kırıntıları ve meniyi içinde tutan solmuş ve yıpranmış halıların, eski yangınların ve isin kokusu, odaların köşelerindeki çuvalların ve kumaş bohçalarının yarattığı kasvetli ortamın o ağır kokusu. Odanın bir köşesinde üç tane pirinç ayaklı kuş kafesi ve içinde az çok yaşam belirtisi veren –en

azından kafeslerin etrafına saçılmış yiyecek kırıntılarına bakınca– hayvanlar duruyordu.

Celia, kına yaktığı uzun, ince telli saçlarıyla uzun boylu, yapılı bir kadındı. İçeri girdiğimizde ayağa kalkarak bizi karşılayıp buyur etti. "Oturun bir çay için," dedi, gülerek söylemiş olsa da ses tonu yüksek ve buyurgandı. "Dışarısı soğuk, değil mi? Demlikte çay var, gelin ateşe yaklaşın, fincanlar oradaki masada duruyor. Oturun. Merhaba, hoş geldiniz. Bu Michael, Mick. Yeni misafirimize selam ver Mick."

Karşısındaki koltukta oturan, ondan daha yaşlı, belki yetmişlerinde bir adama işaret etti. Adam bana nazikçe şöyle bir baktı sonra bakışlarını tekrar ellerine çevirdi. Sonradan Mick'in gözlerini ellerine dikip bakmaktan, herkese nazikçe gülümsemekten, televizyonda bir şeye bakması söylendiğinde bakmaktan ya da çayını içmesi veya bir konuda görüş bildirmesi istendiğinde evet, hayır, daha iyisi olamazdı diyerek kısaca konuşup ardından Celia'yla paylaştığı yatağa çekilmekten başka pek bir şey yapmadığını anladım. "Ve bu İbrahim, bu da Georgy," diye odanın öbür tarafındaki geniş masada oturan genç adamları işaret etti Celia. İbrahim siyah tişörtün üstüne mavi hareli yeşil bir gömlek giymişti, ondan daha esmer olan Georgy ise kahverengi fermuarlı bir deri ceket giymişti. İkisi de gelişigüzel el salladı ve gözlerinde, Celia ya da Mick'te görmediğim bir uyanıklık, hafif bir kasıntılık, bir kötülük parıltısı gördüm. Söylemeseler de burada yabancı olduklarını tahmin ederdim. Rachel ve Jeff'e isimleriyle hitap ederek selam verdiler ve arsız bir neşeyle sırıttılar, dalga geçmeye hazır gibiydiler. Gözümü dört açtım, belki daha da temkinli olmalıydım. Bu genç adamlar kendilerinden başkasını düşünmüyordu, hırslı, açlıklarını açıkça belli eden, umutsuz, belki acımasız, bilmiyordum ama tetikteydim. O itinayla bakılmış bıyıklar.

"İbrahim Kosovalı, o korkunç, kana susamış Sırplardan kaçıyor," dedi Celia bana bakarak. "Sanırım burada iyisin,

değil mi İbrahim? Elbette iyisin. Ailesi dağılmış gitmiş, silahla vurulmuş, sokaklarda kovalanmış. Korkunç. Ve bu da Georgy tatlım. Çek Cumhuriyeti'nden, Çingene. Senelerdir burada. Sürekli geri yollamaya çalışıyorlar onu ama başında bir şey var –Celia sağ şakağına dokundu– doktorlar kıyameti koparıyor, o yüzden göç bürosu bir süredir rahat bıraktı onu. Orada çok fena dayak yemiş. Yaralamışlar onu. Beysbol sopalarıyla suratına falan vurmuşlar. Sırf Çingene diye böyle alçakça davranmışlar. O Sırplar..."

"Çekler," diye düzeltti Rachel.

"Çekler o halde," diye kabul etti Celia hırçın bir tonda. "İnsanlar birbirine neden tahammül edemiyor hâlâ anlamıyorum, sahiden bilmiyorum bunu. Biz savaş sırasında onlara yardım ederken aralarında ayrım yapmadık. Sen Çek'sin, bu da Çingene o yüzden size yardım edeceğiz ama şuna etmeyeceğiz, demedik. Herkese yardım ettik. Şu ana kadar İçişleri Bakanlığı memurları Georgy'i geri dönmeye zorlayacak cesareti kendilerinde bulamadılar. Sürekli ona, o kadar da kötü şeyler yaşamadığını, hatta aslında hiç dayak yemediğini söyletmeye çalışıyorlar. Ama en sonunda onu geri gönderecekler sanırım, ah zavallı Georgy'cim."

"Hayır, hâlâ bir şans var," diye karşı çıktı Rachel. "Elimizden gelen her şeyi yapıyoruz. Gerçekten sıkı mücadele ediyoruz onun için. Dersler nasıl gidiyor Georgy?"

Georgy başını salladı, konuşmaları baygın gözlerle izliyordu, bir bayağılık ve beş paralık bir haysiyet tablosu, geleceği, hayatının akıbeti üzerine tartışan kişilerin bu gayretlerini sürdürmesine bağlı trajik bir insan.

"Ve bunlar da muhabbetkuşlarımız, Antigone, Cassandra ve Helen," dedi Celia bana bakıp, eliyle teker teker kafesleri göstererek. "Artık hangisinin hangisi olduğunu hatırlamıyorum ama aldırmıyorlar bana. Evet, herkesle tanıştınız artık. Gelin ateşin yanına oturun bir çay için. Donmuşsunuzdur."

"Şaban Bey İngilizce bilmiyor Celia," dedi Rachel özür diler gibi.

Celia bana baktı, gözlerinde kuşku ve bir tür şaşkınlık gördüm, sanki işin aslını anlamış gibi hissettim. Hatta bana bakarken başını hafifçe sallayıp dudağını büktü, böyle beklenmedik bir gelişmeden rahatsız olmuş gibiydi. Bu fazla kalabalık salona girdiğimizden beri kalbime hafif bir ağırlık çökmeye başlamıştı, daha sonra üzerinde uyumam beklenen pis yatağı düşündükçe tedirgin olmuştum. Celia'nın şüphesi bu tedirginliğimi arttırmıştı. Daha önce hiç Celia ve Mike gibi İngilizlerle karşılaşmamıştım, Celia'nın telaşlı ve rastgele anaçlığı ve hareketlerinin ardındaki gözden kaçamayacak denli belirgin cinsel titreşim, Mike'ın iyiliksever ihtiyar görünüşü. Çökmüş, mahzun Harold ve gözaltı merkezinin ofisindeki sessiz adam ve tabii Kevin Edelman haricinde daha önce alakadar olduğum İngilizler çoğunlukla mobilya dükkânıma gelen müşteriler ya da turistler ve devlet için çalıştığım dönemde de belli bir mesafeden tanıdığım, yönetim kurulunun kıdemli memurlarıydı. Hepsi benim üstümdü, varlıklı, çabuk alınan ve sevilmeyecek kadar nezaketsiz kişilerdi. Kendini beğenmiş, her hareketleri kibirli insanlardı, sanki her an hoşgörüsüz, küçümseyen bir tutum sergilemek için tetikteydiler. Kendi aralarında nasıl olduklarını kestiremiyordum fakat gördüğümden farklı olacaklarını zannetmiyorum. Çoğunlukla böylelerdi diyorum çünkü Makerere Koleji'ndeki iki öğretmenimi bunların dışında tutuyorum; onlar da yukarıda saydıklarımdan birkaçıyla benzer tavırlar gösterse de aynı zamanda iyi, kibar ve ilgili olabiliyorlardı. İngiltere'ye vardığımdan beri memurlar ve görevlilerle haşır neşirdim, beni gerçek anlamda görebilecek kimseler değildi bunlar, kendi işlerinin stresi içindeydiler ve hayatları boyunca benim gibi tipler hakkında hikâyeler ve tanımlamalar dinlemişlerdi. Celia beni görmüştü, öyle hissettim. Keskin

bakışları beni bir şekilde fark ettiğini gösteriyordu ve hiç istediğim bir şey değildi bu. Neden böyle düşündüğümü o an anlayamadım.

"O halde işaret dili ve seslerle anlaşmak zorunda kalacağız," dedi Celia hırçın bir sesle. "Endişe etme Rachel, canım, biz gayet alışkınız buna. Değil mi Mick? Bir ara bir dil konuşuyordu Mick, şey işte. Mick hangi dili konuşuyordun sen? Malaycaydı değil mi? Malayca. Mick Malayca mıydı o dil? Bu bey..."

"Şaban Bey," dedi Rachel kaşlarını hafifçe çatarak ama yüzündeki hafif tebessümü koruyordu, elleri pantolonunun önünde huzursuzca hareket etmeye başladı hemen. Gitmeye bu kadar hevesli olması beni daha da endişelendirdi.

Celia, "Şaban, Şaban, Şaban," diye alıştırma yaptı. "Şaban Bey Malayca biliyor mu? Sanırım bilmiyor." Celia salonun kapısına yöneldi, iki kere *Susan* diye seslendi ve koltuğuna döndü. "Susan gelsin de çay getirsin. Şaban, Şaban."

Susan, Celia'nın yaşlarında, ufak tefek yuvarlak suratlı, yılmış ve gergin tavırları olan bir kadındı, şüphesiz bu, Celia gibi yüksek perdeden konuşan kendinden emin bir zorbayla çalışan biri için gayet anlaşılır bir durumdu. Celia, söylediğine göre, ofis işlerini hallederken, Susan evin temizliğini ve yemeği yapıyordu. Susan çağırıldıktan birkaç dakika sonra Rachel ve Jeff çıktılar, çay teklifini geri çevirdiler. Ve Susan bir tabak kızarmış ekmek, küçük bir tavada fırın fasulye ve başka bir tabakta da dilimli konserve jambonla geri dönünce Rachel ve Jeff'in gitme nedenini gayet iyi anladım. Büyük yemek masasına oturup çayımızı içtik. Dilimli jambonu işaret edip Celia'ya başımı salladım.

"Domuz," dedi İbrahim, otuz iki dişini göstererek sırıtıp espriyi Georgy'yle paylaşmak için dönerek. "Müslüman adam, domuz yemez bu. Alkol malkol kullanmaz. Temizle, temizle, temizle, yıka yıka yıka. Siyah adam."

Georgy kahkaha atarak güldü *siyah adama*. Onu güldüren şey Müslüman bir *siyah* adam düşüncesi miydi yoksa siyah tenli bir adamın *temizle, temizle, temizle, yıka yıka yıka* çılgınlığına kapılmasındaki gülünçlük müydü anlamadım veya aralarında bir espri miydi bu, bilmiyorum. Daha sonra Georgy'nin İbrahim'in söylediği her şeye güldüğünü fark ettim. İkisi de bana alaycı bir bakışla pis pis sırıtarak baktı, bu kötü kalpliliklerine bir anlam veremedim. Belki de içinde bulundukları koşullar ve kaygıları onları böyle keskin ve alaycı kılmıştı ve gördükleri eziyete ilişkin anlattıkları ilk hikâyeyi sürdürmeleri için gereken yalanlar ve dalavereler, kendi acılarının ve onlarla aynı durumu yaşamış kişilerin acısının gerçek boyutuna kinizmle yaklaşmalarına yol açmıştı. Nereden biliyorlardı en azından insanca bir sessizlikle karşılamaları gereken bir aşağılamanın ve şiddetin tanığı ya da kurbanı olmadığımı? Kimse suratıma beysbol sopası indirmedi ama nereden bilebilirler bunu ve nereden bilebilirler daha kötüsüne şahit olmadığımı? Her ne korku yaşamışlarsa başkalarının da bu tip korkular yaşamış olabileceğini nasıl unutabilirler?

Mick fırında fasulyesini kaşıklarken Celia çayından bir yudum alıp sakince, kimsenin sözünü keseceğinden endişe etmeden konuşmaya başladı. Muhabbetkuşlarından bahsetti, orada kalan ve sonraları arkadaş oldukları diğer misafirlerden, mülteci örgütünden –harika insanlar onlar– sığınma isteyen kişilere karşı şehirde yapılan gösterilerden, gazetelerdeki abartılı haberlerden, dünyanın nasıl değiştiğini aklının pek almadığından bahsetti. İbrahim kızarmış ekmeğinden bir-iki ısırık aldıktan sonra bir sigara yaktı ve ağzına kadar dolu kül tablasını tabağının yanına, sanki kızarmış ekmek, jambon ve fasulyenin sosuymuş, başlı başına bir tür garnitürmüş gibi; yakınına çekti.

"Bu caddenin aşağısında bir kilise vardı, St. Peter's Kilisesi, eskiden oraya giderdik. Bizim kilisemizdi o," dedi Ce-

lia, sigara dumanını elini şöyle bir sallayıp dağıtarak. "Şimdi artık bir kulüp ya da kafe benzeri bir şey oldu. Bir disko. Özellikle dindar falan değildik ama büyük günlerde kiliseye giderdik. Artık bir kulüp ya da kafe orası. Hıristiyan bir ülkenin kiliselerine özen göstermemesi yanlış. Eminim Naashab beyin ülkesinde bir ibadet yerinin bar gibi bir şeye dönüştürüldüğünü görmezsiniz. Ben hiç gitmiyorum oraya, ama sanırım oğlanlar gidiyor, değil mi? Başka ne yapabilirler ki? Burada elleri kolları bağlı, çalışma izinleri yok, kendilerine ait bir yerleri yok. Zavallı İbrahim karısını ve kızını Londra'ya abisinin yanına göndermek zorunda kaldı çünkü küçük kızın burada okula gitmesine izin verilmedi. Buna aileler karşı çıktı hem de. Onları okullarında istemediklerini söylediler. Korkunç bir şey. Her neyse, oğlanlar o bara gidiyor bazen, ben hiç gitmiyorum. Gidemiyorum, daha önce birçok defa ibadet ve dua etmek için oraya gittikten sonra ters geliyor bu bana. Bu yolun aşağısında bir ressam vardı, gerçek bir ressam, öyle boyacı gibi değil. Annem bahsetmişti, gerçi ben de adamı hatırlıyorum. Stüdyosu evin önündeki büyük bodrumdaydı. Sokakta, onu önlüğünü giymiş, şövalesinin önünde dururken görürdünüz. Kocaman bir sakalı ve göbeği vardı, sanırım artık tanınmış biri. Hiç yabancı yoktu o zamanlar, ben büyüme çağındayken, sadece tuhaf Fransız gezginler gelirdi, gerçek yabancılar yoktu. Ya da her nasılsa biz hiç karşılaşmıyorduk onlarla, değil mi Mick? Ta ki savaştan sonra İtalyan mahkûmlar gelene kadar. Sen o zamanlar burada değildin değil mi Mick? Unuttum onu. Ondan önce de herhangi bir yabancıyla karşılaşmamışsındır herhalde, değil mi? Mick Malaya'daydı. Ülkelerinde yaşanan korkunç olaylardan sonra yabancılar her yerdeler artık. Önceden böyle değildi. Doğrusunu yanlışını bilmiyorum ama onları öylece geri çeviremeyiz, değil mi? Korkunç ülkene geri dön ve canın yansın, biz burada kendi hayatımızla meşgu-

lüz, diyemeyiz. Onlara yardım edebiliyorsak etmeliyiz bence. Hoşgörülü olmalıyız. Sığınma isteyenlere karşı sokaklarda gösteri yapan, onlara ağızlarına geleni söyleyen insanları anlayamıyorum. Ve bir de Britanya Ulusal Cephesi yürüyüşleri, o faşistlere tahammül edemiyorum. Ülkede bu kadar çok yabancı yoktu ama ne yapabiliriz? Onları o korkunç yerlere geri gönderemeyiz. Ne yapabiliriz bilmiyorum."

Başımı öne eğerek dinledim, diğerleri de hiç konuşmadılar. Celia'nın ölçülü ve acelesiz üslubundan, bitkin düşene kadar konuşmaya devam edecek ve sabahı edeceğiz diye korkmaya başladım. Yatağa gitmek istediğimi gösteren bir işaret yaptım ama Celia kaşlarını sanki çok zor bir şey istemişim de rahatsız olmuş gibi kaldırdı. Saat daha altıyı henüz geçmişti ama o bunaltıcı odadan, oranın ikiyüzlülüğünden, gerçeği başka türlü gösteren sahteliğinden, kokusundan, ihmal ve zalimlik sinmiş atmosferinden, değersizliğinden kaçmak istemiştim. Karanlıkta yalnız başıma oturup kafamdaki kemikleri saymak istiyordum.

Celia beni yukarı çıkardı, bir kez daha sağa ve bir kez daha, küçük, tıkış tıkış bir odaya geldik, odanın bir köşesinde duran yatağın üstüne bordo halıya benzer bir şey örtülmüştü.

"Yaklaşık altmış senedir bu evde yaşıyorum Bashat Bey," dedi, eşikte dikilmiş, bir eli kapının çerçevesinde, bu başarısı için gülümsüyordu. Bana evin hikâyesini anlatacaktı, St. Peter's kilisesinde çiçek aranjmanı yapan annesinin nasıl gizlice delibozuk bir sanatçıya âşık olduğunu ama uygunsuz bir şey yapamayacağı için adamın fırtınalı bir gecede umutsuzluk içinde kaçıp gittiğini, şimdi de başını tekrar pencere camlarına vurarak aşkını aradığını anlatacaktı. Hayır. "Altmış küsur sene ve hâlâ dinç bir kafa ve vücut ya da nasıl derler, zavallı Mick gibi değil. Japonlar yaptı bunu ona. Bu halde geldi ve ben de kabul ettim onu. Odada gördüğün bütün bu şeylerin bir anlamı var benim için, hepsinin. Lütfen özen

gösterin siz de. Banyo hemen bitişiğinizde. Hepimiz onu kullanıyoruz, o yüzden temiz tutun lütfen. Bunun dışında zaten herkesle tanıştınız, umarım kısa zamanda İngilizce öğrenirsiniz de doğru düzgün bir sohbet ederiz. Ah bir de İbrahim ve Georgycik yukarıda kalıyorlar."

Hoşnutsuz bir ifadeyle döndü, bakışları bastırılmış bir öfkeyle keskinleşmişti. Ne bu şimdi? Ne yaptım ki *ona*? "Kahvaltı sabah sekizle on arasında veriliyor," dedi tepeden bakar gibi, arkasını yarım dönerek. "Dakik olursanız seviniriz. Ön kapıyı gece onda kilitliyorum, o saatten sonra gelirseniz maalesef zili çalmanız ve birinin gelip sizi içeri almasını beklemeniz gerekecek. İyi akşamlar Showness Bey."

Yatağın üstündeki halıyı çektiğimde ince bir toz bulutu kalktı. Çarşaf önceden üstünde uyunmuş gibi görünüyor ve kokuyordu. Yastık kılıfının üzerinde kan lekeleri vardı. Yatak aşağıdaki döşemeler gibi kokuyordu: kurumuş kusmuk, meni ve dökülmüş çay. Hastalık bulaşacak diye akıldışı bir korkuyla üstüne bile oturmazdım bu yatağın, sadece hastalık korkusuyla da değil, içim kirlenecek diye de. Şık görünen kanepeyi denedim –hatları ve şekli itibarıyla şık– fakat döşemesi yatağın üstündeki halıyla aynı şekilde kokuşmuş durumdaydı. Banyo pislik içindeydi: Lavaboda sebze artığına benzer lekeler vardı, küvette kara bir kir tabakası oluşmuştu ve tuvalet koyu, kesif bir kara delikti. Öğürdüm ama başka çarem yoktu, tüm bu süre zarfında belki de o koyu karanlıkta bir şey yaşıyor ve bu şeyin erkeksi takım taklavatımın ağırlığıyla kamaşacak dişleri olabilir diye tetikteydim. Bu takım taklavat belli bir yaşa gelindiğinde gerçekten de bir tür ihtişam kazanıyor. Rachel yarın, bilgilendirme dediği şeye katılmam için beni almaya geldiğinde İngilizce konuşmaya mecbur kalabilirdim. Bu kadar yolu ihmalcilik yüzünden perişan olmak için gelmedim. Akşamımı Celia'nın değerli eşyalarını, eskiden kalma bir zevk ve aynı ölçüde pişmanlık

karışımı bir hissiyatla inceleyerek geçirdim, sanki açık arttırmadan aldığım ev eşyalarının parçalarıymış gibi değerlendirip fiyatlandırdım onları. Masada fazla bir şey yoktu: şişe içinde bir gemi, birkaç değersiz mücevher, biçimsiz çerçeveler içinde fotoğraflar, ortasında imparatorluğun dört bir yanından gelen meyveler ve çerezlerden oluşturulmuş bir çelengin içinde denizci kaptan üniforması giymiş bir adamın resminin durduğu bir bisküvi kutusu, içinde bir sürü ıvır zıvır, düğme, rozet, püskül. Sonraları bu eşyalara hiç ilgi duymadığımı düşündüm, zihnimde bile bunların Celia için ne bakımdan değerli olduğuna kafa yormadım, hatta onun hayatını bunlarla birlikte hayal etmek bile içimden gelmedi.

Duvarda eski, yaldızlı bir ayna vardı, o küçük, karanlık oda için fazla büyüktü, ama yaldızı iyi durumdaydı ve aynanın da yalnızca küçük bir tamire ihtiyacı vardı. Bunu yapmak değerini birkaç kuruş arttırırdı. O loş ışıkta aynadaki yansımam yükselen dumanlar içinde asılı duran bir yaratığa benziyordu, gölge taraftan düşen ışık çemberi, omuzlarımın üstünde açık bir ilmik gibi sallanıyordu. Alfonso'nun zorla elime tutuşturduğu havluyu başımın altına koyarak masanın yanına, yere uzandım. Altımdaki keçe gibi halı ve midemi kemiren açlık nedeniyle uyuma ihtimalimin çok az olduğunu biliyordum. Gece geç saatte sevişme ritminin o şaşmaz patırtısını duydum ve Celia mı Mick'in üstüne çıkıyordu yoksa oğlanlar mı ateşli bir oyunun ortasındaydı merak ettim.

Rachel ertesi sabah gelmedi. Tuvaleti gözlerimi kapalı, dokunmam gereken şeylere parmak uçlarımla dokunarak kullandım. Sonra perdeleri açtım ve Alfonso'nun havlusunu altıma serip yere oturdum. Odam evin arka tarafındaydı, koca koca çalılar ve ağaçlarla kasvetli bir hale gelmiş, bakımsız bir bahçeye bakıyordu. Pencere camlarından yağmur süzülüyordu. Büyük abdestimi yaptıktan sonra kendimi doğru düzgün temizleyememiştim, özellikle de fasulye yine bende

ishale yol açtığı için. Kâğıtla olabildiğince temizlenmeye çalışmıştım ama orada, yerde otururken sanki altımdan bir leke yayılıyor gibi hissediyordum. Ev sessizdi, herkes hâlâ yataktaydı. Sonra merdivenlerden ayak sesleri geldi ve tabak-fincan sesleri işittim, Celia'nın o nemrut ifadesi yüzünden odadan çıkmaya cesaret edemiyordum. Alfonso'nun sihirli halısının üstünde, saygısızlığa maruz kalmadan Rachel'i bekleyecektim. Fakat Rachel gelmedi ve o tozlu, sıkış tıkış odada yerde oturmak, değersizliğim haricinde hiçbir şey düşünememek moralimi o kadar bozdu ki aşağı indim.

Mick makamında, sesi kısılmış televizyonun karşısında, kucağında kirli bir tabak ve bıçak, oturuyordu. Celia yemek masasındaydı, önünde bir gazete açıktı. İçeri girdiğimde başını kaldırıp baktı ve sonra sandalyede geriye yaslanarak sırıttı. Üzerinde hâlâ sabahlığı vardı, pek sıkı bağlamamıştı ve oturduğum yerden bile, içine bir şey giymediği gözüküyordu. "Günaydın bay Showbot. Geç saate kadar güzelce uyudunuz, değil mi?" dedi neşeyle, bana masadan el sallayarak. "Eminim iyi gelmiştir. Umarım üşümemişsinizdir. Buyurun kendinize bir çay koyun. Ah unutmuşum. Çay hüp, hüp. Koyun hadi." Höpürdetme ve çay dökme işlemini taklit ederek gösterdi ve sonra tekrar sırıttı bana. "Yoksa annen mi senin için döksün istersin?"

Kendime çay koyup gidip Mick'in yanında oturdum, onunla beraber sesi kısık televizyonu izledim fakat utanarak itiraf ediyorum ki bir gözüm de masada gazetesini okuyan Celia'daydı. Sabahlığı dizlerinin hemen altında bitiyordu ve okurken vücudunu hafifçe sağa sola salladığı için bacaklarının arasında kalan kısım ara sıra sıyrılıyordu. Bir noktada dalgınlıkla eli aşağı kaydı ve bacağının iç kısmını ovuşturdu. Mick'in yanımda kıkırdadığını duydum ama ona baktığımda gözleri televizyondaydı. Gülünç duruma düşmeyeyim diye sırtımı tamamen döndüm. Celia gazetenin sayfala-

rını hışırdatıp ara sıra iç çekerken ben yüzyıllardır bu şekilde Mick'le birlikte sesi kısık televizyona bakarak, Rachel'in gelmesini bekleyerek, kıpırdamaya korkarak, nereye gideceğimi, ne yapacağımı bilmeden oturuyordum sanki. Gazeteyi okumayı bitirip katladığında, "Bakıyorum gayet iyi anlaştınız orada," dedi. "Oğlanlar kahvaltıyı yine kaçırdı. Uyuyarak akşamı ediyor bunlar bay Showboat. Çocuklar gibi. Gerçi ne yapabilir zavallılar? Çay saatine kadar bile uyuyabilirler. Öğle yemeğinden tasarruf etmiş olurlar. Öğle yemeği vermiyoruz, bay Showboat. Sadece günlük kahvaltı ve perşembe günleri, yani bugün hariç, sipariş üzerine çay veriyoruz. Bugün Susan izinli. Ah umarım size Bay Showboat dememe aldırmıyorsunuzdur. İsminizi ancak bu şekilde hatırlıyorum. Gücenmezsiniz umarım. Mick, Mick gidip edepli bir şeyler giyeceğim üstüme. Evde misafirler varken bütün sabahı sabahlıkla geçirmem Mick'i rahatsız ediyor. Kıskanıyor. Düzenimize alışacaksınız Bay Showboat. Sanırım bir süre bizimle kalacaksınız, sığınma isteyenlerin büyük bölümü bir müddet kalır. Dünyanın her yerinden harika arkadaşlar edindik. Sadece biraz İngilizce öğrenmeniz gerekiyor Bay Showboat. Bana öyle bakıp ne düşündüğünüzü bilmemek geriyor beni."

Alfonso'nun havlusuna koştum ve üzerine oturur oturmaz sanki görünmez bir yerdeymişim gibi hissettim kendimi. Tüm öğle sonrası onun üstünde oturdum ve bilet satıcısına sövdüm; beni, konuşup karşı çıkma gücümden mahrum ettiği için ve Rachel ve Jeffe'e de sövdüm; beni gözaltı merkezinden, hayatlarıyla beni derinleştiren insanların arasından koparıp tehlikeli ve ihmalkâr olduklarını sezdiğim eksantrik *bawab*ları ve dolambaçlı merdivenleriyle bu zindana getirdikleri için. Gün boyunca hiç yemek yemedim, bu benim yaşımdaki biri için feci bir eksiklik değil ama kimsenin umurunda olmadı. Kimse bir şey yiyip yemememle, hasta ya da sağlıklı olmamla, mutlu ya da üzgün olmamla ilgi-

lenmiyordu. Oğlanların uyandığını ve daha sonra iki deli babun gibi aşağı koşturduğunu, ardından Celia'nın gürültülü kahkahası ve flörtöz ikazlarıyla karşılandıklarını duydum. Adalet ve insan hakları kahramanı o iki genç beni hayvanat bahçesine bırakıp gitmiş, dostları ve iş arkadaşlarına, yaşlı bir adamı o pis gözaltı merkezinden ve devletin faşist pençelerinden kurtarmak için kaç tane bakanı zekâlarıyla alt ettiklerini, bu adamın şimdi nasıl da iyi kalpli Celia ve oyun arkadaşlarının merhametli kollarında olduğunu anlatıp böbürleniyorlardı. Rachel, seni Allah'a havale ediyorum.

İkindiye doğru hasta hissetmeye ve bunalmaya başladım ve Ya Latif, Ya Güzel, Ya Kerim çekmenin vakti gelmiş gibi hissettim. Bu zikri hapisteyken hasta olduğumuzda ya da kaygılandığımızda hep birlikte çekerdik ve en güzeli de bu şekilde, cemaat olarak hastalanan ya da sıkıntı yaşayan kişi adına dua etmektir. Fakat bunu benim için yapacak kimse yoktu burada, umarım ben de kendi kendime yaparken usulü bozmamışımdır.

Banyo'ya gidip ibadete hazırlanmak için abdest aldım, ellerimi, yüzümü, kollarımı ve ayaklarımı yıkadım. Sonra Alfonso'nun havlusuna döndüm ve başladım. İlk başta niyetlenmek için Ya Latif çektim, sonra kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Sonra bismillah, rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Ondan sonra üç defa İhlas suresi: De ki O Allah'tır ve bir tektir. Kimsenin babası değildir, kimsenin çocuğu değildir. Hiçbir şey ona denk ve benzer değildir. Sonra Şûrâ: Allah kullarına karşı lütufkârdır. Dilediğini rızıklandırır. O kuvvetlidir ve mutlak güç sahibidir. Sonra peygamber için bir dua. Güzel bir ahengi vardır bu duanın:

Essalâtü vesselâmü aleyke yâ Habiballah
Essalâtü vesselâmü aleyke yâ Nebiyyallah
Essalâtü vesselâmü aleyke yâ Rasulallah

Salât ve selâm Sen'in üzerine olsun, Ey Allah'ın sevgilisi.
Salât ve selâm Sen'in üzerine olsun, Ey Allah'ın peygamberi.
Salât ve selâm Sen'in üzerine olsun, Ey Allah'ın elçisi.

Sonra *Ya Latif* çekerek, acele etmeden, baş, sakince ilk başta sağa sonra sola, bin kere çevrilir.

Bitirdiğimde akşam olmuştu, epey rahatlamıştım, acaba aşağı inip biraz daha atıştırmalık ne kaldıysa istesem mi yoksa dışarı çıkıp yarım saat düz bir çizgi üzerinde yürüsem mi derken merdivenlerden Celia'nın yukarı çıktığını duydum. İçimden bir ses benim için geldiğini söylüyordu, hemen havlumun üstünden kalktım beni orada görmesin diye. Kapıya kuvvetli bir şekilde vurdu, içeri girmeyi talep ediyordu ve daha fazla patırtı yapmadan girdi. Kapıyı kilitleme imkânı yoktu. "Uyumayı gerçekten seviyorsunuz Bay Showboat," dedi neşeyle, el yordamıyla elektrik düğmesini aradı. "Az önce Rachel'den bir mesaj geldi size. İbrahim ofise uğramış ve Rachel de size iletmemizi istemiş – ama ne aptalca. İngilizce bilmediğinizi unutmuş olmalı. Peki neyse, boş verelim. Mesaj geldiğini bilmiyorsunuz, dolayısıyla mesajı almadığınız için üzülmezsiniz. Burada rahatsınız gördüğüm kadarıyla."

"Rachel," dedim ve sesimin yaltaklanan bir dilenci gibi acınası bir hırıltıyla çıktığını duydum. Çok uzun süre fısıltıyla dua ettiğim için çatallaşmıştı.

"Evet, Rachel mesaj yolladı tatlım. Her şey yolunda, endişelenecek hiçbir şey yok Bay Showboat. Neden aşağı gelip dostunuz Mick'le televizyon izlemiyorsunuz? Bu sabah pek iyi anlaşıyordunuz. Hadi, tüm gün buraya tıkılıp kaldınız. İyi değil sizin için. Gelin, gelin bize katılın," dedi sağ kolunu açıp kalçasını bir kez hafifçe sallayarak.

Onu takip ederek aşağı indim, içimden kolumu uzatıp Rachel'ın mesajını düşürene kadar onu sallamak geçti. Önceki

gibi ilgisizce, omzunun üstünden konuşuyordu benimle, bir kez hafifçe dönüp kaşlarının altından bakmıştı. "İşte geldi," diye bildirdi maymunlar dünyasına, salona girerken. Mick sevecen bir ifadeyle gülümsedi bana, Gregory sırıttı ve el salladı, İbrahim de yalandan bir selam verdi. Oğlanlar iskambil oynuyordu. "Buyur, otur sandalyene," dedi Celia işaret ederek, şimdiden itibaren Mick'in yanıydı yerim. Rachel, Bir ve Tek olan için, çabuk ol.

"Rachel," dedim İbrahim'e bakarak.

"Rachel," dedi alaycı alaycı bana gülerek. "Fazla yaşlı diyor senin için. Yattı o iş. Siyah Adam." Ve bu münasebetsiz laflar üzerine ışıldayan gözlerle birbirlerine bakıp gülüştüler. "Genç adam istiyor o."

"Bilmiyorum," dedi Celia, bebek gibi ağzını bükerek. "Bay Showboat'ta hâlâ iş var gibi görünüyor." Bu onları tekrar ateşledi. Siyah Adam, Bay Showboat, yıka yıka yıka, temizle temizle temizle. Georgy ve İbrahim'i daha yakından tanımayı istemem gerekirdi gibi hissettim; onları dinlemem, duygularını paylaşmam, bu yolculuğa çıkmalarına sebep olan tutkuları ve korkuları onlardan duymayı istemem gerekirdi ama istemiyordum. Bilmemi istemiyorlardı. Beni trajedilerine layık görmüyorlardı sanırım. Alfonso ve Cezayirlileri aklıma getirdi bu; Cezayirliler onun o her şeyi göze almış, kendinden emin tarzını bir tür hadsizlik olarak değerlendiriyordu çünkü onların gözünde o, siyah bir adam, onlardan daha aşağı bir insandı, yalnızca itaatkâr birinin öfkesine ve düşünceden yoksun direnme gücüne sahipti.

İskambil oyunları bittiğinde gitmek için ayaklandılar, sonra İbrahim nedense acıdı bana. Salonun kapısında dikilirken, "Rachel, daha sonra gelecek," dedi. Sonra gülümseyerek odaya baktı, iyilikseverliğinden memnuniyet duyuyordu. İki genç adam ön kapıya çıktıklarında İbrahim Celia'yı dışarı çağırdı, o da gülümseyerek kalkıp yanlarına gitti.

Kahkaha ve itiş kakış sesi geldi, sonra sessizlik oldu. Mick'le ben kendi sessizliğimiz içinde oturmuş, sesi kısık televizyona bakıyorduk. Birkaç dakika sonra ön kapı küt diye çarptı ve Celia geri döndü, gözleri parlıyordu. Mick'in karşısındaki sandalyeye oturup dergisini eline aldı. Rachel, daha sonra gelecek. Ama gelmedi.

Dayanabildiğim kadar oturdum salonda, bir parça ekmek ya da bir fincan kahve gelir diye umdum ama gelmedi. Susan'ın izin günüydü. En sonunda, sıkıntıdan ve açlıktan neredeyse bayılmak üzereyken kalkıp yavaşça yukarı çıktım, tam sağ ve tekrar tam sağ. Pis yatağı umursayamayacak kadar yorgundum ve gece hava soğuk oluyordu. Kıyafetlerimi değiştirmeden girdim yatağa ama Alfonso'nun havlusunu katlayıp sandalyenin arkasına astım. Bunu hem Alfonso'ya duyduğum minnettarlık ve kendini koruma içgüdüsüne duyduğum saygı nedeniyle hem de haysiyetini koruma uyarısına uyamadığımı hissettiğim için yaptım. Sana ne yaparlarsa yapsınlar temizliğine dikkat et. Bunu yapamamıştım ve o kirli yatağa, vücudum temiz olmadığı için pismiş gibi gelen kıyafetlerle uzandım. Özgür ilk günümün sonuydu ve hemencecik uykuya daldım.

Öğlene doğru geldi. Yarım saatlik bir yürüyüşe çıkmayı düşünüyordum; düz bir çizgiyi takip ederek yürüyecektim ki sorun yaşamadan geri dönebileyim, ama onu kaçırmaktan ve bir sonraki ziyareti için günlerce beklemek zorunda kalmaktan korktum. Elim kolum bağlanmış gibi hissettim. Bordo takımı içinde güzel mi güzel, neşeli bir meşguliyet içindeymiş, fazla vakti yokmuş havasında gülümseyerek geldiğinde Mick'le birlikte sesi kısık televizyonun karşısında oturuyordum, Celia ise arkalarda bir yerde Susan'a tasarruf ve israfla ilgili fırça atıyordu.

"Yerleşmiş gibi gözüküyorsunuz Şaban Bey," dedi Rachel. Homurdanarak karşılık verdim ona, ama bir işe yara-

madı. Mick'le konuşmaya başlamıştı bile, Mick'in sevecen, anlayışlı gülümsemesi her zamanki gibi canlıydı. Celia içeri gelip duruma el koydu, evde ne kadar rahat ettiğimi, oğlanlarla hemen arkadaş olduğumu ve Mick'le gerçekten iyi anlaştığımızı, bütün gün orada oturup birlikte süt havuzunda iki inek gibi televizyon izlediğimizi söyledi. Yanlış anlamış olabilirim ama galiba böyle dedi; aşina değildim bu deyişe. "Bazen canı biraz sıkkın oluyor," dedi Celia. "Ama sanırım konuştuğumuz şeyleri anlamadığı için öyle. Değil mi Bay Showboat? Ona böyle hitap ediyorum. Bu ismi taktık ona. Dert etmiyor, sordum kendisine."

Rachel'ın beni, bahsettiği bilgilendirme görüşmesi için ofislerine götürmek üzere geldiğini, çantamı yanıma almam gerekmediğini, çünkü şu an için Celia ve Mick'le kalmaya devam edeceğimi ve ofise yürüyerek gideceğimizi anlamam biraz zaman aldı. Rachel uzun adımlarla yola koyuldu, ben de elimden geldiğince onu takip etmeye çalıştım. Ara sıra yavaşlayıp, ofisin çok uzakta olmadığını söyleyerek özür diledi. İngiltere caddelerindeki ilk yürüyüşümdü bu. Daha fazla telaş ve keşmekeş beklemiştim ve etrafın nedense biraz daha modern ve aydınlık olacağını düşünmüştüm. Bana Celia'nın evini hatırlatan bir şey vardı caddelerde, solmuş, kirli ve sıkışıktılar, ağır ağır yürüyen birçok yaşlıyı geçtik, gençler de seslerini yükseltip omuzlarıyla kendilerine yol açarak ilerliyordu. Ama içimde başka bir şey küçük bir sevinç çemberi içinde yürümemi sağlıyordu; sanki hayatımın zincirlerinden boşanmıştım ve artık başka bir hayatta geziniyordum. İçimde daha sonra büyüyecek bu duyguyu ilk hissettiğim andı o, önceki hayatım bitmişti ve yenisine başlıyordum, bundan evvelki hayatım sonsuza dek geride kalmıştı. Bunu şöyle gözümde canlandırıyordum: Buraya gelmek için kıvrıla kıvrıla bir geçitten geçtim ve o geçit arkamdan kapandı. Belki gençken çok fazla *Binbir Gece* masalı okumuş-

tum, oradaki geçit imgesine benziyordu bu. Bu sadece bir düşünceydi ama önceki hayatım hâlâ içimde canlı da olsa bir hayatın sonuna geldiğimi hissediyordum.

Ofis bir manav ve barın arasında bir evdi, gerçi o zaman barın bu şekilde adlandırıldığını bilmiyordum. Meyhane sanmıştım. Keşke bilseydim. Dikkatimi en çok, önceki yüzyıldan kalma capcanlı renklerde kıyafetler giymiş ve tüylü bir şapka takmış askerî şahsiyetin resmi çekti, o tüyler bu kurumun kapısının üstünde de sallanıyordu. Kraliyet Ejderleri. Rachel beni ana ofisin dışında kalan bir görüşme odasına götürdü, orada iki iş arkadaşı masalarında oturuyordu. Biri Jeff'ti, yanından geçerken, durup onunla konuşacağımdan, yaptığı önemli işten onu alıkoyacağımdan korkar gibi mekanik bir şekilde gülümseyip kafasını eğdi. Galiba devletin pençesinden kurtarılan değerli mülteci değildim artık. Şimdi bir dava konusuydum. Rachel takım elbisesinin ceketini çıkarıp sandalyenin arkasına astı. Sonra belgelerini masaya serip yüzü kapıya dönük oturdu. Bana gülümsedi, halinden memnun görünüyordu. Bir an şaşırttı bu beni ama gerçekten de işinden ve hayatından memnundu sanırım. Karşısına oturdum, yüzüm tuğla duvara bakan bir pencereye dönüktü.

"Şaban Bey, kusura bakmayın daha erken gelemedim... ama çok yoğunduk. Le Havre'den içinde yüz on Romanya Çingenesi bulunan bir feribot geldi dün, hepsi sığınma talep ediyor. Göç idaresi yetkilileri hepsini geri göndermek istedi, biz de bazılarına giriş izni verilmesi gerektiğini söyleyerek itiraz ettik. Eğer bilmek isterseniz hepsi geri gönderildi ama bence birkaç gün içinde başka bir limana geçecekler. Her neyse, bir tercüman bulursak biraz daha ilerleyebiliriz diye düşündüm," dedi suratına komik bir ifade vererek. "Fakat korkarım... Durum umutsuz değil, çünkü irtibat kurduğum biri bu sabah aradı. Yapmaya istekli ama teyit edip si-

ze haber vereceğim. Durum şimdilik bu, işleri nasıl halledeceğiz hiç bilmiyorum, ama belki endişe ediyorsunuzdur diye söyledim. Ya da sizi kaderinize terk ettiğimizi düşünüyorsunuzdur diye."

"Sanırım bir tercümana ihtiyacım yok," dedim. Tabii içten içe sinsice gülüyordum bunu söylerken. Benim yaşıma gelseniz bile böyle küçük zaferlere karşı koyamıyorsunuz ve o anki neşem, çocukken hissettiğimden ve sonra yüzlerce kez bir şeyden beklenmedik, şaşkınlık yaratan bir şekilde haberdar olduğumda hissettiğimden farklı değildi. Artık bilet satıcısının, verdiği kurnazca tavsiyeyle beni hangi fenalıktan korumaya çalıştığını umursamıyordum ve bu kurnazlığının güçsüzlerin paranoyasıyla bir ilintisi olduğunu düşünmeye başlamıştım. Celia'nın evindeki onur kırıcı durumlara sessizce katlanmak zorunda kalmak beni pervasızlaştırmıştı ve oradaki tutsaklığımdan kurtulmak için o tatlı zafere ihtiyacım vardı. Birinin yeni hayatımın kontrolünü ele alması gerektiği açıktı, yoksa Celia, Mick ve oğlanların dar ufuklu varoluşlarının pisliğiyle zehir olacaktı. Ve Rachel de Jeff de bunu yapamayacak kadar güvenli kalelerinden yürüttükleri inatçı mücadeleyle meşguldü. Ve bu beni pek çok kişinin hoyrat ellerinde itilip kakılıp çekiştirildiğim, sesi kısılmış bir aşağılanma içinde bırakıyor, başka insanların mutlu hikâyelerinin aracına dönüştürüyordu. Ve ben de açlıktan ölüyordum. Rachel bana şaşkınlıktan buz kesmiş bir tiksintiyle baktı.

"Anlıyorum," dedi, gülümsemesi silinmişti. "Ne demek oluyor bu? Neden İngilizce bilmediğinizi söylediniz?"

"Öyle bir şey söylemedim," dedim.

"Peki, sizinle İngilizce konuşulduğunda neden yanıt vermediniz?" diye sordu bir an sonra, hünerli bir avukat netliğiyle başka kelimeler kullanarak yeniden yöneltti sorusunu, sesi öfkeyle biraz daha keskinleşmişti.

"Vermemeyi tercih ettim," dedim karşımdaki pencereden tuğla duvara bakarak.

"Ne!" diye bağırdı, şimdi utanmadan sinirlenmişti.

Böylece *Yazıcı Bartleby* hikâyesini bilmediğini anladım. O tuğla duvar odaya girer girmez aklıma bu hikâyeyi getirmişti ve konuşmaya başladığımda ona da bu hikâyeyi hatırlatmış mıydı görmek için bu cümleyi söylemenin bir yolunu bulacağımı biliyordum. Harika bir hikâyedir.

"Bir tercüman bulmak için ne kadar sıkıntı çektik biliyor musunuz?" diye sordu bir kez daha, nefretle küçümseyerek. "Hangi dili konuştuğunuzu bile bilmiyorduk. Londra Üniversitesi'nden sizin alanınızda uzman birini bulduk ve yardım etmeyi kabul etti. Vakit ayırıp buraya kadar gelerek *size* yardım etmek istedi. Ve şimdi herkesi bu kadar sıkıntıya soktuktan sonra bana en başından beri İngilizce bildiğinizi söylüyorsunuz. En azından şunu açıklar mısınız bana?" Saçının asi buklelerini şu an öfkeden kızarmış, ters ters bakan yüzünden geriye itip bloknotunu kendine çekti, ne söylersem yazmaya ve aleyhimde delil olarak kullanmaya hazırdı.

"Özür dilerim," dedim.

Benim *alanım*da bir uzman, şüphesiz benim üzerime kitaplar yazmış, hakkımdaki her şeyi benden daha iyi bilen biri. Benim *alanım*daki ilgi çekici, görülmeye değer tüm yerleri gezmiş, benim elbette ki görmediğim, hakkında sadece muğlak efsaneler ve popüler hikâyeler duyduğum bu yerlerin tarihsel ve kültürel bağlamını bilen biri. On yıllardır benim *alan*ıma girip çıkan, beni inceleyip notlar alan, beni açıklayan, özetleyen biri ve ben onun bu meşgul varlığından bihaberim.

"Biletimi alırken buraya varınca İngilizce bildiğimi inkâr etmemi tavsiye ettiler," diye belirttim. "Neden bilmiyorum ama bekleyip göreyim dedim. Şimdi de anlamış değilim ama konuşsam daha iyi olacak diye düşündüm. Celia'nın evinde

her şey karmaşık ve rahatsız edici bir hal almaya başlamıştı, bu yüzden içinden çıkılması zor bir olaya mahal vermeden konuşayım dedim, bunu tercih etmesem de."

Bunu yine araya sıkıştırmaktan kendimi alamadım, belki ilk seferde duymamıştır diye, ama hiçbir tepki vermedi. Kendiyle mücadele ettiğini görüyordum; belki şu an bir hışımla odadan çıkmak, gidip Jeff'i bulup bu asap bozucu yalanımdan dert yanmak istiyordu. Ama öyle yapmadı ve gözleri hâlâ sıkıntıyla parlasa da yüzünün öfkeli kızarıklığının geçtiğini görüyordum. Bunun anlamsız bir aldatmacadan fazlası olmadığını düşünmesi gerekirken, böyle ufak bir meseleye, bu küçük oyuna bu kadar bozulması onun için endişelenmeme yol açtı. Hakkında hikâyeler anlatılırken oturup sessizce dinlemek zorunda kalan o değildi, sadece birkaç kuruma telefon açıp adını bilmediği ve dünyanın kültür coğrafyasından tamamen bihaber olduğu için tahmin yürütemediği bir dili konuşan bir müşteri için tercümanları olup olmadığını soracaktı. Bihaber olmak da değildi bu; genel anlamda bakıldığında hangi dili konuştuğumun pek bir önemi yoktu, çünkü ihtiyaç ve isteklerim tahmin edilebilirdi ve er ya da geç kendimi ifade etmeyi öğrenecektim, buna güveniyorlardı. Veya er ya da geç o, bulduğu bir uzman vasıtasıyla kendimi ifade etmemi sağlayacaktı. Ama onun için endişelenmiştim, bu yüzden ona çevirdiğim oyunun hikâyesini ve bunun yol açtığı küçük huzursuzlukları anlattım, bunu beni komik gösteren bir tarzda anlattım ve onu en sonunda tekrar gülümsettim. Artık konuşabildiğime göre sığınma talebimi dinlemeye hazırdı. Ona dürüstçe, ülkemizdeki hükümetin yönetimi altında can güvenliğimizin olmadığını iddia edersek bize sığınma verileceğine ilişkin bir hikâye duyduğumu ve mülteci olmaya nasıl karar verdiğimi anlattım. Başını salladı, bunu mülteci örgütünün koordinasyon ofisinden zaten öğrenmişlerdi. Sonra, tekrar bana dönerek bece-

rikliliğinden ve parlak zekâsından hoşnut bir halde, savunma hazırlamak için biraz daha ayrıntıya ihtiyacı olduğunu, benim için Sosyal Güvenlik'le bir randevu ayarladığını, konut müdürlüğüyle temas kurduğunu, kısa bir zaman içinde küçük bir daire çıkabileceğini, yine de hâlâ birkaç formalite kaldığını söyledi. Beni, özellikle de yaşım gereği AD'ye[1] kaydetmiş ve yanımda getirdiğim paçavralardansa mevsime daha uygun giyinebilmem için kıyafet ihtiyacımın karşılanmasını sağlamış. Ayrıca İngilizce derslerine başlamam için mülteci yardım hattının yüksekokulunu ayarlamış, "Gerçi artık buna gerek kalmadı," dedi ışıldayan, affedici bir tebessümle.

"Üniversitedeki adamı arayıp artık ona ihtiyacımız kalmadığını söylemeyi unutmamalıyım," dedi sıkkın sıkkın.

"Seni bu kadar zahmete soktuğum için özür dilerim," dedim. "Benim alanımda çalışan Londra Üniversitesi'nden o uzmana da zahmet verdim. Lütfen ona da özürlerimi ilet."

Özürlerimi geçiştirdi ve notlarını inceledi. "Latif Mahmut. İsmi bu. Onu daha sonra arayıp artık kendisine ihtiyacımız kalmadığını söyleyeceğim." Rachel bir süre önündeki evrakla meşgul oldu, hepsini bir düzene sokup görüşmemizi sonlandıracaktı. Söylediği ismi duyunca şok oldum. İsmi ve o ismin sahibini düşündüm, hikâyesini bildiğim biriydi bu. Hikâyesinin bir kısmını iyi biliyordum, hatta çok iyi biliyordum ama o zamanlar bir delikanlıydı, birinin oğluydu ve ismi farklıydı. Hayatının, gerçek hayatının, geri kalan kısmının hikâyesini yalnızca söylentilerden duyduğum kadarıyla biliyordum. Onu düşünürken bunca yol gelip ona bu kadar yaklaşmaktan duyduğum endişe ve korkuyu dindiremedim. Demek bizim alanımızda uzmandı! Maşallah, iyi bir şeydir bu, bizi özetlemeye gelmiş bir yabancı değil de bizden biri. Sessizliğimi bozduğuma pişman oldum bunu öğrenince.

---

1 Aile Doktoru: Sığınmacılar için gerektiğinde aile doktoruna başvurabilecekleri bir olanak sağlanması.

"Latif Mahmut, ne harika!" dedim.

"Tanıyor musunuz?" dedi Rachel, hoşuna gitmişti.

"Biraz," dedim. "O gençken tanırdım."

"Sanırım telesekreterine bıraktığım mesajda adınızı söyledim," dedi Rachel mutlu bir tonda. "Evet, söyledim sanırım. Dolayısıyla birbirinizi tanıyorsanız muhtemelen iletişime geçecektir sizinle. Ah bu inanılmaz. Ben de yapayalnız kalacağınızı, birileriyle konuşamayacağınızı, tüm bu süreçte şu... kasvetli sükunetinizin arkasına saklanıp gülümseyeceğinizi düşünmüştüm. Anlıyorum bunu, kişisel almıyorum. Ama neden mülteci olmaya karar verdiğinizi anlatır mısınız? Bunu anlatın bana. Aslında hayatınız tehlikede değildi, öyle değil mi? Bana anlattığınız kadarıyla sadece oradan ayrılmayı..."

"Hayatım uzun süredir tehlikedeydi," dedim. "Ancak şimdi Majesteleri İngiltere Kraliçesi'nin devleti bunu fark etti ve bana sığınma sundu. Artık kıymetsiz bir hayat olsa da bu, yine de benim için önemli. Belki hep kıymetsizdi, buna rağmen önceden daha da önemliydi."

"Ne işle meşgulsünüz Şaban Bey?" diye sordu, belli ki sözlerimin kasvetli belirsizliği ilgisini çekmişti. Sakince hatta yumuşakça, hınç ya da öfkeyi akla getirebilecek bir imadan kaçınarak konuşmaya çalıştım ama konuştuğum esnada bile, o ışıl ışıl aydınlatılmış odada, kelimelerin ağırlığını hissedebiliyordum.

"Son birkaç senedir pek bir şey yapmıyorum, muz, domates ve paket şeker satıyorum. Ondan önceki yıllarda tüccardım, ticaretle uğraşıyordum. Aradaki zaman diliminde ise senelerce hapis yattım, devletin hapse tıktığı bir mahkûmdum." Zavallı Rachel karşımda hayret içinde oturuyordu, bu vahşi cevaba hazırlıksız yakalanmıştı. "Ama şimdi her şey iyi olacak," diye devam ettim başladığım gibi bitirerek. "Burada, deniz kenarında, küçük bir evde."

"Artık gitmem gerekiyor," dedi sakince bana bakarak, hayret içinde kaldığını düşünmekle yanılmıştım belki de. "Bunları biraz daha anlatırsanız dinlemek isterim. Eh, zaten biraz daha bahsedeceğiz bunlardan." Dostane bir gülümseme belirdi yüzünde, neşeli ama incitici değildi. Bu kadar vahşice konuşmama yol açan kendine acıma duygum yüzünden pişmanlık duydum.

Latif Mahmut. Eğer Rachel ismimi ona vermişse onun da bana anlatacakları olacaktır diye düşündüm. Beni araştırıp, bulup yıllar önce bütün o yaşadıklarının hikâyesini anlatacağını düşündüm.

Şimdilik Rachel ve kurumun benim için bulduğu evde kalıyorum, dili ve gürültüsü bana yabancı bir ev ama kendimi güvende hissediyorum burada. Bazen. Bazen de artık çok geç olduğunu, bunun artık bir melodram kuşağına dönüştüğünü düşünüyorum. Ve böyle zamanlarda zamanın sinsi geçişi beni korkutuyor, sanki en başından beri aynı yerde duruyormuşum, her şey geçip giderken tek bir yerde oyalanıyormuşum gibi, bazen de kendi işime bakıyormuşum gibi hissediyorum ve bazen de benim gibi terk edilmiş ve hissizleşmiş şu evrenle alay eden sessiz kahkahalara boğuluyorum. Böyle zamanlarda söyleyebileceğim her şeyin yerini belirleyen ve onları tarif eden nüansların ağırlığı altında eziliyorum, sanki ben bunları ifade etmeden önce zaten bir yerleri varmış, onlara zaten bir anlam verilmiş gibi hissediyorum. Başka birinin tasarımının gönülsüz aracıymışım gibi, başkasının anlattığı hikâyedeki bir kişiymişim gibi hissediyorum. Kendim gibi değil. Bunu destansı bir şeye dönüştürmeden, sınırlandırılmış gibi göstermeden, karşı çıkılamayacak olana karşı çıkmadan, affedilmez bir şeye hınç duymadan anlatmanın bir imkânı var mı?

Latif

3

Biri bana, "sırıtkan kara mağribi" dedi caddede, başka bir devirden konuşuyordu. Sırıtkan mağribi. Hale bak. Metrodan işe yürüyordum, biraz acele ediyordum çünkü istasyondan mecburi istikametin insanı yönlendirdiği doğrultuda amaçlı ve güdümlü bir şekilde çıkma oyununu seviyordum. Ama aynı zamanda her zamanki gibi, geç kalırım diye endişelendiğim için de acele ediyordum. Saatime sık sık bakarım fakat o sabah takmamıştım. Kayışı birkaç aydır kolumda çürümüştü, yenisini almaya da vaktim olmamıştı. Dolayısıyla saatimin olmaması, olmasından daha çok telaşlandırıyordu beni, pekâlâ vaktim olsa da geç kalmışım gibi hissediyordum. Neden böyle olduğunu bilmiyorum, neden zamanın derdine düştüğümü. Sağlıksız bir şey bu. Ama yine de epeyce endişeleniyorum ve geç kalmaktan nefret ediyorum, telaşlanıp koşturmak zorunda kalmaktan ve hayal kırıklığı yaratıp özür dilemekten.

O gün de işe doğru yola koyulmuştum, biraz endişeliydim ama boş yere değildi, aklımda her zamanki zırvalar, iş, dile getirilmemiş pişmanlıklar, ihmal ettiğim görevler dö-

nüp duruyordu, Bedford Meydanı'nın kuzeyinden, Tottenham Court Road'dan, Malet Caddesi'ne doğru yürüyordum. Kaldırımda birbirimize yaklaşırken arada az bir mesafe bırakacağını tahmin ettiğim bir adamdan sakınmak için hafifçe yana kaydım. Yaklaştığını tam olarak görmedim, sadece kafama kaydettim ve yoldan çekilmeye hazırlandım. Fakat adam hiç mesafe bırakmadı arada, ben de düşündüğümden biraz daha abartılı biçimde yana çekilmek durumunda kaldım. Sanırım biraz ölçüyü kaçırdım; eskiden, gençliğimizde kitaplardan öğrenip denediğimiz o aptal balo danslarındaymışım gibi omuzlarımı kaldırıp, hafifçe yana doğru bir adım attım. Sonra, neredeyse onu geçmiştim ki tısladığını duydum, –sssssss– diye benim gibi buna aşina olmayanlara tuhaf, tehditkâr gelebilecek, Ortaçağ'dan kalma bir ses çıkardı. Fark etmeden yanından geçip gittiğim bu adamı, etrafıma bakmadan hemen zihnimde canlandırdım. Sonra, doğru düzgün baktığımda, ağır, pahalı bir palto giymiş yaşlı bir adam olduğunu gördüm, boyu uzun değildi, omuzları hafifçe öne eğilmişti. Tısss, başka bir devirden tıslıyordu. Ve sonra, "Seni sırıtkan kara mağribi," dedi bana.

Sırıttığımın farkında bile değildim, fakat ondan sonra, bu akıllıya bakmak için döndüğümde sırıttım. Ellili yılların İngiliz filmlerinde gördüğümüz o semiz İngilizlere benziyordu, o dönem sinemasının bankeri ya da devlet memuru, çözemediği bir ahlâki ikilem yüzünden ıstırap içinde, amansız ve gerdanlı, yan yana geçtikten sonra ölüme mahkûm kahramanın emin ayak sesleriyle yoluna devam ediyor. Seni sırıtkan kara mağribi. Ama alay etmek için söylememişti bunu, bir buhran geçiriyor ve kendini öldürmeyi düşünüyor olabilirdi ve o nefret dolu tıslama da aslında tipik bir hakaret içine gizlenmiş bir yardım çığlığıydı. Ne ilginç bir kelime kara mağribi.[1] Kara ve mağribi kelimelerinin arasındaki

1 (İng.) *Blackamoor.*

a harfi hemen aklıma takıldı, alışkanlıktan ya da çalışma biçimim gereği kelimenin ne zaman kullanıma girdiğini, insanlar caddede dolaşırken oradan geçen bir siyahiye yaklaşıp bunu söyleyecekleri kadar günlük dile yerleşip yerleşmediğini veya eski dönemlere ait bir ifade biçimini düzenlemek için kullandıkları yeni bir edebi icat mı olduğunu düşünmeye başladım. Ofisime varır varmaz *Kısa Oxford Sözlüğü*'nden anlamına baktım, çok kısaydı tanımı: zenci, kara+mağribi. Daha iyisini beklerdim. Sonra karaya baktım ve ürktüm: kötü kalpli,[2] çatık kaşlı,[3] kara liste, hain,[4] şantaj,[5] cezaevi arabası,[6] kara borsa, kara koyun. Art arda böyle maddeler, öyle ki bunların hepsini okumayı bitirdiğimde bu hakaret sağanağı altında umutsuzluğa düştüm, kendimi değersiz ve iftiraya uğramış hissettim. Siyahilerin, en hassas, en uygar Avrupalıların bile varlığının derinliklerinde öteki olarak, kötücül olarak, canavar olarak konumlandırıldığını, karanlık, şeytani bir yerde durduğunu elbette biliyordum ama bu sayfada bu kadar çok siyah, siyah, siyah görmeyi beklemiyordum. Bununla bu kadar hazırlıksız karşılaşmak, canı sıkkın, modası geçmiş bir film karakterine benzeyen birinin bana sırıtkan mağribi demesinden daha büyük bir şok yarattı üstümde. Benden nefret ediliyormuş gibi bir duyguya kapıldım, bu tip ilişkilendirmeler nedeniyle birden beni güçsüz düşüren bir korku sardı içimi. İşte bu evde yaşıyorum, diye düşündüm, her köşeden bana bağıran, beni hor gören bir dilin içinde.

Mağribi kelimesine bakmaya cesaret edemedim bundan sonra. Fakat akşamüstü ilerleyen saatlerde, o günkü son üç

2 (İng.) *Black-hearted.*
3 (İng.) *Blackbrowed.*
4 (İng.) *Blackguard.*
5 (İng.) *Blackmail.*
6 (İng.) *Black Maria.*

dersimden sonra, haftamın en yoğun gününde, kütüphaneye gittim ve kara mağribi kelimesine asıl kraliçeden, *Oxford İngilizce Sözlük*'ten baktım. İşte ordaydı, kelime 1501 senesinden beri kullanımdaydı ve o zamandan bu yana İngiliz edebiyatında hümanist Sydney, emsalsiz W. Shakespeare, ihtiyatlı Pepys gibi değerli yazarların ve daha bir sürü ikincil aydının kaleminden dökülmüştü. Bu, moralimi düzeltti. Güçlükler içinde geçen tüm o devirler boyunca var olduğumu, unutulmadığımı, bir orman bataklığında kök salıp sızlanmadığımı ya da çıplak halde bir ağaçtan diğerine sallanmadığımı, tam buradan, yüzyıllardır kanonun içinden sırıttığımı hissettirdi.

Ofise geri döndüğümde mülteci kurulunu aradım. Ya da o belki de başka bir gündü. Bir süre önce biri, ofisteki telesekreterime mesaj bırakarak Zanzibar'dan sığınma talebiyle henüz gelmiş, İngilizce bilmeyen yaşlı bir adama tercüme konusunda yardım edip edemeyeceğimi sormuştu. Mesajı bırakan kişiye orada konuşulan dili bildiğim söylenmiş. Doğduğum yerden biriyle karşılaşmam gerektiğinde hep duyduğum o endişeyi bastırdım. Acaba bana ne kadar bir İngiliz'e dönüştüğümü, nasıl değiştiğimi, onlardan ne kadar uzaklaştığımı mı söyleyecekler ya da içlerinden bunu mu düşünecekler? Sanki ya orası ya da burasıymış gibi, ya o ya bu olmam gerekirmiş gibi, sanki bu, yabancılaşmayla ilgili açık bir şeyi kanıtlarmış gibi, artık kendim değil de kendine ihanet etmiş sahte biriymişim, tam bir dalkavukmuşum gibi. Duyduğum rahatsızlığı bir de şu fikirle bastırdım; *oralarda* konuşulan dil isimlendirilmemişti ya da bilinmiyordu, insanlar Svahili'den çok Yunanca, Danca, İsveççe ya da Felemenkçe veya belki hepsini birden konuşuyordu. Mümkündü bu.

Daha önce mülteci örgütleri için bu tür şeyler yapmıştım, tekrar yapmaktan da mutluluk duyardım ama telesekreterdeki öbür mesaj ilk baştaki talepten vazgeçti. Yine de tele-

fon numarasını not ettim ve masamın üstündeki panoya, diğer bir sürü iğnelenmiş kâğıt parçasının arasına iğneledim, çünkü bu kâğıt parçaları bir şeylerin; bir fikrin, bir şiirin, bir uğraş duygusunun, meşguliyetin potansiyel kaynağıydı. Çalıştığım alanda başarılı olmak, kendini geliştirmek epey çaba gerektiriyor. Birkaç hafta sonra –hayır, bir ay sonra, takip eden dönemde bir zaman... Ellilerin İngiliz sinemasının ölüme mahkûm kahramanının bana sırıtkan kara mağribi dediği gün ya da başka bir gün... baharın sonlarına doğru bir gün– o numarayı arayıp sığınma talebinde bulunan yaşlı adama ne olduğunu sordum. Belki sokaklarda hakaretamiz sözlere maruz kalmak bir tür dayanışma kurma isteği yaratmıştı içimde. İşte böyle başladı.

Şiirlerden nefret ediyorum. Şiir okuyorum, öğretiyorum ve şiirlerden nefret ediyorum. Hatta yazıyorum da. Öğrencilere öğretiyorum (tabii benim yazdığım zırvaları değil, o kadar da değil) ve içlerinden ne sıkıp çıkarabiliyorsam çıkarıyorum, kasıntı ve gereksiz kelimelerle dolu oldukları halde onları kısa ve özlü sözlermiş gibi, sakil ve spekülatif oldukları halde hikmetli ve kahince ifadelermiş gibi gösteriyorum. Hiçbir şeyi öyle zarifçe ifade etmiyorlar, hiçbir şeyi açığa çıkarmıyorlar, hiçbir yere varmıyorlar. Bir duvar kâğıdından ya da bölüm sekreterinin ofisinin önündeki bir ilandan beterler. Anlaşılır bir düz yazıyı ise her gün okuyabilirim.

Telesekreterdeki ikinci mesajın, doğduğum topraklara yokluğumla ihanet ettiğim için kefaret ödememe artık gerek kalmadığını söylemesi içimi rahatlattı. Numarayı not ettim çünkü ikinci mesaja inanmadım. Yine de bana döneceklerini düşündüm ve bunu kendime hatırlatmak için numarayı panoya iğneledim, tetikte olmak, bana ulaştıklarında sersem, uyuşuk ve rahat olup sonra yumruk yemiş gibi olmak-

tansa darbe geldiğinde hazırlıklı olmak için. Sonra, en sonunda, aradan haftalar, aylar geçtikten sonra, güvende miyim bir kontrol edeyim diye aradım. Konuştuğum adam, kaba bir tonda beni tanımadığını, bana telefon edildiğinden haberi olmadığını söyledi. Konuşmaya nezaketen ismimi vererek başladım, beni tanımasını bekleyerek değil. Ne! Hiç adımı duymadınız mı? Ben de kabalaşarak karşılık verdim, bu kabilenin bir parçası olduğumu ya da en azından birbirini tanımayan kişilerin telefon konuşmalarının tuhaf nezaket kurallarına aşina olduğumu gösterdim ve ondan sonra dostça gevezelik ettik. "Ah evet, o yaşlı adam, bayağı oldu, uzun süre geçti üstünden ama hatırlıyorum onu. Sizi Rachel aramış olmalı. O ilgilendi onunla. Sanırım iyi şu an. Tuhaf biriydi, meğer en başından beri İngilizce biliyormuş ama konuşmamayı tercih etmiş." Adamın *tercih etmi*şi vurgulayışı sanki alıntı yapıyormuş gibiydi.

"Tercih etmiş. Bartleby gibi," dedim, her zaman edebiyat öğretmeni kimliğimi gururla göstermeye, yetkinliğimi tasdik etmeye hazırdım.

"Rachel'a sizi aramasını söyleyeceğim," dedi, dolayısıyla hikâyeyi bilmediğini anladım.

"Ah hayır, hiç gerek yok. Sadece merak etmiştim."

"Sorun olmayacaktır," dedi, sesi iyi niyet saçıyordu, aynı taraftaydık, aynı ça-ça akordunda dans ediyorduk, biz, mülteci kurtarıcıları, kutsal cüppelerimizin içinde.

"Peki, çok naziksiniz," dedim. "Ne durumda olduğunu merak ettim. Rachel'de ofis numaram var ama yine de vereyim size." Aramasını istemiyorum. Sadece güvende miyim onu anlamak istemiştim. "Telesekreterim var, o yüzden ne zaman isterse arayabilir."

Rachel birkaç dakika sonra ya da ertesi gün aradı.

"Rachel Howard," dedi, dikkati dağınık ve meşguldü, belki benimle konuşurken bir şey okuyordu. Sesinin resmini

çizmeye çalıştım: genç, zayıf kalmak için epey çaba sarf ediyor, koltuk altları gerginlikten ve zorlanmaktan hafif terli.

"Bir süre önce, aslında uzun bir süre önce beni aradığınız o yaşlı adamla ilgili aramıştım, tercümana ihtiyacı olduğunu söylemiştiniz, Zanzibarlı. Telesekreterime mesaj bırakmıştınız. Nasıl oldu, her şey yolunda mı merak ettim."

"Evet, teşekkür ederim," dedi. "O iyi, bir daireye yerleşti, kendisini gayet iyi idare ediyor. İyi, kendine pekâlâ yetiyor, aslında. Altmış beş yaşında olduğunu söylemiş miydim size? Ülkeden kaçmak için biraz yaşlı ama yapmış işte. O öyle düşünmüyor. Arayıp sorduğunuz için teşekkürler. Ona ileteceğim."

"Çok naziksiniz," dedim, kapatmaya hazırlanıyordum, ahizeyi bırakmak için dirseğimdeki ağırlığı kaydırıp, hoşça kal ve teşekkürler demek üzere dudaklarımı yuvarlıyordum.

"Aradığınıza sevinecektir," dedi neşeyle. "Birbirinizi tanıdığınızı söylemişti bana."

"Öyle miymiş?" diye sordum. Çok geç, o korku çöktü içime. "Adı ne?"

"Bıraktığım mesajda ismini söylediğimi düşünmüştüm. Kusura bakmayın," dedi.

"Sizin isminizi ona söyledim o da sizi tanıdığını söyledi. Belki irtibat kurmak istersiniz diye düşündüm. İsmini bıraktığıma emindim." İhtiyar kaçağa ara sıra hikâye okuyacak, ona kasideler söyleyerek terk edilmiş benliğinin inleyen nağmeleriyle temas kurmasını sağlayacak potansiyel bir öğle sonrası ziyaretçisi olabileceğimi ima etti.

"Adı Şaban bu beyin. Recep Şaban Bey," dedi, ya heyecanlandığı için ya da ismi doğru telaffuz etmeye yoğunlaştığı için sesi hafifçe yükseldi. Recepteki *c*'yi daha sert vurgulaması ve Şaban'ın *a*'sının uzun okunması gerekiyordu. "Tanıyor musunuz bu ismi?" Sizin için bir anlam ifade ediyor mu?"

"Hayır," dedim.

"Ah, ne kötü. Tüh ya, üzülecek buna. Yine de aradığınızı söylerim."

Ben sırıtkan bir kara mağribiyim. *Sen* sırıtkan bir kara mağribisin. *O* sırıtkan bir kara mağribi. *Biz* sırıtkan kara mağribîleriz. *Siz* sırıtkan kara mağribîlersiniz. O *a*[7] açıklığa kavuşmadı, neden karayla başlayan öbür birleşik kelimelerde yok da onda kalmış. *Oxford İngilizce Sözlüğü*'nün bile birikimini aşan müthiş bir muamma. Gençken izlediğim bir filmi hayal meyal hatırladım; Akdeniz'deki Viking gemileri bir noktada Kuzey Afrika krallığının sultanıyla karşılaşıyordu. Sağ dirseğinin üzerine uzanmış, çıplak, siyah vücudu hoş bir ışıltıyla parlayan bir sultan, sırıtıyor. Viking yağmacılarından biri o sırıtışı koca kılıcıyla yok etmeden önce ona sırıtkan kara mağribi diyor muydu? Sanırım sultan rolünü, eşsiz aktör Sydney Poitier oynuyordu ve o pozun fotoğrafı *Ebony* dergisinin kapağına çıkmıştı. Yemin ederim hepsi geri geliyor, filmin adı "The Long Ships"ti ve Viking yağmacı, seni sırıtkan kara mağribi demişti. Mağribi olarak gerçek hayat pek kolay değildi.

Şu inciler gözleriydi.[8] Recep Şaban babamın adıydı. Biri ismini alıp onu diriltmişti. Belki de bu ismi kullanmakta babam kadar hakkı olan biriydi bu kişi. Babamın adı kutsal değil neticede.

Benden bile çok endişelenirdi geç kalmaktan, babam. Asap bozucu biriydi bu anlamda. Ve kendininki kadar başka insanların da geç kalmasını dert ederdi. Hayatlarımızın ne büyük bir kısmının bekleyerek geçtiğinin farkına varmamı sağlamıştı; birini bekleyerek, gidip biriyle buluşmayı bekleyerek, müezzinin ezan okumasını bekleyerek, Ramazan'ın başında yeni ayın doğmasını bekleyerek, Ramazan'ın sonunda tekrar doğmasını bekleyerek, bir geminin limana yanaş-

---

7 (İng) *Blackamoor* kelimesindeki a harfi.

8 Shakespeare'in "Fırtına" oyunundan bir ifade.

masını bekleyerek, bir işyerinin açılmasını bekleyerek. Babam için tüm bu bekleyişler göz ardı edilmesi olanaksız birer ıstıraptı, ben de bu durumun ona verdiği sıkıntı nedeniyle gecikmekten korkmayı öğrendim. Bununla birlikte birçok şeyde neredeyse umursamazlık derecesine varacak kadar ihmalkârdı. Hayatında çok zulüm gördüğü için onu acımasızca yargılamaktan çekiniyorum ama *ihmalkârdı*. Kardeşim Hasan'ı ve evi bu yüzden kaybetti, daha akıllıca davranmalıydı ve bu olaylardan sonra olan hiçbir şey onu mutlu etmedi. Annemi nasıl kaybettiğini tam olarak bilmiyorum.

Annemin babamı küçümsediğini anlamam uzun zaman aldı. Hatta bunu çok sonraları *anladığımı* düşünüyorum. Yirmilerimde ve evden çok uzakta olmasam annemin ona nasıl davrandığını tarif etmek için bu kelimeyi kullanmayı düşünmezdim sanırım. Ama bir noktada, kulak misafiri olduğum şeylerden, babama karşı kullandığı ses tonundan, hayatını yaşayış şeklinden fark ettim bunu. Bu küçümseyici tutumunun ne zaman başladığına ilişkin hikâyeyi hiç duymadım, bundan hiç bahsetmediler bana. Anne babaların aynı mutsuzluk kendi çocuklarının başına gelmeden böyle şeylerden bahsettiklerini zannetmiyorum, ondan sonra da sırf bunların üstesinden geldiklerini düşündükleri için anlatıyorlar.

Kardeşim Hasan da hemen hemen başka her şeyde irfan seviyesi yüksek ve gizli bilgilere vakıf, cesaret kaynağı ve taştan bir kanun abidesi olmasına rağmen bundan hiç bahsetmedi. Hasan'ın bilmediği ya da hakkında incelikle işlenmiş, etraflıca bir fikir yürütmediği hiçbir şey yoktu. Çoğu zaman hiç gayret sarf etmeden bir açıklama ya da tanım buluverirdi ama bazen bir şey uydurup detaylandırmaya başlamak için birkaç saniyeye ihtiyaç duyduğu olurdu. Bir keresinde bana Brutus'un Jül Sezar'ın cesedinin önünde yaptığı

konuşmayı ezberden okuduğunu hatırlıyorum. İngilizce öğretmeni bir sebeple ondan bunu ezberlemesini istemişti. Yani okuldaki, sen ben kadar İngiliz olan İngilizce öğretmeni, işe *kanzu* ve *kofia*yla gelen, dini bütün bir Müslüman ve hiçbir ikilem ve endişe yaşamadan ateşli bir Anglofil olan öğretmen. Öğrencilerinin büyük eserlerin pasajlarını ezberleyerek öğrenmesi ve bunları her gün, her ders, peş peşe okumaları hoşuna giderdi, eğer yapabilirseniz iyi bir çalışma. Sonra, gözlerini kapatıp sınıfın arkasında oturur, yüzünde küçük bir tebessümle, onların *Jül Sezar*'dan ya da Kipling'den veya "La Belle Dame Sans Merci"den pasajları ezberden okumalarını dinlerdi. Hasan bunun, kır koşusuna ya da cumartesi sabahları düzenlenen okullar arası münazaraya ("Bu taraf kadının yerinin evi olduğuna inanıyor") katılmak gibi, zaman kaybı olduğunu düşünürdü ama öğretmen cebinde kısa bir deri kayış taşır ve bunu, dizelerini öğrenmek için yeterli özeni göstermeyenler üzerinde kullanırdı. Ve sanırım o güçlü dizeleri bilmek Hasan'ın gerçekten hoşuna giderdi.

Jül Sezar üzerine yaptığı yoğun çalışma bitince ortaya çıkan sonucu bana evin önündeki alçak merdivenlerde otururken okudu, Antik Roma'dan bir senatör gibi kolunu göğsünün hizasına getirmiş, çenesini âlimane bir açıyla kaldırmıştı.

> Romalılar, yurttaşlarım, dostlarım, dinleyin anlatacaklarımı ve ses çıkarmayın ki duyasınız beni. Şerefim adına inanın bana; şerefime saygınız olmalı ki inanasınız bana. Aklınızla yargılayın beni; can kulağınızı da açın ki iyi birer yargıç olasınız.[9]

Bana, Jül Sezar'ı ve başına gelenleri, Mark Antony'i ve Brutus'u, Romalıları ve Shakespeare'i anlatmasına, kim oldukla-

---

9 *Julius Caesar*, Perde 3, Sahne 2, çev. Sabahattin Eyüboğlu, İş Bankası Yayınları, 2019.

rını açıklamasına rağmen bu söylev, açılış satırları haricinde o sırada pek bir etki yaratmamıştı üstümde (dokuz ya da on yaşındaydım), açılış satırları politikacıların o yıllarda haftada iki-üç kez yaptıkları mitinglerdeki selamlamaları hatırlatmıştı. Ondan ve *aynı hançeri kendime saklıyorum* dizesinden etkilenmiştim, çünkü *hançer* kelimesinin tınısı hoşuma gitmişti.

> Son sözüm şu size: Beni en çok seven insanı nasıl Roma uğruna vurdumsa, aynı hançeri kendime saklıyorum, yurdum için ölmem ne zaman gerekirse.[10]

"Hançer nedir?" diye sordum Hasan'a. Nedense bocaladı. "Bir kadeh viski," dedi emin olamayarak. Bunun içki olduğunu ve haram kabul edildiğini bilsem de hakkında tam bir fikrim yoktu. Sonra Hasan kendini kaptırıp viskinin Roma kültüründeki yerini ve Brutus'un eğer oradaki kalabalık yaptığı konuşmayı beğenmezse bir kadeh içeceğini söylediğini anlattı. Ve söylediklerim hoşuna gitmezse ben de aynı hançeri kendime saklıyorum. Bu onun kötü anlarından biriydi ve buna benzer pek çok ânı oluyordu ama anlattıklarının büyük bir heyecan uyandırdığı başka anlar da vardı. Böyle zamanlarda cinlerden ve antik krallıklardan bahsederdi, Frankenstein'ın canavarının trajik hayatından, zavallı canavarın yüzen buzların üzerinde umutsuzca sürüklendiği Kuzey Kutbu'ndaki geceyarısı güneşinden, Müslüman İspanyası'nın görkeminden ve Nazi Almanyası'nın müthiş sertliğinden. Sizi söylediklerinin doğru olduğuna inandıran kendiliğinden bir açıklık ve inanç ışıltısıyla pek çok şey dökülürdü içinden. Fakat hiçbir zaman annemin babamı hor gören davranışlarına ya da bir şeye geç kaldığımızda bile öfkelenebilen babamızın annemin bu tavrına neden hiçbir zaman karşı çıkmadığına ilişkin tek bir laf ettiğini hatırlamıyorum.

10 *A.g.e.*

Hasan benden altı yaş büyüktü ve hayatımın ilk yıllarında özlemini duyduğum her şeyin kaynağı oydu. İhtiyaç duyduğumu sezdiğinde bana sevgi ve güven verirdi. Kendi meşrebince verirdi bunları, bazen sert sözlerle ve can acıtan fiskelerle. Karşılaştığım durumların ne anlama geldiğini, bunların bende yarattığı korkuyu ya da kafa karışıklığını açıklardı bana. İfadesiz bir suratla doğaçlama bir şeyler uydururken –bu nüktedanlığı ve haylazlığı ona ün kazandırmıştı– ben de bana izin verdiği müddetçe evcil bir hayvan gibi peşinde dolaşırdım. Genellikle sırf orantısız bir gücün üstünde denetim kurmanın verdiği zevk için anlatırdı, bizi ezme noktasında duran binbir türlü beklenmedik durumu açıklamak için, genel işleyiş içindeki dilsizleştirilmiş konumunu reddederdi, sanki sessizlik onu boğacakmış gibi bağıra çağıra konuşur, tahminlerde bulunur, ışıldayan gülümsemelerle, her geçen yıl dozu biraz daha artan hafif müstehcen laflarla zırvalardı. O benim varoluş savaşçımdı, haydudumdu, evet, onu abim gibi, babam gibi, sevgilim gibi seviyordum. Öbürleri onun coşkun gençliğine haris gözlerle bakardı. Öyleydi, biliyorum. Sonra en sonunda, çok sürmedi bu, ufka doğru, meydan okuyarak, kasıla kasıla yürüyüp gitti ve artık benim için yok.

Annem de öyle, hepsi öyle. Annem güzeldi. Ayşe'ydi adı, peygamberle altı yaşındayken evlendirilen üçüncü karısının adını koymuşlardı ona. Öğleden sonra dışarı çıkmak için giyindiğinde, sürme çektiği gözleri ışıl ışıl, dudakları ıslak kan gibi parlak, ona gururla ve bir tür korkuyla bakardım. Ondan korkmazdım, yani sık sık ya da çok fazla korkmazdım, sadece yaptığım küçük bir aptallığa tepesi attığında onun için endişelenirdim herhalde. Dokuz yaşındayken *bunu* düşünmüyordum. Sadece ona baktığımda korkuverirdim ve benim annem olduğu için, gülümsemesi o kadar parlak, derin ve karmaşık olduğu için onunla gurur duyardım. Kapı-

nın yanında, buram buram parfüm kokarak, kıyafetleri baştan aşağı tütsülenmiş dururken korkardım ondan. Sonra çıkar arkadaşlarına ve komşulara uğrar, akşamın geç saatlerine kadar dönmezdi. Bu öğle sonralarının bazılarında adamlarla buluşurdu. Annemin sevgilileri vardı. Başka adamlarla yatardı. Bunu kendine iş edinmemişti, birçok kişiyle de yatmamıştı. Belki sadece bir ya da iki kişi. Bilmiyorum. Eğlenmek için veya belki başka sebeplerle. Oradan biriyle, şuradan biriyle. Sanırım. Gerçi sonraları kimden geldiğinden hiç bahsetmediği pahalı hediyeler almaya başlamıştı. Büyüdükçe anlamaya başladım, olaylar benim açımdan yavaş yavaş netleşmeye başladığında, gördüğüm şeylerin anlamını idrak ettiğimde ve okulda insanlar benimle dalga geçtiği için, bazen kızlar sokakta alaycı imalarda bulunarak bağırdığı için. Ama ondan önce de biliyordum, sadece neyi bildiğimden emin değildim. Sürdüğü o parfüm her zaman aklıma yatak odalarını, entrikayı ve olgunlaşmış türden bir utancı getirir. Sonra, bağımsızlığı takip eden yıllarda, tedbirsiz davranmaya başlamıştı, o zaman durumdan bihaber olmak imkânsızlaştı. Sokaktaki sataşmalar bitti o zaman, yasak ilişkisini açıkça yaşamaya başladığı için, ya da belki ben ve bana sataşarak acı çektirenler büyüdüğümüz için veya Hasan'ın başına gelenler yüzünden, ya da hepimizin başına gelen bütün o şeyler yüzünden. Belki de sevgililerinden biri güç kazandığı için. Her hâlükârda o sonraki yıllarda, hiçbir zaman kesin olarak bilemeyeceğim sebepler yüzünden, benim yanımda onunla ilgili hiçbir yorum yapılmazdı.

Benim dokuz, Hasan'ın on beş yaşında olduğu, annemin arkadaşları ya da sevgilileriyle öğleden sonrası turları için süslendiği sene, babam Recep Şaban Mahmut, Kamu İşleri Dairesi'nde memur olarak çalışıyordu. Bazıları ona dedesinin, benim de büyük dedemin adıyla, bin Mahmut, diye hitap ederdi, şimdi anımsayamadığım bir şeyle nam salmış-

tı büyük dedem. Hayır, doğru değil bu, neyle nam saldığını çok iyi hatırlıyorum: Son derece dürüst ve dini bütün biri olmasıyla. Kendi içinde yararsız ve muhtemelen onun da işine yaramayan bir şeydi bu ama onun ve başka herkesin kendini daha insan hissetmesini sağlıyordu. Babam dindar değildi, henüz değildi, o sene değildi. İçki içerdi ve bu durum yaşam tarzımız itibarıyla onu utanılası, aciz birine dönüştürmüştü. Temkinli olmasına rağmen bu tip şeyler gizli kalmazdı. Bazen uykumdan uyanır, evde olduğunu evdeki alkol kokusundan anlardım. Dört odalı bir evde yaşıyorduk, Hasan'la benim kendimize ait bir odamız vardı ve uyurken odanın kapısını sürgülediğimiz halde o koku beni yine de uykudan uyandırırdı. Sokakta herkes de bu kokuyu alıyordu muhtemelen. Bir ya da iki kere, iki kereden fazla değildir, ölçüyü fazla kaçırdığını ve birilerinin onu eve taşıdığını hatırlıyorum, suskundu ve ağlıyordu. Bunun utanç verici olduğunu tahmin edebiliyordum. O iki geceden sonra günlerce konuşmadı, gözleri kederli, sessizce hareket ederek, son derece yumuşak adımlarla yürüdü.

Babam Kamu İşleri Dairesi'nde memurdu. Orada ne iş yapardı bilmiyorum. Her sabah evden saat yedide, temiz beyaz bir gömlek, açık kahverengi bir pantolon ve deri sandaletini giyip çıkar, Kamu İşleri Dairesi'nin istasyonuna birkaç dakikalık bir yürüyüşle varırdı. Hiç geç kaldığını sanmıyorum. Bire beş kala çalan siren sabahın bittiğini bildirir ve babam öğle yemeği için eve gelirdi. Eve geldiğinde hep yorgun ve mutsuz görünürdü, sanki iş onun keyfini kaçırmış gibi ya da güneşte eve yürümek onu bitkinleştirmiş gibi veya bir şey canlılığını emiyormuş gibi. Eve geldiğinde beni ve Hasan'ı sormayı hiç ihmal etmezdi, ortalarda görünmüyorsak bizi isimlerimizi söyleyerek çağırırdı. Sonra yüzünde küçük, kederli, gururlu bir tebessümle başlarımızı okşar ve öğle yemeğinden önce gidip duşunu alırdı. Ben bu ritüeli

hiç önemsemezdim, Hasan'ın da pek önemsediğini sanmıyorum, fakat yaşı ilerledikçe, babam yüzünü okşamaya kalktığında başını çevirip küçümser bir ifade takınmamak için kendini zorlamaya başlamıştı. Ben öyle yapmamaya gayret ettim ama bazen babamın bu hareketine karşılık sırıtmaktan kendimi alamadım.

O yılın *musim*inde, ben dokuz, Hasan on beş yaşındayken bir adam bizde kalmaya geldi. Ona Hüseyin Amca diye hitap etmemiz söylenmişti. Babam onunla kahvede tanışmış ve sohbet etmeye başlamışlar, o kadar iyi anlaşmışlar ki bu durum onları heyecanlandırmış, sıkı dost olmuşlardı. Çocuk aklımla bunu böyle anlamıştım, hâlbuki iyi dost olmadan önce muhtemelen birçok defa karşılaşmışlar ve muhtelif vesilelerle konuşmuşlardır. Bir cuma günü bize yemeğe geldi, misafirlerimiz annemin kadın arkadaşları ve akrabalarından ibaret olduğu için pek alışık olduğumuz bir şey değildi bu. Annemin arkadaşları ve akrabaları arasında hiçbir zaman bir fark yoktu benim için, hepsi bana sanki üstümde bir hakları varmış gibi davranır, aynı laubalilikle yaklaşırdı. Hüseyin Amca o cuma öğleden sonra yemeğe geldiğinde babam için o sırada hâlâ *benim iyi arkadaşım*dı, bunu İngilizce bu şekilde söylemişti. Böyle hitap ediyordu ona. Babam Kuran'ı akıcı bir şekilde okurdu ama Arapça konuşamazdı, Hüseyin Amca da yalnızca birkaç kelime Svahili bilirdi, bu yüzden aralarında İngilizce konuşurlardı. *Benim iyi arkadaşım* bize taşınana kadar amca değildi. Açık bal rengi bir *kanzu* giymişti, *kanzu*su Körfez'den gelen tüccarların giydiği tarzda gümüş nakışlıydı, uzun boylu bir adamdı. Yerdeki halıya kolayca, akıcı bir hareketle oturdu, deniz kabuğu gibi parlak bir sırıtış vardı yüzünde. Biz sırıtkan kara mağribilerin yaşadığı evi tarif edeyim size. Hüseyin Amca'yı hatırlamanın üzerimde yarattığı gerginliği bir parça hafifletir bu.

Ev iki katlıydı. Yaşam alanımız olan üst katta üç oda vardı, birinde Hasan ve ben kalıyorduk, diğerinde annemle babam. Üçüncü oda oturma odasıydı, misafirleri kabul etmek, radyo dinlemek, oturmak içindi. Küçük bir teras vardı, bir kısmı kapalıydı, annem orada yemek yapardı, açık olan öbür kısmına da çamaşırlarımızı asardık. Üst kat hepimiz oradayken küçük gelirdi, tanıdık ve sıcaktı, mahrem gelirdi bana, şu an hatırlarken bile öyle. Aşağıda bir tane geniş oda vardı, hemen ön kapının yanında, odanın biraz ilerisinde küçük, etrafı çevrili, içinde açık merdivenin bulunduğu bir avlu vardı. Avlunun üstü açıktı ve yukarıdaki terastan bakınca görülüyordu. Her zaman serin ve sessizdi avlu, şiddetli bir yağmur yağdığında beton zemini suyla dolardı ve kayıp içine düşebileceğiniz sığ bir havuz oluşurdu. Aşağıdaki geniş oda, aileye yabancı olan, Ramazan'da ya da Mevlit Kandili'nde veya cenaze ya da düğün için gelen erkek misafirler içindi. Ön kapının yanında olmasının sebebi buydu, bu şekilde haris erkek gözlerinin, aile mahremiyetinin hassas dokusuna nüfuz etmesi önlenirdi. Babam yabancı erkekleri eve davet etmediği ya da bazı kişilerin yaptığı gibi Ramazan'da ya da Mevlit Kandili'nde evi açmadığı için pek kullanılmazdı bu oda. Kadınların orayı ölünün başında beklemek ve babaannemin ölümünün ardından dua okumak için kullandığını tahmin ediyorum, fakat o dönem üç yaşındaydım ve olayla ilgili bir hatıram yok.

Odanın panjurları genelde kapalı olurdu ve oda kilitli tutulurdu, geçici bir depo gibi kullanılırdı, ama depolanacak pek az şey vardı ve babam orayı nedense temiz ve düzenli tutmak isterdi, sanki tasarladığı umumi bir hizmet için her an açacakmış gibi. Ufak da olsa panjurdan sızabilecek ışıktan korunsun diye rulo yapılıp duvara yaslanmış bir halı ve odanın bir köşesinde tahta çubuklu bir yatak vardı. Çubukların üstüne bir hasır örtülmüştü. Münzevi bir odaydı bu

ama bana *musimi*, limanda sallanan Arap yelkenlilerini ve kuru balık, güneşte sertleşmiş deri ve okyanus serpintisi kokan denizcileri düşündüren bir sertliği vardı. Kavrulmuş ve taşlık yerleri aklıma getiriyordu, denizci pisliğini ve ter izleriyle kaplı paçavraları.

Babam o sarılmış halde duran halıya *Bokharra* derdi ve ona özen gösterirdi. Her sene Ramazan'da halıyı avluda açar, tozlarını sopalarla vurarak silkeler, tekrar sarar ve çadır beziyle örterdik. Bunun haricinde oda kilitliydi, içindeki birkaç çuvalı, kutuyu ve üzerinde pirinçten bir asma kilit bulunan ahşap oyma sandığı saymazsak, büyük ölçüde boştu. Bir keresinde evde yalnızken deli gibi o odanın anahtarını aradım. Annemin gardırobuna baktım, değerli ve gizli şeyleri hep oraya saklardı, ilaç kutularının arkasına, sandığın mücevher çekmecesine, paspasların altına, pencerelerin üstündeki raflara, boş çiçek vazolarına, pantolonların ceplerine ve en sonunda bulacağımdan bir an bile kuşku duymadım. Orada değerli ya da tehlikeli bir şey olduğundan değil.

Anahtarı kapı çerçevesinin üstündeki küçük çatlakta buldum, çatlağın içine sokulmuştu, ancak evin ön kapısının hemen içindeki derme çatma bankın üstüne bir sandalye koyup çıktığımda görebilmiştim. Oda her zamanki gibi karanlık ve serindi, fakat bu sefer kilden iki büyük kavanoz vardı içerde, muhtemelen bir arkadaşın ya da akrabanındı veya bir arkadaşın akrabasının ya da akrabanın arkadaşınındı ve onun için orada tutuluyordu. Kavanozlar aklıma, bunların içinden çıkan cinlerle ilgili, orada alıkonmuş genç kızlarla ilgili, genç prensin, sevgilisinin odasına bunlardan birinin içinde götürülmesiyle ilgili hikâyeleri getirdi. Bu tür hikâyeleri bilirdim: Şanssız bir balıkçı iyi bir av için umutsuzca çabalarken ağına bir kavanoz düşmüş. İlk başta nihayet şansı döndüğü için çok sevinmiş, bu köhne çöplükte suyun dibini taramaktansa ağında büyük bir kılıç balığının debelendiği-

ni düşünmüş. Fakat çekip sürükledikçe ve çekip sürüklediği şeyin ağır yükünü hissettikçe bunun en iyi ihtimalle kokmuş bir ölü, bir köpek ya da eşek olacağını tahmin etmiş. Bir de bakmış ki cılız ve kavruk vücudu kadar büyük, kilden yapılma, ağzında kalın gümüş bir mührü olan kocaman bir kavanoz. Bu küçük, şaka gibi lütfu nasıl karşıladığını Allah'ın izliyor olma ihtimaline karşı, elhamdülillah, bir şey tuttuk, demiş kendi kendine. Şansınız yaver gitmediğinde hırçınlaşmak hiçbir zaman akıllıca değildir, Adaletin Yüce Dağıtıcısı, onun merhametine ne kadar güvendiğinizi oturmuş izliyor olabilir ve hırçın davranırsanız onun hikmetine inanmanız için ders olsun diye daha fazla şansızlık yaşayabilirsiniz. Bu yüzden balıkçı, elhamdülillah bu da bir şeydir, demiş, gümüş mührün ve eğer içi çok pis değilse kavanozun da küçük bir şeyler edeceğini düşünmüş. Böylece uğraşa uğraşa en sonunda mührü açmış. İçinden bir anda siyah, sarı ve kırmızı renkte kocaman, dumanlı bir köpük fışkırmış, ateş, zindan ve pul pul olmuş deri kokuyormuş. Tabii büyük bir şaşkınlıkla yere serilen balıkçı, güçlükle ayaklarının üstüne dikilmiş ve koşabildiği kadar hızlı koşarak kaçmış. Fakat fazla uzaklaşamadan, şimdi artık güneşi örtecek kadar devleşmiş ve alçalmış kocaman bir duman sütunu, kalınlaşıp, üzeri gümüş pullarla kaplı, elinde parlak, uzun ve kavisli bir bıçak tutan bir cine dönüşmeye başlamış. Balıkçı elinde olmadan dehşet içinde kalakalmış ve cinin gökyüzünden eğilip o kadim, kükürtlü nefesini üzerine üflemesini beklemiş. "Bin yılı aşkın bir süredir bu kavanozun içinde hapisim," diye gürlemiş cin, "Allah'ın kendi hikmetince cinler ve hayvanlar üzerinde kontrol sağlamak için görevlendirdiği büyük Süleyman hapsetti beni. Süleyman mühre çok güçlü bir büyü yaptığı için ne kadar çabalasam da kıramadım onu. İlk yüzyıl boyunca mührü açana krallıklar, servet, bilgi ve hikmet ve sonsuz yaşam bahşedeceğime yemin ettim. İkinci yüzyıl

boyunca beni özgürlüğüme kavuşturana sadece krallıklar ve servet ahdettim. Sonraki yüzyılda ise mührü açan kişiyi, üç yüz yıldır hapis tutulmama izin verdiği için öldürmeye yemin ettim. Ve ondan sonra geçen her yüzyılda da o kişiyi öldürmek için giderek daha kötüleşen yöntemler geliştirdim. Ve işte buradasın, seni küçük mendebur, piyango sana vurdu. Benimsin artık ve feci bir şekilde can vereceksin."

Böylece balıkçı, zaten öleceğini düşünerek, cine diklenmiş ve açıkgöz bir planla karşısına çıkmış. "Sizin o kavanozdan çıktığınıza ya da büyük kral Süleyman'ın sizi oraya gerçekten hapsettiğine inanmıyorum. Çünkü bayım, o kadar büyüksünüz, o kadar muhteşemsiniz ve o kadar buyurgansınız ki ayağınızın en büyük parmağı bile o kavanoza sığmaz." Cin bunun üzerine keyifle gülmüş ve "Sana göstereceğim," demiş. Tekrar büyük bir duman bulutuna dönüşüp kavanozun içine akmış, sıska balıkçı da öne atılıp mührü tekrar kapatmış ve kavanozu dikkatlice denize yuvarlamış. Elhamdülillah demiş, hafifçe başını yukarı kaldırıp bakarak, çok teşekkür ederim.

Kavanozlardan birini yatağın yanına ittim, sonra yatağa çıkıp oradan kavanozun içine girdim. Ayakta dururken kavanoz benim, dokuz yaşında bir çocuğun, omuzlarına geliyordu ama şişkin tarafına doğru çömeldiğimde kaybolduğumu fark ettim. Kavanozun içi serin ve loştu, sıcak bir öğle sonrasında, kurumuş bir kuyunun dibini andırdığını tahmin ettiğim, insanın hoşuna giden bir ıslaklığı vardı. Konuşunca, deneme amaçlı konuşup elhamdülillah demiştim, sesim uzun bir tünelde yankılandı ve tanıyamadığım bir basıklıkta çıktı, sanki mekân kafamı gırtlağıma bastırmış gibi. Başka kelimeler de denedim, başka dünyalar düşledim ve bu esnada uyuyakaldım (tabii ki öyle bir şey yapmadım, ama Ali Baba yaptı ve kendini kırk haramilerin mağarasında buldu). Her neyse, işte Hüseyin Amca'nın o cuma günü

geldiğinde bizimle yemek yediği ve ertesi hafta içine yerleştiği oda bu odaydı.

İleri bakmak istiyorum ama kendimi hep geriye bakarken buluyorum, üstünden onca zaman geçmiş ve o zamandan beri de başka olaylarla –büyüyüp üstüme çöken ve en sıradan hareketlerimi bile yönlendiren zalimce olaylarla– etkisi azalmış dönemleri kurcalayıp duruyorum. Buna rağmen geriye baktığımda hâlâ bazı eşyaların parlak bir kötülükle ışıldadığını ve her anının canımı acıttığını görüyorum. Belleğin toprakları suratsız bir yer, bazen insanın kullanılmayan eşyalar arasında bir şeyler arayarak vakit geçirdiği, çürümüş kalasları, paslanmış merdivenleriyle loş, üzgün bir ambar. Burası serin, öğleden sonrası akşam karanlığına dönüyor, etraf ışıl ışıl yanan sokak lambalarıyla aydınlanmış ve trafiğin derinden gelen sönük uğultusuyla ve huzursuz kalabalıklarla çalkalanmaya başlamış, bir böcek yuvasının burun buruna sıkışıklığı ve gevezeliği gibi bitmeyen bir vızıltı. Yaşadığım öbür yer ise durgun ve mırıltılı, konuşmaların sesi yok, neredeyse kimse yerinden kıpırdamıyor, karanlıktan sonra çöken bir sessizlik gibi. Onu işte hep orada buluyorum, zavallı babamı. Ufak tefek, sessiz ve titiz bir adamdı, her gün temiz beyaz gömleğiyle, başı hafifçe bir yana eğik, gözleri aşağıda işe yürürdü. Öğle yemeği vakti eve gelir, oğullarının yüzünü okşar, duşunu alıp biraz kestirirdi. İkindide dışarı çıkar ve bazen gece geç saatte, sarhoş ve içtiği için utanç duyarak eve dönerdi. Bazen babamın bir babası olsa onun hakkında ne düşünürdü diye merak ederdim. Ya da babası bu hale geldiğini görse ne düşünürdü. Babasından hatta böyle bir insanın varlığından bir kere bile bahsettiğini duymadım. Acaba babasının ona saygı duymayacağını bildiği için mi başı aşağıda yürüyordu yoksa bizim ona hürmet göstermeyeceğimizden, çocuklarımıza ondan hiç bah-

setmeyeceğimizden korktuğu için mi veya annemin sevgisini kaybettiğini bildiği için mi, merak ederdim. Bu gibi şeyleri sonradan düşündüm, yaşanan bir sürü başka olayın ardından artık olması imkânsız denebilecek hiçbir şey kalmadıktan sonra, artık kutsal hiçbir şey kalmadıktan sonra. Ve o zamana kadar da babamın babasının bir hayal kırıklığı olduğunu, içen, umumhanelerde zina yapan, hovarda bir adam olduğunu ve genç yaşta öldüğünü öğrenmiştim.

Küçükken babamın küçük, zavallı bir adam olduğunu düşünmek aklımdan geçmezdi, hatta annemin de güzel, babamı sevebilen ve ona duyduğu sevgiden vazgeçebilen bir kadın olduğunu düşünmezdim. Ama babam küçüktü, hepimiz için fazla büyük olan Hüseyin Amca'ya göre kesinlikle küçüktü. Hüseyin Amca şehvet ve zevk adamıydı, düzgün sırıtan bir mağribiydi, yine de bizimle yaşamaya başladığında babama mutluluk ve yaşam gücü vermişti. Ancak babam karanlıktan korkardı.

Bu düzenlemenin nasıl yapıldığını hatırlamıyorum, öylece bir öğleden sonra hep birlikte odayı temizlemeye koyulduk, kilden kavanozları avluya çıkardık ve Ramazan'mış gibi halıyı silkeleyip yere serdik, oda bir anda derin amber renkleriyle parladı. Babam gülüp şakalar yapıyor, Hasan'a, Hüseyin Amca'yla pratik yapacağı için İngilizcesinin artık nasıl ilerleyeceğini söyleyerek takılıyordu ve annemin bu yeni düzenlemeden duyduğu çekincelerle ilgili söylenmesine hiç aldırmıyordu. Sadece bir ay, *musim*in sonuna kadar kalacak, diyordu. Sonra Hüseyin Amca geldi. Her sabah kahvaltıdan önce annemle babama günaydın derdim ve okula giderken de Hüseyin Amca'nın açık olan kapısında durup ona selam verirdim. O da her sabah bana bir, Hasan'a iki şilin verirdi ve bu cömert davranışından kimseye bahsetmeyelim diye parmağını dudaklarına götürürdü. Öğleden sonraları babam yemeğini bazen onunla yerdi, sonra ikisi oturup bir-iki sa-

at sohbet eder, ardından babam hiç aksatmadığı öğle uykusu için odasına çekilirdi. Sonra beraber kahveye giderler ya da yürüyüşe çıkarlardı, ondan sonra da Hüseyin Amca'nın kendi için aldığı radyodan İngilizce programları dinlerlerdi. Bazen insanlar onlarla oturmak, konuşmak, onları dinlemek için uğrardı, babamla dost olduklarını hiç bilmediğim insanlardı bunlar ve yüksek sesle Arapça, İngilizce, Svahili karışımı çok dilli bir neşeyle konuşurlar, odadan yükselen gürültü ve kahkahalar bütün evi doldururdu. Kahve satıcısı bile servis turlarına bizim evi dahil etmeye başlamıştı, beyler bir şey içmek ister mi diye uğrar ve bir süre durup foh foh foh diye taklit ettiği İngilizce konuşmalarını hayranlıkla izlerdi. Babamın Katolik katedralinin gölgesindeki o pis Goan barına gidişleri o dönem kesildi. Oraya mı gidiyordu bilmiyorum, benim tek bildiğim bar oydu, bu yüzden oraya gittiğini sanıyordum. Uzun süre barların hep öyle gözüktüğünü, pencerelerinde paslı tel ızgaralar olan yerler olduğunu düşündüm. Annem akşamları eve geldiğinde odadan içeri bakmadan erkekleri selamlar, orada oturduğumuzu biliyorsa geçerken bize seslenir, onunla birlikte yukarı çıkmamız için çağırırdı.

Hüseyin Amca hiçbir zaman yukarı çıkmazdı. Gerek kalmazdı buna. Aşağıda, avlunun arkasında bir banyo vardı. Yani, sifonlu tuvaleti, bir denge borusu, bir alüminyum kovası ve Blue Band margarinin teneke kutusundan yapılmış bir kepçesi olan bir oda da denebilir buna, bunların hepsi sapasağlam ve temizdi; birçok insanın evindekilerden daha temiz. Biraz karanlıktı orası, gece ürkütücü bir görünüşü oluyordu, sadece üst kattaki banyo doluysa ve ihtiyaç kriz boyutuna varmışsa kullanılırdı, ama nihayetinde Hüseyin Amca buraya gelmeden önce denizde yüzlerce mil yol almış biriydi, abdestinin icabına bakarken hızla hareket eden gölgelere pek aldırmazdı. Her neyse yukarı hiç çıkmazdı. Bir şe-

ye ihtiyacı olursa merdivenin dibinde durur ve babama seslenirdi. Eğer babam dışarıda ya da öğlen uykusundaysa annem kendini göstermeden, geride durarak cevap verirdi. Eğer ben ve Hasan cevap veriyorsak, saygı icabı merdivenin başında dururduk ya da Hüseyin Amca'nın getirdiklerini elinden almak için aşağı koşardık. Kim cevap verirse versin, merdivenin başında annem olabilir ve yukarı doğru özensiz bir bakış onu utandırabilir diye söyleyeceklerini yere bakarak söylerdi. Genelde her gün bir şey getirirdi: Akşam yemeği için balık, gözüne çarpan taze bir sebze ya da meyve, kahve çekirdeği ya da hurma, bir keresinde Somalili bir denizciden çuval bezinden daracık bir kılıf içinde bir kavanoz bal getirmişti, bir keresinde de aromatik bir reçine ve mürrüsafi getirmişti, bazen de benim için Çince dil kılavuzu, Hasan için bir tespih gibi hiçbir yorum yapmadan verdiği garip hediyeler olurdu.

Genelde eve öğlen namazından sonra, babamdan hemen önce gelirdi. Kapıyı aralık bırakarak odasında halının üstünde oturur, gözünde okuma gözlükleriyle defterini inceler ya da Kuran okurdu. Gözlüğünü hep biraz takmış olmak için takardı sanki, aslında ihtiyacı yokmuş gibi ya da gerçekten bir hesap kitap veya okuma yapmıyormuş, sadece gülümseyerek biraz eğleniyormuş gibi. Yanından geçerken gerek evin içinde gerekse de dışında, selam verirdik ona. Eğer bir şey söylemeden geçmişsek o bize seslenirdi. Bu şekilde ilgi görmek rahatsız etmiyordu. Eğer oradan geçen kadın misafirlerse ve selam vermişlerse, saygı icabı, başını kaldırmadan karşılık verirdi onlara. Babam eve geldiğinde kapıda dururdu ve biraz laflarlardı, aslında çoğu zaman uzun uzun sohbet ederlerdi, bitmeyen, anlaşılmaz bir laf kalabalığıyla İngilizce konuşurlardı, öyle çok gülüp şakalaşırlardı ki bazen babam Hasan ve beni çağırıp o kendine özgü hüznüyle yüzümüzü okşamayı unuturdu. Bazen öğle yemeğinin Hüseyin

Amca'nınkiyle birlikte aşağı getirilmesini isterdi ve ikisi alt katta oturup yemeklerini yer, bir saat kadar sohbet ederdi.

Hüseyin Amca'nın öğle yemeği tepsisini indirmek Hasan'ın göreviydi. Annem genelde ilk onun yemeğini hazırlardı, ondan sonra geri kalanımız hep birlikte yukarıda yerdik. Yemekten sonra Hasan aşağı inip tepsiyi alır, sonra İngilizce dersi için tekrar Hüseyin Amca'nın yanına dönerdi. İngilizce dersi Hüseyin Amca'nın fikriydi. Bir öğle sonrası, babamın ısrarı üzerine, Hasan Brutus'un konuşmasını ezberden okumuştu, Hüseyin Amca da öyle etkilenmişti ki her gün öğleden sonraları ona İngilizce dersi vermeyi teklif etmişti. Hasan'ın dile yeteneği varmış, babam övünerek bize böyle söylediğini iletmişti. Böylece her öğleden sonra Hasan yemeğini aceleyle bitirip Hüseyin Amca'nın onu çağırmasını beklerdi. Eğer babam aşağıda onunla sohbet ediyorsa Hasan yerinde duramaz, oralarda dolanır, huzursuzca derse çağırılmayı beklerdi. Ben, öğle yemeğinden sonra her gün, hava yağmurlu da olsa, kuru da olsa, fırtına da kopsa Kuran kursuna gitmek zorundaydım, bu yüzden bu derslerin hiçbirini görmedim, Hasan da nedense bunların üstüne konuşma gereği duymazdı. Artık bütün hikâyeleri, Hüseyin Amca şöyle Hüseyin Amca böyleden ibaretti. Biliyor musun şunu yapmış, bunu görmüş, şuraya gitmiş ve bak bana ne verdi bugün? Bir kol saati, bir dolmakalem, bir defter, pahalı şeyler. Hikâyeleri hevesle dinliyordum –gerçi annemin anlattığı tüccarlar ve yoksul kişiler, büyülü prensesler ve öfkeli cinlerle ilgili olanlar kadar heyecan verici gözükmüyordu bunlar– ve hediyeleri kıskanıyordum, ama katlanılmaz bir hal almamıştı bu kıskançlık çünkü Hasan cömertti bu konuda, fakat en çok da Hüseyin Amca'nın Hasan'ı sevdiği kadar beni de sevmesini istiyordum. Öğleden sonra beni odasına çağırmasını, bana hikâyelerini anlatırken yanında oturmayı ve ondan kıymetli hediyeler almayı.

Ailemin evi kaybettiği anlaşmayı yaptığı dönem bu dönemdi muhtemelen. O zamanlar böyle yetişkinlerin düzeyinde, karmaşık bir konuyu anlayamayacak ya da önemsemeyecek kadar küçüktüm ve sanırım, çocukların yaptığı gibi uygunsuz bir yerde ağzımdan kaçırabileceğimi düşünerek benim yanımda hiç konuşmamışlardı bundan. Babamın Hüseyin Amca'yla yaptığı anlaşmayı duyduğum zaman durum kriz boyutuna varmıştı ve bundan ancak kinle söz ediliyor, yaptığı şey hainlik olarak nitelendiriliyordu. Babamın, Hüseyin Amca'nın bizde kaldığı yaklaşık bir aylık sürede ne kadar mutlu olduğunu hatırlıyorum, yeni bir arkadaşı tanımaktan ne kadar memnun gözüktüğünü, eskiye kıyasla bir babaya nasıl daha fazla benzediğini: Kendinden emin, fikrinden şaşmaz, sevgisi ve taleplerinde inatçı olduğunu, kendi işlerini yoluna koymak tüm vaktini aldığı için bize aldırmayacak kadar meşgul olduğunu, dünyevi zevklere düşkün erkek arkadaşlarıyla birlikte erkeksi bir büyüklenmeyle eve girip çıktığını hatırlıyorum. Önceden başı önde yürüyen ve bazen günlerce sessiz kalan babamın müstehcen laflar ettiğini ve sokaklarda görülen tarzda gürültülü, vurdumduymaz kahkahalar attığını duymak şaşırtıcıydı. Sanırım o neşe ve kendinden eminlik sayesinde Hüseyin Amca'yla iş yapma cesaretini göstermişti. Belki de ikisinin, yatağın yanındaki tütsülük ağır ağır tüterken *Bokharra*nın üstünde oturup, dirseklerine dayanmış, bir dizleri yukarda hafifçe birbirlerine doğru eğilerek fısıldaşıp konuştukları şeylerin bir kısmı bununla ilgiliydi. İngilizce konuşurlardı, İngilizce benim için *foh foh foh*tan ibaret olduğu için seslerini alçaltmalarına gerek yoktu, ama öyle yaparlardı, baştan çıkarıcı bir ses tonunda fısıldaşır, konuşmalarının duyulmasından korkarlardı. Sonradan anladığıma göre babam evi teminat olarak gösterip borçlanarak Hüseyin Amca'nın işine dahil olmuş. İşler bozulunca, Hüseyin Amca bozulduğunu söylemişti, ba-

bam, borcu ödeyecek parası olmadığı için evi vermek zorunda kalmış. Kısaca. Anlaşmanın bu şekilde yapıldığını sadece tahmin ediyorum. Hüseyin Amca, babamı dünyada önemli bir yerinin olmasını sağlayacak ve onu cesur, işini bilen, gerçek bir adam gibi gösterecek gizli planlarla cezbetmişti.

Bir akşamüstü Kuran kursundan eve normalden biraz daha erken bir saatte döndüm, ishal olduğum için öğretmen gitmeme izin vermişti. Sokaktan satın aldığım bir şeyden olmuştu herhalde. Rahatsızlığım öyle belirgindi ki utanmadan kıvranıp inliyor, izin almayı beklemeden tuvalete koşturuyordum, döndüğümde öğretmen eve gitmemi söylemişti. Vardığımda bir nöbetin daha eşiğindeydim ki banyonun dolu olduğunu gördüm. Aşağıdaki karanlık tuvalete koştum ama orası da doluydu. Tekrar yukarı çıkıp kapının önünde kıvrandım, "İçerideki her kimse girmeme izin versin," diye seslendim. Duş gürül gürül akıyordu, kendimden de biliyordum, suyun o gürleyişi ve sesi bazen o kadar kucaklayıcı oluyordu ki kapatmak bir ıstıraba dönüşüyordu. Fakat çaresizdim, kapıyı yumruklayıp patlamak üzere olan dokuz yaşında bir çocuğun acı haykırışlarıyla ciyak ciyak ağladım. Kapıyı Hasan açtı, karşımda sırılsıklam parlıyor, üzerinden damlalar süzülüyordu, sonra gözlerini aşağı çevirerek yanımdan geçti. İhtiyacımı gidermek için hemen içeri girdim, ancak sonra, acım dindikten ve kendimi temizledikten sonra bir korku saplandı içime.

Hasan kapıyı ilk açtığında gözleri acıyla büyümüştü ve yusyuvarlaktı ya da belki utanç veya suçluluk duygusuydu bu. Sonra tek kelime etmeden gözlerini yere çevirdi ve yanımdan geçti, kafasını meşgul eden her ne ise ona gömülmüştü. Hiç kendi gibi değildi. Öğleden sonra o saatte duş aldığını hiç görmemiştim. Öylece dikilmiş, çırılçıplak parlıyordu ve sonra o halde çıktı banyodan, normalde yatak odamız dışında bir yerde asla soyunmazdı. Annem ya da babam

etrafta olsaydı onun bu çıplaklığını kabul edilemez bir terbiyesizlik olarak görürlerdi. Hasan boylu boslu, yapılı bir delikanlıydı, son zamanlarda erkekliğinin fazla farkında olmaya başlamıştı, öyle ki odada yalnız olduğumuzda bile jenital bölgesini kapatıyordu, hâlbuki önceden canı istiyorsa hiç umurunda olmadan öylece gezerdi. Ve bir de onun gibi herhangi bir istismar karşısında gözleri öfkeyle parlayan, dik dik bakan, ya da küçümseme, şeytanlık ve isyanla yuvasından fırlayan birinin yüzündeki o felakete uğramışlık hissi vardı. Ben odamıza girdiğimde o gitmişti, sonra da o öğleden sonrasındaki tuhaf davranışlarını önemseyemeyecek ya da hatırlayamayacak kadar hastalandım. Meğer durumum ishalden ibaret değilmiş, günlerce yüksek ateş ve can yakıcı boşaltım sorunlarıyla boğuştum.

Yaşayanların dünyasına geri döndüğümde, bilincim açıldığında, uyanıp kendime geldiğimde, odamızda yalnız uyuduğumu fark ettim, Hasan'ın döşeği kaldırılmıştı, yatağı boş duruyordu. Üç gün boyunca bilincim yerinde değildi –neden hep üç gün sürer bu tip şeyler?– bu süreçte benden umutlarını kestikleri anlar olmuştu. Tipik endişeli ebeveyn tavrı işte ama gerçekten de kıymetsiz hayatım için epey korktukları belliydi. Neyim olduğunu ne onlar ne doktor anlamıştı, gerçi bu, doktor için yeni bir şey değildi. Genelde, faturayı biraz kabartmak için herkese iğne yapardı ve hastalara, daha fazlasını almak için tekrar gelsinler diye kendi eczanesinden bir karışım ya da ilaç verirdi. Teşhisi o kadar belirsizdi ki Hasan'ı, ilk çocuk ve havadan sudan krallığımızın varisini, hastalık ona da bulaşmasın diye odadan sürmüşlerdi. Oturma odasında bir hasırın üstünde uyuyacaktı. Fakat Hüseyin Amca bu düzenlemeyi duyunca izin vermedi buna. Yerde yatmak rahatsız ediciydi ve gelen geçenin ayağına takılırdı. Bir değişiklik yapılacaksa o kendisi odadan çıkmalıydı, böylece Hasan da aşağı kattaki odaya taşınabilirdi. Bu se-

fer de babam kabul etmedi. En sonunda Hasan'ın yatağındaki döşeği çıkarıp aşağı, Hüseyin Amca'nın odasına taşıdılar. Babamın Hasan'a şimdi ilave İngilizce dersi de alabilirsin dediğini hayal edebiliyorum.

Tekrar bilincimi kazandığım gecenin ertesinde Hasan odamıza döndü, ama hoşuna gitmedi bu. Yatakta yüzü duvara dönük uzandı, hasta olmama rağmen benimle üstünkörü ilgilendi. Anneme bunu ilk söylediğinde, tartıştıklarını duydum sonra annem sertleşti ve ısrar etti, sinirden neredeyse çılgına dönmüştü. İstesen de istemesen de odanda uyuyacaksın, şeytanın çocuğu, demişti, öyle alışmadığımız bir öfkeyle konuşmuştu ki artık üstüne söylenecek bir şey kalmamıştı. Neden bu kadar öfkelendiğini ve Hasan'a mı Hüseyin Amca'ya mı kızdığını merak etmiştim. Bundan önce de Hüseyin Amca'nın bizimle yaşamasıyla ilgili ne düşündüğünü merak etmiştim. Hiçbir zaman onun hakkında bir şey dediğini duymadım ama bazen sessizlikleri kuşkulu bir anlam taşırdı. Babam, yukarıda bizi Hüseyin Amca'nın yaptığı ettiği şeylerle ilgili hikâyeler anlatarak eğlendirirken ve ses tonu bizi bunları neşeyle, beğenerek ve iştirak ederek dinlemeye çağırırken ve hatta zorunlu kılarken, annem tek kelime etmeden oturur, yüzünde kayıtsız bir bakış olurdu. Başka birçok şeyde olduğu gibi bunda da küçümsediği kişinin babam olduğunu, onun utanç verici coşkusu olduğunu düşünürdüm, o yüzden Hüseyin Amca'nın bizimle kalmasının onun için asap bozucu olup olmadığı net değildi zihnimde. Bazen de Hüseyin Amca seslendiğinde ona cevap vermek için merdivenin başında geride dururken ya da yemek tepsisi ona götürülmeye hazır olduğunda, her şeyin güzel olması için titizlenir, ona önem verdiğimizi bilmesini isterdi.

Sonraki birkaç gün evde oturdum, artık yatakta değildim ama okula gidecek gücüm yoktu. Hasan hâlâ kızgındı bana ya da bir nedenle pek konuşmuyordu benimle. Öğleden

sonra İngilizce dersine yine aynı şevkle gitti, döndüğünde aynı anda hem heyecanlı hem de mutsuz görünüyordu. Genelde Hüseyin Amca'yla derslerinden sonra görmezdim onu, kendi dersime gitmem gerekirdi, dersler zor olduğu için mi böyle görünüyor, diye geçirdim içimden. İşte o zaman annemin gözündeki bakışı gördüm ve Hüseyin Amca'nın annemi korkuttuğunu anladım. Evde olduğum günlerde bütün sabah annemin peşinden ayrılmamıştım, o yemek yaparken mutfakta onunla oturmuştum. Benimle konuştuğunu, gülümsediğini, beni neşelendirdiğini, bir annenin hasta, küçük oğluyla yapacağı gibi bana takıldığını tahmin ediyorum. Fakat hatırladığım bir an vardı. Ön kapıda bir anahtar sesi duyduk, annem kıpırdamadan, sessizce oturdu, sadece gözleri yana doğru hareket etti ve sonuna kadar açılıp dikkat kesildi. Sonra yutkunup kırpıştırdı gözlerini ve bu nedense bana kendini tehlikede hissettiğini ya da rahatsız olduğunu düşündürdü. Belki bana bakıp gülümsedi. Belki de gözleri sağa sola doğru öyle çarpıcı bir şekilde hareket ettikten sonra yutkunup gözlerini kırpıştırmıştır. Belki Hüseyin Amca eve geldiğinde ben evde başka bir yerdeydim ve annemin kapıda anahtar sesi duyunca nasıl bakmış olabileceğini sonradan hayal ettim. Ve belki de Hüseyin Amca'yla konuştuğunu, sonra arkasından odasına gittiğini gördüğüm gün başka bir gündü, o gün değildi.

Dışarıda oynadığımı sanıyorlardı muhtemelen. Uslu olduğum için dışarı çıkmama izin veriliyordu, komşulardan birinin evine gittiğimi düşünmüş olmalılar. Gitmiştim ama sonra dönüp gizlice odadan avluya çıkarılan o kocaman kil kavanozlardan birinin içine girmiştim. Kavanozun derin serinliğinde kıvrılmış, gökyüzünün üst kattaki terasın tepesinden görünen kısmına bakıyordum. Annemin sesini duyduğumda kıkırdadım kendi kendime, hemen dikilip onu yerinden zıplatacağımı düşündüm. Sonra ısrarla fısıldayarak konuş-

tuğunu duyunca tereddüt ettim. Yavaşça başımı çıkarıp baktım ve annemle Hüseyin Amca'nın birbirlerine birkaç santim mesafede, Hüseyin Amca'nın açık oda kapısının önünde durduklarını gördüm. Sonra annem, "*Unataka niingie ndani?*", yani "İçeri girmemi mi istiyorsun?" dediğini duydum ve sonra Hüseyin Amca'nın yanından geçerek odaya girdi, Hüseyin Amca da peşinden girip kapıyı kapattı. Gördüğüm buydu, bir huzursuzluktan başka bir şey sezmedim ve yakalanmadığım için büyük bir rahatlama hissettim.

Hüseyin Amca bundan kısa bir süre sonra *musim*in dönüş seferiyle gitmiş olmalı çünkü o sene onunla ilgili başka bir anım yok. Hüseyin Amca ordayken gelen adamlar bir süre daha gelmeye devam etti ve sonra gelmediler. Babam bir süre Hüseyin Amca'dan, yaptığı bir iyiliği ya da bir macerasını hatırladığında bahsetti fakat bu da giderek seyrekleşmeye başladı. Zaman içinde ev yine sessizleşti, babam da eski, sessiz haline döndü fakat artık davranışlarında eskiden olmayan bir acımasızlık vardı, özellikle anneme karşı. Önceden annemin küçümseyişlerine yüzünü başka tarafa çevirerek karşılık verirken, bozulmuş, incinmiş bir ifadeyle sinmiş gibi görünürken şimdi ona hırlıyor, onunla atışıyordu. Böyle anlarda dudakları daha önce hiç görmediğim bir acı ifadesiyle aşağı sarkardı. Fakat Hüseyin Amca'nın gidişi babam için bir tür eksiklikse, Hasan için bir terk edilme ve kayıptı. Neredeyse kimseyle konuşmuyordu, evde olduğu zamanlarda yüzü duvara dönük uzanıyor ya da Hüseyin Amca'nın verdiği deftere bir şeyler karalıyor veya uçak postasına verilmek üzere mektuplar yazıyordu. Kendi başına uzun yürüyüşlere ya da maraton bisikletiyle turlara çıkıyordu, arkadaş tayfasına da ilgisini yitirmiş gibiydi. Söylentiler çok çabuk yayıldı, okuldaki çocuklar benimle bunlar üzerinden alay etti. Misafirimizin Hasan'ı yediğini, ondan bal aldığını söylüyorlardı. Daha çiğ bir şey söylemeye çalışıyorlardı aslında ve çiğ bir

şekilde de söylediler. Hasan'ın ortaokuldaki sınıfından, eskiden arkadaş olduğumuz biri Kuran kursuna giderken sokakta peşimden koşup geldi ve yeni bir babam olduğu doğru mu diye sordu. Sokağın köşesinde aylak aylak vakit geçiren, yüzyıllardır bundan başka bir şey yapmayan bir grup yetişkinin önünden geçerken arkamdan pis pis sırıttıklarını düşünüyordum, korkarım bunu yapıyorlardı.

Ondan sonra Hasan'ı hiç rahat bırakmadılar, insan yağmacıları. Yaptıkları ya da peşinde oldukları şey hiç hoş bir şey değildi. Onun zarafetine ve kendiliğinden, uysal güzelliğine göz diktiler, o yürürken laf attılar, ona para ve hediye teklif ettiler, açıkça istismar eden bir ifadeyle gülümsediler. Adamın biri ona götürmem için bir mektup verdi bana, okul defterinden yırtılmış bir sayfaydı bu, alacak-verecek hesaplarının ya da alışveriş listesinin yazıldığı bir kâğıt gibi kabaca katlanmıştı. Eve gittiğimde okumaya çalıştım ama İngilizce yazılmıştı, hiçbir şey anlamadım. Hasan okudu kâğıdı ve incecik şeritler halinde yırttı, eski bir zarfın içine koyup uzakta bir yerlerde atmak için cebine koydu. Bir an rahat bırakmadılar onu, bakışlar, laflar, sıradan bir dokunuş, hepsi ima içeriyordu, zalimce bir oyunla hesaplı bir taciz arasında bir şeydi yaptıkları. Ve Hasan acı çekti. Yüzünü, bu duygusuz sevgi gösterilerinden ve yalnızca acı getiren baştan çıkarıcı süslü sözlerden başka tarafa çevirmeyi artık öğrendiği için bu arsızlık ve gevezelik kesildi. Er ya da geç gücünü tüketeceklerini biliyordum.

Sonra bir gün uçak postasından Hasan için bir mektup geldi. Babam bir öğle yemeği vakti getirdi mektubu. İşten eve geldiğinde artık bizi yanına çağırmıyordu, eskiden yaptığı gibi yüzümüzü okşamıyordu, bir gün bunu yaparken Hasan kolunu sert bir şekilde itmişti. Babam da yaklaşıp okşamaya çalıştığı yüze bir tokat atmıştı ve ondan sonra bize bir daha dokunmamıştı. Mektubu getirdiği gün yukarı çıktığın-

da Hasan'ı çağırıp mektubu verdi. Uçak postası zarfı yırtılıp açılmıştı ve mektubu verirken baba oğul uzunca bakıştı. Hüseyin Amca'dan geliyordu mektup. Hasan bunu söyledi bana ama başka bir şey demedi. Hüseyin Amca'nın mektuplarını başka bir adrese yollatmış olmalı çünkü bir süre sonra, önümüzdeki *musim*de, yani birkaç ay içerisinde Hüseyin Amca'nın geleceğini söyledi.

Geri geldiğinde evimiz ufak çaplı bir aile dramıyla iyiden iyiye sarsılıyordu. Annemle babam birbirlerine tahammül etmekte zorlanıyordu, Hasan da kendinden yaşça büyük yeni arkadaşlar edinmişti. Annem çoğu öğleden sonra dışarı çıkıyor, akşam geç saatlere kadar dönmüyordu. Babam eve ondan sonra geliyordu, içki kokuyordu. Hasan yeni arkadaşlarıyla ne yapıyordu ya da bu arkadaşları vaat ettikleri gibi ona azap çektirerek boyun eğdirmiş miydi bilmiyordum. Hiç sormadım. Hüseyin Amca geri döndüğünde bizde kalmadı ama anlaştıkları işin yolunda gitmediğini, fakat alınan borcun yine de ödenmesi gerektiğinin haberini vermek için geldi. O vakte kadar Hüseyin Amca, borcu evle teminat altına aldığı için, evi ipotek olarak gösteren belgeyi elinde tutacaktı ve belki de bu girişimleri uzun vadede rast gidecekti. Bu iş bu kadar basit olmamalıydı ama bana bu şekilde anlatılmıştı. Hüseyin Amca evi bizden çalmıştı çünkü babamın bu borcu ödeyecek parayı bulması imkânsızdı. Katil. Şimdi geriye doğru düşününce, akıl almaz bir şey ama Hüseyin Amca bizi bazen ziyarete geliyordu, eskisi gibi hediyeler getiriyordu; balık ve meyve, reçine, *ud* ve kumaş, bir keresinde de abanoz ağacından parlak bir masa almıştı Hasan'a, babam o masayı kıracağını söylemişti ama en sonunda aşağı kattaki odaya koymuştuk.

O dönemde Hasan neredeyse hiç evde durmuyordu, evde olduğunda da sürekli annemle kavga ediyordu. Ona nereye gittiğini sorduğumda arkadaşlarının ya da Hüseyin Am-

ca'nın yanına gittiğini söylüyordu. Benimle ilgilenmiyordu artık. Hiçbir zaman kaba davranmazdı ama benim bilmediğim çok uzak bir yerde yaşıyordu ve beni o yerde istemiyordu. Sonra *musim* dönüp Hüseyin Amca gidince Hasan ortadan kayboldu. Kısaca. Hüseyin Amca'yla birlikte ufka doğru kasıla kasıla yürüyüp gitti ve bir daha ondan haber alamadık. Otuz dört sene önce. O zaman için müthiş bir fikir gibi gelmişti, şimdi daha da müthiş geliyor, öylece toparlanıp yeni gelin gibi bir adamın peşinden gitmek.

Hasan'ın gidişi bu küçük, korkunç hikâyemiz sona ermeden önceki dönüm noktasının ilk perdesiydi sadece. Hüseyin Amca anlaşma evrakını satmıştı ve aldığı parayla borcu ödemişti. Salih Ömer diye bir mobilyacıya satmıştı, uzaktan görüşmediğimiz bir akrabamızdı bu kişi ve artık ev ona aitti. İki sene sonra Salih Ömer ev ve içindekiler üzerinde hak sahibi oldu ve biz taşınmak zorunda kaldık. Bunlar olurken babam Recep Şaban Mahmut içkiyi bırakmış, kendini dine vermişti, öyle ki insanlar onu saygı değer büyükbabası Mahmut'la kıyaslamaya başlamışlardı. Annemle ilgilenmiyordu, annem de hemen bağımsızlıktan önceki o yıllarda kendine yeni ilişkiler ve hayatına keyif katan bir amaç bulmuştu.

Sonra, o evi kaybettikten otuz iki sene sonra, Recep Şaban adında bir adam İngiltere'ye sığınmacı olarak geliyor ve bir tercümana ihtiyaç duyuyor. Babam değildi bu kişi, o çok önce öldü, zaten böyle bir yolculuk yapması düşünülemezdi. Adamın kendi adı olabilirdi bu ya da fenalık etmek için almış olabilirdi veya pasaport sahteciliğinin bir parçasıydı belki ya da bir şakaydı. Belki de hepsini hınçla, pişmanlıkla ve şüpheyle kafamdan uyduruyordum. Belki de sadece kuruntuydu. Ama birilerinin şaka yaptığına ikna olmuştum, adamın babamın adını alması bir tür espriydi. Ve bu kişinin Salih Ömer olduğunu düşündüm, şakanın etkisiyle ilgili her zaman sefil bir değerlendirmesi olmuştur, yaptı-

ğı şakalar sadece ona komik gelir, kendi kendine oturup kafasında dönen birtakım kurnazlıklara sessizce güler. Bu kişinin Salih Ömer olduğunu düşünmem için geçerli bir sebebim yoktu, bir sezgiydi sadece, bu adamın henüz bizimle işinin bitmediğini düşündüren sefil bir korku. Keşke tüm bunları göz ardı edebilseydim, peşimdeki bu sonu gelmeyen hikâyeleri kafamdan atabilseydim ama yapamayacağımı biliyordum, ihtimallerle kendimi yoracağımı, yıpratacağımı ve korkaklığımdan ve hassaslığımdan utanacağımı biliyordum. Bu yüzden mülteci ofisini tekrar arayıp Rachel Howard'tan bana yakın zamanda Recep Şaban Bey'le bir görüşme ayarlamasını istedim.

4

Salih Ömer'i bir kere, çok uzun yıllar önce ziyaret etmiştim. Beni evine kabul etme şekline şaşırmıştım. Konuşmayı kısa kesip küçümser bir tutumla beni hızlıca başından atacağını düşünmüştüm. Evin açık kapısının önünde dikilmiş, içerisinin karanlığından sakınmak için yüzümü başka tarafa çevirip ses tonumu onu gücendirmeyecek şekilde ayarlayarak seslenirken bunu bekliyordum. Birinin o karanlıktan ortaya çıkıp bana soğuk soğuk bakmasını, orada çaresizce dikildiğim için beni içten içe küçümsemesini ve misafirperverlik başka çare bırakmadığı için beni kabul etmesini bekliyordum. Salih Ömer'i görmeye geldim, diyecektim, mobilya satıcısı. Ondan sonra bu kötü kalpli adamın huzuruna çıkıp oraya ne taleple gönderildiğimi iletip gidecektim ve hepsinden uzaklaşacaktım.

Uzun boylu, kilolu bir adam, evin karanlığından acele etmeden çıkarak kapıya geldi, beni gördüğünde yüzüne şaşkın bir memnuniyet yayıldı. Salih Ömer'in *adamı*ydı bu. Halledilmesi gereken işleri hallederdi, mobilya dükkânında çalışırdı, yabancılar ya da satıcılar seslendiğinde evin kapı-

sına çıkardı, merdivenleri siler, alışverişe gider ve şüphesiz yalnızca hizmet ettiği adamın bildiği ve gördüğü başka birçok şey daha yapardı. İnsanlar ona anımsayamadığım ve artık umursamadığım bir nedenle *Faru*, yani, gergedan derdi. Kapıya onun geleceğini unutmuştum. Beni inceleyeceklerini, küstahça süzeceklerini tahmin ederek özenli giyinmiştim ama adamın gözleri yüzümden ayrılmadı. Bakışları sanki geleceğim biliniyormuş ve dört gözle bekleniyormuş gibi ilgili ve dikkatliydi. Gülümseyecek gibi bir hali vardı, ama sonra yüzünde nezaketen kibar ve isteksiz bir ifade belirdi.

"Onu görmeye geldim," dedim.

"Hoş geldin," dedi hiç duraksamadan ve beni evin karanlığına davet eden bir hareket yaptı. "Evdekiler iyidir umarım."

O loş ışıkta ilkin bir koku çarptı yüzüme; ağır, yoğun bir parfüm kokusu sinmişti duvarlara, halılara ve beni nefessiz bırakmıştı. Birkaç adım sonra havadar, ışıl ışıl bir koridora doğru bir kapı açtı adam. Küçük bir iç avluydu burası, yetişkin bir insan boyuna varan duvarları baştan sona çinilerle döşenmişti. Eskidikleri için koyulaşmış zarif bir mavi tonundaydı çiniler, bazen sahilde bulduğumuz kırık çömlek parçalarından bildiğimiz seramik rengindeydi. Duvarlardan birinin önünde, kilden kocaman saksıların içinde iki bodur palmiye ağacı duruyordu, seneler önce içinde oynadığım Ali Baba küpleriyle aynı kül grisi kilden yapılmıştı. Kendimi tutamayıp yukarı baktım ve birinci kat boyunca, koridoru tepeden gören, kafesli bir balkonun uzandığını gördüm. Sanırım sohbet eden kadınların boğuk konuşma seslerini duydum.

"*Tuna mgeni*," diye hem nazik hem de imalı bir sesle seslendi beni karşılayan adam – bu kadar zarif ve görgülü, eğitimli bir sese sahip olması onun görünüşünde ve şöhretindeki bir adam için şaşırtıcıydı. "Ziyaretçimiz var." Sesler bir an kesildi ve sonra tekrar yükseldi.

Soldaki ilk odaya yönlendirildim. Beni karşılayan adam kapının yanında durdu, vücudunu beni içeri davet eder gibi eğdi. Bakışları nazikçe yere çevrilmişti ama gözlerinde yine o gülümsemenin belirdiğini görür gibi oldum ve acaba ben orada, yanında çok gülünç durduğum için mi gülüyordu yoksa *Bin Bir Gece Masalları*'ndan çıkmış başsız bir hadım gibi davranmak zorunda olduğu için kendine mi gülüyordu anlamadım. Tanıyordum bu adamı, sokakta göz göze gelmiştik, yıllar önce Hasan'a nasıl baktıklarını görmüştüm, hatta ondan abime götürmek üzere bir mektup da almıştım. Eğer mektubu aldığım kişi o değilse, o zaman ona çok benzeyen bir adamdı. Ve eğer seneler öncesinden hatırladığım gözler ona ait değilse o zaman onunkilere çok benzeyen gözlerdi. O örtük tebessüm içimi ürpertti.

İçine girdiğim oda geniş ve kare şeklindeydi, duvarlarında kenarları yaldızlı iki büyük ayna vardı. O aynaları ve içindeki yansımamı hiç unutmuyorum. Her iki köşeden kapıya bakıyorlardı ve birden bana kendimi kaçınılmaz olarak küçülmüş ve sinmiş gösterdiler. Daha başka bir yere bakamadan insana, "demek buradasın, pekâlâ" diyorlardı. Şu acınası şey senin görüntün. Salih Ömer denizi gören bir pencerenin yanında, bir koltukta oturuyordu. Sanırım kitap okuyordu. İçeri girdiğimde omzunun hizasından bana bakıp bir anlığına tekrar manzaraya döndü ve sonra ayağa kalkıp yaklaşmamı bekleyerek dikildi.

İşte oradaydım, o katilin, senelerce süren küçük düşürücü bir çekişmeden sonra babamın elinden evimizi ve içindekileri almış ve hakkında duygusuz hilekârlığına, ahlâksızlığına ve utanmak nedir bilmez tamahkârlığına ilişkin binlerce hikâye duyduğum o adamın birkaç metre önünde duruyordum. İç içe yaşadığımız o küçücük muhitte Salih Ömer'i sokakta gördüğümde asla yüzüne bakmamayı, onu gördüğümü hiçbir zaman belli etmemeyi öğrenmek zorunda kal-

mıştım. Birini nasıl görmezden geleceğimi bilemeyecek kadar küçüktüm. Onu görüp tanıdıysam selam vermem gerekirdi, çünkü gözümüzü açtığımızdan beri bize öğretilen nezaket kuralı buydu. Fakat ona selam verirsem bu anneme ve babama ihanet etmek olacaktı. Orada onun önünde dururken yüzünün zayıf ve kararlı olduğunu gördüm, gözleri sanki bende bir kusur bulmayı bekler gibi sabit ve katı bakıyordu. Sanki bir öğretmen ya da ebeveyn gibi, onu hayal kırıklığına uğratmamı bekliyordu. Sanki pisliğin içinde kendini lekelemeden kalabilir, bu yüzden de biz geri kalanlar o pislikte beceriksizce debelenirken alayla gülümseyip bizi küçümseyebilirdi. Sanki ışığı taşıyan bir bilgeydi ve kötünün iyiden farkını söyleyebilirdi. Sanki İngilizlerin kıçını yalamakla nam salmış, onlara fetihlerinin ganimeti olarak ülkelerine götürebilecekleri bir incik boncuk bulmak için insanların eşyalarını altüst eden biri değildi. Sanki... sanki iki sene önce gördüğüm o, kıvrak, şık giyimli, hayatlarımızın enkazı üzerinde oturup acele etmeden konuşurken gözleri etrafındaki her şeyi almak için fıldır fıldır dönen adam değildi bu.

Bütün eşyalarımızı onun bu güzel evine taşıyan yük arabalarını takip ettiğim zaman görmüştüm onu. Babam yasaklamıştı ama ben yine de takip etmiştim arabaları. Her şey üç arabaya doluşturulmuştu; mobilyalar, *Bokhara* da dahil olmak üzere halılar, gümüş kaplama eski duvar saati, annemin dikiş makinası, babama birinden miras kalan pirinç ayaklı ve renkli kadehler ve hatta duvarda asılı duran, üstünde Kuran'dan ayetlerin bulunduğu çerçeveli tabletler. Kıyafetlerimizin, seccadelerimizin ve mutfaktaki tencerelerle tavaların kalmasına izin verilmişti. Döşekler bile, yıllarca üstünde dönüp durmuş vücutlarla ister istemez kirlenmiş olmalarına, hâlâ onların kokusunu taşıyor olmalarına rağmen sökülüp alınmıştı. Sanırım içlerine doldurulan malzeme çıkarılıp, ter kokusu ve diğer istemsiz sızıntılardan arındırılmak

ve tahtakurularını öldürmek için güneşte birkaç gün bekletildikten sonra yeni bir döşeğe doldurulabiliyordu. Arabaların boşaltılmasını izlemek için kalmıştım, o zaman gördüm Salih Ömer'i, hayatımızın o ufalanmış parçaları arasında dolaşıyor, bir şeyi çekip alıp sonra öbürlerinin hemen oracıkta açık arttırmada satılmasını buyuruyordu, sanki bunlar karşılığında üç kuruştan fazlasını almak en son beklediği şeydi.

Ona daha fazla yaklaşmayacağımı görünce vücudunun daha rahat bir duruş almasına izin verdi ve uzunca bir süre bekledikten sonra bana yakındaki koltuğu işaret etti. Bu formalite davetini fark etmemiş gibi yaptım ve edepsizce pahalı mobilyalarla döşenmiş odaya göz gezdirdim: rahat koltuklar, halılar, pirinç oymalı siyah sandık, yaldızlı aynalar. Bütün bu eşyaların bir güzelliği ve işlevi vardı fakat o odada sığınmacı gibi gözüküyorlardı, ihtişamları ve haysiyetleri bunu gerektirdiği için öylece duruyorlardı ama yine de sanki başka bir yerde daha tam bir hayatları vardı. Bir galeride ya da müzedeki ışıl ışıl aydınlatılmış, etrafları iple çevrilmiş, birilerinin parlak zekâsını ve servetini övmek için orada duran nesneler gibiydiler. Yağmalanmış gibi duruyorlardı.

"Annen, baban iyi mi?" diye sordu kibar bir tonda. Gülümsüyordu şu an, sessizliğim ve edepsiz incelemem hoşuna gitmişti, en azından yüzünden o katı hayal kırıklığı ifadesi silinmişti. Ona meydan okurken öyle bir öfke seviyesine çıkmıştım ki dudaklarımın titrediğini hissedebiliyordum. Sesim titrerse diye konuşmaktan korkuyordum (sesimin titrediğini hissetmem acıdan korktuğum için değildi.)

"İsmail," dedi getirdiğim mesajı iletmem için beni teşvik ederek. "Babanlar iyi mi? Onlar için yardımcı olabileceğim bir şey var mı?" Ben onun evine gittiğime göre işle ilgili bir şey olamaz. Sadaka için, yardım için geldiğimi düşünmüş olmalı, dilenmek için. Ve sanırım bir anlamda bunun için oradaydım.

"Annem yolladı beni," dedim ve sesimde hafif bir titreme hissettim. Bu pis ayak işini bana gördürmemesi için yalvarmıştım anneme ama ısrar etmişti ve benim de bu Şeyhülyabal'ın[1] karşısına çıkmaktan başka şansım kalmamıştı.

Yüzünde memnun bir gülümseme belirmeye başladı ama hemen tuttu kendini. "O zaman belki de mesajın bizim hanım için," dedi ve kapıya doğru yönelmek üzere kalktı.

"Beni sizinle konuşmak için gönderdi," dedim, sesim bu sefer daha kararlı çıktı, halledecektim. "Küçük abanoz masayla ilgili."

Yakındaki bir koltuğa oturdu bu defa, önceden oturduğu denize bakan koltuğa değil. Öne doğru eğildi, sağ dirseği dizinin üstünde, çenesi avucunun içinde. Bir adım öne çıkarak dizinin üstündeki dirseğine bir tekme savurup sonra da yumruğumu yüzüne geçirmeyi nasıl istediğimi hâlâ aradan onca yıl geçmesine rağmen içimi kavuran bir gerilimle hatırlıyorum. Yumruk atmaya hatta yumruk yapmaya bile alışkın olmayan küçük bir el. Bunu yapmak muhtemelen ondan çok benim canımı acıtırdı ve bu da iyice aptalca olurdu. Onun, kendini beğenmiş bir tavırla abanoz masayla ilgili ne gibi saçma bir teklifte bulunacağım diye bekleyişini izlerken hissettiğim gerginliği çok net hatırlıyorum. "Annem masanın bize ait olmadığını söylememi söyledi. Hasan'a ait. Ona hediye olarak verilmişti. Bu yüzden onu geri vermenizi istiyor. Masayı geri vermenizi istiyor, Hasan geri dönerse diye. Onu geri istiyor. Hasan'ın o masa. Hediye. Bizim olmadığını söylememi söyledi. O yüzden onu almamalıydınız. O Hasan'ın."

Tükenene kadar bu şekilde devam etmeme izin verdi, sonra kopuk kopuk sözlerimin yankısını duyabilmem için herhalde, yaklaşık yirmi saniye kadar sessiz kalıp ardından yanıt verdi. "Maalesef hukuktan hiç anlamam ben, bu yüzden

---

1 Dağların reisi, suikastçı.

öne sürdüğün iddianın ne kadar etkili olduğunu bilmiyorum. Evi ve içinde bırakılanları aldım. Sattıklarımın parası ne kadarsa babana yolladım ama o kabul etmedi. Sonra parayı annene yolladım, o da geri çevirdi. Bu yüzden parayı Cuma Camii'ne, bekçileri uygun görürse kullanmaları için verdim. O küçük masa bende kaldı, annen şimdi onu istiyor ama maalesef sattım onu. Lütfen annene bunu söyle ve annene de babana da iyi dileklerimi ilet."

Masa dükkânında satıştaydı. Onu eski evimizde gören biri dükkânda olduğunu fark edip anneme söylemişti. O da o zaman masanın Hasan'ın olduğunu hatırlamış ve onu geri almak istemişti. Zavallı Hasan, ondan pek bahsetmiyorduk artık, annem masayı mevzu etmeye başlayınca, gidişinin yarattığı ıstırap ve bununla ilgili karşılıklı suçlamalar tekrar gündeme geldi. Birden o masayı geri almak annem için çok önemli oldu. Ben pek şansımızın olmadığını söyledim ama annem denemem için yalvardı. Hasan için, onun için, benim için yaptığı her şeyin hatırına. Ben de denedim, adam kendinden memnun, muzaffer bir edayla sırıtırken aptal gibi dikildim karşısında. Salih Ömer kısa bir veda konuşmasının ardından *Faru*'yu çağırıp beni onunla yolladı. Sol sağ, sol sağ ve ailene iyi dileklerimi ilet. Ben de yola çıkmak üzereydim, gidiyordum, şimdi düşündüğümde sanki Salih Ömer'in evinden çıkıp doğrudan ülkeden ayrılmıştım ve aradan geçen yıllar içinde onun deniz kenarındaki diğer evinin yolunu tutmuştum. Nefes almakta zorlanarak, gerilerek boş yere gayret sarf etmiştim, anlık bir umutsuzluktu o, bir düştü hatta, zaten baştan beri planlanmış olana varmak içindi.

Gitmek. Bunun üzerine yıllarca düşündüm, gitmek ve varmak, ta ki anılar, onlara bir tür soyluluk kazandıran eğri büğrü bir çirkinliğe bürünüp kabuk bağlayana kadar. On yedi yaşımdayken ayrıldım evden, okumak için Doğu Al-

manya'ya gittim. Eğer bu şimdi inanılmaz geliyorsa bunun nedeni kısmen Doğu Almanya'nın insanların tasavvurunda son derece hızlı bir biçimde düşsel bir kötülük yuvasına dönüşmesidir; televizyonlarda dik başlı, sahtekâr bir devletin ve şimdi de huzursuz, işsiz neo-faşistlerin –bunların tıraşlı kafalarının gölgesi göçmenlerin yanan evlerinin alevleri arasından görünürdü– anlatılmasıdır. Yıllar önce böyle değildi. Samimi ve müsamahasız eminliğiyle göz korkutan, pırıl pırıl yeni bir düzen gibi geliyordu bize. Bağımsızlıktan sonraki ilk yıllar, burada bahsedilemeyecek kadar fazla –biz akademisyenlerin tembel hissettiğimizde ve aydınlatıcı bilgiler vermemizi sağlayan bütün o küçük, zahmetli adımları atmak istemediğimizde ifade ettiği gibi– değişim getirdi.

İlk başta Amerika Birleşik Devletleri ve Başkanı John Kennedy bize alaka gösterdi ve Cumhurbaşkanımızı resmî ziyaret için Washington'a davet etti. O ziyaretin videosu –Cumhurbaşkanımız gülümseyerek Beyaz Saray'ın çimenlerinde Hollywood ve Rock'n Roll' un kralının yanında duruyordu– haftalarca sinemalardaki her programın açılış görüntüsü olarak yayınlandı. Amerika Birleşik Devletleri Haber Alma Servisi, elçiliğin ek binası olarak klimalı bir kütüphane ve okuma salonu açtı. İçi sünger takviyeli sandalyeler, pırıl pırıl masalar, keskin hatlı zırhlı camlar, üzerinde açılı lambaların bulunduğu masalarda duran sıra sıra dergiler ve seri kitaplar. Altmış yıllık sömürgeci yönetimlerinde İngilizlerin hiç aklına gelmemişti bunu yapmak. Bir İngiliz Kulüp Kütüphanesi vardı, sadece üye olanlar girebiliyordu, pencereleri tel ızgaralarla örülmüştü ve giriş kapısındaki masada oturan görevli, insanları içeri kabul ediyor ya da etmiyordu. Bağımsızlığın ardından Dalgaların Efendisi gidince kapıları kapatılmış, asma kilitle kilitlenmişti, caddeden bakıldığında kullanılmayan bir ambar ya da depo gibi gözüküyordu. Kitaplar öylece bırakıldı mı, gemiyle mi gönderildi, satıldı mı,

ne oldu bilmiyorum. Bazıları oradan çıkarılmış, çalınmış ve dolaşıma girmişti ama ben kütüphanedeki eşyaların akıbeti belli olmadan çıkmıştım ülkeden. Bizim okulun kütüphanesi de bundan sonraki en iyi öbür kütüphaneydi, on yıllardır ülkeden giden idarecilerin fazla kitaplarını bıraktıkları gözde bir mekândı. Bunun nedeni belki okuldaki öğretmenlerin çoğunun Avrupalı, İngiliz, İskoç, Rodezyalı, Güney Afrika'lı olmasıydı, bu şekilde buradan ayrılan bu fatihler Avrupa'nın bilgi birikiminin ürünlerini emin ellere teslim etmiş gibi hissediyorlardı. Orada tesadüfi bir şansa sahiptik, kitapların biz okumadan önce incelemeden geçtiğini biliyorduk ve bazen şansımız yaver gidiyordu. Kütüphanede girilmesi yasak bir bölüm vardı ama o ciltli kitaplara gizli gizli baktığımda hiçbir şey anlamazdım – haritalar, Latince düzyazılar ve insanı iten bir ses tonu. Sanırım bir beyefendinin kütüphanesinin sakıncalı kısmıydı bu, Burton'ın *Arap Geceleri* çevirisi ya da ona benzer bir şeydi, onun o kendine has bilgili müstehcenliği ergen bir yerli delikanlı için pek bir şey ifade etmiyordu. Ve kitapların bir kokusu ve görünüşü vardı, iyi muhafaza edilmiş ciltli sırtları solmuş ya da koyulaşmıştı, hiçbir zaman önceki sahiplerinden bağımsız olmayan bir tarihe sahiptiler; bu kişilerin adları, ithafları ya da sayfa kenarlarına aldıkları notlar sanki ara sıra onları çağırırdı. Her şey yolunda giderdi bazen ama bazen de hakaretlere ve aşağılanmaya maruz kaldığımız için tir tir titrerdik ve ilk defa böyle bir şey duyduğumuz için bunun üzerimizdeki etkisi daha da yıpratıcı olurdu.

Amerika Birleşik Devletleri Haber Alma Servisi Kütüphanesi başlı başına farklı bir şeydi. Orada klimanın sağladığı konforlu ortamda dergi ve gazete okuyabilir, ses yalıtımlı kabinlerde, ses geçirmez kulaklıklar takarak müzik dinleyebilirdiniz (neymiş şu caz denen şey?) ve ödünç kitap alabilirdiniz. Kitaplar güzeldi: Büyük ve ağırdı, kalın parlak

sayfaları vardı, ciltliydi, kenarları gümüş rengi ve yaldızlıydı, isimleri ya da yazarları sırtlarına kabartmayla yazılmıştı –süslenerek işlenmişti– ve bu yazarlar kolonyal eğitimimizde hiç bahsedilmeyen kişilerdi. Ralph Waldo Emerson, Nathaniel Hawthorne, Herman Melville, Frederick Douglass, Edgar Allan Poe, soylu bir merak uyandıran isimlerdi bunlar çünkü vesayet ve hiyerarşi söylevleriyle kirlenmemişlerdi. Bu tür kitapları eve götürebilmek, masa olarak kullandığım ters çevrilmiş sandığın üstüne koymak ve odamdaki öbür her şeyin değersizliğini onurlandırdığını görmek inanılmazdı.

Sonra Cumhurbaşkanı Amerikalılara karşı gözünü açtı. Bunun sebebi kısmen Amerika'ya karşı Afrika'da o sıralarda baş gösteren genel hoşnutsuzluktu. Kongo'da Patrice Lumumba cinayetinde niyetlerini bütün açıklığıyla belli etmişlerdi – kibirli CIA memurları mesnetsiz iddialarda bulunmaktan kendilerini alamamıştı. Kendi ülkelerinde siyahi Amerikalılar sadece oy hakkı ve vatandaş olarak eşit haklar istedikleri için onları öldürüyorlardı, o dönem hepimizin aşina olduğu isteklerdi bunlar, Avrupalı olmayan insanların dünyanın her yanında küstahça ezilmesinden duyduğumuz rahatsızlıkla bağdaşan isteklerdi. Gazetelerde Amerikan polisinin siyahi göstericilere köpekleri saldırtmasına ilişkin fotoğraflar, *apartheid*[2] teröründe polisin aynı şekilde davrandığı karelerle yan yana yayınlanmıştı. Görünüşe bakılırsa Amerikalılar ve CIA adlı kurumları her şeye müdahale etmek, dikkatlerini çeken her küçük ve büyük olayı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek ve kontrol etmek istiyordu. Uzun tartışmalardan sonra bardağı taşıran son damla, Cumhurbaşkanımızın ülkenin ilerlemesi için gerekli olduğunu düşündüğü bazı gelişim projelerine Birleşik Devlet-

---

2 Boer kökenli azınlık beyaz nüfusun 1949-1994 yılları arasında Güney Afrika'da uyguladığı insanlık dışı sistem.

ler hükümetinin maddi destek sağlamayı kabul etmemesi oldu. Çin Halk Cumhuriyeti maddi destek vermeyi kabul etti. Sovyetler Birliği silah desteği sağladı. Demokratik Alman Cumhuriyeti ise yönetim ve bilimsel beceri gerektiren alanlarda eğitim vermeyi teklif etti.

Dolayısıyla bağımsızlığın ilk on yılının ortalarında, düşmanla flört ettiğimiz gerekçesiyle Amerikalılar bizi terk etti. Bu arada Cumhurbaşkanımız sosyalist oldu ve sonra zamanla bir teorisyene dönüşerek tamamen kendisine özgü bir sosyalizm biçiminin sembolü haline geldi. Söylevler verdi, kararnameler çıkardı ve sonra tüm bunların sonuçta insaniyetimizi nasıl geliştirdiğini açıklamak için kitaplar yazdı. Neyse. Bu vesileyle ucuz baskılarla satışa çıkan Mihail Şolokov (*Durgun Akardı Don*) ve Anton Çehov (*Seçilmiş Öyküler*) kitaplarını okuma ya da Doğu Almanya Bilgi Enstitüsü'nde Schiller'in kutulu setler halindeki eserlerine göz gezdirme şansımız olmuştu (kitaplar ödünç verilmiyordu). Ve tabii *Küçük Kırmızı Kitap*'ı ve Başkan Mao'nun yaka rozetini istediğimiz zaman edinebiliyorduk.

Ben Doğu Almanya'ya dişçilik eğitimi almak için gönderilmek üzere seçilmiştim. Eğitim Bakanlığı'nda yapılan ben ve bir düzine kişinin çağırıldığı toplantıda, bakanlıktan bir memur tarafından bizzat bildirilmişti bu haber bana. Doğu Almanya elçiliğinden biri de oradaydı; kır saçlı, kırmızı dudaklarını küçümseyerek bükmüş, bildiriler sunulmaya başlamadan önce somurtup biraz tahammülsüz ve hatta sinirli görünürken, toplantı başladığı anda gülümseyip duran biri. Hepimiz Doğu Almanya'ya burs başvurusunda bulunmuştuk ve yüzlerce aday arasından bakanın bizi seçtiğini söyledi yetkili kişi. Bazılarımız doktor, bazılarımız mühendis olacaktı, ben ise diş hekimi olacaktım, *daktari wa meno*. Ben de dahil olmak üzere hepimiz bu sonuncusu söylendiğinde kıkırdadık. Doğu Almanya yetkilisi bir an kaşlarını çattı ve

sonra başını bana doğru, teşvik edici biçimde sıkı sıkı salladı. Diş hekimi olmakta kötü bir şey yok. Kimse bize ne tercih ettiğimizi sormamıştı, bu yüzden bakanın ya da bu işte kimi yetkilendirdiyse onun bizim için ne seçtiğini öğreneceğimiz için heyecanlıydık, işin nasılını karıştırmıyorduk. Diş hekimliği ilk başta biraz şaşırtmıştı beni, ama kendimizi gelecekteki mesleklerimizin unvanlarıyla tanıtıp birbirimizle dalga geçmeye başlayınca alışmıştım. Sonra elçilik görevlisi sözü aldı ve bize düzenlemeyi anlattı: belgelerin hazırlanması, yol, bir senelik dil okulu ve sonra profesyonel eğitim. Laf arasında Almanların bize kardeşçe kucak açmalarından ve iki ülke arasındaki dostluktan gurur duyduklarından da söz etti.

Diş hekimi olmam annemin hoşuna gitmemişti. Bunu görebiliyordum. Haberi verdiğimde istemsiz bir tiksinti ifadesi belirdi yüzünde. Diş hekimi olmakta kötü bir şey yok dedim ama bu tatmin etmedi onu. Belli belirsiz gülümsedi ve yüzünde komik, ikna olmamış bir ifade belirdi. Birkaç gün sonra tekrar Eğitim Bakanlığı'ndan çağrıldım, bu sefer tek başıma ve daha önce bizimle konuşan yetkili bana garip bir hata yaptıklarını söyledi. Bakanın kendisi, Şeyh Abdullah Kalfan, bana tıp eğitimini seçmiş, ama birisi bir şekilde benim adımı diş hekimliğine yazmış. Yetkili bunu söylerken şaşırmış, hatta bu karışık olayların ardında kötü bir oyun dönüyormuş gibi biraz şüphelenmiş görünmeye çalıştı. İkimiz için de sır değildi bu ve oynadığı bu nazik oyun için ona minnettardım. Annem bakanın sevgilisiydi. Bildiğim kadarıyla onun hizmetindeki bir-iki, belki daha fazla kadından biriydi. Bakan devlet kademesinde yükselişe geçmiş biriydi, emrine amade olduklarını gösterenlere penisinin otoritesini kitabına uydurarak sergilemekten mutluluk duyuyordu. Annemle ilgili çok sert sözler söylüyorum ve neden bu yola girdiğine ilişkin pek az şey biliyorum. Ama ne olursa ol-

sun bakanın makam arabası onu almaya gelirdi ve babam ilk evimizi kaybettikten sonra taşındığımız küçük evin bulunduğu sokağın sonunda beklerdi. Sonra annem, acele etmeden, korkmadan, neredeyse bunu gizli kapaklı yapmaya gönülsüz, yürüyerek çıkar, az sonra sevgilisiyle buluşacak güzel bir kadın gibi görünürdü.

Şüphesiz beni en baştan burs listesine sokan ve şimdi de tıp eğitimine yerleştiren bu bağlantıydı. Yetkiliye omuz silkerek ben diş hekimliğini *istiyorum* dedim. Sırıttı ve bakanın kararını verdiğini, bana verilen bu şansın değerini bilip yakınmayı bırakmamı söyledi. Ben *gerçekten diş hekimliğini istiyordum* deyince senelerdir öğretmenlik yapan, daha yeni bakanlığa geçmiş olan yetkili, uzun sayılabilecek bir süre sessizce yüzüme baktı ve sanırım, "Bu anneni memnun etmez," dememek için son anda kendini tuttu. Etmedi, fakat annem de omuz silkip naçizane fikrine göre doktor olmanın, diş hekimi olup o çürük dişli, tükürük dolu kokmuş ağızlara parmaklarımı sokmaktan daha saygın olacağını söyledi, ama bunda inat ediyorsam orası bana kalmıştı.

Babama Doğu Almanya'ya diş hekimliği okumaya gideceğimi söylediğimde başını hafifçe salladı ve sonra okuduğu şeye geri döndü. Bulunduğu yerde ona ulaşmak pek mümkün olmuyordu. Ev için mücadele ederken babam bir noktada Allah'ı bulmuştu. Goan barına gitmeyi tamamen bırakmış, vaktini ibadete, tövbeye ve okumaya adamıştı. Ona dindar demek yeterli olmaz, uzun bir sürede ya da bir gecede dindar olmadı. Şeyh oldu babam: Bazen namazlarda cemaate öncülük ediyor, işten eve geldiğinde bütün gün Kuran okuyor, akşam boyunca camide kalıp kural ve doktrinlerle ilgili kitapları inceliyor ve çalışıyordu. Temiz beyaz gömlekleri ve özenle ütülenmiş kahverengi pantolonları da bırakmıştı, artık işe giderken bile *kanzu*, *kofia* ve *maqbadhi* sandaletler giymeye başlamıştı. En sonunda evi kaybettiğimizde ve

şehrin başka bir bölgesinden iki odalı bir ev kiralamak zorunda kaldığımızda da onun için bir şey değişmedi. Eskiden yaşadığımız mahalleye, oradaki camiye, tanıdığı insanların, kendini Allah'a adamasını kutlanası bir şey olarak gören insanların yanına gitmek için onca yolu yürüdü. Yeni evimizde pek vakit geçirmiyordu, evde olduğunda da ibadete ve kitaplarına gömülüyordu. Annemle konuşurken gözlerini başka tarafa çeviriyordu ve ben yaklaşmadıkça asla konuşmuyordu benimle. O dönem, ben Doğu Almanya'ya gitmek için hazırlanırken, imam olmuştu, farz olan namazları kıldırmak için tiz, nağmeli bir sesle ezan okuyor, cenaze törenlerini müthiş bir akıcılıkla yönetiyor, din ve kurallarla ile ilgili konularda kendisine danışıldığında bunları tartışmasız bir otoriteyle açıklıyordu. Sanki varoluş ekseni değişmişti, artık eskisinden farklı bir düzlemdeydi, orada sadece kendisinin duyabildiği tınılarda mırıldanıyor ve hareket ediyordu. Bu yüzden başını sallayıp kitabına döndüğünde ne demek istediğini anlamıştım. Defol, zerre kadar umurumda değilsin, git ve istersen komünist ol. Vakti gelince ben ve Allah'ım yakana yapışacağız, o zaman göreceksin gününü.

Gitmeden önceki günün öğleden sonrasında babam bana seslendi ve camiye giderken ona eşlik etmemi istedi. Güzel bir akşamüstünün sıcak ışığında, sular gel-gitle yükselirken derenin istinat duvarı boyunca beraber yürüdük. Hafifçe, adeta titrekçe yakınlaşıp koluma girdi. Babam ufak tefek bir adamdı, üstündeki *kanzu* ve *kofia* ile gözleri her zamanki gibi yere dönük, kolu titrek şekilde benimkine bağlı, normalde olduğundan da ufak görünüyordu. Yanında yürürken, gözleri yere dönük iki sahte filozof gibi gözükmeyelim diye çenemi yukarıda tuttum ve acaba hâlâ Hasan'ı mı düşünüyor ve acaba Hasan'ın gidişi ya da evi kaybetmemiz mi onu her şeyden vazgeçip Allah'la konuşan bir aylağa dönüştürdü diye düşündüm. Yoksa kendimi bildim bileli böyle yaralı, zah-

metli bir adam olmasının sebebi annem miydi ve şimdi teselliyi ve yardımı Allah'ın kelamında ve onun adlarını ilahi gibi söyleyerek mi bulmuştu. Gücünü toparladığında bana ne söyleyeceğini merak ediyordum. Biz yürürken insanlar onu hürmetle selamlıyordu, o da Allah'ın hizmetkârına ve kuluna yakışır şekilde mütevazılıkla karşılık veriyordu onlara.

"Tüm hazırlıklarını tamamladın mı?" diye sordu.

"Evet," dedim. "Hazırlanacak çok bir şey yok."

Beni eski eve götürdü, bir süre sessizce durduk evin önünde. Yeni badana yapılmış, krem rengine boyanmıştı, pencereler tamir edilmişti ve ön merdivene tekrar beton dökülmüştü. Durduğum yerden, evin yanındaki sokağın aşağısından denizin bir kısmını görebiliyordum ve günün bu saatinde arkadaki terastan deniz esintisinin yakalanabileceğini biliyordum. "Bu bizim evimiz," dedi babam. "Sana, bana ve annene ait."

"Ve Hasan'a," dedim. Babam hiçbir şey demedi.

"Halana aitti, babamın kızkardeşine ve o da bana bırakmıştı," dedi, Hasan adının etkisi zayıflayıp kaybolduktan sonra. "Ve bu insanlar onu bizden çaldılar. Öldüğümde sana bırakacağım şey bundan ibaret. Senin mirasın bu."

Kahkahayla gülebilirdim buna, gerçekten. Şaka yapıyorsun herhalde? Asla kabul etmem. Mutluluktan havalara uçtum, sağ ol. Bu dindar bunak bütün bu yolu bana kan davası başlatmam için yürütmüş herhalde.

"Yani benden bu evi asla unutmamamı mı istiyorsun? Bunu mu söylemeye çalışıyorsun baba? Bir gün dönüp bu evi geri almamı mı istiyorsun?"

Biraz sonra kolunu tekrar benimkine geçirdi ve peşinden geleyim diye beni hafifçe çekiştirerek ilerlemeye başladı. Ben de gittim ama aslında o an istediğim kolunu çözüp ondan uzaklaşmaktı. Niyetim onu küçüklüğü ve mağlubiyetleriyle, kendine hangi hikâyeyi anlatmak istiyorsa onunla baş

başa bırakıp gitmekti. Zaten Hasan'ı kaybettikleri için, sonra bu kaybın yasını nasıl tutacağımı bana gösteremedikleri için onlara tahammül edemiyordum. Beni camiye götürüp yanında oturttu ve o zamanlar kıldırdığı akşam namazı için ezanın okunmasını bekledik. Arkasında soldan sağa ilk sıra oluşuncaya kadar yüzü cemaate dönük dikildi, sonra dönüp kıbleye yürüdü ve başladı. Namaz bittikten sonra bağdaş kurmuş vaziyette hafifçe arkasını dönerek peygambere, yoldaşlarına ve ailesine hamdetmek için sırayla okumamızı istediği hayır dualarını saydı. Cemaat ibadete devam ederken kıbleden eğilip eliyle işaret ederek beni yanına çağırdı. "O Allahsız yere gittiğinde dua etmeyi unutma," dedi. "Duyuyor musun beni? Ne yaparsan yap Allah'ı unutma, yolunu kaybetme. Karanlıkta kalırsın."

Bu da mirasımdı. Sanırım bana söylediği son şey buydu. Çünkü bundan hemen sonra camiden çıktım ve ertesi gün uyandığımda o çoktan işe gitmişti. Öğleden sonra Berlin'e giden uçağa bindim. Annemin son sözleri? Hatırlamıyorum, aklımda kalan bir şey yok. Muhtemelen pasaportumu güvenli bir yere koymamı söylemiştir ya da kazık yemeyeyim, Almanlar beni kandırıp dolandırmasın diye uyarmıştır. Bunu zaten birkaç kez söylemişti, sanırım taksiyle havaalanına giderken yine tekrarladı ve ben zorunlu kontroller ve güvenlik taramasından geçmeden önce terminalde vedalaşırken de söyledi. *Ud* kokan kıyafetleri, bana hoşça kal öpücüğü yollarkenki güzel, sakin yüzüyle tüm dikkati üstüne çekiyordu.

Ondan ayrılırken benim son sözlerim neydi bilmiyorum. Hatta onu gerçekten düşündüm mü ya da gittiğimi gördüğünde onun aklından neler geçtiğini düşündüm mü bilmiyorum. Bariyerden geçip yalnızca yolcuların girebildiği alana geldiğimde korku ve endişeyle ürperdiğimi hatırlıyorum. Ama bunun nedeni ilk defa uçağa binecek olmamdı ve utanç verici ya da çocuksu bir şey yapmak istemiyordum. Annemi

düşünmedim, o anın ileriki hayatıma nasıl uzun bir gölge düşüreceğini düşünmedim. Kendime, sonradan oradan ayrılmadan evvelki son saniyelerimi hatırlayabilmek için etrafımdaki her şeye dikkat etmem gerektiğini de söylemedim. O anın imgelerini, görüntülerini ve kokularını önümdeki kısır yıllar için saklamayı, bunları, sessizlikte birden aklıma gelen anılar, güzel annemden bu şekilde ayrıldığım için beni çaresiz bir kederle titreten zamanlar için aklımda tutmayı düşünemedim.

Gittiğimizde ekim ayıydı, Almanya'da okul döneminin başlamasından yaklaşık bir-iki hafta sonraydı. Sadece ben diş hekimliği okuduğum için öbürlerinden farklı bir şehre gönderilmiştim. Hepimiz ilk seneyi Almanca öğrenerek geçirecektik, ama sonraki sene eğitim göreceğimiz yerlerin yakınında bir yerlerde olacaktık. Sanırım o bölgeye alışmak açısından mantıklıydı bu ama ben diğerleriyle birlikte olmayı tercih ederdim, özellikle de uçaktan indikten sonraki tren yolculuğunda. Benim gönderildiğim şehrin adı Neustadt'tı ama oraya o ilk yolculuğumu hatırlamıyorum. Biri bana bilet verip trene bindirmiş ve her şey olması gerektiği gibi gitmiş olmalı. Tuhaf şeyleri hatırlıyorum: Bir noktada yağmur yağmaya başlamıştı ve bir duşun cama vurması gibi pencerede çamur izleri oluşmuştu. Trenin ne kadar hızlı ilerlediğini hatırlıyorum, ya da bana öyle gelmişti, ne kadar gürültülü olduğunu. Manzara bazen donuk ve yeşil bazen gri ve çamurluydu, bazen de derli toplu ve düzenliydi fakat uyandırdığı hissiyat kasvetli ve hüzünlüydü. Aşağıdaki vagonlardan birinin penceresi açılmıştı, içeri doğru sert, soğuk bir rüzgâr esiyordu. İneceğim istasyonu nasıl bildiğimden bile emin değilim. Biri beni karşılamaya gelmişti ama okulun yurduna nasıl gittiğimizi hatırlamıyorum, demek ki arabayla gitmiştik. Sonradan beni karşılayan adamın

yurtta hizmetli olduğunu fark ettim, orta yaşlı, asık suratlı, öğrencilere anlaşılmaz hadiselermiş gibi bakan ve yapmak zorunda olduğu işleri, sırtına haksızca yüklenmiş birer yük gibi gören biriydi. Bana güven veren bir tarafı vardı çünkü bu haliyle eski okulumdaki hizmetliye benziyordu, öğrenciler onun arkasından faşist selamı dururken, onun o çatık kaşlı görünüşüyle alay ederken, ben kendi meşrebimde birini bulduğum için mutluydum. Bazen hırıldayan, dumanlar çıkaran bir kamyonet sürerdi, beni de istasyonda muhtemelen o araçla karşılamıştı. Yurda otobüsle gelmediğimizden eminim, çünkü Doğu Almanya otobüslerine ilk binişimi çok net hatırlıyorum.

Yurt, iki öğrencinin paylaştığı, ısıtması olmayan küçük odalarıyla, betondan, camdan ve yanmaz taştan müteşekkil modern, dikdörtgen bir bloktu. Koridorları dar ve keskin açılıydı, öyle ki bina dışarıdan görkemli bir izlenim yaratsa da içi sıkışık ve boğucuydu. Alışana kadar nefes almakta zorlanmıştım, yatakta paniklemiş bir halde sessizce uzanıp çürümüş sebze kokan o pis havayı içime çekmiştim. Blok yeteri kadar ısıtılmadığı için pencereler hiç açılmazdı. Binanın en uzak köşesinde bir pencere açılsa, içerideki her çatlak ve yarığa soğuk, sert bir rüzgâr dolar ve bu suçu işleyeni anında yakalayıp cezalandırırdı. Bu aklıma *Kızıl ile Kara*'daki bir sahneyi getirdi; Julien, Düşes'in mirasına konacağından neredeyse emin, onun evinde kalmaya gittiğinde, gece, odasındaki pencereden sarkıp sigara içer. Düşes'in sigara kokusundan tiksindiğini bilmez, penceresi açık olduğu için evdeki her çatlak ve yarığa soğuk, sert bir rüzgârın dolduğunu da bilmez ve bu, yakalanmasına, kovulmasına ve mirastan mahrum bırakılmasına sebep olur. Ya da *Vanity Fair*'de geçen bir olay mıydı bu? Her neyse, ama bizim o kocaman yurdumuzda kimse fark etmeden pencere açmak şüphesiz olanaksızdı, bu yüzden biz de bir sürü çürük kokunun iç içe

geçtiği o ağır havayı içimize çekmeye, onun içinde yaşamaya, yemek yemeye ve hacet gidermeye mecburduk.

Gine'den bir öğrenciyle aynı odada kalıyordum, adı Ali'ydi. Yurttaki tüm öğrenciler yabancı yerlerden, yani yabancı siyahi bölgelerden gelmişti. İlk başta Ali hoşlanmadı benden, küçümsedi beni. Sadece ilk başta, kendini saydırmak için ve belki de aramızda bir hiyerarşi kurmak için. İngilizceyi iyi konuşuyordu ve arkadaş olmadan önce ne zaman ondan yardım istesem, bunu beni yanıltmak için kullanıyordu. O ilk akşam, ben birkaç parça eşyamı çıkarıp yerleştirirken yatağında oturup gülümseyerek, sorular sorarak izledi beni. Çikolata getirdin mi yanında? Ya da dolar? Burası Doğu Avrupa. Burada hiçbir şey yok. Afrika kadar kötü burası. O aptal tişörtleri ne zaman giyebileceğini düşünüyorsun? Burası her zaman soğuk. Kaç yaşındasın? On sekiz (yalan söyledim). Hiç beyaz bir kızla çıktın mı? Bunun için ne bekliyorsun? Burada her akşam yemekte yahni çıkıyor. Topak topak kurumuş etten yapıyorlar ve kimse artık bunun aslında ne eti olduğunu ya da et mi yoksa bir kısmı keçi yemi veya yanmaz taş mı olduğunu bilmiyor.

Ona çabuk alıştım, münasebetsizliğine sinirlenmediğim ya da bozulmadığım zaman –aslında ona uyum gösteriyor, yaranmaya çalışarak gülümsüyordum– acımasız tutumunu yumuşatıp, bunu haşarı bir şakalaşmaya dönüştürüyordu. Başka seçeneğim yoktu. Güçlü ve kendinden emin görünüyordu ve beni, küçümseyici, alaycı, bilmiş sözlerinin ilkel gücüyle korkutuyordu. Onunla aynı odayı paylaşıyordum ve beni sevmesini istiyordum. Kardeşi gibi değil ama bana eziyet etmemesi, sataşmaması, kendimi budalaymış gibi hissettirmemesi için sevmesini istiyordum. O sırada bunun üzerine düşünmemiştim. Ve herkesin bir arkadaşı olduğunu, arkadaşı olmayanların üzgün ve korkmuş göründüğünü fark etmiştim. Ona yarandığım ve uyum gösterdi-

ğim için neden böyle kendimi savunma ihtiyacı duyduğumu bilmiyorum. Akıllıca bir hamleydi bu, hatta düşünmeden yapılması daha bile iyiydi. Belki içgüdüseldi de. Belki de Ali'nin kendini abarttığını, olduğundan daha sert, daha zalim davrandığını seziyordum. Her halükârda birkaç gün geçtikten sonra beni planlarına dahil etmeye başladı, ne zaman gidip geldiğimden haberdar olmak istedi. Dolayısıyla belki gerçekten de onun tebaası olmaktan başka seçeneğim yoktu.

Yurttaki öğrencilerin hepsi erkekti ve hepsi tenleri nüans farkıyla ayrılan Afrikalı siyahilerden oluşuyordu: Mısırlı, Etiyopyalı, Somalili, Kongolu, Cezayirli, Güney Afrikalı. Gürültülü ve itiş kakışlı bir düzensizlik içinde görünmemize rağmen detaylı ve net bir öncelik, dışlama ve sevilmeme sırasına göre ayrılıp o yeraltı mezarına tıkılmış yüzden fazla kişiydik muhtemelen. Daha önce hiç bu kadar gürültünün, oyunun ve şiddetin içinde yaşamamıştım ve ilk başta, temkini elden bırakmadan bunun tadını çıkardım, sorgulamadım ya da üzerine düşünmedim. O zamana kadar hayatımda bir gece bile ailemden ayrı bir çatı altında uyumamıştım. Annemle babam eve alışılmadık vakitlerde girip çıksalar da geceyi hep kendi yataklarında geçirirlerdi. Giderken onlarla bir daha hiç aynı çatı altında kalamayacağımı düşünmemiştim. O sırada bunu çok istiyordum; onlarla bir daha aynı çatı altında kalmamayı, bir daha onları görmemeyi, öfkeyle içerledikleri düşüşleri ve zehirli hayatlarıyla onları baş başa bırakmayı. Şimdi bunu düşününce suçluluk duyuyorum, ama bunu diliyordum ve o dönem bunu yürekten istiyordum.

Dersler hoşuma gidiyordu, dersleri seviyordum. Sabahları keyifli bir heyecanla, bir beklentiyle uyanıyordum ve sonra neden böyle hissettiğimi hatırlıyordum. Derse gidecektim. Sınıflarımız bitişikteki küçük binadaydı ve çok iyi bir donanıma sahipti: Alıştırma yapmak için kabinleri, rahat masaları vardı ve iyi ısınıyordu. Günün büyük bölümünü orada ge-

çiriyorduk, akşamları da ilaveten çalışmamız bekleniyordu. Yurttan çok daha sıcak olduğu için bazen kapanma saatine kadar orada kalırdım. Öğretmenim bana Almancaya yatkınlığım olduğunu ve aksanımın da şimdi bile gayet düzgün olduğunu söylemişti. Bütün öğretmenler Alman'dı ve konuştukları tek ikinci dil İngilizceydi, öğrencilerin çoğu İngilizce bilmiyordu bu yüzden bir sürü karışıklığa, yanlış anlamaya, arsızlığa ve haylazlığa müsait bir ortam oluşuyordu. Öğretmenler öğrencilerini pek öyle seviyor gibi görünmüyorlardı. Genel olarak bakıldığında iyi öğrenciler olmadığımızı düşünüyorum. Çok fazla gülüşme ve sataşma olurdu. En tuhafı da öğrencilerin öğretmenlere üstünlük taslamasıydı, sanki biz, öğretmenlerin hiç tahmin edemeyeceği şeyleri biliyorduk – birkaç düğün şarkısı ya da tumturaklı dua veya mızıka çalmak değil, yararlı ve karmaşık şeyleri. O zaman da merak etmiştim, hâlâ da merak ediyorum, ne sanıyorduk kendimizi? Belki de başka birinin planının zavallı piyonları olduğumuzu, yakalanıp oraya götürüldüğümüzü biliyorduk. Orada tutulduğumuzu. Belki o küçümseme, tutsağın, gardiyanın otoritesini işi isyana vardırmadan, kurnazca reddetmesiydi. Belki de çoğumuz isteksiz öğrencilerdik ve isteksiz öğrenciler her zaman öğretmenlerine böyle davranırdı. Ya da belki öğretmenlerimizin tutumundaki katılık, uzlaşmazlık, küçümseme onlara böyle direnmemize sebep oluyordu. Yine belki öğretmenlerimizden birinin dediği gibi, ülkelerimizdeki sıcak ve yiyip içtiklerimiz, gayretimizi ve motivasyonumuzu tüketmiş, bizi içgüdünün ve vurdumduymazlığın kölesi haline getirmişti.

Rutin ve yabancılık o kadar yıldırıcıydı ki sınıfa gitmek haricinde yurttan çıkmıyordum ve Ali'yle bir pazar öğle sonrası yürüyüşe çıkmam herhalde oraya vardıktan iki hafta sonrasını bulmuştu. Neustadt modern bir şehirdi, bir dörtgen içinde sıra sıra mavi ve gri evleri, bunların arasındaki

karanlık, rüzgârlı dar sokaklarıyla yeni bir şehirdi. Boş kaldırımlar ve yine boş, geniş açık alanlar. Evlerin duvarları çakıllı kumdan örülmüş, pencere çerçeveleri gri ya da lacivertte boyanmıştı, alçak çatıların üstünde tek tük televizyon antenleri duruyordu. Sanki yeraltına açılıyormuş gibi gözüken alçak, karanlık girişiyle, üzerinde postane, bakkal, manav diye üç ayrı tabela bulunan kısa bir tuğla bina vardı. Kapı girişinde boş kutular duruyordu. Öbür iki metal çerçeveli cam kapı asma kilit ve zincirle kilitlenmişti. Sıralanmış evlerin aralarındaki boşluklara çekilen iplere asılmış tek tük çamaşırlar haricinde hâlâ insan yaşamına dair bir işaret yoktu.

"Bugün pazar. O yüzden etraf bu kadar boş. İnsanlar burada sadece uyuyor, asıl Dresden'de çalışıyorlar," dedi Ali otobüs durağını göstererek. "Uzak değil. Yol parasını denkleştirdiğimiz bir gün gideriz. Günü orada geçiririz."

"Dresden'e yakın mıyız?" diye sordum, "Dresden'e yakın bir yerde yaşayan bir arkadaşım var."

"Memleketten mi?"

"Alman bir arkadaş," dedim.

"Nasıl bir Alman arkadaş?" diye sordu Ali gülümseyerek, inanmayarak. "Daha iki haftadır buradasın, derslere ya da tuvalete gitmek haricinde odandan çıkmadın neredeyse."

"Mektup arkadaşı," dedim. "Elleke."

Ali alaycı bir hayranlıkla ıslık çaldı. "Seni şeytan, hemen gidip Elleke'yi ziyaret etmeliyiz. Fotoğrafı var mı?"

"Yanımda değil," dedim.

Elleke'nin adını söyledikten sonra kendimi ona ihanet etmişim gibi hissetmiştim, çünkü söylediğim anda Ali'nin tepkisinin o şekilde ıslık çalıp Alman bir kız arkadaş edinmekten bahsetmeye başlamak olacağını biliyordum. Şimdi ona fotoğrafı gösterirsem kızla ilgili, yüzüyle, kıyafetleriyle ilgili alaycı şeyler söyleyeceğini ya da fotoğrafı müstehcen bir amaçla kullanacağını düşündüm. Ama evet bir fotoğrafı var-

dı yanımda. Fotoğrafını ve adresini yanıma almıştım, onunla buluşacak kadar yakınında olacağımı düşündüğümden değil, ama mektup yazıp onu şaşırtırım diye geçirmiştim içimden. Almanya'ya geleceğimi, bu imkânı doğar doğmaz onu düşünmüş olsam da bilerek söylememiştim ona. Sürpriz mektubumun ilk satırı hazırdı. Selam, ne oldu bil bakalım, Doğu Almanya'dayım.

Okulda bir ilanda, iki-üç başka isimle birlikte, Doğu Almanya'da mektup arkadaşı bulmak isteyen öğrenciler notuyla adı ve adresi çıkmıştı. Vakit geçirmek için gelişigüzel yazdım ve karşılığında güzel, hoş bir karşılık aldım. Kimsenin yazacağını beklemiyordum, demişti ve şimdi binlerce kilometre öteden cevap geldi. Yaklaşık iki senedir arkadaşça, sohbet eder bir üslupla birbirimize mektuplar yazıyorduk, seyrek aralıklarla gönderilen ve akılda kalmayan mektuplardı bunlar. Şimdi, bunca yıldan sonra, birbirimize yazdıklarımızın tek kelimesini bile hatırlayabileceğimi zannetmiyorum ve o dönem ona karşı Ali'yle olduğumdan daha açık davranabildiğimi düşünmüyorum. Belki kitaplardan ya da arkadaşlarımızla yaptığımız şeylerden bahsediyorduk. Bana yolladığı siyah beyaz fotoğrafta altı kişilik bir arkadaş grubu vardı, hepsi de kadındı; paltoları ve şık ayakkabılarıyla sanki gezmeye çıkmışlar gibi sıralanmışlardı. "Soldan ikinciyim." Leopar desenli bir palto giymiş, açık renkli saçlarını ortadan ayırmıştı. Sol omuzu hafifçe fotoğraf makinasına doğru dönük, sol ayağı, sağ ayağının yarım adım önündeydi. Tasarlanmış bir pozdu bu, ama sanki parodisini yaptığı fotoğraf türünü biliyormuş gibi sevimli, alaycı bir gülümsemeyle, neşeli ve bilgiç bir görünüm kazanmıştı. Gruptaki diğer beş kadın ise dışarı hiçbir şey yansıtmadan objektifin dikkatli gözünden kaçınarak ya hafifçe uzağa ya da doğrudan objektife bakıyordu. Ona yazarken, mektubumu okuduğunda aynı bu şekilde gülümsediğini düşünürdüm.

Onun mektuplarından öbür mektup arkadaşlarımınkilere kıyasla daha fazla keyif alıyordum. Evet başka mektup arkadaşlarım da vardı: Krakow'dan Adam, Inverness'tan Helen ve Basra'dan Fadıl. Belki içlerinde yaşça bana en yakın o olduğu için, belki de iyi yazdığı için Adam genelde tavsiyelerde bulunurdu ve Byron'ın Keats'ten daha yetenekli olduğunu savunurdu (Ben Keats'i tercih ediyordum) ya da bana yürüyüş turlarında veya kaya tırmanışı gezilerinde çektirdiği fotoğrafları yollardı. Adam'ın özellikle bir fotoğrafını hatırlıyorum, üstünde bir şort, kısa kollu bir gömlek, ayağında botlarıyla köpüren bir akarsuyun kenarında bir kayaya oturmuştu, yanında sırt çantası duruyordu. Öyle kendini bilen bir güvenle gülümsüyordu ki ne zaman o fotoğrafa baksam ben de gülümsüyordum. Mektuplarında açığa çıkan o telaşsız tonu, aramızdaki yaş farkı nedeniyle en başından beri benimsediği o abi tavrını hissedebiliyordum. Gerçeği söylemek gerekirse bana yolladığı mektupları ve resimleri inandırıcı bulmuyordum. Inverness'daki Helen bana kardan ve pop müziğin en yeni hitlerinden bahsediyor ve sevdiği ünlülerin dergi ve gazetelerden kestiği fotoğraflarını yolluyordu. Soruları, kumsallarla, denizle ve sıcak bir iklimde yaşamanın nasıl olduğuyla ilgiliydi. Bazen mektubundan bir pasajı defalarca okusam da neden bahsettiğini bir türlü anlamıyordum. Keats'le ilgilenmiyordu. Fadıl da ama o yine de Basra hakkında ve hayatla ilgili güzel, lirik bir anlatım taşıyan mektuplar yazıyordu. Romantiklerde yumuşak ve kusurlu bir yön olduğunu düşünüyorum, demişti. Sahte bir idealizm ve sahte bir radikalizm. Whitman'ın ve İkbal'in uzlaşmaz tonunu tercih ediyordu. Whitman'ı Amerika Birleşik Devletleri Haber Alma Servisi Kütüphanesi döneminden biliyordum ve muhtemelen konuyla ilgili fikrim varmış gibi davranıyordum, hâlbuki *Çimen Yaprakları*'nı afallayıp beğenmeyerek itinayla elimden bırakmıştım. O zamanlar Romantikleri tercih ediyor-

dum. İkbal'i, tam da sömürgeleştirilmiş cehaletimizden beklendiği gibi hiç duymamıştım maalesef. Fadıl'ın mektuplarını keyifle okuyordum ve onlara denk bir şey yazabilmek için epey gayret sarf ediyordum ama başaramadığımı biliyordum. Onun dilinin berrak, törensi güzelliğinin yanına bile yaklaşmazdı yazdıklarım, bu kadar tam ve dengeli cümleleri kurmayı nasıl öğrendiğini imrenerek merak ediyordum. Bir de Elleke vardı: Onunla da Keats'ten konuşmazdık, sadece sohbet havasında, eğlenceli mektuplar, septisizmin adı bile geçmezdi. Yazdıkları bir arkadaştan gelen mektuplar gibiydi benim için, okuduğum zaman gülümsüyordum.

Ali'nin o erkek yurdu haletiruhiyesi içinde Elleke'yle, ondan aldığım keyifle dalga geçmesini istemiyordum. Onu gerçek biri, bir kadın olarak hayal ettiğimi sanmıyorum fakat yine de fotoğrafına baktığımda çekici olduğunu düşünmüştüm. Ama mektuplarının ardında dokunulacak bir el ya da sarılacak bir vücut olduğunu hiç düşünmemiştim. O benim için duyduğum bir sesti, o sevimli, alaycı gülümsemenin etrafında dolaştığı bir ses. Sevgiyle andığım bir anıydı bu. Ali, sessiz kaldığımı görünce konuşmadı, tam o sırada bir grup gencin top zıplatarak bize doğru yaklaştığını gördük. Ali'nin gerildiğini hissettim, köşeli yüzüne şöyle bir baktığımda öfkelendiğini, kavgaya hazırlanır gibi ellerini esnetmeye başladığını gördüm. Ben o gençlerden biri olsaydım karşımdaki güçlü ve kalın yapılı vücuda bakıp yolun karşısına geçerdim. Fakat bunlar cesur Alman delikanlılarıydı, bize yaklaştıkça sırıtışları genişledi ve yanımızdan geçerlerken neşelerini içlerine sığdıramadılar. İçlerinden biri, "Afrikerishe," dedi ve diğerleri gürültülü kahkahalara boğuldu. Horozlanmaları ve kahkahaları kelimeyi çirkinleştirmişti. Bizimle böyle rastgele alay etmeleri şoke etmişti bizi, ama buna ve daha kötüsüne alışacaktık zamanla, bu tip fütursuz terbiyesizliklerin yaralarını sarmayı öğrenecektik.

Sonra karanlıkta, aralarında sadece birkaç santim bulunan yataklarımıza uzanmışken Ali, "Şu kız, yani mektup arkadaşın yüzünden mi Doğu Almanya'ya geldin?" dedi. Doğu Almanya'yı[3] Alman öğretmenlerimizin telaffuz ettiği gibi, onları taklit ederek, G'yi gırtlaktan, R'yi yuvarlayıp kelimeye haşmetli bir hava katarak söylemişti.

"Yok hayır, onunla hiç ilgisi yok," dedim şaşkınlıkla gülerek. Meraktan gelmiştim, yeni yerler, yeni şeyler görmek için. Nereye olsa gidebilirdim, fakat ülkeden çıkmayı kafama koyduğum için değil. Uzaklaşmak istiyordum. Ama Ali'ye böyle söylemedim. Ona söylediğim şuydu: "Doğu Almanya'ya eğitim almaya, bir konuda ustalık kazanmaya geldim. Bunu başardığım anda ülkeme dönüp oradakilere yardımcı olmak için elimden geleni yapacağım."

Ali karanlıkta kıkırdadı. "Geliş nedenin bu mu yani, ey Büyük Önder? Ben burayı istemiyordum. Fransa'ya gitmek istiyordum ama sadece kardeş sosyalist ülkelere burs çıktığı için ya buraya gelecektim ya da Sovyetler Birliği'ne gidip kar küreme aracı kullanmayı öğrenecektim. Bence buradaki bütün öğrenciler başka bir yerde olmayı tercih ederdi."

Ben de bunu düşünmüştüm, öğrenciler bu yüzden dersleri ve öğretmenleri kendinden aşağı görüyordu, orada olmak istemedikleri için, diye geçmişti aklımdan. Hepimiz Coca-Cola ve Blue Jean diyarında olmak istiyorduk, orada olmak istememizin nedeni sırf bu rafine zevkler de değildi. Neden gelmiştim? Çünkü annem beni buna ikna etmişti. Bir sabah Elleke'nin mektubunu ona tercüme etmeyi bitirdiğimde bana, "Neden oraya gitmiyorsun? Orada okumak için burs verildiğini duydum, neden başvurmuyorsun?" demişti. Ve haftalarca beni dürtüp durarak başımın etini yedikten sonra başvurmuştum. Uzaklaşmak, koca dünyayı görmek istiyordum. Annemin Doğu Almanya'ya gitmemi kolaylaştırmada

---

3 (İng.) GDR: German Democratic Republic.

yardımı oldu ama seçme şansım olsa Massachusetts'e gitmeyi tercih ederdim. Ne güzel bir isim, Massachusetts.

"Peki sen neden geldin?" diye sordum Ali'ye.

"Çünkü annem öyle istedi," dedi.

"Benimki de," dedim tekrar şaşkınlıkla gülerek. "Neden? Nasıl oldu?" İkimiz de becerikli annelerimizin kurnazlığına keyifle güldük. İkimizin de onları çok fena özlediğine ve gülerken canının yandığına şüphe yok.

"Çünkü burada daha güvende olacağımı düşündü," dedi Ali.

O gece bana ne kadarını anlattı hatırlamıyorum ama benimle ilk defa bu tip konulardan konuşmaya başlamıştı. Babam, Sekou Toure'nin hapishanesinde dedi, *entelijansiya*nın büyük bölümü gibi. Bu kelimeyi kullandığını hatırlıyorum. Babası Fransa'da, Lyon'da on sene İngilizce öğretmenliği yapmış. Ali de, büyük abisi Kabir de orada doğmuş. Sonra 1961 yılında Ahmet Sekou Toure, on dokuzuncu yüzyılda senelerce Fransız istilacılarıyla savaşmış Samory Toure'nin torununun oğlu, Gine'yi bağımsızlığına kavuşturan amansız bir savaşı kazanmış. Ali'nin babası sömürgecilik sonrası dönemin utancıyla geri dönmeye karar vermiş. Zamanla bu şevk yerini öfkeye bırakmış ve ardından kimbilir hangi basiretsizlik gelmiş. Fakat Sekou Toure'nin en ufak bir ayaklanmaya dahi tahammülü yokmuş, zaten bir sürü suikast girişimine maruz kalmış. Aydınlar arasından geri dönen birçok kişi gibi Ali'nin babası da en sonunda tutuklanmış. Üç sene önce olmuş bu. Ara sıra serbest bırakılan birinden ya da hapishanede çalışan bir tanıdıktan sırf babalarının hâlâ hayatta olup olmadığını öğrenmek için para vermek zorunda kalarak haber alıyorlarmış. Sonra, babasının tutuklanmasından iki sene sonra büyük abisi ortadan kaybolmuş. Bir akşamüstü iş arkadaşını görmek için dışarı çıkmış ve geri dönmemiş.

Birisi onun kaçıp gittiğine, o dönem birçok kişinin devletin şerrinden kurtulmak için yaptığı gibi ülkeyi terk ettiğine ilişkin bir söylenti çıkarmış. Fakat bu sadece onu itibarsızlaştırmak ve başına gelen felaketi gizlemek için yapılan güvenlik amaçlı bir numaraymış. Belki hâlâ bir hapishanede ve hayattaydı abisi, belki de çoktan ıskartaya çıkartılmıştı. Ondan hiç haber alamıyorlardı. İşte Ali'nin annesi bu dönemde onu ülkeden ayrılmaya, güvende olacağı bir yere gitmeye ikna etmişti çünkü orada, Konakri'de kalırsa eninde sonunda başına bir iş gelecekti. "Çok ihtiyaç duyarsam yardım isteyebileceğim akrabalar var," demişti annesi, zaten kimse onun gibi yaşlı ve işe yaramaz bir kadına bir zarar vermezdi. Böylece o da Doğu Almanya için devlet bursuna başvurmuştu ve işte buradaydık.

Evet, hepimiz oradaydık, gerçi anlattığı hikâyede başka birçok şey daha vardı ama zamanla aklımdan uçup gitti. Babaları tutuklandıktan sonra evine taşındıkları bir büyükanne vardı, esrarlı ve tarifi zor bir bilgelik taşıyan hikâyeler anlatıyordu ve bu hikâyeler bir şekilde onlara moral veriyor, kaygılarını soylu bir şeye dönüştürüyordu. Ali Lyon'da on yaşına kadar gittiği okuldan, oradaki arkadaşlarından, Kerim, Patrice ve Anton'dan (nedense isimleri aklımda kalmış), Konakri'den ayrılmadan önceki son aylarında görüştüğü bir kızdan bahsetmişti. Konakri'yi, büyük limanını ve şehrin ne kadar uzun bir süre şiddetli yağış aldığını anlatmıştı. Buna benzer bir sürü şey daha vardı. Ben ona ne kadar bahsettim hatırlamıyorum. Sanırım oldukça temkinliydim, alışkanlıktan olsa gerek. Ali'nin benden karşılık beklediğini pek hatırlamıyorum ama eminim sohbetimizin güvenli yakınlığında ben de bir şeyler anlatmışımdır. Saklanacak önemli bir şey olduğundan değil, daha ziyade, onun anlattığı o korkunç kayıp ve zulüm hikâyesine karşılık, saçma aile içi melodramımızı anlatmış olabilirim diye şimdi düşündü-

ğümde utanıyorum. Hasan'ın nasıl gittiğini söylemediğimden eminim ama abisinin bir gece kaybolduğunu anlattığında ben de ufukta bir yerlerde kayıplara karışan bir abim olduğundan bahsetmiştim.

Almanya'ya gelişimden yaklaşık bir ay sonra Elleke'ye yazdım ama cevap vermedi. Ali güldü bana. O seni orada, binlerce kilometre uzakta istiyordu, kapısının önünde değil, dedi. Birkaç hafta sonra tekrar yazdım ve bu sefer neredeyse anında cevap geldi, kibarca hoş geldin demiş ve benim de önerdiğim gibi, eğer istersem ziyaret edebileceğimi söylemiş. Her neyse. Öylesine bir düşünceydi işte.

Kara kışa girmiştik, hava aşırı derecede soğuktu. Planladığımız Dresden gezimizi bana kalın kıyafetler almak ve günümüzü şehirde geçirmek için yeni yılda yaptık. Fazla paramız yoktu, satın alınacak pek bir şey de yoktu, bu yüzden insanların bize nasıl baktığını görmemeye çalışarak günümüzü bu güzel şehri gezmeye ayırdık. Aslında aylardır Dresden'in banliyölerinden birinde, buraya otobüsle yirmi dakikalık mesafede yaşamama rağmen şehir hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Ortaçağdaki zaferlerini, zenginliğini ve özgünlüğünü, muazzam sanayisini, harika yapılarını bilmiyordum. Saksonya elektörlerinin ne kadar yüce şahsiyetler olduğunu bilmiyordum. Adlarını hiç duymamıştım. Dresden'in Elbe Nehri üzerindeki büyük bir liman şehri olduğunu da bilmiyordum. Elbe diye bir nehrin varlığından bile haberim yoktu. 1945'in Mayısı'nda uğradığı tahribatı duymamıştım. Ya da maruz kaldığı öbür yıkımları veya düşmanlarına ve kurbanlarına uyguladığı şiddeti. Newfoundland'in balık tutulan kıyılarını, Londra ve Cromwell yangınlarını, Mafeking Kuşatması'nı ve köle ticaretinin kaldırılmasını biraz biliyordum, çünkü aldığım sömürgeci eğitim bunu gerektiriyordu, ama Dresden ya da Dresden gibi pek çok şehir

hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Ben bilmesem de yüzyıllardır ordalar, benden bihaber, varlığıma kayıtsız. Ne kadar az şey bilerek halimizden memnun olduğumuzu düşünmek şaşırtmıştı beni.

Ama Ali benim kadar cahil değildi. Beni eski şehirde gezdirdi, binaları tanıttı ve 1945 Mayısı'ndaki bombardımanı sanki oradaymış gibi anlattı. Zwinger Sarayı'na gidip Raphael'in *Sistin Meryem*'ini gördük. Bir sanat müzesine ilk gidişimdi bu, Ali birkaç adım ilerimde yürürken ben de acemiliğimin tadını çıkartıyordum. Devlet Opera Evi'nin önünden geçtik ama içeri girmemize izin verilmedi. Silahlı bir nöbetçi bizi geri çevirdi ve Ali'nin şaka yollu ısrarlarına oralı olmadı.

Ertesi gün Elleke'den bir mektup geldi. Lütfen bizi ziyarete gel demişti, hangi otobüse bineceğimi ve beni nerede karşılayacağını açıklamıştı. Ali bütün hafta, tek başıma gidersem kaybolacağımı ya da Alman haydutlarla karşılaşacağımı ve Elleke ile buluştuğumda yardıma ihtiyacım olabileceğini söyleyerek durmadan benimle uğraştı. "Çok gençsin," dedi. "Çok toy. Ormandan çıkmış ürkek bir hayvansın. Leopar desenliyle buluştuğunda görmüş geçirmiş birilerinin tavsiyesine ihtiyacın olacak." Onu bu işe karıştırmamayı başardım ama tabii ondan önce fotoğrafı göstermiş bulundum ve leopar desenli palto dikkatini çekti. Böylece pazar günü şehir terminaline giden bir otobüse bindim ve bana söylendiği gibi bilet satış ofisinin köşesinde bekledim. Elleke beni orada karşılayacaktı ve kısa bir otobüs yolculuğuyla evlerine varacaktık, annesi de benimle tanışmayı dört gözle bekliyordu. Geldiğinde bana küçümseyici davranmamasını umuyordum. Karşılaştığım birçok Alman bunu yapmaktan kendini alamıyordu.

Fotoğrafın o sırada en az iki yaşında olduğunu biliyordum, artık leopar desenli paltosunu elden çıkarmış olabilirdi ya da belki palto yıpranıp solmuştu ve uzun zaman-

dır önemsiz işler için kullanılıyordu ama buna rağmen leopar desenli paltoyu bulmak için gözümü dört açmıştım. Buna o kadar odaklanmış olmalıyım ki neredeyse bir metre kadar ötemde dikilmiş benimle konuşan delikanlıyı fark etmedim. "Elleke benim," dedi bu genç adam.

Hayır, bu tuzağa nasıl tepki verdiğimi anlatmaya çalışmayacağım. Ağzım açık kaldı, şaşkınlıkla ciyakladım, galiba.

"Ben Jan," dedi genç adam elini uzatarak. Gözlerinde bir endişe belirtisi olsa da kocaman gülümsüyordu. Ali burada olsaydı o eli bir kenara itip öfkeyle çekip giderdi. Elleke'ye ne olmuştu? Bu onun erkek arkadaşı mıydı, benimle dalga geçmek için mi gelmişti? Abisi miydi? Adamın elini sıktım ve gülümsemesinin rahatlamış bir sırıtışa döndüğünü gördüm. "Açıklayabilirim," dedi.

Böylece otobüs terminalinden kısa bir süre yürüyerek küçük bir parka geldik ve bir banka oturduk. Elleke'yi beklerken Jan diye biriyle otobüse bineceğimi düşünmemiştim, gerçi Jan'ın da yuvarlak, güleç bir yüzü vardı ve o da bu durumdan pek hoşnut görünmüyordu. Hikâyesini anlattı, ben de ne olursa olsun inandım anlattıklarına ve onunla otobüse binip annesine çay içmeye gittim. Elleke diye biri yoktu, yani benim hayal ettiğim kişi değildi. Okullarına, Doğu Almanya'nın Afrika'daki çalışmalarını anlatmak için bir konuk konuşmacı gelmiş. Yerliymiş bu adam, şehirdeki eğitim şubesinden bir yetkiliymiş ve bir seneliğine gönüllü danışmanlık vermek için gittiği bir Afrika ülkesinden yeni dönmüş. Yani bizim ülkemizden. Doğu Almanya'nın yürüttüğü bu önemli işten büyük bir iyimserlikle bahsetmiş ve Alman gençlerinin kardeş Afrika gençleriyle ilgilenmesinin ne kadar harika olacağını söylemiş. Bizim okulun adını yazmış ve öğrencileri, okul müdürüne isimlerini yollamaları, bu çocuklara dostluk göstermeleri konusunda teşvik etmiş. Jan da bir hevesle Elleke ismini uydurmuş, mektubuna cevap veri-

leceğini beklemiyormuş, konuk konuşmacının her zamanki gibi kardeşçe ilişkiler kurmak üzerine zırvaladığını düşünmüş. Elleke'ye, Altonstadt'taki ev adreslerine, mektup yolladığımda mutlu olmuş, şaşırmış. Mektubu annesi de okumuş, o da heyecanlanmış. Bana cevap yazdıktan sonra Elleke'nin sesini yanlış kullanmış olabileceğinden çekinerek annesine mektubun üslubunu kontrol ettirmiş. Sonra anne de bu oyunun bir parçası olmuş. Jan postaya vermeden önce mektupları okumuş ve bazen bir şeyler eklemiş, benim Elleke'ye yazdığım mektupları da okumuş.

"Sadece eğlenmek içindi," dedi Jan özür diler gibi gülümseyerek. "Umarım sinirlenmemişsindir." Benden birkaç santim uzundu ve belki bir yaş büyüktü. O kadar. Elleke'nin hayalimdeki konuşma tarzından daha beceriksizce ifade ediyordu kendini.

"Fotoğraf yollamıştın," dedim. "Leopar desenli palto."

Ben fotoğraf isteyince ne yapacağını bilememiş. İlk mektubumu aldığından beri bunu düşünüyormuş. Ne kadar yalan atabilirim? Sonra bir gün Çekoslovakya'daki kuzeni annesine o grup fotoğrafını göndermiş. Annesinin ailesi eskiden Çekoslovakya'da yaşıyormuş. Fotoğraf tam denk gelmiş. Elleke olsaymış böyle görünmek istermiş diye düşünmüş. Ne demek istediğini anlıyordum, ben de Elleke'nin öyle görünmesini isterdim, bunu söyledim ona ve hadi gidip otobüsü yakalayalım dedim. Doğu Almanya'ya geldikten sonra ona yazdığımda neden cevap vermediğini sordum, pişman bir şekilde omuz silkti, bu davranışıyla da ne demek istediğini anlamıştım. "Seni kızdırmak istemedim," dedi. "Elleke yerine benimle buluşacaktın, ama sonra bunun, cevap yazmamanın çok ayıp ve çok sevimsiz olacağını düşündüm. Bu yüzden seni bizi görmen için davet edip her şeyi anlatmaya karar verdik. Ve şimdi seninle tanıştığım için çok mutluyum."

Tekrar el sıkıştık ve yolculuk boyunca daha gündelik mevzulardan konuştuk. Okul nasıl? Dresden'de nereleri gördün? Dil okulun kaç sene sürecek? Teknik üniversitede, otomobil tasarımı okuduğunu öğrendim. "Dil okulundan sonra belki sen de oraya gelirsin." Eski, yüksek bir binanın birinci katında oturuyorlardı. Merdiven boşluğu pis ve tozluydu, elektrik kabloları tavandan ilmek ilmek sarkmıştı. Jan hafifçe kapıya vurdu ve biraz sonra beyaz saçlı yaşlı bir hanım kapıyı açtı. Uzun boylu ve zayıftı, yüz hatları muntazamdı, gençliğinde güzel olduğu belliydi. Kahverengi, iri gözleri sakindi, durgun bakıyordu ya da belki gerginliğini ve endişesini umursamıyordu. Başını hafifçe eğip gülümseyerek kibarca karşıladı beni. İçeri davet eden bir işaret yaptı ve sonra elini uzattı. Ayağımı paspasa sildim, bunu yaparken bakışlarımı yere çevirdiğim için paspasta kan olduğunu gördüm. Jan'ın annesi de kanı görmüş olmalı ki hafifçe bağırdığını duydum.

Ayakkabımın tabanını bir şey kesmiş, ayağımı yaralamıştı ve ben fark etmemiştim bile. Yanımda getirdiğim ayakkabılar bunlardı, hafif, ince tabanlı, içine hava girmesi için ön kısmı gevşekçe dikilmiş, genel olarak tropikal caddeler için uygun ayakkabılardı ve ben oradan ayrıldığımda pek bir modaydı bunlar. Almanya için, ıslak ve soğuk havalar için uygun değillerdi ve kaygan kaldırımlarda tehlikeli olabilirlerdi. Dışarda bu ayakkabılarla yürümek bir azaptı, ayaklarım uyuşa uyuşa artık hissizleşmişti. Sonra içeri girdiğimde ısınmaya başlamaları da bir azaptı. Çoraplarım da inceydi, iyice eskimiş, tropik iklim çoraplarıydı. Ayağı saran o küçük terliklerin içine koyabileceğim kalın hiçbir şeyim yoktu. Hava yağmurluysa ayakkabılarım hemen su alırdı, yürürken vıcık vıcık olur, kayardı. İlk kar yağdığında, kara, o tuhaf şeye ilk kez adım attığımda kayıp kıçımın üstüne düştüm. Attığım her adımda tekrar kıçımın üstünde buldum kendimi.

Karda acemi bir balet gibi yürümeyi öğrendim ya da daha iyisi hiç yürümedim. İçeride durup pencereden izledim yağışını. Ali'yle birkaç gün önce Dresden'e yaptığımız gezide bana yeni ayakkabı alma girişimimiz başarısızlıkla sonuçlanmıştı, çünkü Ali ayaklarımın soğuktan yanacağını ve kesilmek zorunda kalacağını düşünüyordu, ayrıca ayakkabılarımı çıkardığımda yayılan kokuya katlanamıyordu. "Çok geç kalmış olabiliriz," demişti. Ama Dresden'de ayakkabı bulamadık, aramak için bakınmadık bile. Onun yerine caddelerde gezindik, Ali bana güzel yapılar gösterdi, hikâyelerini anlattı. Wagner, Dresden'deki Devlet Opera Evi'ni severmiş ve Schiller de bir süre o caddede yaşamış. Schiller, bizim Doğu Almanya Kültür Enstitümüzün Schiller'i! Bu onu bir efsaneden fırlamış, zamansız bir şahsiyet değil de gerçek biri kılmıştı. Tüm o süre zarfında ayağım giderek hissizleşti, kesilmesi yakınlaştı.

Orada öylece durdum, Jan'ın annesinin evinin önündeki paspasta kanıyordum, ayağım öyle hissizleşmişti ki yaralandığımı fark etmemiştim. Annesi bana bir adım yaklaşıp elimi tuttu ve onu takip etmem için çekti. Jan da arkamızdan, mahcup sesler çıkararak geldi ve o anın duygusal yoğunluğuna rağmen arkasından kapıyı kapatıp sürgülediğini fark ettim. Beni kanepeye oturttu annesi, yüzü şefkatli bir ıstırapla kasılmıştı. Ayağımı üstüne koyacağı bir şey aradı etrafta ve sonra pencerenin altındaki küçük kümbetten eski bir gazete aldı. Pencerenin her iki tarafında da kitap rafları vardı, pencereyi çerçeveleyen kalın kırmızı perdelerin köşesine kadar uzanıyordu. Raflardan birinin üstünde ahşap çerçeveli iki fotoğraf duruyordu, biri sportif kıyafetler içinde arkasında dağ manzarası olan bir adamın fotoğrafıydı, öbürü ise bol bir sabahlık giymiş, uzun boylu bir kadınla yanında sandalyede oturan şortlu bir çocuğa aitti, çocuğun çenesi kadının sağ omzunun üstünde, yüzü objektife yarım dö-

nüktü. Şöminenin öbür tarafında bir kitaplık daha vardı, yanında eski, kahverengi bir sandalye duruyordu. Sandalyenin arkasında üstü kâğıt dolu bir masa, masanın köşesinde küçük bir dergi yığını vardı. Şömine rafının üstündeki duvarda, oradan kaldırılmış bir resmin gölgesi duruyordu ve odada etrafıma baktığımda iki resmin daha kaldırılmış olduğunu, yerlerinde gölgelerinin kaldığını gördüm.

Jan odaya eski bir bez parçası ve camdan yapılmış, üzerine dantel gibi şekiller nakşedilmiş, ağzı yarım kavislerle çentikli, geniş, süslü bir kâse suyla döndü. Kâseyi, önümde dizlerinin üstünde duran annesinin yanına koydu. "Bu çok kötü bir karşılama oldu," dedi Jan. Annesi fısıldarcasına bir şeyler söyledi ve ayakkabımın sol tekinin bağcığını dikkatle çözdü. Ayakkabıyı çıkarmak için ayağımı kaldırdığında, gazete yaprağı da ayakkabıyla birlikte kalktı, kandan yapışmıştı. Jan'ın annesi gazeteyi yırtıp ayakkabıyı yavaşça çıkardı. Sonra Jan bacağımı yerden yukarıda tuttu, annesi de gördüğü şeye tüh diye söylenerek, çorabı iki eliyle sıyırıp çıkardı. Bezi üç-dört parçaya böldükten sonra parçalardan birini su kâsesine koyup ayak tabanımı yıkamaya başladı. Su soğuktu ama yarattığı his rahatlatıcıydı. Birkaç dakika sonra, "Burada bir şey yok bence," dedi. Sonra kâseye temiz bir bez parçası koyup ayağımın geri kalanını, parmaklarımın arasını, üst kısmını, topuğumun arkasını sildi. Başka bir bez alıp şerit şerit kesti ve yaramı sardı, bitince çömelir pozisyona geçip gülümsedi.

"Seninle tanışacağımızı biliyordum ama bu kişinin sen olacağını bilmiyordum," dedi.

Ne demek istediğini anlamadım ve muhtemelen kaşlarımı çattım ama bir şeyi anlamıştım; bir arzusu olduğunu dile getirmişti ve ben bunu beklenmedik bir şekilde gerçekleştirmiştim, bir şey dilemişti ve karşısında beni bulmuştu. Seninle tanışacağımızı biliyordum ama bu kişinin sen olacağını bilmiyordum. Tuhaf bir şekilde mantıklı geliyor. Bir dok-

tor ya da bindiğiniz uçaktaki pilot bunu söylese şüphesiz soğuk soğuk terlersiniz ama bir zamanlar güzel olduğu aşikâr yaşlı bir Alman kadın, önünüzde çömelmiş, yaranızı temizledikten sonra bunu söylüyorsa ve söylerken oldukça sakin hatta rahat gözüküyorsa kendinizi epey bir önemli hissedersiniz. Bir hikâyenin başında gibi hissedersiniz sanırım. En azından ben öyle hissettim.

"Yardım edeyim?" dedi Jan, annesini ayağa kalkmaya yöneltip yardım etmek için elini uzatarak.

"Evet," dedi, eline tutunup ayakları üzerinde doğruldu, sonra gülümseyerek teşekkür etti ona. Sanki her şeyi düşünüp taşınarak, telaş etmeden yapıyordu. Başına ne gelirse gelsin aynı şaşırmamış tebessümle karşılık vereceğini tahmin ediyordum. "Odysseus'un yuvasına dönüşünü hatırlıyor musun, aradan yirmi sene geçtikten sonra kendini tanıtmadan girer eve ve karısı Penelope onu tanımaz. Hatırlıyor musun? Onu tanıyan yaşlı bir kadındır, Eureclita mı neydi adı, eve kabul etmek için ayaklarını yıkarken tanır onu. Hep böyle olur bu hikâyelerde, o kadın bebekken onun bakıcısıdır. Hatırlıyor musun? Her büyük kahramanı ya da prensi yaşlı, yorgun, saray şöminesinin küllerinin kenarında unutulmuş bir kadın emzirir. Odysseus'un ayağındaki yarayı Eureclita fark eder ve evin sahibinin döndüğünü anlar. Gelecekte bir vakit bize döndüğünde biz de seni tanıyacağız."

O sırada Odysseus'un eve dönüşü hakkında pek bir bilgim yoktu, ya da Homeros'u, *İlyada* ve *Odesa*'yı pek bilmiyordum. Bildiklerim Jason ve Argonautlar, "Herkül Zincirlerini Kırıyor" ve "Truvalı Helen" gibi filmlerle sınırlıydı. Ve bu filmlerden tanıdığım Odysseus'u sevmemiştim. Yunanlıların tahta bir at yapıp Truva'ya gizlice girme ve girdikten sonra da insanları öldürüp, sakat bırakıp onlara tecavüz edip şehri yakma fikri onun değil miydi? Bu konuda Truvalıların tarafındaydım. Ama o bütün bunları yüzüne yayılan

bir tebessümle, durumun garipliğinden hoşlanır gibi anlatmıştı. Ve Jan'a baktığımda onun da aynı şekilde gülümsediğini gördüm, hafifçe kitaplığa doğru dönmüştü sanki her an rafa uzanıp o pasajı bize yüksek sesle okuyacak gibiydi. Biraz sonra kitabı çıkarıp içindekiler listesinde parmağını dolaştırdı, annesi bekliyordu.

"Eurykleia," dedi en sonunda Jan, acele etmeden ve sonra cümleyi okudu. "'Eurykleia yaralı ayağı eline aldığında ve sıkıca kavradığında, onu tanıdı ve ayağı pat diye bıraktı.'"

"Aynen o," dedi annesi. "Eurykleia. Penelope'nin bahçesinin gölgesinde çömelmiş oturan yaşlı kadın. Auerbach bu pasaj üzerine harika şeyler yazmış. Auerbach'ın konuyla ilgili tartışmasını biliyor musun? Ah, ben sana veririm. Almanca okuyabiliyor musun?" "Henüz değil," dedim. "Zor şeyleri okuyamıyorum." Anlayışlı bir ifade takındı. "O halde okuyabildiğin zaman sana veririm." İngilizceyi akıcı ama bana yabancı bir aksanla konuşuyordu. Kâseyi ve bez parçalarını Jan'la birlikte toparlayıp kahve getirdikten sonra şöyle sordu, "Seni buraya ne getirdi? Güzel ülkeni bırakıp buraya gelmene ne sebep oldu? Mektubun geldiğinde çok üzüldük. Biz burada küçük şeyler için endişelenirken senin orada deniz kenarında, parıldayan güneşin altında özgür ve rahat yaşıyor olduğunu düşünmek beni daha mutlu ediyordu. En azından biri güvendeydi. Bak Jan şimdiden bu söylediklerim yüzünden bizi ihbar edersin diye endişelenmeye başladı."

"Hayır..." diye itiraz etti Jan, pek dikkatle dinlemiyordu, kanlı ayakkabımı kendi yedek ayakkabısıyla ölçmekle meşguldü. Bana pek endişeliymiş gibi gözükmedi, yalnızca ayağımın ölçüsü endişelendirmiş olabilirdi onu, çünkü oldukça büyüktü. Ve sanırım yazdığım tüm o sevimli mektuplardan sonra deniz kenarında, özgür ve rahat bir hayat sürdüğüm fikrine kapılmışlardı, ben de onların yaşadıkları yeri hiç böyle hayal etmemiştim. Hiç zihnimde canlandırmamış-

tım onları, varlıklarından bile haberdar değildim – sadece leopar desenli paltonun içinden gülümseyerek konuşan bir sesten ibaretlerdi benim için.

"Jan'a Elleke olmadığını öğrendiğinde çok kızdın mı?" diye sordu, sandalyesinde arkasına yaslanıp gülümseyerek, hiç kızmadığımdan emin bir şekilde. "Büyük bir hayal kırıklığı oldu mu senin için?"

"İlk başta evet," dedim, acı kahvemden bir yudum alıp yüzümü ekşitmemeye çalışarak. Ayağım zonkluyordu hem acıdan hem de uygulanan tedaviden ve kahramanlık ve zalimliklerle ilgili antik dönemin hikâyelerine karıştırılmaktan. Hastaneye gidip iğne mi yaptırsam iltihap kapma ihtimaline karşı?

"Aslında Elleke benim adım," dedi. "Yazılanlar doğru. Jan tembellik edip başka bir isim uyduramadı. Aynı şey değil ama şeklen, Elleke ile buluştum diyebilirsin ve doğru söylemiş olursun."

"Leopar desenli palto giyen kadının gerçek ismi ne?" diye sordum. "Çekoslovakya'daki kuzeninizin. Jan, ailenizin oralı olduğunu söyledi."

"Kuzenimin adı Beatrice yani karanlıkta yol gösteren kişi," dedi. "Evet ailemiz oralı, Most yakınlarındaki büyük toprak sahiplerinden biri, şehrin içinde değil ama oradan pek uzak sayılmayacak, yakın bir köyden. Jan'la gidip bir görün. O da yıllardır gitmedi."

"Buraya vardığımda pasaportumu aldılar," dedim. Beni endişelendiriyordu bu. Neden böyle bir şey yapmışlardı? Ya bir yere gitmem gerekse? Veya Most'u görmek istesem? Yurda gelir gelmez ofisten bir kadın pasaportumu aldı ve onun yerine bir kimlik belgesi verdi bana. Gelir gelmez bana güvenmediklerini düşünmek tedirgin etti beni ama bunu mesele edemeyecek kadar sinmiştim.

"Ben çocukken Most Avusturya'daydı," dedi Elleke. "Uzun

zaman önce." Jan'a baktı ve kederle, özür dilercesine gülümsedi. "Bu hikâyeleri o kadar çok dinledi ki şimdi tekrar başladığımı duyunca yüreği ağırlaşacak."

"O dönemleri anlatsana ona anne," dedi Jan başını şevkle sallayarak. "Hikâyeyi her zaman farklı bir biçimde anlatıyorsun, o yüzden dinlemekten hiç sıkılmıyorum. Lütfen anlat anne."

"Yok, hayır, bu yeni arkadaşımızı daha ilk ziyaretinde sıkmayalım," dedi Elleke, Jan'ın söylediklerine kıkır kırkır gülerek. "Ama hikâyeler hakkında söylediklerin doğru. Hep parmaklarımızın arasından kayıyorlar, biçim değiştiriyorlar, kaçıp gitmek için kıpırdayıp duruyorlar."

"O dönemi dinlemeyi çok isterim," dedim, nezaketen bunu yapmaktan başka bir şansım olmadığını hissetmiştim ve karşılıklı konuşmalarında oluşan yoğunluk cezbetmişti beni.

"Peki, güzel bahçeleri olan büyük bir ev vardı," dedi Elleke. "Aslında ormanın içinden akıp gelen ve küçük bir göle boşalan ırmağıyla bahçeden çok bir parkı andırıyordu burası. Her zaman gür ve çiçeklenmiş tarhları, çimenlikleri ve nefis meyve bahçeleri vardı. Meyve bahçesinin gerçekten doyurucu bir manzarası olur; baharda çiçek açar ve sonra yazın kusursuzca biçimlenmiş meyveler verir. Mor çiçekli orman güllerinden bir ağaçlık vardı, güller öyle mor, öyle koyuydu ki, sanki rengi bitkinin en derinlerdeki özünden çıkmıştı. At arabaları için bir araba yolu, bir arabacı, bir uşak, ahırlar, atlar ve seyisler ve gerekli bütün işleri gören bir ordu dolusu başka hizmetli ve aileleri vardı. Araba yoluna binbir çeşit ağaç dikilmişti. Ağaçlara duyulan bu sevgi nesiller önce aile büyüklerinden biriyle birlikte başlamıştı. Keşmir'den getirilmiş, iki yüz yaşında bir ağaç vardı, Keşmir servisi; sanki serbest kalmak için mücadele veriyormuş gibi büklüm büklüm yayılmıştı. Çocukluğumuzun egzotik ağacıydı o.

“Bunlar kaybolan şeylerin anıları,” dedi Elleke, bir dakikaya varan bir sessizlikten sonra, bir bana, bir Jan’a bakıp berbat kahvesinden yüzü hiç ekşimeden bir yudum aldı. “Bunları belki olduklarından daha sade anımsıyorumdur. Odaların hepsinde, kışın bile güzel çiçekler olduğunu hatırlıyorum. Şimdi o çiçekleri düşündüğümde ruhum özlemle doluyor ve neyi özlediğimi bilmiyorum. Bir de bütün o hizmetlileri düşünüyorum, birçoğu bizim aklımıza bile gelmeyecek alçaltıcı işlerde çalışıyor, birçok şeyden mahrum yaşıyor. Bunlar savaştan önceydi. Korkunç bir savaş yaşandı, bir sürü felaket geldi başımıza. Ve Avusturya savaşı kaybetti ve sonrakini de kaybetti, ondan sonra da neredeyse her şeyi kaybetti.”

Anıların onu hüzünlendirdiğini gördüm, Jan’ı da hüzünlendiriyordu ama biraz daha dinlemek istiyordum. Oradan buraya nasıl gelmişlerdi? Raftaki iki fotoğrafa baktım, “Bu Jan mı?” diye sordum.

“Yok, hayır,” dedi gülerek. “Onu her gün görüyorum, neden fotoğrafını rafa koyayım ki? Bu benim annem ve erkek kardeşim ve soldaki de babam. Fotoğraflar biz Kenya’ya gitmeden hemen önce Karpat Dağları’na yaptığımız bir gezide çekilmişti, bu bizim eski Avusturya’ya vedamızdı.”

“Kenya!” diye bağırdım. İngilizce bilmelerini açıklıyordu bu. Ama *Karpatlar* da demek istiyordum, ne güzel bir kelimeydi, Massachusetts kadar kıvrak ve çağrışımı bol değildi bence, ama kendine has bir esnekliği ve gizemi vardı. “Göçmen miydiniz?”

İrkildi. “Evet, göçmendik.”

“Neden Kenya?”

Cevap vermeden önce bir an duraksadı, sonra yeniden konuşmaya başladığında, kaşlarını çatarak odaklandığını gördüm. “Sanırım bu soru bana daha önce tam olarak bu şekilde sorulmamıştı. Neden başka bir yer değil de Kenya anla-

mında sormuyorsun. Çünkü öyle olsaydı Kenya ya da başka bir yer olması fark etmezdi. Biz Avrupalıydık. Dünyada nereye istersek gidebilirdik. Neden gidip başkalarına ait olan bir şeyi almayı seçtiğimizi ve bunu kendimizin saydığımızı, güç ve ikiyüzlülük üzerinden gönendiğimizi soruyorsun sen. Hatta üzerinde hiçbir hakkımız olmayan şeyler için neden savaştığımızı ve yaraladığımızı. Bunu demek istedin değil mi? Evet, çünkü bütün bunları yapmaya hakkımız olduğunu, sadece koyu tenli ve kıvırcık saçlı insanların yaşadığı yerlerde böyle bir hakkımız olduğunu düşündüğümüz bir dönemde yaşadık. Sömürgecilik bu demekti ve bizi, istediğimiz yere gitmemizi sağlayan yöntemlere göz yummaya ikna etmek için her şey yapılmıştı. Ailem Ngong Hills'te bir arazi alıp kahve yetiştirmeye başladı. Yerliler sindirilmişti ve işgücü ucuzdu. Ailem bu noktaya nasıl gelindiğini sormadı, kimse de onları bunun için cesaretlendirmedi, gerçi orada yaşarken bunun nasıl gerçekleştiğini görmek pek zor değildi. Ngong'u biliyor musun? Nairobi'de bulundun mu?"

"Hayır, hiç bilmiyorum," dedim. "Hiçbir yere gitmedim."

"Dresden'e gittin," dedi Jan gülümseyerek.

"Evet, bir de 'Neden Kenya?' sorunun daha masum bir biçimi var," dedi Elleke, bize aldırmayıp hikâyesine devam ederek, bizi bilgilendirerek. "Avrupa'dan ve onun savaşlarından kaçmak için. Ailem artık Avusturya'da kalmak istemiyordu, bu yüzden ailenin mülklerinden kendi paylarına düşeni alıp Ngong'taki çiftliği satın aldılar. 1919 yılında oldu bu ve biz orada 1938'e kadar yaşadık, kendimizce dikkate değer işler yaptık, birçok şey başardık. Seyahat ettik ve pek çok şey öğrendik, gerçi şimdi yeteri kadar öğrenemediğimizi görüyorum. Zaman geçtikçe orada yaptıklarımızı ve hissettiklerimizi daha az dikkate değer buluyorum."

"Annem Kenya'da geçirdiği yıllarla ilgili anılarını yazmış," dedi Jan. "Almanca. Çok güzel bir anlatı."

"Yalancı bir nostalji sadece," dedi Elleke, gülümseyip Jan'ı savuşturarak. "Eğer şimdi yazsaydım, korkunç hikâyeleri de anlatıp sıkıcı bir yaşlı kadın gibi herkesin içini karartırdım. Neden savaş başlamak üzereyken oradan ayrılıp Almanya'ya geldik biliyor musun? Çünkü yetkililer savaş başladığı anda gözaltına alınacağımızı söyleyip uyardılar bizi ve annemle babam da geçen yıllar içinde nedense Avusturyalı olmakla tekrar gurur duymaya başladılar. Artık onların bildikleri Avusturya yoktu tabii. Yaşadıkları bölgeye Çekoslovakya deniyordu o dönem ve Avusturya'nın geri kalanı da Almanya'nın parçası olmuştu. Ama yine de İngilizler tarafından Kenya'da gözaltında tutulmaktansa, o soyguncu baronların, gümüş şeritli üniformaları ve siperli kasketleriyle o kibirli şakşakçıların Almanya'sına gittiler. Biz, hepimiz, küçük düşürülerek gözaltına alınmaktansa, o bedbahtlık içinde zencilere alay konusu olmaktansa gitmeyi tercih etmiştik. Onlardan bu şekilde bahsediyorduk, bağışla beni. Ya da bunu hak etmediğimizi düşünüyorsan bağışlama. Ama bu şekilde konuşuyorduk ve şimdi de küçümsemek için söylemiyorum bunları, sadece sana, kibirle kendimize acıyan halimizi nasıl bir bakış açısıyla gördüğümüze ilişkin bir fikir vermek için anlatıyorum. Babam, 'Yerlilere karşı üstünlüğümüz ancak onların rızasıyla mümkün olur,' demeye bayılırdı. Bütün Avrupalılar, yerliler üzerinde kurulan o aldatıcı ahlâki otoritenin ortadan kalktığı ve bunu geri kazanmak için eziyet etmek ve cinayet işlemek zorunda kalabileceğimiz o ince çizgiyi geçmemeye özen göstermeliydi. Zavallı babam, bize zaten ilk başta o otoriteyi veren şeyin bizim adımıza işlenen cinayetler, yapılan işkenceler olduğunu düşünmüyordu. Bunun, Hegel ve Schiller okuyarak ve Mass'a giderek edinebileceğimiz adil ve ılıman bir tutumla alakalı, gizemli bir şey olduğunu düşünüyordu. Kovdukları, ülkeden sınır dışı ettikleri insanların, kibirli bir özgüvenle, yargılama yapmadan

verdikleri hükümlerin bir önemi yoktu. Askerî birliklerin ve hapishanelerin önemi yoktu. Bizim ahlâki üstünlüğümüzdü yerlilerin bizden korkmasını sağlayan. Evet, çok geçmeden bundan payımıza düşeni aldık ve felsefe ve şiirin bu muammayı çözmediğini, karmaşıklaştırdığını anladık. Ama Kenya'da kalıp zencilerin bize gülmesine izin veremezdik. Böylece Avrupa ve savaşları annemle babamı en sonunda yakaladı ve Dresden'e yerleştik. Bu eve. Eski evimizden uzağa değil. Ah bundan sonrası daha da kötüleşiyor ve bu korkunç hikâyemden sana daha fazla bahsetmek istemiyorum sanırım. Sen sadece Beatrice'i sormuştun aslında, ama bir kez bu konular açılınca kendimi konuşmaktan bir türlü alamadım. Yaşlılığın egoizmi işte."

"Size fotoğrafları sormuştum," dedim. Onu rahatlatmak istedim ama kelimeler ağzımdan cılız, mesafeli bir sesle çıktı. Yara nedeniyle ateşim çıkıyordu sanırım ve şimdi karanlık bastırınca evin serinliğini de hissetmeye başlamıştım.

"*Asante*"[4] dedi Svahilice ve ardından gülümsedi. "Hâlâ birkaç kelime hatırlıyorum. Seni nasıl çağıralım sevgili dostum? İsmail mi diyelim? Arkadaşların sana böyle mi hitap eder?"

"Latif," dedim. Buna uçakta karar vermiştim. Bana verilen ismi kullanmayıp tınısının yumuşaklığı, güzelliği ve Allah'ın ismi olması nedeniyle Latif'i kullanacaktım ve bu ismi kutsiyetini bozmadan, onu zedelemeden, saygıyla taşıyacaktım. Asıl adım İsmail Recep Şaban Mahmut'tu. Resmî belgelerde geçen ismim buydu; adım, babamın adı, büyükbabamın adı ve büyük büyükbabamın adı. Yolculuğa başladığımda hostes bana Mahmut Bey diye hitap etmişti ve Doğu Almanya'daki yetkililer de bana bu ismimle hitap ediyordu. Buna itiraz edip geldiğim yerde bana İsmail Recep derler, bu hem benim hem babamın adıdır deme şansım yoktu. Karşı çıkmak iste-

4 Teşekkür ederim.

miyordum buna. Ayrıca güzel bir meziyete duyduğum arzuyu pekiştirmek için de bundan sonra kendime Latif demeyi düşünmüştüm. Öyle de yaptım. Bundan sonra arkadaşlarının Latif dediği, İsmail Mahmut'tum. Ali ve yurttaki herkes böyle hitap ediyordu bana, Jan ve Elleke de böyle hitap edebilirdi. "Aslında adım İsmail ama arkadaşlarım bana Latif der," dedim.

"Gördün mü her şey nasıl açıklığa kavuştu," dedi Elleke gülerek, gözleri bir tür neşeyle parlıyordu. "Elleke Jan'a dönüştü ve İsmail de Latif'e ve her iki isim de aynı güzellikte." *Romeo ve Juliet*'e yaptığı göndermeyi fark ettim ve yürekten bir kahkahayla ona her şeyi bildiğini hissettirdim. "Latif bence o yaralı ayağınla bu gece yurduna dönemeyeceksin ve o incecik ayakkabılarını tamir edip temizlemeden de bırakmayız seni. Bunlardan daha iyi bir ayakkabı bulmalısın bence. Lütfen bu gece bizimle kal, sonra yarın Jan sana yurduna kadar eşlik eder. Yarın her şeyi açıklar. Şimdi bir şeyler yiyelim."

Jan'ın yüzündeki telaşlı ifadeyi gördüm, sonra başını salladı.

"Hayır anne, Latif'in bu gece yurduna dönmesi daha iyi olur. Ben onu bırakırım. Gitmezse bir sürü soru sorarlar. Yabancı öğrencilerin yoklamaları konusunda çok katılar. Sonra bizi de sorguya çekerler. Ben onunla gider bakarım. Belki daha sonra başka bir hafta sonu yine gelir."

Elleke'nin erkek olduğunu söylediğimde Ali tiksindi. Daha doğrusu Elleke'nin, bana mektup yazan ve kendini Elleke diye tanıtan kişinin annesinin adı olduğunu söylediğimde. "Bu Almanların tuhaf bir eğlence anlayışı var," dedi. "Uzak dur onlardan. Senden ne isteyeceklerini bilmiyorsun."

Ama ben uzak durmadım ve Dresden'e onları tekrar görmeye ilk gidişimi ayarladığımda Ali, sanki ona ihanet etmi-

şim gibi ters ters baktı ve surat astı bana. Ayağımı iyileşmişti artık ama şubatın feci şekilde soğuk bir günüydü ve ayaklarım, içerideyken bile uyuşup kaskatı kesilmişti. Ali bana yedek ayakkabılarını denettirdi ve giyebileceğim kadar uyduğunu gördüğünde üzülerek kaşlarını çattı. "Sen de gel benimle," dedim. "Seninle de tanışmak isteyeceklerinden eminim." Ama yüzünü buruşturup başını salladı. "Onların oyunlarına alet olmak istemiyorum," dedi. "Sen de yetkililerle başını belaya sokmamaya dikkat et. Sıkıntı çıkaracak tiplere benziyorlar."

Otobüste sadece bir yolcu vardı, kısa boylu, koyu tenli bir adam, koltuğunun arkasından sarkıp gözlerini kesintisiz bir beş dakika üzerime dikti. Koyu renkli, ağır bir işçi montu vardı üzerinde, bana uzun uzun bakmak için kollarını kaldırıp koltuk demiri boyunca uzatarak yerleştiği için montun omuzları kulaklarına kadar gelmişti. Pencereden dışarı baktım, Ali'ye, verdiği ayakkabı parmaklarımı sıkacak kadar dar olmasına rağmen yine de minnettardım. Havada kar bulutları dolanıyordu. Gözlerimi tekrar otobüsün içine çevirince adamın sulanmış gözlerinin derin bir sırrı çözer gibi dikkatle üzerimde sabitlendiğini gördüm. Yer yer kırlaşmış kalın, gür bir bıyığı vardı ve onun bulunduğu yöne baktığımda hafifçe, gergince seğirdi bıyığı, dikiz aynasından şoförün bakışını yakaladım, eğlenir gibi bir hali vardı. Beş dakikası dolunca adam homurdanır gibi bir ses çıkardı ve tekrar önüne döndü. Hemen ardından bir ezgi mırıldanmaya ve sonra alçak sesle şarkı söylemeye başladı, sessizce gülerken omuzları inip kalkıyordu. Tekrar şoförün bakışını yakaladım ve onun da güldüğünü gördüm. Neye güldüklerini bilmiyordum. Otobüs nehri geçerken alçağa sarkmış bir güneş ortaya çıktı; suyu eğri büğrü kurşuni bir levhaya dönüştürmüş ve nehirde sıralanmış duran gemilerin direklerinin ve halatların gölgesini iskeleye düşürmüştü.

Jan ve Elleke'ye ikinci ziyaretimi pek net hatırlamıyorum. Sonraki ziyaretlerimle iç içe geçti ama hepsi aklımda beni ağırlamaktan duydukları keyifle, en mütevazı yemekleri bile törensel bir havada sunmalarıyla, incelikle işlenmiş ve bazen güzel gözüken tabak takımlarıyla kaldı, bunların hepsi solmuş bir zarafet taşıyordu. Her soruyu sanki dürüstlükleri sınanıyormuş gibi ele aldıklarını, hikâyenin dengesini değiştirip onu kahramanca bir şeye dönüştüren yanıltıcı düzeltmelere karşı tetikte olmaları gerekiyormuş gibi davrandıklarını anımsıyorum. Kendinden emin olmalarına şaşırıyordum ve gördüğüm şeyin, kibirli bir kendine acıma mı –Elleke, Kenya'da ailesinin kendilerini bu bakış açısıyla gördüğünü söylemişti– yoksa başka bir şey mi, tartışmaya açık olmadığını düşündükleri fikirlerin değerine duydukları zahmetsiz güven gibi bir şey mi olduğunu merak ediyordum. Bunu, –sömürgeciliğin çirkinliklerini yaşadıktan sonra, hatta Nazi savaşının ve soykırımın gaddarlığından ve Doğu Almanya'nın otoriter bariyerlerinden sonra bile– tamamen yok edilemeyen fikirlere duyulan ısrarcı tutkuyu şimdi olsa daha iyi anlardım. O zamanlar pek bir şey bilmiyordum ve tutumlarını Dresden'deki o dairenin kısıtlı gerçekliği içinde hoş bir gariplik olarak görüyordum. "İşte hayat bizi böyle yakalıyor," demişti Elleke bir keresinde. "Böyle yakalıyor, sonra ters çeviriyor ve böyle yakalıyor." Söylemediği şey ise, tüm bu süreç boyunca anlamlı bir şeye tutunmayı başarabilmemizdi.

Onlara ziyaretlerimle ilgili anılar, genelde hep Jan ve Elleke'nin anlattıkları hikâyelerle birleşiyor ve şekilleniyor. Dresden'de, hâlâ oturdukları evde yaşamaya başladıklarında Elleke yirmi sekiz yaşındaymış, fakat o dönem, şu an kullanmalarına izin verilen üç odayı değil, evin tamamını kullanıyorlarmış. Ailesi Kenya'dan zenginleşerek dönmüş. Elleke Kenya'yı ve orada bıraktığı adamı –Jan'a sırıttı– çok özlüyormuş. Adamın adı Daniel'miş ve eğer Daniel kalmasını isteseymiş, Ken-

ya'da kalırmış. "Ama o zaman Jan olmazdı ve ne anlamı kalırdı orada kalmanın?" İşte bu özlem dolu, üzüntülü dönemde Kenya'daki günleriyle ilgili anılarını yazmaya başlamış. Ailesi şevkle teşvik etmiş onu. Onlar da Kenya'yı özlüyormuş ve Almanya'da karşılaştıkları manzara karşısında sarsılmışlar.

Anılarını bitirmeye pek vakit bulamamıştı; 1938 yılının Ağustos ayında Almanların Sudeten'le ilgili talepleri doruk noktasına varmış ve birbiri ardına patlak veren krizler savaş çıkana kadar devam etmişti. Elleke savaşla ilgili konuşmadı, sadece başını sallayıp başka tarafa bakmakla yetindi. Kardeşi Josef, Kuzey Afrika'da öldürülmüştü, babası ise 1945'teki o korkunç bombardımandan önce ölmüştü. Sokakta yere yığılmış, yabancı birileri onu eve getirmişti. Sonra 1949'da Doğu Almanya kuruldu. Annesi o yıl ölmüştü, o yıl evi ellerinden almışlardı ve Jan'ın babası Konrad'la o yıl tanışmıştı.

"Bu daireyi bizim için geri aldı. Yönetimde önemli bir mevkide şu an, fakat o zamanlar Parti'de aktif görev alan bir matematik öğretmeniydi," dedi Elleke. "İyi bir insandı ama tahammülsüz ve huzursuzdu. Benim benimsemediğim bir şeyler için gayret içindeydi. Ve belki de içinde yaşadığımız dönemi daha iyi anlıyordu."

"Çekoslovakya'daki ailenize ne oldu?" diye sordum.

"Savaştan sonra sürüldüler," dedi Elleke, "Almanlar, Sudeten'den, Silezya'dan, Doğu Prusya'dan, her yerden sürüldüler. Milyonlarca Alman. Dresden binlerce mülteciyle dolu bir enkaz yığınıydı. Her yer ve her şey doyurulamayan yıkma itkimiz yüzünden mahvolmuştu."

"Peki Beatrice?"

"Onun büyükbabası Çek'ti," dedi Elleke gülümseyerek, onun adına sevinmişti.

Jan ve benim gidip oraları görmemizi söyledi. Seyahatimizin rotası böylece oluştu. Bir otobüsle Most'a gittik ve

sonra, Prag, Bratislava ve Budapeşte'ye devam ettik, Zagreb'e sonsuz güzellikte bir yolculuk yaptık, trenle Avusturya'ya, Graz'a giderken ise tedirgindik. Yola çıkmadan önce Jan'ın kaçmayı planladığını biliyordum, ben de ona eşlik ettim çünkü arkadaşımdı ve gençtim, neyin daha doğru olduğunu bilmiyordum ve nereye gittiğimi ya da başıma ne geleceğini umursamıyordum. Alman sınırına ulaşana kadar o ve Elleke'nin biriktirdiği parayla seyahat ettik, sınırda Doğu Almanya'dan iltica etmek istediğimizi bildirdik. Münih'e gönderildik, orada üç hafta güvenli bir yurtta kaldık, Jan Elleke'yi düşündükçe üzülüp suçluluk duydu. Benimle görüşme yapan göçmenlik işleri yetkilisine İngiltere'ye gitmek istediğimi söyledim, adam gülümsedi ve bana tek seferlik bir yol parası ayarladı, onunla Hamburg treni için bilet aldım. Jan'la Münih tren istasyonunda vedalaştık ve bir daha hiç görüşmedik, konuşmadık. "Seni bu maceraya sürüklemekle umarım hayatını mahvetmemişimdir," dedi Jan. Ali'yle vedalaşamadım bile, beni vazgeçireceğinden korktum, bazen nerede olduğunu ne yaptığını merak ediyorum. 1984 yılında, Sekou Toure ölünce, Conteh'nin yeni hükümeti hapishaneleri açtığında aklımdan geçti. Acaba babası o karanlık zindanlardan sağ çıkan yaralılar ve açlıktan ölme sınırındakiler arasında mıydı, sendeleyerek oradan çıkıp bir diğer toplama kampının ışığında serseme dönenlerden miydi? O yaz üç ay boyunca tüm Orta Avrupa'yı geniş bir daire çizerek dolaştım ve Bulgaristan'a uğrayamadığım için üzüldüm.

İngiltere'ye Plymouth'a vardığımda dünyanın tüm okyanuslarını gemiyle dolaşmışım gibi hissediyordum. Mürettebatımla karaya çıkıp birlikte şehrin kapılarından içeri yürüdük. Kimse rahatsız etmedi beni ya da kendimi tanıtmamı istemedi. O ana kadarki gezintimde şansım yaver gittiği için şükrederek saatlerce şehirde yürüdüm. Görünüşe bakılırsa beni kimse dert etmiyordu. Kimse beni kovmakla ya da sonradan

sınır dışı etmek için hapse tıkmakla uğraşmıyordu. Kimse ülkeye hizmet etmemi ya da bağlılık göstermemi beklemiyordu. Akşamüstü serin bir yaz yağmuru başladı, tekrar limana döndüm, ne yapacağımı bilmiyordum. Belki de bir gemiye atlayıp nereye varacağımı düşünmeden gitmeliydim. Kaderimle karşılaşana kadar hayatımı öylece yaşamalıydım. Korkum ve aciz iradem bunu düşünmeme yol açmıştı. Hayatımı başka birine, olayların akışına bırakma isteğim. Ama limana döndüğümde gemi gitmişti, yolculuğum bitmiş oldu böylece. Kapıdaki bekçi yardıma ihtiyacım olup olmadığını sordu, ona aradığım geminin adını söyleyince beni Liman Polisi'nin ofisine götürdü. "Mülteciyim ben," dedim kırlaşmış kısa saçı ve bıyığıyla sert görünüşlü polise. Polis dikleşerek oturdu ve daha da sert bir ifade takındı, kaşlarını kuşkuyla çatarak bana baktı.

"Kusura bakmayın ama bunlar büyük kelimeler bayım," dedi. "Sanırım mürettebatsınız ve geminizi kaçırdınız. Sicil dosyanızdaki bilgileri alayım da tekrar arkadaşlarınızın yanına dönmenizi en iyi nasıl sağlarız bakalım."

"Mülteciyim ben," dedim. "Doğu Almanya'dan iltica ettim."

"Nereden?" diye sordu sol kulağından iyice yararlanabilmem için kırlaşmış başını hafifçe çevirdi, sanki az önce ağzımdan çıkan anlaşılmaz kelimeyi doğru işittiğinden emin olmak ister gibiydi.

"Doğu Almanya'dan," dedim. Neşeli bir kuşkuyla güldü ve arkasına yaslanıp bu leziz komedinin tadını çıkardı, o sırada hayatın küçük güldürülerinin bu beklenmedik kesitinden çıkaracağı hikâyeyi zihninde kurduğunu tahmin ettim. Ben de onunla birlikte sırıttım ve durumun komikliğini anladığımı ya da gülünç göründüğümü kabul ettiğimi görünce keyiflendiğini fark ettim. "*Guten tag*" dedi. Bana sorduğu soruları cevapladım ve birkaç dakika sonra söylediğim ya da yaptığım bir şeyin veya bir davranışımın bana inanmasını sağladığını gördüm. Belki kaç yaşında olduğumu sorduğun-

da on sekiz dememle ilgiliydi, çünkü o zaman hafifçe başını sallayıp gülümsemişti, kısa ve sıkı bir gülümseyişti bu, olayın özünü kavradığını gösteriyordu sadece ama yine de bir gülümsemeydi. Her şeye rağmen dostluk duygusunu ileten kısa bir tokalaşma gibi. "Tam da on sekiz yaşındayken yapılabilecek bir aptallık," dedi. Geceyi Liman Polisi'nin ofisinde geçirdim, polisler kahve ve sandviçlerini benimle paylaştıkları için minnettardım onlara. Gemiden indiğimden beri bir şey yememiştim. Polis, Doğu Almanya'da yaşadıklarımın ve Orta Avrupa yolculuğumun hikâyesini anlatmamı istedi. Anlatırken büyük bir şey yaşamışım gibi geldi ve yolculuğumu ona aktarmak için hatırladıkça o sırada fark etmediğim manzaraları ve ayrıntıları anımsadım. Ya da belki bunları ben ilave etmiştim çünkü eğer biraz daha dikkatli olsaydım bunları görmüş olacaktım. Zaman zaman araya girip ayrıntıları sordu ama bunun haricinde kocaman döner sandalyesinde arkasına yaslanıp, yönlendirici sorular sorarak konuşmaya devam etmem için teşvik etti beni. "Macaristan nasıldı? Çingeneler oradan çıkmıştı, değil mi? Rahmetli annem bizde de çingenelik var derdi, ama o zaman her aile, soyunda bir yerlerde çingenelik olduğunu söyleyebilir." Bir noktada uyuyakalmış olmalıyım, çünkü günün ilk ışıklarıyla uyandığımda yalnız olduğumu ve üstüme bir örtü örttüklerini fark ettim. Genelde uykuya dalmakta zorluk çekerim ama belki de korku ve gerginlikle kendimden geçmiştim.

Polisin adı Walter'dı. Sabah vardiyası bitmeden önce bana bir mülteci örgütünün adını ve adresini verdi ve toz ol dedi. "Dosdoğru bu insanlara git, sokaklarda dolaşma. Ana caddede, kapıların hemen karşısında umumi tuvalet var. Orada temizlen," dedi sertçe. "Ve saçlarını kestir, siz gençler hep aynısınız."

Sessizlikler

5

Evin açık kapısının önünde sol kolumu kapıya doğru uzatıp yaslanarak durdum. Üzerine çalıştığım, hazırlanmış bir duruştu bu. Merdivenin son dönemecini inerken gördüm onu, sağ eli tırabzanda, kısa bir an için durdu, kocaman sahanlık penceresinden giren ışık üstüne düşmüştü. Sabahları evlerin arasındaki geçitlerden süzülen güneş ışığı doğrudan bu pencereye vurur, toz zerrelerini ve organik parçacıkları sıkı tutamlar halinde havada asılı tutardı. Fakat öğlenin ilk saatlerine doğru ışık sadece etrafı çevreleyen duvarlardan sızar, merdivenin üzerinde ince ve gri parıldardı. Öğle ışığının o soluk aydınlığında dikilmişti. Yüzü tertemiz tıraşlı ve ince, vücudu hafifçe öne eğikti. İfadesi gergin ve kapalıydı, tedbirli bir suratti bu. Onu sokakta, İngiltere'nin sokaklarında görsem dönüp bir daha bakar ve acaba tanıyor muyum, acaba bu o düşündüğüm kişi mi diye sorardım. İngiltere'nin sokaklarında yürürken sık sık, orada ne kadar yabancı ve farklı gözüktüklerine hayret ettiğim insanların yanından geçtiğim olurdu ve acaba bunlar tanıdığım birileri mi diye suçluluk duyarak düşünürdüm, öyle olmadıklarını bildiğim hal-

de. Sanırım onun da yanından geçip gider ve garip bir şekilde bana bir zamanlar tanıdığım birini hatırlattığını düşünürdüm ve belki de bana onu hatırlatan şeyi, üstünden uzun zaman geçtiği için artık adlandırdığım bu anıyı, pek de dert etmezdim. Ve hatta belki bu anıdan, beni pençesine alacak kadar somutlaşmadan ve güvenle hapsettiğim diğer düşünceleri davet etmesine fırsat vermeden kaçardım. Zaman geçtikçe pek çok net ayrıntı bulanıklaştı ve belirsizleşti. Belki de yaşlanmak bu demek, güneşin ve fırtınanın etkisiyle resmin hatlarının birer birer silinmesi, resmin, kendisinin paslı gölgesine dönüşmesi demek. Resim solup paslandıktan sonra bile hâlâ birçok çizgi varlığını koruyor ve artık bütünün seyrelmiş parçaları gibi duruyor: Yüz kaybolmuş ama o sıcak bakış orada, bir koku, melodisini çıkaramadığımız bir müziği hatırlatıyor, bir ev ya da bulunduğu yer unutulduğunda bir oda hatırlanıyor, boşluğun ortasında yolun kenarındaki bir çayır duruyor. Böylece zaman, hayatımızdaki imgeleri parçalara ayırıyor. Ya da arkeolojik bağlamda ifade edersek, sanki hayatlarımızın ayrıntıları katman katman birikmiş ve şimdi bazı katmanlar, başka olayların sürtünme etkisiyle yerinden oynamış ve şans eseri yanlışlıkla yuvarlanmış birtakım parçacıklar hâlâ orada duruyor.

Keşke evimin kapısının önünde dikilirken bana bakan gözleri, her şeyi ifadesiz bir soğukkanlılık ardına saklamaya çalışan ve bunu başaramayan o gözleri anımsadığımı söyleyebilseydim, ama sanırım onların yanından yürüyüp geçerdim eğer ki benimle buluşmaya gelmeyeceklerini bilseydim. Kararlı ilgisizliklerini hisseder ve duygularımı gizlerdim. Kalan birkaç basamağı inip yaklaşmaya başlarken elimi kapıdan çektim. Tökezlememek için dikkat ediyordu ama şimdi hızlanmaya başlamıştı, nihayet karşıma geçip genişçe gülümsedi ve sağ elini uzattı.

“Selamünaleyküm,” dedi gülümseyerek, riske girmeden,

selamlama biçimlerinin en kapsayıcısıyla tanışma anımızı erteleyerek. Ben başımı sallayıp elini tuttum, selamına o mecburi karşılığı vermedim, aleykümselam demedim. Bu eksiği fark ettiğini ve şimdi biraz daha temkinli olması gerektiğini anladığını gördüm. Temkinli ilerlemek en iyisiydi. Elimi bırakmadan yüzümü inceledi, zayıf ve kemikli elim, onun o küçük, tutsak bir hayvanın ürkek vücudu gibi sıcacık elinin içinde büyük kalmıştı. "Latif Mahmut," dedi.

Tekrar başımı salladım ve elini sıkıp bıraktım. "Hoş geldin," diyerek önüme geçmesi için kenara çekildim. Tam karşımızda mutfak vardı, oturma odası solda ve yatak odası sağ taraftaydı, açık kapının önünde durmuş, evimin genişleyen manzarasına bakıyorduk. Hızlıca etrafa göz gezdirdiğini ve bakışlarının mutfak kapısının hemen iç kısmındaki dolaba yapıştırdığım küçük Endülüs avlusu resmine takıldığını gördüm. Benim de gözüm o resme takılmıştı bugün ve acaba göstermek istediğimden fazlasını mı açığa vuruyor diye aklımdan geçirmiştim, ama sonra daha fazla sırra gerek yok diye düşünerek olduğu yerde bırakmıştım. Evime yaşlılığın ve yaklaşan ölümün kokusunu yaymak için sabah lavanta ve kokulu reçine yakmıştım, sanki az önce içinde mis kokan kefenimin durduğu sandığı açmışım, onu giyeceğim günü bekliyormuşum gibi.

"Size bir selam vermek, saygılarımı sunmak için ziyaretinize gelmeyi düşündüm," dedi, küçük oturma odasında önümde dikilmiş, parmaklarının ucunu hafifçe kavuşturmuştu. "Mülteci örgütü bir süre önce benimle iletişime geçti... Birkaç ay oldu. Sanırım size söylediler. Bir tercümana ihtiyacınız olduğunu düşünmüşler ama sonra anlaşılmış ki böyle bir ihtiyacınız yokmuş." Şeytanlığımı onaylayarak gülümsedi.

"Çok naziksiniz," dedim bu zarif girişe karşılık gülümseyerek. "İngilizce meselesinde, ilk başta bu dili konuşmamam

salık verilmişti. 'Sığınma istiyorum haricinde bir şey söyleme, fazlasını konuşma.' Bana bileti satan adamın söylediği buydu. Israrla söyledi bunu."

"Neden?" diye sordu ilgiyle, aslında *ona* ben sormak isterdim bunun cevabını. "İngilizce olmadan daha bir yabancı, daha bir mülteci olduğunuz için sanırım, daha inandırıcı oluyor," diye tahmin yürüttü. "Sadece bir durumsunuz, bir hikâyeniz bile yok."

"Belki bu şekilde zor soruları cevaplamaktan da kaçabilirsin," dedim. "Belki de bileti satan adam fenalık olsun diye yapmıştı. Pis bir adamdı, bundan gurur duyardı. Ama sonuçta kimseye bir zarar vermedi bu ve senin nazik ziyaretine vesile oldu."

"Daha önce gelmeliydim," dedi. "Yaklaşık altı aydır buradasınız sanırım."

Neden gelmemişti? Buraya gelmek isteyip bocaladığını, aniden yön değiştirdiğini, adımı ve gelme nedenimi merak ettiğini, sonra da öfkelendiğini tahmin edebiliyordum. Gelmek istiyordu ve gelmek istemiyordu. Sonra en sonunda hayat genel anlamda kaotik mantığını dayattı muhtemelen ve bu arzuladığı ânı erteledikçe erteledi.

"Neredeyse yedi ay oldu," dedim ve sesimin kıvılcım saçtığını hissettim. "Uzun bir süre bekledin Latif Mahmut. Daha birkaç gün önce söylediler gelmek istediğini. Rachel. Bana ismini ve ziyarete gelmek istediğini söyledi. Gerçi bana senden altı ay önce, seninle ilk konuştuğunda bahsetmişti."

"Daha önce gelmeliydim," dedi, zaman kazanmaya çalışıyordu, belki de adını değiştirdiği ya da saçları seyrelip sertleştiği için onu tanımadığımı düşünüyordu. Bununla beraber sanırım gözlerinde, onun kim olduğunu bildiğimi anladığını gördüm. Şu an oturma odasında, aramızdaki alçak, dikdörtgen, herhangi bir inceliği olmayan bir sehpayla bir-

likte, birbirine dik açıyla bakan sandalyelerde oturuyorduk. Sohbeti ilerletmeden, iki küçük fincana daha önce hazırladığım termostan kahve koydum.

"Babanın adını kimin aldığını merak edip daha önce gelmemene şaşırdım," dedim.

İşte böyle oldu tanışma ânı. Sessizce, birbirimize dikkatle bakarak oturduk ve önünde sakin ve rahat otururken ne düşündüğünü merak ettim. Buraya ne yapmayı düşünerek geldiğini merak ettim.

"Siz olduğunuzu tahmin etmiştim," dedi.

Konuşmamı bekledi, yüzünde küçük, vazgeçmiş bir tebessüm vardı, bekledim onu, gergin ya da endişeli değildim, sadece sahte isimlerimizden kurtulmamızın nasıl tatlı ve acımasız anıların tekrar su yüzüne çıkmasına yol açtığına şaşırmıştım. O küçük tebessümü ve içindeki teslimiyeti ya da sükûneti görmek beni rahatlatmıştı. Savaş çıkarmaya gelmemişti.

"Ben olduğumu nereden anladın?" dedim, sakince, nazikçe, sesimde oluşabilecek en ufak bir dalgalanmayı bastırarak, gerçi bu kadar açık konuşmasına şaşırmıştım. "İnanması zor gerçekten."

Omuz silkti. "Bilmiyorum. Sezgilerim böyle bir tahminde bulunmamı sağladı. Bu şeytanlık ancak sizin başınızın altından çıkabilirdi."

Buna, böyle açık konuşmasına keyifle gülmekten kendimi alamadım. "Bu kadar doğru bir tahminde bulunmanı sağlayan bir şairin, bir peygamberin sezgisi olmalı," dedim.

"Bunları nereden biliyorsunuz?" diye sordu biraz bekledikten sonra, şair olduğunu bilmeme şaşırdı ve belki de düşündüğünden daha fazla şey biliyor olabileceğimi düşündü. Ah bu anlamsız, küçük sohbet, bu küçük hücumlar ve oyunlar, şuradan küçük bir çalım, oradan sinsi bir hamle, öyle hoşuma gitti ki. Anlamsız ve değersiz hayatımdan

memnun değildim ama yine de bu devasa anlamsızlığın tadını çıkarmak istiyordum.

"Ah, hepimizi senin seçkin bir şair olduğunu biliyoruz," dedim, durumun icap ettirdiği şekilde ciddi ve saygılı gözükerek. "İlk başta bütün akademik başarılarını ve Londra'da bir üniversitede öğretim görevlisi olduğunu duyduk. Sonra başka bir isim altında sergilediğin şiirsel bir yeteneğin olduğunu işittik. Sonradan öğrenilen bir dilde seçkin şiirler yazmak! Müthiş bir müzik kulağın olmalı. Hatta biri, bir akrabanın ona yolladığı, dergide yayınlanmış şiirlerinden birini gösterdi bana. Çok gururlandık. Rachel bana Latif Mahmut gelip sizi görmek istiyor dediğinde onur duydum. Ne zaman geleceğini bilmiyordum ama bir gün geleceğini düşünmüştüm."

"Öğretim üyesi ve seçkin bir şair değilim," dedi öfkeyle diklenerek, bakışlarını uzağa çevirdi, onu pohpohlamaya çalışmam hoşuna gitmemişti. "Küçük bir dergide bir değer taşımayan birkaç şiirim yayınlanmıştı, o dergi o şiirler için fazlaydı bile. Birilerinin bunlardan haberdar olmasına şaşırdım."

"Ama haberdarlar," dedim, bu kuru beğeni sözlerini çok önemsemeden kabul etmektense başarısı için kendini bu şekilde cezalandırması ilgimi çekti, neticede gerçek ve ona ait bir başarıydı bu. Belki alay ettiğimi sandı. Kendine karşı zalim biri olabildiğini düşündürdü bu bana.

"Neden babamın adını aldınız?" diye sordu, gözlerimin içine bakıp bir itiraf talep ediyordu, nezaketle yumuşatılmayı kabul etmiyordu. "Ona yaptığınız onca şeyden sonra neden adını aldınız? Adı bir kutsiyet taşıdığından falan değil. Ama başka bir sürü isim varken neden onunkini seçtiniz? Yaptığınız onca şeyden sonra."

Bana bu soruyu soracağını ve bunu muhtemelen bastırılmış bir öfkeyle soracağını biliyordum, gelgelim sorduğunda konuşmak istemediğimi fark ettim. Ne onca şey? Ben ona ne

yaptım ki? Ona anlatmak zorunda olduğum şeylerden usanmıştım, bu noktaya varana kadar yaşadığım bütün o olaylar artık dayanamayacağım kadar yormuştu beni. Ama ona cevap vermem gerektiğini de biliyordum yoksa benim günahkâr ve aşağılık bir ihtiyar olduğumu düşünecekti ve buraya gelmeden önce hakkımda ne düşünüyorsa o düşüncelerle terk edecekti evimi. Ve önceden günahkâr ve aşağılık da olsam olgunluk döneminin işlevi, gençlik yıllarının aptallık ve kötülüklerini açıklamaya çalışmak ve bunları telafi etmektir, insanın yanlışlarını düzeltmesi ve anlayışla karşılanmasıdır. Verilecek bir hesabım vardı ve günah çıkarmak için ondan daha uygun birini bulamazdım çünkü onun da boşlukları tamamlamak ve burada, hiçliğin ortasındaki hayatının sessizliklerini dile getirmek için benim bildiklerimi bilmeye ihtiyacı vardı. Öyleydi sanırım.

"Babanın adını hayatımı kurtarmak için aldım," dedim. "Ne ironi ki baban hayatımı mahvetmeye epeyce yaklaştıktan sonra yaptım bunu."

1963 yılında evlendim. Yine aynı sene Recep Şaban Mahmut'un evini alma hakkını kazandığım dava sonuçlandı ve ondan önceki sene de İngilizler bir hışımla çekip gitti, bizi imparatorluklarının çökmesiyle ortaya çıkan kaos ve şiddetin içinde bıraktı. Âşık oldum ona, karıma, gerçi ona beslediğim duyguları bu kelimelerle ifade edemeyecek kadar utangaçtım. Ailesini tanıyordum, onun da küçüklüğünü biliyordum. Sokaklarda öbür çocuklar gibi koşup oynadığını, annesinin ya da teyzesinin ayak işlerini gördüğünü veya somon pembesi önlüğü ve krem rengi gömleğiyle okula yürüdüğünü görmüştüm. Ama kadınların başına gelen şuydu. Belli bir yaşa geldiklerinde eve kapanıp ortadan kaybolurlardı, sonra bir gelin ve anne olarak tekrar ortaya çıkana kadar, nasıl göründüklerini unuturdunuz, varlıklarını unu-

turdunuz. Koltuk yaptırmak için dükkâna gelmişlerdi, Saliha ve annesi, yanlarında koyu yeşil, kadife bir kumaş getirmişlerdi. Hediye geldi, demişti Saliha'nın annesi, Mombasa'daki bir akrabadan, güzel bir parçaydı, kumaşın yumuşaklığı hissediliyordu, üzerinde elinizi gezdirdiğinizde nasıl da dalgalanıyordu rengi. Yeni bir koltuğu kaplamak için kusursuz olacağını düşünmüşlerdi. Saliha; isminin son hecesinin telaffuzu, sanki içinize çeker ya da yutar gibi söylenmesi hoşuma gidiyordu. Ona orada, dükkânda âşık oldum, gerçi başıma gelenin bu olduğunu anlamak için fazla naif ve katıydım. Bundan çok fazla yakınmak istemiyorum ama o zamanlar başıma geleni tarif edecek kelimelerim yoktu. Bildiğim kelimeler beni çocuksu ve utangaç göstermekten öteye gitmiyordu. Bunlar olurken otuz iki yaşındaydım, Nasıralı Hz. İsa'nın dünyada, merhamet ve sevgi gösterme görevini tamamlamak üzere olduğu yaşta, oysa benim bir kadınla bir erkek arasında doğallıkla gelişen sevgiyi hayal edebilecek hecelerim bile yoktu. Onun yerine anneye evde misafiri mi var diye sordum, Saliha'yı kastederek. "Yok, hayır, kızım o, Saliha. Tanımadın mı onu?" Ve o annesinin yanında gülümseyerek dururken ben kekeleyip boş esnaf muhabbetimi sürdürmeye çalıştım. Belki başka bir yerde yaşıyordur, diye düşünmüştüm. Hayır hep buradaydı, dedi Saliha'nın annesi ve birkaç kez buradan, dükkânın önünden de geçmişlerdi ama belki de ben işlerle çok meşguldüm.

Dükkânın önünden geçtiklerine şüphem yok ama kadınların, iffetlerini korumak için giydikleri metrelerce siyah kumaşın altından kim olduklarını bilmem olanaksızdı. Başından ayakparmaklarına kadar çarşaf giyerek örtünmüş bir kadın geçtiğinde hep başka tarafa bakardım. Saygısızca ve utanç verici bir hayranlıkla izlediğiniz kadının kızkardeşiniz ya da abinizin sevgilisi olmadığını nereden bilebilirdiniz? Abim ya da kızkardeşim yoktu ama hep bu mantığı gözetir-

dim. Hatta kendi kızlarını yoldan geçerken izleyen insanlarla ilgili hikâyeler vardı, aç şehvetlerini duyulabilir şekilde dile getirdikten hemen sonra kendi küçük kızlarının sesini, onlara alayla iyi akşamlar dediklerini duydukları söylenirdi. O yüzden hayır, Saliha'nın geçtiğini görmemiştim ve annesi bu yüzden benim kansız bir esnaftan fazlası olmadığımı düşünse de Saliha'yı dükkâna geldiğinde öyle çarpıcı bir şekilde tekrar gördüğüm ve ona âşık olduğum için mutluydum.

Ondan sonra iki kere daha dükkâna geldiler ve bir kez de benimle sokakta konuştu, yani sadece selamlaştık, uygunsuz bir şey olmadı. "*Hujamba Bwana Salih*?" "İyi misiniz *Bwana* Salih?" Çarşafının peçesinin ardından benimle konuşana kadar onun o olduğunu bile bilmiyordum, geçip gidecektim yanından. Sonra sesini tanıdım. Bir ay sonra koltuk teslimata hazır olunca onu istedim ve verdiler. Ondan sonraki ay, 1963'ün Kasımı'nda evlendik. O gün hayatımın en mutlu günüydü. İnsanların bu tip şeyler söylediklerini duyar, görgüsüzlükleri ve durumu abarttıkları için onlar adına utanırdım fakat o gün benim için de geçerliydi bu ve belki içten olmadıklarını düşündüğüm kişiler de hakikaten böyle hissediyorlardı.

Ben küçük bir düğün istiyordum, özel bir tören ve sonrasında sadece birkaç misafir ve akrabayla birlikte bir kutlama yemeği, fakat onun ailesi bunu kabul etmedi. Saliha'nın babası masrafları gelinin ailesi olarak kendilerinin karşılayacağını, benim karışmamamı söyledi. Saliha ailenin en küçüğüydü ve kimsenin onun sevilmediğini söylemesini istemezlerdi. Bunun sonucunda sefil de olsalar kızlarının düğününün tadını tam anlamıyla çıkarmak istiyorlardı. Bunun için üç gün, üç gece süren müzikli, şarkılı, danslı bir eğlence düzenlediler ve törenden sonra büryan ziyafeti verdiler, etkinlik için özel bir helva sipariş ettiler ve Saliha'yı benim eve getirmek için şarkılı sözlü bir geçit töreni yaptılar. Üç gün bo-

yunca durmadan yemek yendi; kızarmış mantı ve lokma, balık, susamlı ekmek, bademli dondurma, şerbetli tatlılar, bir sürü misafir gelmişti, bunlardan bazıları benim görüşüme göre aylak ve bedavacıydılar, düğün boyunca evlerine gitmeye bile zahmet etmediler. Bin şilinlik bir ziyandı düğün.

Fakat aynı zamanda büyük bir düğünün beni mahcup edeceğinden de korkmuştum çünkü bir ailem yoktu, daha doğrusu beni sevgiyle anan bir ailem yoktu. Arkadaşım ya da yakınım da yoktu, yıllar içinde ihmal etmediğim birkaç dostum da Recep Şaban Mahmut'un evi meselesi yüzünden bana sırt çevirmişti. Davamı kazanalı henüz birkaç ay olmuştu ve hâlâ, bu davada ısrarcı olmakla doğru bir şey yapmadığımı güçlü bir şekilde hissediyordum, çünkü bunun tek neticesi Recep Şaban Mahmut ve ailesinin evden kovulmasıydı. En azından benimle bu konuda konuşan birkaç kişinin söylediklerinden hissettiğim buydu. Pek çok konuda fikir sahibi ve bu fikirlerini ifade etmekte tereddüt etmeyen insanlardı bunlar, ferasetleri ve saygınlıklarıyla övünen, bilgelikleri başka herkesin budalalığına duydukları inançtan beslenen kişilerdi. Yargıları beni ilgilendirmiyordu ama nezaketen sessiz kalanların da böyle düşünmesinden korkuyordum. Saliha'yı istediğimde bana karşı oluşan bu tepki nedeniyle onu bana vermeyeceklerini bile düşündüm. Fakat yanılmıştım ve düğün konusunda da yanılmıştım. Düğün neşeyle, mutlulukla geçti, hayatımın en güzel günüydü, kendimi hiç bu kadar şanslı ve huzurlu, bu kadar birlikte yaşadığım insanların bir parçası gibi hissetmemiştim.

O on dokuz yaşındaydı, ben otuz iki, kimisi için göründüğü kadar büyük bir yaş farkı değil bu artık. Saliha bu kısa sürenin beş-altı yılını karanlıkta, bir adam gelip onu isteyene kadar büyüyüp olgunlaşarak geçirmişti. Hiçbir yere gitmemiş, neredeyse hiçbir şey okumamış, radyo bile dinlememişti. O senelerde günleri, evdeki işler ve keyiflerle, onunla

aynı sınırlamalar içindeki kadınlara misafirliğe gittiğinde ya da onlar geldiğinde kendini süsleyip püslemekle geçiyordu. *Ben*se seyahat etmiş, görgümü çok az da olsa arttırmış ve İngilizler için çalışarak iflah olmaz dünyamızın işleyişine ilişkin bir şeyler anlamış, başarılı bir iş kurmuş, iki evi olan biriydim. Düğünümüzden önce neredeyse hiç konuşmamıştık, yalnız başımıza bile kalmamıştık, hatta üstünde o siyah örtü olmadan görmemiştim onu. Yine de şanslıydık ve birlikteliğimizin başlarında çok az zorlukla karşılaştık. Evi o da benim gibi seviyordu, yukarı katta, dış veranda kapısı birkaç metre ötedeki denize ve öbür kapısı iç avluyu gören balkona açılan odada birlikte oturmayı, radyo dinlemeyi ya da kâğıt oynamayı seviyordu. Orada sohbet eder, birbirimize daha önce anlatmadığımız şeylerden bahsederdik. Ve böyle zamanlarda, bundan önceki hayatımın nasıl bir çöl olduğunu anlardım, eşlerin arasındaki sessizliğin güzelliğini tadardım.

Her zaman yalnız olmazdık, insanlar geleneklere göre gelip giderdi, kadın misafirleri Saliha'nın kendi kabul etmesi ve ağırlaması gerekirdi. Ondan önceki birkaç sene, üvey annem öldüğünden beri, eve hiç kadın misafir gelmemişti, misafir geldiğinde hep hayatımın mahrem alanlarına girmişler ve gelişleriyle beni oradan kovmuşlar gibi hissederdim. Yukardaki odalardan çıkıp aşağıdaki odadan alçalıp yükselerek süren o bitimsiz sohbetlerini dinlemek zorunda kalırdım. Saliha onların varlığına alışıktı, belki olmasalar eksikliğini duyardı, birlikte büyüdüğü diğer bütün aile üyelerinden ve o sınırlı dünyanın dostane alışverişinden kopmuş hissederdi. Dalga geçmiyorum. Bense, onu benden alıyorlar, uzakta tutuyorlar gibi hissederdim. Ve hamile kalamadığı için üzerinde baskı kurduklarını düşünüyordum.

Bu yüzden çok acı çekti. İki yılda üç defa düşük yaptı, ağrıları oldu, bitkin düştü, mutsuz oldu. O iki yılda sağlığının kötüye gittiğini, tükendiğini, kilo kaybettiğini ve genelde

moralsiz, suskun ve kederli olduğunu gördüm. Onun iyi olması için ne gerekiyorsa yapacağımızı, çocuğu kafasına takmamasını söyleyerek yalvardım. Sevgilim. Hastanede onu muayene eden jinekolog rahminin riskli olabilecek şekilde eğik durduğunu ve hamileliği sürdürmesinin tek yolunun o süre zarfında yatakta kalması olduğunu söyledi. Kadınların konuşup durarak ona baskı yaptığını düşünüyordum ama belki de öyle değildi. Onun da istediği bir şeydi bu, kendini başka türlü hayal edemiyordu. Bağımsızlıktan sonraki yıllar ve onun hemen ardından gelen tasarruf dönemindeydik, zalimliğin ve belirsizliğin hüküm sürdüğü yıllardı, felaketlerle çalkalanan dünyaya çocuk getirmek için pek uygun bir zaman değildi. Ama evliliğimizin üçüncü yılında hamile kaldı Saliha ve doktorun söylediği gibi yatağından çıkmadı. Doktorun tavsiyelerine genel olarak uyduk çünkü kadın, hastayı takip etmek için bizzat orada bulunamadı. Ülkeden kaçmıştı, başka bir yerde haysiyetli bir şekilde hayatını kazanabilecek başka herkes gibi gitmişti, bu yüzden annesi Saliha'ya bakmak için bize taşındı.

Saliha'ya bir kız çocuğu bağışladı Allah. Yatağa bağlı kalmak, hamilelik süreci, içinden geçtiğimiz dönemin endişeleri ve mahrumiyetleri onu çok yordu. Korktum onun için, herhangi bir aksiliğin bedelinin ağır olacağından korktum, doktor yoktu, annesinin bulup tatbik ettiği ve benden sakladığı kabuklar ve tozlar haricinde ilaç yoktu. Ama şanslı hissediyorduk kendimizi. Zorunlu hareketsizlik nedeniyle Saliha'nın asabı bozuldu, huysuzlaştı, vücudunun beklenmedik yerleri tahriş oldu ama son aylarda biraz daha toparlandı, kilo aldı ve yeni bir canlılık kazandı. Bir sürü geleni gideni oldu. Gece, gündüz kadın arkadaşlarından biri ya da annesi odada yanında duruyordu, bazen konuşup gülerler bazen de yatağının yanında, yerde, hallerinden memnun mışıl mışıl uyurlardı. Kızımız doğduğunda adını, vatandaş anlamı-

na gelen, *Raiiya* koymak istedim, hayatını bir ifadeye, doğduğumuz toprakların yerlisi ve vatandaşı olarak yöneticilerimizin bize insanca davranmasına yönelik bir talebe dönüştürmek istedim. Kökeni olan bir isim dedim Saliha'ya, yüzyıllardır fetihlerden bunalmış ulusların vatandaşlarını tanımlamak için kullanılıyor. Bu isim kullanımdayken fethedilen değil de fetih yapan Müslümanlardı ve işlerini diledikleri gibi yürütebilmeleri için insanları özgürlüklerinden alıkoyduktan sonra onlara gasp edilmiş haklarını vermek pek soylu bir davranış sayılmasa da vatandaşlık hakları fikri soylu bir fikirdi ve biz bu ismi kendi yüklediğimiz anlamla kullanabilirdik. Saliha hayır dedi, bu isim kışkırtıcı olmaktan başka bir işe yaramaz, kimse öbür anlamını bilmez ve çocuk hayatının sonraki evrelerinde bu isim yüzünden alay konusu olur. Bu yüzden ona Peygamber'in ilk karısı Hatice'den olan kızının, Rukiye'nin isini verdik. Ev haykırışlarla, çığlıklarla inledi ama aynı zamanda bir sürü beklenmedik değişimle ve sevinçle doldu. Ve kadınlar sürekli, bir curcuna içinde sohbet ve kahkahalarla gidip gelmeye devam etti.

"Bir kere evinize ziyarete gelmiştim," dedi Latif Mahmut. "Bilmem hatırlar mısınız? Uzun zaman önceydi ve şimdi, bir ömür sonra sizi buradaki öbür evinizde ziyaret ediyorum. Sanki küçük bir ip parçası, sen dünyaları uçtuğunu düşünsen bile pençeni yerdeki bir noktaya bağlıyor ve sen de durmadan orayı kazıyor, kazıyorsun."

"Hatırlıyorum geldiğini," dedim. Buradan nereye gitmemizi istediğini göstermesi için bekledim ama hazır değildi.

"Şimdi siz bahsedince aklıma geldi, kadın sesleri duymuştum evinize geldiğimde. Almanya'ya gittiğim seneydi o," dedi uysalca, dalgın dalgın, sonraki olayların ışığında eski benliğimiz üzerine düşünüp o zaman ne yaptığımızı, ne olduğumuzu anlarken yaptığımız gibi. Sonra naifliğimize ve ar-

tık tükenmiş bir cesaret olarak hatırlamak istediğimiz inancımızı uzun süredir yitirmiş olmamıza üzülürüz. "1966 yılında. Gitmeden önce, gitmeden yaklaşık on iki gün önce evinize gelmiştim. Güzel bir evdi, çinili avluyu, evet onu hatırlıyorum ve ona bakan kafesli balkonu, işlemelerinden süzülen ışığı. Palmiye saksıları vardı ve duvarlardan birini bir şey sarmıştı. Yasemindi sanırım. Öyle değil mi? Duvarları saran yasemin miydi? Evet. Daha önce hiç öyle bir avlu görmemiştim galiba, ama sonradan resimlerde bunu, 'İslâm ve Mağribi mimarisinin etkilerini taşıyan bir sahil evinin tipik, geleneksel iç avlusu' gibi bir başlıkla gördüm. Çini desenini ve kafesli balkonu daha önce hiç görmemiştim, yani öyle küçük bir evde görmemiştim, o yüzden pek de tipik olduğunu düşünmüyorum. Belki sahilin öbür kısımlarında daha yaygın görülüyordu. Öyle miydi? Sahilin öbür kısımlarına gitmedim."

"A sahi mi? Rachel *alanında* uzman olduğunu söyledi," dedim, şaşkınlığımı gizleyemeden, gerçi yorumumu Rachel'e yönelik küçük bir ironiyle bitirecek kadar hüner gösterebildim.

"Hiçbir şeyde uzman değilim," dedi kendini azımsayarak. "İngiliz edebiyatı dersleri veriyorum. Orada yaşarken hiçbir yere seyahat etmedim ve o zamandan beri de oraya geri dönmedim. Bir kere bile. Neredeyse otuz yıl oldu. Şu an görüyorum o evi, burada karşınızda otururken onu tekrar görüyorum. Şimdi burada, belki de geride bıraktığınız ev kadar güzel olmayan, öbür evinizdeyim." Bunu gülümseyerek söyledi, küçümseyerek değil. "Belki sizi görmeye gelmek, arkamda bıraktığım bir yeri ziyaret etmek gibidir. Bu ürkütücü mü sizce?"

"Evet," dedim, o da başını salladı ama daha söyleyecek şeyleri olduğunu görüyordum.

"Kapıya gelen bir adam vardı. Yanınızda çalışan biri, sert bir adam, bir kâhya. O kelimeyi doğru mu kullanıyorum

bilmiyorum. İnsanlar ona Faru derdi. Kapıya geldiğinde *Bin Bir Gece Masalları*'nda okuduğumuz türden asık suratlı *bawab*lara benziyordu, efendisinin kapısını kollayan, iri, şişman, siyahi bir adam."

"Faru, evet. Asıl adı Nuhu'ydu."

"Neye güldüğünüzü anlamadım," dedi Latif Mahmut, ters ters, kaşlarını çatmıştı, kabalaşmak üzereydi. Yüzümdeki gülümsemeyi silmemi bekledi, ben de istediğini yaptım. "Siz onu belki sevgiyle anımsıyorsunuz. *Bin Bir Gece Masalları*'ndaki o *bawab*lar, efendilerinin değerli şeylerini baştan çıkmadan koruyabilsinler diye çocukken hadım edilirdi. O yüzden öyle şişman ve uysal olurlardı, çünkü aşağıda o huzursuzluk veren dürtülerin hiçbiri uyanmazdı. Sizce o hikâyelerde bunu nasıl yapıyorlardı? Hadım etme işlemini. Nasıl yapıyorlardı sizce? Bir neşterle ya da testisleri bir taşla ezerek mi? Taşla değil, taş sorun çıkarır, tehlikeli yaralar açabilir. O halde neşterle, bilimsel bir hadım etme yöntemiyle. Faru'yla ilgili bütün hikâyeler onun cinsel anlamda bir tehdit oluşturmasıyla ilişkiliydi, o yüzden belki siz de bu durumun icabına bakmıştınız. Ne oldu ona?"

"Nuhu, dizginlediğim ya da hadım ettiğim bir köle değildi benim için," dedim.

"Çirkinliğini insanları korkutmak için kullanmak varken neden dizginleyesiniz ki?" diye sordu, öfkesi şiddetlenmişti. Onu durdurmak, çok ileri gittiğini söylemek hiç aklımdan geçmedi. Ve pek ileri gideceğini de düşünmüyordum, yoksa daha baştan gelmezdi. "Sonuçta pis bir iş yapıyordunuz, öyle değil mi? İnsanların başına gelen felaketlerden yararlanıp satacak değerli bir şey var mı diye bakıyordunuz ve Faru da bu iş için biçilmiş kaftandı, değil mi? Pis işleri o halledip efendisinin onurlu bir tutum sergilemesini sağlıyordu."

Sonra, çok ileri *gitmiş* gibi geri çekildi ve bir dakika kadar sessizce oturup pencereden dışarı baktı. O pencere de de-

nize bakıyordu, uzaktan görüyordu denizi, parmak uçlarınızda yükseldiğinizde sadece bulanık bir okyanus görüyordunuz, ama güneşli bir günde ışığın metalik su yüzeyi üzerindeki ışıltısını yakalayabilirdiniz. Geldiği gün güneşli bir gündü ve ona bunu söylemek istedim. Parmak ucunda yükselip evlerin çatıları üzerinden bakarsa denizi görebileceğini söylemeyi. "Bunca yıldan sonra sizinle kavga etmek için gelmedim buraya," dedi hüzünlü bir tebessümle, kendine kızmıştı. Boyut olarak küçük bir tebessümdü ama pişmanlık ifadesi bütün yüzüne ve gözlerine yayılmıştı. "Sizi görmeye, kim olduğunuzu öğrenmeye geldim. Düşündüğüm kişi misiniz diye bakmaya. Kavga etmeye ya da kendi evinizde size kaba davranmaya veya sizi yargılamaya değil. Gerçi bir yargıda bulunmamak, insan ne kadar istese de, her zaman mümkün olmuyor. Sadece bugün onu, sizin Faru'yu düşünüyordum buraya gelirken. Sizi daha önce ziyarete geldiğim günü düşünürken o aklıma geldi ve o ismin, çirkinliğiyle nasıl kusursuz biçimde örtüştüğünü hatırladım. Ve onun gibi insanların, kendi içlerinde ruhsuz ama kötülük için can atan *bawab*ların ve hadımların hep olduğunu ve onları kullanmaya hazır birilerinin hep çıktığını düşündüm."

Vardığı yargıyı duydum, bu tip değerlendirmeleri daha önce de duymuştum ve bunlara, "Ben de zamanında hatalı yargılara varmıştım," haricinde bir cevabım yoktu. Ama bir yandan da öfkeyle kalkıp gitmesini istemiyordum ve o yumuşatıcı ifadeyle gülümsemişti bana, bu yüzden ben de yatıştırıcı bir tonda konuştum. Ona kahve içer misin diye sordum, istemedi. Aslında yerimden kalkmak istemesem de çay yapabileceğimi söyledim. Yorgun ve keyifsizdim, aradan yüzlerce yıl geçmesine rağmen tekrar tekrar dönmekten vazgeçmediğimiz bütün o zalimlikler için gücüm var mıydı bilmiyordum. Ayrıca son dönemde bazen kol ve bacaklarımda bir dermansızlık hissediyordum, sanki yerlerinde kuru ke-

mikler haricinde bir şey yoktu. Böyle zamanlarda asla hareket edemeyeceğimi düşünüyordum. Ama çayı da istemedi.

"Adı Nuhu'ydu ve ona Faru ismini veren babamdı. Uzun yıllar önce," dedim sesimdeki ağır tonu değiştirip yumuşatarak. "Babamın helva sattığı dönemde, birlikte yaparlardı helvayı. Gerçekten de Nuhu her işi yapardı, tüm angaryayı çekerdi. Fırın için odun keserdi. Karanfil ağacından kesilmeliydi odun, babam ısrar ederdi bunda, belli bir kurulukta olmalıydı ki pişme derecesi doğru olsun ve yanan karanfil odununun o kendine has aroması helvaya sinsin. Nuhu yağı, nişastayı ve şekeri tartardı, tüm bunlar o gün yaptıkları helvanın türüne göre değişen miktarda ve cinste olurdu. Fıstıkların kabuğunu ayıklar, onları temizler ve baharatları ezerdi. Tüm gün sürerdi hazırlık, hemen başlayamazlardı. Ondan sonra Nuhu o bir buçuk metre çapındaki kocaman pirinç tencereyi temizler ve yağlardı, sonra da babamın sokağa karşı oturup helva karıştırdığı platformun altındaki fırını yakardı. Babam hazır olduğunda Nuhu malzemeleri getirip boşaltır, babam da tencereyi karıştırırdı. Bu aşamaya gelinceye kadar o büyük ateşin çok yakınında çalıştıkları için ikisi de kan ter içinde kalırdı. Bazen, sıklıkla, insanlar sokaktan geçerken durur, izlerdi. Altında gürleyen bir fırın varken o platformda elinde uzun bir kepçeyle dikilerek ya da oturarak helvayı karıştırmak olağanüstü ustalık gerektiren bir işti. Ve doğru kıvamı elde etmek için helvanın sürekli karıştırılması gerekiyordu, yoksa nişasta ve yağ saniyeler içinde topaklanırdı. Nuhu o kadar güçlüydü ki babam helvayı karıştırırken onun için şarkılar, övgü dolu sözler söylerdi. 'Şuna bir bakın, gergedan gibi.' O ismi işte böyle almıştı. 'Şuradaki Faru'ya bakın.' Ve Nuhu kendini şişirip soytarıyı oynardı."

"Babamla çalışmaya başladığında daha çocuktu, benden birkaç yaş büyüktü. Dokuz ya da on yaşındaydı belki. O işi

benim yapmam, babama helva yapımında yardım etmem, sonra da bunu yağ içinde bir atletle dükkânda oturup küçük tabaklarda ya da eve götürülmesi için paketlenen iki yüz elli gramlık sepetlerde satmam gerekiyordu. Ama benim başka yeteneklerim vardı, en azından annem öyle düşünüyordu, Allah yattığı yerde huzur versin, ve helva satmak yerine okula gitmem için ısrar etmişti. Bu yüzden helvayı yıllarca Nuhu yaptı ve dükkânda oturup sattı ya da gereken başka bir iş varsa onları gördü ve zamanla kendini ailenin bir parçası gibi hissetmeye başladı. Evde başka bir işin yapılması gerekiyorsa onu da halletti. Birisinin beni taciz ettiğini ya da korkuttuğunu düşündüğünde icabına baktı. Kendini aramızda bu konumda görüyordu."

"Sonra, ansızın babam öldü. Sanırım bunu hatırlamayacak kadar küçüktün sen, zaten küçük olmasaydın da bunca yıldan sonra hatırlayacağın bir şey değildi bu. Çok ani oldu, bir sabah erken saatlerde yatağında doğruldu ve şiddetli bir şekilde kusmaya başladı, durdurulamadı kusması ve öldü. Genç değildi ama hasta da değildi, dolayısıyla sürpriz oldu. Hatta on sene kadar önce, yani annemin ölümünden yıllar sonra, Allah yattığı yerde ona huzur versin, yeniden evlenmişti. Daha önce geldiğin eve o zaman taşınmıştık. O dönem uzakta okuyordum, geri döndüğümde evden taşındığımızı ve bir üvey annem olduğunu öğrenmiştim. Her neyse, babam öldükten sonra helva işini kapattım. Nuhu bir gün bunun olabileceğini hiç düşünmüş müydü bilmiyorum ama işi kapattığımda onun yapabileceği bir şey kalmamıştı artık. Nerede yaşadığını ya da bir ailesi olup olmadığını bile bilmediğimi o sırada fark ettim. Meğer Mbuyuni'de bir evin kiralık odasında yaşıyormuş ve ailesi Pemba'daymış. Hayatının büyük bölümünde babam için çalışmıştı ve şimdi benim için çalışacaktı, ne yapmasını istersem onu yapacaktı. Ona öylece git diyemezdim. Dükkânı temizliyor, ayak işlerine bakı-

yor, mobilyaları müşterilere ya da depoya götürüyordu. Her sabah işe gelir, ben ondan bir şey istesem de istemesem de kendine yapacak bir şey bulurdu. Efendisinin değerli eşyalarının *bawab*ı olmak kendi kendine tayin ettiği bir işti."

"Onu tam bir kurban gibi gösteriyorsunuz," dedi Latif Mahmut, yüzündeki ifade bana kendimi yalancı, kendini taltif eden hikâyeler anlatan biri gibi hissettirdi. "Neredeyse soylu bir cefa çekmiş. Ve kendinize de adeta onun trajedisinden yararlanan bir rol biçmişsiniz. Oysa küstahlığını ve zorbalığını görmüş olmalısınız, öbür zorbalarla birlikte sokaklarda kabadayılık ederkenki ağzı bozuk konuşmalarını duymuş olmalısınız. Oğlan çocuklarından yararlanmakla nam salmış biri olduğunu, onlara her hafta bozuk paralar ve helva paketleriyle boyun eğdirene kadar eziyet ettiğini ya da bu ilgisinin, başka birilerini bu çocuklara boyun eğdirmek için cesaretlendirdiğini, ondan sonra da çocukların utanç içinde başkalarına da teslim olduklarını biliyor olmalısınız. O ve onun gibi, oğlan çocuklarını en sonunda utançla boyun eğdirene kadar taciz edip, korkutup, onlara eziyet edebildikleri için kendilerini güçlü ve erkeksi sanan kişileri. Biliyor olmalısınız bunu. Uzun yıllar önce evinize geldiğimde gördüğüm kişi buydu. Siz okula giderken çocukluğundan alıkonup babanızın fırınında çalışmaya zorlanan kurban değildi. Zalimliğiyle kurumlanan, çocukların ve yoksulların etine eziyet eden bir yamyam gördüm ben. Allah'ım yine sizinle kavga ediyorum."

"Belki benimle kavga etmek istemen kaçınılmazdır," dedim.

"Kavga etmemeyi tercih ederim," dedi ve gülümsedi.

Emin olmak için bir an baktım ona. "Bartleby" dedim, sesim istemeden sessiz bir fısıltıyla çıktı.

"Yazıcı Bartleby," dedi kocaman bir gülümsemeyle, şaşkın bir keyifle gözlerinin çevresi çizgi çizgi kırıştı, birden mut-

lu olmuştu. "Biliyorsunuz hikâyeyi! Çok güzel bir hikâyedir. Sevmiş miydiniz? Sevdiğinizi görebiliyorum. O adamın mağlubiyetinin kayıtsız otoritesini seviyorum, hayatının soylu beyhudeliğini. Peki, siz nerede denk geldiniz? Okulda mı gördünüz? Seneler önce ilk çalışmaya başladığımda bu hikâyeyi okuturdum."

"Okumuştum sadece. Uzun yıllar önce. Bir evin içindeki eşyaları satın aldığımda, özellikle de İngilizler toparlanıp giderken, şaşırtıcı sayıda kitaba kavuşuyordum. O işi yaptığım dönem onların gidişiyle çakıştı, o yüzden birçok açıdan benim en iyi müşterilerim onlardı, onlardan çok şey öğrendim."

"Evet insanlar İngilizlere pek düşkün olduğunuzu söylerdi," dedi, söylediğinden fazlasını ima ettiği gülümsemesini dudaklarına yayılmadan bastırmasından belliydi.

"Biliyorum," dedim.

"Aslında bundan daha kötü şeyler söylüyorlardı," dedi, sırıtıyordu şimdi, babasından öğrendiği aklı tekrarlamaktan kendini alamıyordu. "İngilizlerin kıçını yaladığınızı, sömürgecilerin yalakası olduğunuzu söylüyorlardı."

"Evet, biliyorum," dedim ama bu hikâyeleri ilk babasının, Recep Şaban Mahmut'un ortaya attığını ve İngilizlere kadın bulduğumu, onlara muhbirlik ve daha pek çok şey yaptığımı ilave ettiğini de söylemedim. "Onlara mobilya satıyordum ve gitme hazırlıklarını tamamladıklarında evlerindeki eşyaları satın alıyordum. Ama evet, başka hikâyeler anlatıldığını biliyorum. Her neyse bazen onlardan kitap alırdım. Yüzlerce kitap aldım demek değil bu, bir düzine şundan, birkaç tane bundan. Sanırım bazıları bir memurdan diğerine mobilyaların bir parçası gibi devredilmişti. Bir değer taşıdıklarını düşünselerdi giderken bırakmazlardı. Kitapları seviyorlardı, bu, ellerindeki kitapların sayısından ve çeşitliliğinden ve onları özenle paketleyip götürmelerinden anlaşılıyordu.

Bana sattıklarından belki de sıkılmışlardı ya da evlerinde bir kopyası vardı bunların. Bütün bu kitapları, bir gün vaktim olduğunda hepsini okurum ya da en azından okumayı denerim diye sakladım."

"Ne tür kitaplardı bunlar?" diye sordu, hâlâ gülümsüyordu, hâlâ o ağır suçlamaları düşünüyordu.

"Hepsi tahmin edebileceğin kitaplardı: şiir antolojileri, sömürgeci maceralar, çocuk kitapları, bazıları aldığımız sömürgeci eğitimden aşina olduğumuz kitaplardı. Rudyard Kipling ve Rider Haggard ve G.A. Henty. Bir sürü Kipling vardı, sanki bıktıkları kitaplardandı bunlar. *Türlerin Kökeni*, birkaç kopyası vardı bu kitabın ve daha kendinden emin bir döneme ait, bilgi veren kitaplar; *Dünyanın Tarihi*, bu tip şeyler ve bazı eski atlaslar vardı. Atlaslar çok ilginçti, çok rekabetçiydi. Dünyanın ne kadarının kırmızıyla işaretlendiği gibi şeylerin yanı sıra, derece sırasına göre düzenlenmiş resimli sayfalar vardı içlerinde: Dünyadaki en yüksek dağ İngiliz İmparatorluğu'nun sınırları içindedir ve sonra başka dağları ve hangi imparatorluğa ait olduklarını gösteren bir sayfa, dünyadaki en yüksek şelaleler, en uzun nehir, en derin deniz, en kuru çöl. Ve ayrıca bütün bu dağların, nehirlerin, çöllerin yerlilerinin resimleri; gözleri dağın aydınlığından kısılmış, kırlaşmış yüzler, savanadaki cılız, şişkin karınlı kimsesizler, hepsi istisnasız çıplak ve hepsinin elinde bir demet çalı, nehir kıyısında su çarkını çeviren türbanlı köylüler. Ama bu kitapların arasında Herman Melville'in kısa hikâyelerini buldum. Hiç adını duymamıştım ve o dönem okuyup bitirememiştim ama sonra bitirdim. "*Yazıcı Bartleby*'yi o zaman okudum ve çok etkileyici olduğunu düşündüm. Buraya vardığımda bir nedenle aklıma geldi ve o zamandan beri de tam anlamıyla aklımdan çıkaramadım. Zaman zaman aklıma geliyor."

Bizim eşyalarımız arasında kitap var mıydı? Sanırım bu düşüncenin gözlerinden geçtiğini gördüm. Olup olmadığını

hatırlamıyorum. Gözlerini yere çevirdi ve çenesini elinin içine alıp oturdu karşımda, inanılmaz bir itidal ve zarafet vardı bu hareketinde.

"İnsanların hiç benim o dönem yaptığım gibi gelip eşyalarını geri istediği olur muydu?" diye sordu, nihayet hazırdı. "Hatırlıyor musunuz?"

"Hayır, hiç," dedim. "İnsanlar satmaları gerektiği için ya da artık sevmedikleri bir mobilyayı elden çıkarmak istedikleri için satıyordu. Bir işti bu."

"Kardeşim Hasan'a ait olan o küçük abanoz masa. Hatırlıyor musunuz o masayı? Onu geri alabilir miyim diye sormaya gelmiştim. Hatırlıyor musunuz?" dedi, hâlâ eli çenesinde oturuyordu. Bir an sonra dikleşti ve yüzüme baktı, utanmaz olmaya çalışıyordu. "Arkadaşınız Hüseyin'in abimi bizden çalmadan önce ona verdiği masa. Otuz dört sene önce. Üzerinden bunca zaman geçmişken hâlâ bu meseleleri kaşıyor olmak. O zamandan beri ondan hiç haber almadım. Hiç haber göndermedi, en azından ben oradayken. Neden o masayı geri vermediniz? Anneme. Neden geri veremediniz? Zaten evi, kalan üç-beş mobilyayı, bütün o ıvır zıvırı almıştınız. Kendinize ait güzel bir eviniz, karınız, peygamberin Hatice'den olan çocuğunun ismini verdiğiniz kızınız Rukiye vardı. Neden bir de o masayı almak zorundaydınız?"

"Bilmiyorum," dedim. "Açgözlülük. Kötülük. Bir işti bu. Keşke geri verseydim." Ve gözlerinde gördüğüm şey, düşündüğümden daha azını bildiğinden kuşkulanmama sebep oldu. Gözleri kendi için, o işi yapmaktan duyduğu mahcubiyetle yanıyordu. Ve İranlı sevgilisiyle kaçan abisi için. O masa meselesindeki alçaklığım için değil, zaten o alçaklığın cezasını feci şekilde çekecektim. Kendi için yanıyordu gözleri, ardında bıraktıklarıyla daha fazla ilgilenemediği için. Öyleydi sanırım.

"Otuz dört sene oldu. Hiç geri döndü mü peki? Hasan.

Kimseyle görüşüp konuşmadım. Onunla ilgili bir haber var mıydı onu bile bilmiyorum," dedi.

Uzunca bir süre bekledim ve artık başka bir şey söylemeyince, "Kahve ister misin?" diye sordum.

Cevap vermediğimi fark etti ve küçük bir iç çekişle durumu geçiştirdiğini gördüm, sanki aslında abisine ne olduğunu pek de bilmek istemiyor gibiydi. "Yok, hayır, bir tane daha içmeyeyim. Teşekkür ederim, ama fazla kalmayayım," dedi. "Sizin kızınız Rukiye kaç yaşında şimdi? Otuz falan herhalde?"

"Rukiye iki yaşına girmeden öldü," dedim. "Ona benim demek saçma geliyor. Uzun yaşamadı. Ben orada değilken öldü, annesi Saliha da öyle."

Rukiye 24 Ocak 1967'de doğmuştu. Dolayısıyla o masayı sormak için geldiğinde Saliha loğusaydı ve duyduğu sesler de Saliha'nın annesiyle veya gelen birçok misafirinden biriyle konuşmalarıydı. Saliha'yı çok kısa bir süreliğine tanıdım ve şimdi baktığımda sanki onu kaybedeceğimi hep biliyordum, bazen onu hayal etmiş ya da rüyamda görmüş olmaktan korkuyorum. Onunla geçirdiğim o dört seneden sonra o kadar çok gerçekdışı şey oldu ki gerçekte ne yaşandığından ve kâbuslarımda beni neyin korkuttuğundan tam emin olamıyorum. Saliha, başka insanlar ondan konuşunca, yaptığı bir şeyden, onu tanıdığım o yıllardan hatırladıkları bir anıdan bahsedince daha gerçek geliyor gözüme.

Şimdi, aradan bunca zaman geçtikten sonra o masayı vermemekte diretmek hırçın bir hareketmiş gibi geliyor. Tartışmaya girmeden masayı geri vermek ince, yüce gönüllü ve hatta medeni bir davranış olurmuş. Bu yaptığım şeyi onları incitmek için yapmıştım, gerçi o zaman bütün bu olayların dışında görüyordum kendimi, bu meselenin öncesinde yaşanan o şirret münakaşanın bir parçası olmaktan kaçınıyordum.

Sanırım Hüseyin benden borç istediğinde gururum okşanmıştı. Karşımda, benim için sadece haritada bir işaretten ibaret olan o uzak, güzel, bu kadar uzak ve masalsı oldukları için güzel, yerlere ilişkin anlatacak hikâyeleri olan bir adam vardı. Bütün bu yerlere kendisi gitmemiş olsa bile bu hikâyelerin içindeydi ve bu onu büyük dünyanın bir parçası gibi gösteriyordu. Ayrıca bana hikâyelerini öyle içten bir dostlukla anlatmıştı ki ve İngilizce anlatmıştı, bu, bulunduğumuz yerden, bu önemsiz, sefil, küçük yerden müşterek bir farklılıkla ayrıldığımız duygusunu pekiştirmişti. Bu farklılıklar sebebiyle arkadaş olduğumuzu düşünmüştüm. Baştan çıkmıştım. Benden borç istemesi, beni de dünyayı görmüş bir adam olarak kutsaması, bana güvenmesi ve beni benimsemesi anlamına geliyordu. Ayrıca, o zaman param vardı. İşlerim iyiydi ve benden borç istediğinde biraz kurumlanmaktan kendimi alamadım. Ama baştan çıkmış olmama rağmen Hüseyin'in önümüzdeki sene geri döneceğine inanmasam borç vermeyi kabul etmezdim sanırım. Bir süreliğine de olsa buna inanmıştım, o genç adamın peşinde olduğuna ilişkin söylentileri bilmeme rağmen. Recep Şaban Mahmut'un eviyle ya da içindeki eşyalarla ilgilenmiyordum. Hüseyin'in o eve getirdiği yıkımdan haberim yoktu, o genç adamı kaçırdığından, anneyi böylesi bir alçalmaya mecbur bıraktığından ve sonra yaptıklarını, bu tip maceraları eğlenceli bulan, bundan alayla başkalarına bahseden adamlara anlattığından haberim yoktu. Tüm bunlar Hüseyin gittikten ve o genç adam kimseye tek kelime etmeden ortadan kaybolduktan sonra ortaya çıktı. Belki Hüseyin hayranlarına, güvenli bir şekilde kaçana kadar ağızlarını sıkı tutmaları için yemin ettirmişti, ya da belki skandallarda olduğu gibi, ayrıntıların etrafta fısıldanması biraz zaman almıştı ya da belki bazıları yalandan başka bir şey değildi.

Adım adım ilerledim, konuşmama kelimeler ve sessizlikler kadar mimikleri de kattım. Anlattıklarımın bazılarını zaten biliyordu, onunla tam olarak burada konuştuğum üslupta konuşmadım ama yine de adım adım ilerledim. Bazı şeylerin yüksek sesle söylendiğini duymak katlanılmazdır. Bu yüzden bekledim, ağzımdan çıkan kelimeleri nasıl algıladığını anlayana kadar yavaşça ilerledim. Bana başını salladı ve devam ettim.

Kahve eşliğindeki şen sohbetlerde tekrar tekrar anlatılan ve ahlâkçılık ve keyifle dedikodusu yapılan hikâye şuydu: Hüseyin, bu ailenin yanında kalırken genç adamdan iyiden iyiye faydalanıyordu ve anne de bundan şüphelendiği için adama, oğlunun peşini bırakması kaydıyla kendini sundu. Zaten kendisi hakkında söylentiler dolaştığı için bu utanmazlığı yapmış olmasında inandırıcı bir yön vardı. Hüseyin teklifi kabul etti. Kadına yaptırdığı şeylere ilişkin detaylar bile vardı ve böyle bir mevzudaki her detay insanı lekelemekten öte bir şey ifade etmiyordu. İşte bu dönemde Recep Şaban Mahmut'la iş anlaşması yapmıştı, evi teminat göstererek alacağı borca güvenip bir projede ortaklık teklif etmişti ona. Ertesi sene döndüğünde yatırımının başarıya ulaşmadığını ama panikleyecek bir durumun da olmadığını söyledi. Bu arada genç adamı baştan çıkarmaya devam ederek amacına ulaştı ve peşinden gizlice Bahreyn'e gelmesini sağladı. *Musim*in sonunda Hüseyin Bahreyn'e döndü, genç adam da ortadan kayboldu. Hikâye buydu.

1960'ın *musim*iydi bu, onunla tanıştığım ve bana dostça davrandığı yıldı, benden borç istediği ve karşılığında Recep Şaban Mahmut'un evini teminat olarak verdiği yıldı. Daha basiretli olmalıydım ama olamadım. Bunun hukuk gözetilerek düzenlenmiş ve imzalanmış bir anlaşma olduğunu düşünmüştüm, ertesi sene parayla dönüp teminatını alacağını sanmıştım.

Baştan çıkarma hikâyesi duyulup üstüne konuşulmaya başlandığında Hüseyin'in geri dönmeyeceğini ve beni de oyuna getirip baştan çıkardığını anlamıştım. Muhtemelen proje diye bir şey yoktu ve Recep Şaban Mahmut'la yapılan anlaşma kötü niyetli, çirkin, şeytanca bir oyundu, aldatılan kocanın evini elinden almak için imzalattırılmış, onu maskara eden bir kurguydu. Hüseyin, Recep Şaban Mahmut'un imzaladığı cezai şartı işleme koyma gibi bir niyetinin olmadığını söylediğinde büyük olasılıkla doğruyu söylüyordu. Muhtemelen sadece bir oyundu bu, bir ahmaklık, sevdiklerinden yararlanarak adamı aşağılamak için yapmıştı. Sonra benimle tanıştı, iş dünyasında yeni, herhangi bir ticari bağlantısı ya da saygınlığı olmayan biri ve yaratıcı beyninde bir şeyler yeşermeye başladı, sonra kâğıdı burnumun ucunda sallayıp geri getireceğine söz vererek benden bin şilin aldı.

Ticarette iyi bir başlangıç yapmıştım ama daha sonra aynı başarıyı sürdüremedim ve o parayı kaybetmek benim için sıkıntı yarattı. İngilizlerin bizi asgari düzeyde bir tür özerkliğe hazırladığı 1961 yılının Mart ayında yapılan seçimlerde ayaklanmalar çıktı, cinayetler işlendi ve olağanüstü hâl ilan edildi. Düzeni tekrar sağlamak ve Kenya'dan gelen Kral'ın Afrikalı Savaşçıları ordusuna destek olmak için doğru düzgün askerî birliklerin, yani İngiliz askerlerinin tekrar devreye girmesi gerekti. Bütün bunlar bizi yönetenlere fazla geldi ve hapishaneden idareyi tekrar ele aldıklarında bağımsızlık için pazarlığa başladılar. O ayrılık atmosferi içinde kimse pahalı ve seçkin ürünler almakla ilgilenmiyordu ve tabii yolcu gemileri de günübirlik uğramıyordu artık. Bu benim yaptığım işin hemen hemen sonu demekti. O zaman, yapabileceğim en iyi hamlenin mobilya üretimini genişletmek ya da en azından yerli müşteri için ürettiğim mobilyaların kalitesini artırmak olduğunu düşündüm. Bunu başarmak için bir miktar daha makinalara, uzmanlığa ve yeni bir yere yatı-

rım yapmam gerekiyordu. Marangozlarım elleriyle çalışıyordu. Testereyle kesme ve rendeleme işini elleriyle yapıyorlardı ve büyük bir emek sarf ederek, bazen de beceriksizce, boyayıp cilalıyorlardı. Mobilya tarzları değişiyordu, revaçta olmaya başlayan modelleri üretmek ve pürüzsüz bir kaliteye ulaşmak için yeni makinalara ihtiyacım vardı. Büyük üreticilerin ne yaptığını görmek için Darüsselam'a gittim. Hepsi Hintliydi, işlerden ve politikacılardan yakınıp duruyorlardı. Görünüşe bakılırsa hayatlarının ve iş yatırımlarının telafisi mümkün olmayacak şekilde çökmesi yakındı. Bana göre hepsinin işi iyi gidiyordu ve her zamanki ketumlukları, o alışılagelmiş ser verip sır vermeyen tutumlarıyla bana ısrarla gerçeğin yarısından bahsediyorlardı. Ama bir tür plan oluşturmama ve ne kadar paraya ihtiyaç duyacağımı tahmin etmeme yetecek kadarını öğrenebildim.

1961 seçimlerinden sonra Hüseyin henüz kimseye işleri hakkında bir bilgi vermemişken ona mektup yazıp Bahreyn'e yolladım. Gönderdiği harita için teşekkür ettim, bu hediyenin beni ne kadar mutlu ettiğinden söz ettim. Sonra ona verdiğim borcu ne zaman ödeyebileceğini sordum ve neden o paraya ihtiyacım olduğunu açıkladım. Mektubuma cevap vermedi, bir avukat aracılığıyla yazdırdığım mektubu da cevaplamadı. İkilemde kaldım. O senenin temmuz ayı gibi Recep Şaban Mahmut'a haber yolladım, biraz iş konuşmak için buluşmak istediğimi söyledim. Aklımdaki fikir buydu ve şimdi bile makul ve onurlu geliyor bu bana. Hüseyin'le yaptığı anlaşmanın nasıl benim üstüme devrolduğunu anlatacaktım ona. Bu anlaşmayı bir anlamda Hüseyin'den satın aldığımdan haberinin olmadığını düşündüm. Onun evini ve içindeki eşyaları almak gibi bir arzumun olmadığını ama işime tekrar yatırım yapmak, bağımsızlıkla birlikte gelen değişimleri öngörüp ona göre davranmak için o paraya ihtiyacım olduğunu ayrıntılarıyla açıklayacaktım. Ona,

evi teminat göstererek banka kredisi çekmesine yardımcı olmam için bana izin vermesini teklif edecektim. Banka evin zaten bana ipotek edildiğini bilmeyecekti, kredi çıkar çıkmaz da onun Hüseyin'le yaptığı ve Hüseyin'in benimle yaptığı anlaşmayı yırtıp atacaktım ve o borcu işte kaybettiğim bir para olarak kabul edip silecektim. Bunlar yerine onunla, Recep Şaban Mahmut'la, yeni bir anlaşma yapacaktım ve benim adıma çektiği banka kredisini uzun yıllar içinde, üzerinde anlaşmaya vardığımız taksitler halinde ödemeyi garanti edecektim ve işimi bunun için teminat olarak gösterecektim. Bu şekilde o, her ne kadar bankaya ipotekli olsa da evinin mülkiyetini tekrar elinde bulunduracaktı, ben de işime yatırım yapıp onun banka borcunu ödeyecektim. Hiçbir şey kaybetmeyecekti ve evini bedelsiz olarak geri alacaktı. Sunduğum bu teklifte bir sahtekârlık ya da kurnazca bir düzenbazlık yoktu.

Nuhu'yla evine haber yolladım, basitçe, görüşmek istediğim bir konu olduğunu, müsait bir vaktinde bana uğrarsa çok sevineceğimi söyledim. Nuhu eli boş döndü, Recep Şaban Mahmut yalnızca dinlemiş, teşekkür etmiş ve kapıyı kapatmıştı. Onunla iş yapmak zorunda kaldığım için mutsuzdum çünkü sevdiğim ve saydığım biri değildi. Ailesinin başına bu felaket gelmeden önce tevazu sahibiymiş gibi gezerdi etrafta ama yüzünde sanki hayatın ona yanlış yaptığını düşünüyormuş gibi kindar bir ifade olurdu. Gündüzleri sanki ani bir ses onu yerinden zıplatacakmış gibi yürürdü, akşamları ise sokaklarda fırsat kollayarak dolaşır, para için onunla birlikte olacak kadınlar arar, sonra da içmeye giderdi. O yerde içki içmek, Allah'ın alkol tüketimine karşı emrini hiçe saymak, rezaletten korkmadığını, aptallık derecesinde pervasız olduğunu, bunların yol açacağı alay ve zulmü düşünemediğini apaçık gösteriyordu. Herkesin er ya da geç Allah'a vereceği bir hesap vardı ve bu, kişiyle yaradan arasındaki bir

meseleydi ama o yerde içmeye gitmek saygıyı hak etmediğini göstermek gibi bir şeydi.

Babası Şaban da böyleydi, ama insanlar onun büyükbaba Mahmut öyle mübarek bir insan olduğu için böyle olduğunu, bazen bunun görüldüğünü, dindar kişilerin çocuklarının günahkâr olabildiğini, şeytanın sanki onları yozlaştırarak ve günaha sokarak insan iradesinin zayıflığını ve kötülüğün gücünü göstermek ister gibi bizzat seçtiğini söylerdi. Ve Şaban Mahmut günahlarını hiç utanmadan işlerdi, sokaklarda sarhoş dolaşır, gece boyu son perdeden şarkılar söyler, geneleve gider, neredeyse bir tanesinin içinde yaşar, gündüzleri de kendini iyi kalpli gören birinin üstünlük taslayan tavrıyla dolaşırdı etrafta. Zaten kırklarında, mübarek babasından bir sene önce, erkenden ölerek herkesi bir beladan kurtarmıştı. Recep Şaban Mahmut babası öldüğünde, yedi ya da sekiz yaşındaydı muhtemelen, benden biriki yaş büyüktü. Şaban Mahmut'tan nedense çok korktuğumu hatırlıyorum. Onu sokakta gördüğümde hiç duraksamadan ya da utanmadan öteki yöne koşardım, zaten altı yaş civarında neden utanacaktım ki. Ondan korktuğumu biliyordu ve bir gün öbür çocuklarla polis merkezinin karşısındaki Nim ağacının altında oynarken sırf ciyaklayıp kaçtığımı görmek için gizlice yaklaşıp ellerini omzuma koymuştu. Sonra benim gülünç kaçışım üzerine sokakta kopan kahkahaya o da katılmıştı.

Recep Şaban Mahmut'un da neden aynı yoldan gittiğini bilmiyorum. Yavaş yavaş, kimse fark etmeden olmuştu herhalde. Ve zaaflarının onu utandırdığı herkesin malumuydu. Sonra karısıyla ilgili söylentiler çıkınca herkes hak ettiğini bulduğunu söyledi. Karısı hem ona hem kendine karşı saygısını yitirmişti. İyi ki büyükbabası yaşayıp böyle bir günahkârlığı görmemişti. Bütün bu hikâyelerin ne kadarı doğru bilmiyorum. Onu hiç fahişelerle birlikte ya da içerken görmedim ama

hakkında bunlar söyleniyordu ve gerçekliği ne olursa olsun, bu tip hikâyelerin bir şekilde kendi aptallığı yüzünden çıktığını düşünüyordum. Sonra evinin ve ailesinin başına bu felaket geldiğinde öyle bir şevkle dine döndü ki utançtan başka bir tarafa baktım. Mütevazı halleri arttı, sesi ağlaklaştı ve kurbanlık koyun gibi başı bir yana eğik ve aşağıda dolaşmaya başladı. Sanki olan her şey onun kabahati, onun cezasıydı, öyle bir gösteriş, öyle bir kibir. İşten sonraki bütün zamanını camide geçiriyordu; okuyor, dua ediyor sanki şimdiden öbür tarafa geçmiş gibi davranıyor, hayatını yavaş bir intihar gibi yaşıyordu. O zamandan beri acaba Hüseyin yüzünden yaşadığı ıstırap, aşağılanma, kepazelik mi aklını, olaylar arasındaki denge hissini alıp götürdü diye merak ediyorum.

Yine de haksızlığa uğramıştı ve ona sunduğum teklif makul olsa da hoş değildi. Buna ek olarak benim başka yönlerden de onu mağdur ettiğimi düşünüyordu, gerçi o dönem bunun ne kadarını hâlâ içinde taşıyordu bilmiyorum. Bu yüzden birkaç gün geçip ondan bir haber çıkmayınca, bir akşam camide yatsı namazı sonrası konuştum onunla. Camiye gidebildiğim zamanlarda gidiyordum ve Allah'ın benden istediklerini vaktinde yerine getiremediğim zamanlar için ise onun anlayışına sığınıyordum. Bu şekilde yaratıcıma muazzam derecede borçlanmıştım. Bu gidişimde de Recep Şaban Mahmut'la onun her zamanki mekânında, mihrabın bir-iki adım ötesinde karşılaşmayı umuyordum. Aramızdaki meseleyi konuşmak için ona uğrayabilir miyim diye sordum, ya da vakti varsa ertesi gün öğleden önce o benim dükkâna uğrayabilirdi; o vakitte işten çıkmış oluyordu, ben de, genelde herkes öğle sıcağını geçirmek için uyuduğundan, birkaç saatliğine dükkânı kapatmış oluyordum. *Haya*, dedi. Orada olacağım.

Dükkânın katlanır kapısının bir kanadını aralık bıraktım ki hem oradan geçenler fısır fısır dedikodu yaptığımızı dü-

şünmesin hem de caddeden içeri biraz hava girsin. Genelde misafirlerimi oturttuğum küçük ahşap banka oturdu, ahşap çubuklardan yapılmış zarif, katlanır bir banktı bu, sırt kıvrımına ve kalça çıkıntısına uygun olsun diye hafifçe kavisli yapılmıştı, öyle ki çubuklar oturduğunuzda sizi rahat ettirecek sınıra kadar oynuyordu. Sırt tarafının en üst çubuğunda pirinçten dantel oymalar vardı ve katlanan çerçevesi siyaha boyanmış dökme demirden yapılmıştı. Bu bank bir zamanlar, 1939'daki savaştan önceki yıllarda varlıklı olan fakat savaş sonrası servetini yitiren Güceratlı bir sarrafa aitti. İsmi hâlâ sırt dayanağının ortasındaki plakada, belki de varlıklı zamanlarına denk düşen 1926 tarihiyle birlikte kazınmış duruyordu. Bu bank bana, şimdi seyahat danışmanlığı yapan varislerinden birinin vasıtasıyla gelmişti, adam ofis mobilyalarını modernleştirmeye karar vermiş ve bana bunu ve başka birkaç eşyayı, marangozlarımın işyerinde yapacakları onarımın kısmi ödemesi olarak vermişti. Recep Şaban Mahmut işte bu güzel kalıntının üzerinde oturuyordu, gözleri yerde, başını hafifçe başka tarafa çevirmişti. Onun yakınına, masamın önündeki sandalyeye oturdum. Tutumu cesaretlendirici değildi.

Sıcak bir öğleden sonraydı, tam *Kaskaz*inin başlamasına yakın, denizlerin kabardığı, rüzgârın kuzeydoğu yönüne dönüp havanın en sonunda muson rüzgârlarıyla sakinleyeceği dönemdi. Kilden bir ibrikle ikimize de birer bardak su koydum, koku versin diye içine aromatik reçine batırmıştım. Suyu bu haliyle, kilin kendine has serinliği ve reçinenin kattığı tat ve kokuyla, seviyordum. Hüseyin'le yaptığı anlaşmaya nasıl dahil olduğumu açıklayarak başladım. Tahmin ettiğim gibi anlaşmanın bana devredildiğini bilmiyordu. Şaşkınlıkla ve belki biraz da dehşetle baktı bana, bir an ağlayacağını ya da çığlığı basıp kaçacağını düşündüm. Teklifimi açıklamaya başladığımda hafifçe kaşlarını çattı ve ardından

gözlerini tekrar yere çevirdi. O bir cevap verene kadar önerimi, güzelleştirmeye ve onu ikna etmeye çalışmadan, yalın bir şekilde ortaya koymaya karar vermiştim. Sanırım direneceğini tahmin etmiştim ama dürüst olmak gerekirse en sonunda kabul etmekten başka pek bir seçeneğinin olmadığını düşünüyordum. Tabii ki reddetti.

Ben bitirdikten sonra bir-iki dakika sessizce oturdu, gözleri hâlâ yere dönüktü, daha fazla bir şey söylememek için kendimi tutmakta güçlük çektim. Sonra yüzüme baktı ve söylediğim şeyleri işittiğine gerçekten inanamadığını söyledi. Onun ve ailesinin başına gelen bunca şeyden sonra nasıl yanında oturup böyle şeyler söyleyebiliyordum. Bunu muhtemelen en baştan beri o pis yalancıyla, o köpekle, o şeytanla birlikte planlamıştım. İsmini söylemedi. Hepsini en baştan beri aramızda planlamıştık. Bunun gibi bir sürü şey. "Bana bunu söylediğine gerçekten inanamıyorum, gerçekten inanamıyorum. Bütün bunları muhtemelen en baştan planlamıştın." Her konuşmaya çalıştığımda ikaz eder gibi işaret parmağını kaldırdı. *Sus*. Alnı boncuk boncuk terlemişti ve tanecikler yanaklarına doğru süzülüyordu. Gözleri öfkeyle yerinden fırlamıştı, gücenmişti, hiddetli çıkışlarının arasında kendini sakinleştirmek için Allah'a yakarır gibi mırıldanıyordu. En sonunda durduğunda, bu kadar büyük miktarda parayı kaybetmeyi planlamış olamayacağımı ve önerdiğim şeyin onun için önemsiz bir risk taşıdığını, ikimiz *aramızda* yapacağımız anlaşmayla onun bankadan alacağı borca karşılık işimi teminat olarak göstereceğimi açıklamaya çalıştım. Söylediklerimin tek kelimesini bile dinlediğini sanmıyorum.

Konuşmam bittiğinde ayağa kalkıp filmlerdeki melodramatik prensler gibi kolunu savurarak uzattı ve işaret parmağını beni suçlayarak dimdik doğrulttu. "Hırsızsın sen," dedi. "Halamın evini ondan çaldın ve şimdi de bu evi benden çalmak istiyorsun. Biz sana ya da ailene ne yaptık ki bizden

böyle intikam almak istiyorsun? Yoksa sadece zayıf ve aptal olduğumuzu mu düşünüyorsun? Hırsızsın sen." Avazı çıktığı kadar bağırıyordu artık, beni işaret ediyor, tükürüyor, ayağa kalkıp ona saldıracağımdan korkar gibi geri geri yürüyordu. Bir tekmeyle kapıyı ardına kadar itti ve birkaç dakika da orada burnundan soluyarak dikildi. "Hırsız köpek," dedi son dua olarak. "O evi bizden çaldın ve şimdi de elimizde kalan azıcık şeye göz diktin. Allah'ın gerçekten de senin kadar aşağılık birini yarattığına inanamıyorum." Ve bunu söyleyerek parlak gün ışığına karışıp ortadan kayboldu.

Konuşmamız çok uzun sürmedi, belki bir on dakika falan. Suyuna hiç dokunmamıştı, ben de bardağı alıp sokağa dökmek için kapıya gittim. Görünürde kimse yoktu ama nedense caddede Recep Şaban Mahmut'un suçlamalarını dinleyen bir seyirci kitlesi varmış gibi hissettim. Muhtemelen insanlarla dip dibe yaşama alışkanlığının yarattığı şüphecilik duygusuyla ilişkiliydi bu. Kimse yoktu etrafta, gerçi bu tip durumlar için etrafta illa birilerinin olması gerekmezdi. Recep Şaban Mahmut'un, o öfkeyle hikâyesini hiç gecikmeden yetiştireceğinden emindim. Kredi almak için bankaya kendim gittim tabii. Şehirdeki üç bankayı da denedim, hepsi geri çevirdi beni. İngiliz bankası müdürleri bizim kredi taleplerimizi her zaman geri çevirirdi ve bu üç bankanın müdürü de İngiliz'di, sanırım. Her hâlükârda Avrupalılardı. *Biz* derken Hintli olmayan işadamlarından ya da tüccarlardan bahsediyorum. Bunu sadece burada söylüyorum. Bu kendi paralarıydı, kimin yönetmesini istiyorlarsa onu vazifelendirirlerdi ve kimin bu parayı koruyabileceğini ve arttırabileceğini düşünüyorlarsa ona verirlerdi. Burada yalnızca şunu söylüyorum ki Avrupalı banka müdürleri bizim güvenilir ya da ticarete yatkın olmadığımızı düşünüyorlardı, bu yüzden bildiğim kadarıyla kredi taleplerini hep geri çevirirlerdi. Dolayısıyla hâlâ bir çıkmaz içindeydim. Geçmişe dayanan bütün o

ithamlardan sonra Recep Şaban Mahmut'la herhangi bir anlaşmaya varma olanağım kalmamıştı. Yöneltti̇ği suçlamaları duyduğumda şaşırmasam da beni sarsmıştı bu. Gerçi dedikoducu bilgeler, aktardıkları söylentilerde bunları bana çıtlatmış olsa da kimse daha önce yüzüme karşı böyle konuşmamıştı.

"Demek üzerinde hak sahibi olduğunuz evle ilgili işlem başlatmanızın sebebi gururunuzdu," dedi Latif Mahmut alayla gülümseyerek, anlattığım zor durumdan keyif alarak. Söylemek istediklerimi dinlemeye tahammül edemeyeceğinden, yalan dolanlarım yüzünden bana sinirlenip gideceğinden korkmuştum. Ona burada bahsettiğim her şeyi anlatmadım ama birçoğunu, neredeyse birçoğunu anlattım. Bir eksik bir fazla.

"Evet, belki de gururdu," dedim. "Ve yöneltti̇ği haksız suçlamalardı. Ama söylediğim gibi, paraya da ihtiyacım vardı. Başka şansım yokmuş gibi hissetmiştim."

Başını salladı. Acıktığını ve ben daha fazla bir şey anlatmadan gitmek isteyeceğini düşündüm, ama gitmeye yönelik bir hareketi olmadı, sadece kalkması gerektiğini söylüyordu. Ona yemek teklif etmedim. Sunabileceğim pek bir şey yoktu ve zaten olanlar da belki yemekten bile saymayacağı şeylerdi. Akşamları muz ya da bir parça kabak veya bir dilim balkabağı haşlıyordum ve üstüne şeker serpip yiyordum. Sonra üstüne bir bardak ılık su içiyordum ve bu beni gece boyunca tutuyordu. Dinlediği kadarıyla yetinip daha sonra gelmesini istiyordum ama bir yandan da henüz gitmesini istemiyordum. Ara verecek bir yer bulmak ve ona, "Şimdilik bu kadar, yoruldum, git şimdi, başka bir gün yine gelirsin," demek istiyordum.

"O gün babamın eve gelişini hatırlıyorum," dedi Latif Mahmut sessizce, benden uzağa, geçmişe bakarak. "Evet,

evi halasından nasıl çaldığınızla ilgili hikâyeyi hatırlıyorum ve şimdi de bizim evimizi çalmak istiyordunuz. O günü hatırlıyor muyum onu bile bilmiyorum ama hikâyeyi hatırlıyorum. Gençliğimin hikâyesiydi bu. *Bartleby*'yi ilk okuduğumda babamı bu şekilde düşündüğümü fark etmiştim, ümitsizliği içinde her şeyden vazgeçmişti ve siz de ona işkence ediyordunuz. Daha sonra hikâyeyi farklı okumayı öğrendim, sadece anlamsızlık ve vazgeçişten ibaret olmadığını anladım ama ilk okuduğumda babamı gördüm orada. Hikâyeyi etkileyici bulmuşsunuz. Bunu söylediğinizi hatırlıyorum. Etkileyici. Neden onu etkileyici bulmadınız? Babamı. Etkileyici buldunuz mu onu? Sizi onun işkencecisi olarak tanımlamamdan rahatsız oldunuz mu? Yani elbette olmuşsunuzdur ama bunu asap bozucu, uygunsuz, kaba, tahammül edilmez buldunuz mu?"

Başımı salladım, yorgun hissediyordum artık, gitmesini istiyordum, o gittikten sonra bir konserve kırmızı fasulye açıp soğuk soğuk yerim diye düşünüyordum. Tekrar bütün bu ıstırap veren olaylarla ilgili sorguya çekilmeye zihinsel anlamda gücüm yeter miydi bilmiyordum.

"Daha demin, tüm bunların olduğuna gerçekten inanamıyorum, diye düşündüm," dedi Latif Mahmut, kızgındı ve belki o da yorulmaya başlamıştı. "Akıl almaz bir şey bu. Siz olacağınızı tahmin etmiştim. Neden bilmiyorum. Siz olduğunuzu düşünmem için hiçbir nedenim yoktu, bir tahmindi sadece, bir sezgi. Sonra, aklımdan bu geçtiğinde bile, gelmek istemedim buraya. Size öfkeyle konuşmak haricinde geçerli herhangi bir nedenim yoktu bunun için, bunca zaman sonra da bunu yapmak istemedim. Şimdi ise aslında öfkeli olmadığımı ama olmam gerekiyormuş gibi hissettiğimi düşünüyorum. Eğer birine öfkelendiysem kendime öfkelendim, gerçi sanırım bu daha ziyade olan bitenden bihaber olduğum için suçluluk duymamdan ve savunmaya geçmemden, şu anki haya-

tımla o dönemler arasına koyduğum mesafeden kaynaklanıyor. Sizinle böyle konuşmamdan rahatsız oluyor musunuz? Şimdi buraya geldim ve siz benimle açık açık konuştunuz, buna gerçekten inanamıyorum. Ne kadar şanslı bir durumda olduğuma inanamıyorum. Anlattıklarınızı dinlemek istemiyorum. Böylesi bir şansı hayal etmemiştim ama belki de ettim ki buraya geldim. İşte buradasınız, her şey bir yana kendime bu şekilde davranma lüksünü tanımak istiyorum çünkü ne yaptığımı biliyorum. Bir ya da diğer manevi kısıtlamaya takılmak, saklanıp risk almamak yerine sanki hep bu şekilde davranıyormuşum gibi. Sonra, buraya gelirken hiç ihtimal vermesem de birbirimize karşı açık ve nazik davrandık. Sanırım sizi bir tür hatıra, doğduğum yeri temsil eden bir metafor gibi hayal ettim, siz başka bir kılığa bürünüp cehennemin derinliklerinden yükselmiş bir cin gibi etkisiz dumanlar çıkartarak kıpırdamadan otururken gelip inceleyecektim sizi. Sizinle böyle konuşmamdan rahatsız oluyor musunuz?"

"Başka türlüsü elinden gelmiyorsa," dedim. "Aklında hangi cin var? Hangi cin başka bir kılığa bürünerek kıpırdamadan oturup etkisiz dumanlar çıkarıyordu?"

"Hangi hikâyede mi demek istiyorsunuz?" diye sordu, gülümseyerek, kaşlarını çatarak, hafızasını yokladı. "Hatırlayamıyorum. Görüntüsü var aklımda."

"Boynuzlu mu? O görüntüde boynuzu var mı cinin? Kocaman bir alnın ortasında bir boynuz?" diye sordum.

"Evet," dedi zafer kazanmış gibi, gülümsemesi suratına yayılmıştı ve bir anlığına tüm öğleden sonra kara kara düşünüp kendini cezalandıran adam gitmiş, yerine annesi gelmişti sanki. Annesinin intihara meyilli neşesi onda da bir parça vardı. "Akıllı bir ihtiyarsın sen, gerçekten öyle. Tamam o halde, söyle hangisini anlatayım, hangi hikâyeyi?"

"'Qamar Zaman'," dedim. "*Bin Bir Gece Masalları*'nın en sakin, en hilekâr cini o hikâyededir. Alnının ortasında boy-

nuzu var. En sevdiğim cindir o, son derece grotesk, aynen beni düşündüğünde gördüğün gibi."

"Yok hayır, 'Qamar Zaman' hayatta olmaz," dedi. "Çok iyi biliyorum o hikâyeyi."

"Tamam, hangisi olsun o zaman? Uzman olan sensin. Hangi hikâyede cehennemin derinliklerinden yükselip başka bir kılıkta kıpırdamadan oturan ve etkisiz dumanlar çıkaran bir cin var. Bu cin 'Qamar Zaman'daki cine mükemmelen uyuyor."

"Hayır, bu o değildi. Henüz hatırlayamadım hangisi olduğunu ama bulacağım. Bir dahaki gelişimde size söylerim."

Dışarıda hava kasvetli bir akşama dönüyordu, hâlâ aydınlıktı ama kalbi ağırlaştıran o ağır, soluk grilikle yüklüydü. Saatin geç olduğuna onu ikna etmek için dikkat çeken bir hareketle pencereden dışarı baktım. Eğer başka zaman yine gelecekse belki şimdi gider de dinlenip kafamı toparlarım ben de. İzin ver de yeraltı mezarımda düzeni yeniden sağlayayım.

"Yoruyor muyum sizi? Kalkmalıyım artık," dedi. "Sadece şunu söyleyin. Babamın sizi haksızca suçladığı için davanın üstünde durduğunuzu söylediniz. Nasıl haksız? Bunu biraz açar mısınız?"

Başımı salladım. "Bu uzun bir hikâye ve belki dinlemesi biraz zor. Bugünlük yeterince konuşmadık mı?"

"Siz devam edebilecek gibi hissediyorsanız ben dinlerim," dedi, mahcup görünüyordu zira ısrar ettiğinin farkındaydı, ama biraz üstünlük de taslıyordu; anlatmamı talep ediyor, iddiamı kanıtlamam için beni zorluyordu.

Biliyordum ona anlatacağımı. Günah çıkarmaya ihtiyacım vardı. Affedilmek ya da işlediğim günahlardan arınmak değildi bu, günah dediğim de kötülük değil, kibir ve adilikti ve zaten bunların bedeli hem benim için hem başkaları için ağır olmuştu. O günahları hafifletmek için yapılacak pek bir

şey yoktu, hiç anlatamadığım olayların ve hikâyelerin ağırlığından sıyrılmak ve anlayışla dinlenme arzumu bunları anlatarak tatmin etmek için günahlarımı itiraf etmem gerekiyordu. İtiraflarımı dinleyecek kişi oydu ve bana sorduğu şeyi ona anlatacağımı biliyordum. Sonra, ona anlattıktan sonra uygun bir yerde ara verecek ve Şehrazat'ın bile her gündoğumunda biraz dinlenmesine izin verildiğini söyleyecektim. Sadece ona karşı üstünlüğümü kullanıyordum, aslında hissettiğimden daha isteksizmiş gibi görünüyordum ki ona cevap verdikten sonra gitsin. Kendinden epey bahsetmişti, ben de bunun karşılığında ketum gözükmek istemiyordum. O yüzden bir demlik şekerli siyah çay yaptım ve kaldığım yerden devam ettim.

Evin mülkiyetini üzerime geçirme konusundaki zorlukları ilk 1950'de Makerere Üniversitesi'nden döndüğümde anladım. Üç yıldan fazla bir süredir yurtdışındaydım, derslerim bittiğinde hemen dönmek için acele etmemiştim. Kampala'da kaldığım sürede iki tane çok iyi arkadaşım olmuştu, biri Kenya Malindi'den Sefu Ali'ydi, Güzel Sanatlar okuyordu, öbürü Viktorya Gölü'nün Tanganyika kıyısındaki Bukoba'da yaşayan Cemal Hüseyin'di, işletme okuyordu. Sefu bir sanatçıdan bekleneceği gibi her şeye tutkuyla yaklaşır ve sanki sadece kendine ve vicdanına hesap verir gibi konuşurdu. Cemal ailesi istediği için işletme okuyordu ve ancak Sefu geleneği ve mesuliyetleri yaylım ateşine tuttuğunda sorumluluğu ve işe yarar becerileri savunurdu. Ben mülki idare okuyordum ve o zaman için sömürgeci hükümette memur olmaktan başka şansım yok gibi görünüyordu. Kaldığımız yurtta odalarımız aynı koridorda, yan yanaydı. Farklı bölümlerde okuyorduk belki ama onun dışında her şeyi birlikte yapıyorduk. Farklı test ve sınavlara beraber çalışıyorduk. Yemekhaneye grup olarak gidiyorduk. O dönem, Ek-

vator'daki Oxford'muşuz gibi, yemekhaneye ancak kırmızı öğrenci önlüklerimizle girilmesine izin veriliyordu. Şehirde birlikte geziyorduk, futbol oynuyorduk, kocaman incir ağaçlarının altında aylaklık ediyorduk, Ramazan'da her gün orucu birlikte açıp bayramı beraber kutluyorduk. Hep birlikteydik.

Ergenliktendi herhalde, bazı öğrenciler bize, tuvalete bile beraber gittiğimizi, daha ötesinin olmadığını söyleyerek takılırdı. Ama harika bir dönemdi, ömür boyu sürmesini umduğumuz türden bir arkadaşlığımız vardı. Hiç böyle bir şey söylediğimizi anımsamıyorum ama şimdi geriye baktığımda beklediğimin bu olduğunu biliyorum, insanın kardeşine duyduğu türden, sorgulanmayan ve kalıcı bir dostluk. Pardon, benim hiç kardeşim olmadı. Bu kıyaslamayı yaparken bir başka iyimser beklentimden bahsediyorumdur belki, keşke olsaydı diyerek eğer olsaydı nasıl olacağını hayal ediyorumdur. Her neyse, okulumuz bittiğinde birbirimizden ayrılmak istemedik. Başka hiçbir şeye bu güzel arkadaşlarımdan ayrıldığım kadar üzülmedim, sevgili annemin ölümü hariç, Allah ona yattığı yerde huzur versin, annemi on bir yaşındayken kaybetmem, bir ayrılıktan ziyade doğal bir afet, bir sarsıntı, dev bir dalga, bir güneş tutulması gibi bir hissiyat yaratmıştı.

Bu yüzden ilişkimizin kopacağı vakti biraz geciktirmek ister gibi, birkaç aylığına birbirimizin ülkesini ziyaret etmeye karar verdik, bir-iki ay kadar ya da ailelerimizin izin verdiği süre boyunca veya ben ve Sefu'yu görevlendirecek muhtelif devlet birimleri müsaade ettiği müddetçe kalacaktık. İlk başta, genç ve evden uzaktayken büyük bir cesaretle gelen o kimsenin karışamadığı havailiğin verdiği güvenle, herkes gittikten sonra kampüste kaldık; geç saatlere kadar uyuduk, iskambil oynadık, tenis ya da benzeri oyunlar öğrendik. En sonunda, çoğunlukla anlayışlı ve nazik biri olan

burs görevlisinin sabrı taştı ve bizi oradan kovdu. Sonra Bukoba'ya Cemal Hüseyin'in ailesinin yanında kalmaya gittik. Karşıya geçmek için Entebbe'den bir göl vapuruna binmiştik, yol boyunca yağan yağmurun, kıyıdaki uçsuz bucaksız papirüs ağaçlarını eğdiğini, gölün yüzeyini koyu gri bir renge çevirdiğini hatırlıyorum. Alçalmış gökyüzünde şimşekler çakıp duruyordu, rüzgâr dehşete kapılmış bir hayvan gibi uğulduyordu. Bu oradan karşıya son geçişim oldu ve ne üzücü ki görüp görebildiğim tüm şey bu gotik manzaraydı, o sağanakta gemi yalpalayınca yolcuları saran panikten bahsetmiyorum bile.

Cemal Hüseyin'in ailesinin bir züccaciye dükkânı vardı, kaldırıma kadar taşan tava-tencereleri, çivi ve çekiçleri, çiçekli emaye kaseleri ve tepsileriyle ana cadde üzerinde geniş, karanlık bir dükkândı bu. Ayrıca şehrin öbür köşesinde havadar bir depoda tarım aletleri ve bisiklet sattıkları başka bir dükkânları daha vardı. Savaş-sonrası refahın başlamasıyla birlikte aile şirketleri, tarım aletleri deposunun yanına bir araba galerisi ve tek pompalı bir benzin istasyonu açmış ve Austin marka arabalarda uzmanlaşmıştı. Ya Austin ya da Morris'ti. Burası İngiliz Tanganyika'sıydı, Ford ve Peugeot gibi *yabancı* arabaların bayisi olmak öyle kolay değildi. Kısaca başarılı bir aile şirketi kurmuşlardı ve çok zengin olmalarına pek bir şey kalmamıştı. Çalışanları hiçbir zaman tam anlamıyla çözemedim, birbirlerinin nesi olduklarını anlamadım ama birçok amca ve kuzen vardı, yorulmak bilmeden çalışıyorlar, havalı havalı etrafta dolaşıyorlar ve bazen de gürültülü bir grup halinde bir araya gelip dedikoduları ve havadisleri alıp veriyorlar ya da bitmek bilmeyen gailelerinden bir süreliğine sıyrılmanın tadını çıkarıyorlardı. Evde de aynı şekilde yerinde duramayan teyzeler ve başka kuzenler vardı, yemek yapıyorlar, çamaşır yıkıyorlar, gidip geliyorlar ve anladığım kadarıyla bağrışıyorlardı. Anladığım kadarıyla di-

yorum çünkü ne söylediklerini anlamıyordum, birbirleriyle Güceratça konuşuyorlardı, dolayısıyla bu bağırışların küçük çaplı bir atışma mı yoksa bahçeyi süpürme sırası kimdeydi ve benzeri gibi gündelik işlerle ilgili bir konuşma mı olduğunu kestiremiyordum. Gerçi hırçın el kol hareketleri ilkini işaret ediyordu.

Bu geniş aile iki tane büyük, birbirine bitişik evde yaşıyordu, arkada sarı çiçeklerle ve kümes telinden çitlerle çevrilmiş ortak bir bahçeleri vardı. Bahçede, Cemal oraya park diyordu, muz ağaçları, yasemin fidanları, guava ağacı, arka kapının hemen yanında küçük bir şifalı bitki tarhı ve kümes bulunuyordu. Bir köşede bir *dhobi*nin pazar hariç her gün gelip çamaşırları yıkadığı, kendine ait bir dış musluğu olan beton bir alan vardı ve bahçeyi her yönden çapraz kesen metrelerce çamaşır ipi asılmıştı buraya. Sefu ve bana bahçedeki ek kulübenin bir odası verilmişti. Ek kulübenin müstakil girişli, iki odası vardı ve aralarında bir tuvalet bulunuyordu. Kilitli tutulan öbür oda depo olarak kullanılıyordu, bazen kuzenlerden birinin oraya bir ev aleti almak için geldiğini görürdük.

Oraya vardığımızda gerginliği sezdim. Cemal geleceğimizi ailesine haber vermemişti ve onlara bizimle ilgili anlattığı hikâyelere güvenerek arkadaşlarının evde kalmasına sevineceklerini zannetmişti. Muhtemelen Kampala'daki o son aylarımızda bizi öylesine mutlu eden o esenlik duygusunun bir parçasıydı bu da. Üçümüz içinde yalnızca Cemal tatillerde düzenli olarak eve gidebilecek kadar yakın yaşıyordu Kampala'ya, gölden bir feribotla karşıya geçebiliyordu, gerçi Sefu da üniversitedeki ilk yılının sonunda aileden birinin vefatı nedeniyle sahile yolculuk yapmıştı. Cemal'in ailesine Kampala'daki arkadaşlarından söz ettiğini biliyordum çünkü kuzenlerden birkaçı aptal maceralarımızın hikâyelerini tekrar anlatmıştı. Bütün bunlar nedeniyle Cemal hep bir-

likte onun odasında veya abileri ya da kuzenlerinden biriyle paylaştığı odada kalabileceğimizi düşünmüştü. Ailenin belli bir amaca yönelik, birbirine kenetli yaşadığını gördüğümde, birden bunu anladığımda ve evdeki yaşları genç kız kuzenleri fark edince, bizi evde hoş karşılamayacaklarını anlamıştım. Ama depolardan birinde kalacak olmamız üzmüştü Cemal'i ve bunu saygısızlık olarak algılayabiliriz diye düşünerek endişelenmişti.

Gerçek birer depo değildi bunlar, aralarındaki tuvalet açıkça gösteriyordu bunu, ama odalar bahçıvan ve hizmetliler için yapılmıştı. Sadece aile, bu işleri gören kişileri tutmadığı için başka amaçla kullanılıyorlardı. Cemal'le bu konuda şakalaşmaya çalıştık, sabahları kapıyı açınca hemen bahçeye çıkabilmemizin ne hoş olduğunu, aileyi rahatsız etmeden geç saatlere kadar oturup iskambil oynayabildiğimizi, kendimize özel bir alanımız olduğunu söyledik. Ama başka gerginlikler de çıkıyordu. Ayrı yemek yiyorduk, Cemal'in kızkardeşlerinden biri bizi yemeklerimizi almamız için çağırıyordu, hep aynı, sanki bizim için ayrılmış, çiçekli emaye kaselere koyuyordu yemeklerimizi. Cemal kendi de sık sık, bize her zaman açıklamadığı birtakım mecburi işlere koşturuyordu. En önemlisi de, teyzelerin ve kuzenlerin yüzümüze baka baka bizim hakkımızda Güceratça konuşması, bahçeye çıktığımızda gizlemedikleri bir tahammülsüzlükle bize bakmaları Sefu'yu rahatsız ediyordu. Birkaç gün sonra Cemal dükkânlardan birinde ya da öbüründe her gün bulunması gerektiğini ve yakındaki ilginç yerlere bize söz verdiği gezileri yapamayacağımızı açıkladı. Ama önümüzdeki pazar günü göl yolunun biraz ilerisinde ailece yapacakları pikniğe katılabileceğimizi söyledi.

Sonuçta orada ancak iki hafta kadar kalabildik. Bir öğleden sonra Sefu'yla birlikte evlerin arkasından ana yola, oradan da planladığımız yürüyüş için göl kenarına açılan geçi-

de doğru ilerliyorduk. Cemal kaçabilirse, yürüyüş için bize katılacağını söylemiş olsa da ortalıkta gözükmüyordu. Bir anda yukardan üzerimize foş diye ılık bir su döküldü, ikimizde tam zamanında başımızı çevirdik ve yukarıdaki pencerede bir kadın gördük, içeri girmek üzereydi ve sırıtıyordu. Sonra bir kahkaha koptuğunu duyduk, ardından gösteriyi kaçırmak istemeyen üç surat daha belirdi pencerede. Ondan sonra artık yapılacak pek bir şey yoktu, özellikle ikimiz de üzerimize kullanılmış sabunlu su döküldüğüne kani olduktan sonra. Temizlendik, üstümüzü değiştirdik ve Cemal koşarak, omzunun üstünden bağıra bağıra, evden aşağı inene kadar birkaç parça eşyamızı da toplamıştık. Açıklamalar ve özürlerle yanımızda bittiğinde, Sefu, büyük, battal bavulunu alıp ittire kaktıra odadan çıkardı. Ben de hemen peşinden çıktım tabii. Neredeyse yola geldiğimizde dönüp Cemal'e, "Küstah, beş para etmez aptallarsınız, hepiniz," dedi. Ben Cemal'e, "Ona mektup yaz, adresi var sende. Böyle bırakma bu durumu," dedim. Ama Cemal yazmadı. Çok üzülmüştüm. Belki yazamayacak kadar mahcup olmuştu ya da belki yazacak bir şey olmadığına karar vermişti. Orada, Bukoba'da yetiştirdikleri tatlı erikleri hatırlıyorum ve akşamüstü göle vuran eflatun ışığı.

Sefu'yla birlikte Mwanza'ya gitmek için bir otobüse bindik ve sonra Kisumu için bir otobüs daha değiştirdik, oradan da Nairobi'ye giden treni yakaladık ve nihayet Mombasa'ya vardık. Yolculuk dört gün sürdü, bir gece otobüs durağında sonra da trende uyuduk. Geceyi Mombasa'da Sefu'nun akrabalarından birinin evinde geçirdik ve ertesi sabah Malindi'ye gitmek üzere otobüse bindik. Tekrar sahile dönmek, eve dönmek gibi hissettirmişti, hatta bundan fazlasıydı, burada dünyada bir yerim olduğunu fark etmek gibiydi. Kampala'da öğrendiğim şeylerin çoğu benim için sarsıcı olmuştu; bir anlığına cehaletimin boyutlarını ve önem-

sizliğimizi görmüştüm. Sahile döndüğümde nihayet cömert ve soylu bir şeyin, bana içinde yer açan ve ümitsiz bir sefalet olarak görmekte acele ettiğim bir yaşam tarzının parçası olduğumu hissettim. Sefu ve onun muhtelif akrabalarıyla üç ay geçirdim, en kuzeydeki Pate ve Lamu'ya kadar sahildeki her yere seyahat ettik, birkaç günlüğüne Sefu'nun bir tanıdığının yanında ya da ona bizi misafir etmesi için verilen isimlerden birinde kalıp sonra otobüsle ya da vapurla başka bir yere geçiyorduk. Gittiğimiz her yerde evin oğlu gibi karşılanıyorduk ve bu konukseverliğin tadını çıkarıyorduk. Sanki her yerde Sefu'yu tanıyan birileri çıkıyordu, bu kişi hiç görmediği biri bile olsa. Harika bir dönemdi ve nereye gitsek bana da kucak açıyordu insanlar. Sefu beni orada, Kenya'da kalıp iş bulmaya ikna etmeye çalıştı ama bunu yapamayacağımı biliyordu, çünkü burs şartlarım ülkeye dönüp sömürgeci hükümet için en az üç sene çalışmamı gerektiriyordu.

Sahile ilk varışımdan birkaç hafta sonra, nerede olduğumu söylemek ve eve neden geç döneceğimi açıklamak için babama mektup yazmıştım. Bir cevap beklemeden yazmıştım. Zaten şu geçen iki-üç senede de gelişigüzel yazdığım birkaç mektubun bir tanesine bile cevap vermemişti. Bunda bir terslik görmemiştim, bana ters davrandığını düşünmemiştim. Mecbur olduğum için ara sıra haber gönderiyordum ona ama babalar iletmek istedikleri bir şey, bir talimat ya da yasak olmadığı sürece mektup yazmazdı. Malindi'deyken yazmıştı bana, artık geri dönme vaktimin geldiğini, bir devlet yetkilisinin ona uğrayıp nerede olduğumu sorduğunu söylemişti. Yeni görev yerime mümkün olduğunca çabuk haber vermem gerekiyordu, bu vazifemdi benim ve görünüşe bakılırsa unutmuştum. Her halükârda, benimle görüşmesi gereken başka meseleler olduğu için de dönmem gerekiyordu, hangi gemiyle geleceğimi ona mutlaka bildirmeliydim, çünkü beni karşılamaya gelmek istiyordu. Bu son

talimatla aslında yeniden evlendiğini dolaylı yoldan söylüyordu ama dönene kadar bunun ne anlama geldiğini anlamamıştım.

Babam iki sene önce evlenmişti. Bana bunu ilk söylediğinde anlamsız bir hareket olduğunu düşündüm. Limandan eve doğru yürüyorduk ve bunca zaman sonra geri dönmenin mutluluğunu yaşıyor, yıllardır görmediğim insanlarla selamlaşıyordum, o yüzden pek üstünde duramamıştım söylediğinin. Ama karşılaştığımız insanlara gülümseyip el sallarken içimden kendi kendime, neden senin gibi bu yaşa gelmiş biri evlenmek ister ki diye sorduğumu hatırlıyorum. Ona bunu söylemedim tabii. Bu cüretim için hiç düşünmeden bana bir tane indirirdi yolun ortasında. Zaten iyi ki öyle yapmamışım çünkü artık farklı düşünüyorum bu konuda. İnsanın hiçbir zaman yaşama arzusundan, ya da bir amaç edinmek, birinin yoldaşlığını istemekten vazgeçmediğini biliyorum. Annemi ikimiz de öyle çok severdik ki bu haberi ters karşılayacağımdan endişelenmiş olmalı. Ama bu hiç rahatsız etmedi beni, ne o zaman ne de daha sonra. Eve, yani yeniden evlendikten sonra taşındığı eve, vardığımızda daha önce orada yaşayan kişileri hatırladım. "İşte annen," dedi babam ve karısıyla birbirimizi kibarca öpüp hal hatır sorduk. "Babamın karısı," yerine "üvey annem" demeliydim ama onu hiç o şekilde düşünmedim. O, babamın karısıydı. Bundan önce kendisini Bi Meryem olarak tanırdım ve hep de öyle, saygıyı gözeterek, hitap ettim ona.

O evde önceden yaşayan kişileri hatırladığımı söyledim, bu, sanki o kişiler bana uzakmış gibi bir izlenim yaratabilir. Belki de, onları çok iyi tanırdım, demeliydim. Bi Meryem'in önceki eşi *nahodha*'ydı[1] yani Arap yelkenlisi kaptanı ve tüccardı. Herkes onu tanırdı. Bir deniz insanı, bir *nahodha* gibi sokaklarda boy gösterir, uzun adımlarla etrafta dolaşır, alım

1 (Svahili) Kaptan.

satım işleri ve teknik ayrıntılarla ilgilenir, gel-git yön değiştirmeden ya da rüzgâr düşmeden yük taşıyıcılarını ve mürettebatı çağırıp işe koşardı. Bu işlerini halletmek için geçip giderken insanlar ona selam verir, bazen ismiyle bazen unvanıyla seslenirdi. Öldüğünü hatırlamıyorum, muhtemelen ben Kampala'dayken ölmüştü ve babam da muhtemelen Bi Meryem yastan çıkar çıkmaz havada kapmıştı onu. Bunun nasıl olduğunu ya da babamı bunu yapmaya neyin ittiğini, aynı şekilde Bi Meryem'in neden böyle bir işe giriştiğini bilmiyorum. Tüm söyleyebileceğim, onlarla yaşadığım yıllarda aralarında herhangi bir sıkıntı yoktu ve tahmin edilebileceği gibi kendilerini beğenmiş ve dediğim dediktiler. Durumlarını bilmesem, yeniden evlendiklerinden beri, yani birkaç senedir değil de uzun yıllardır birlikte yaşadıklarını düşünürdüm. Biri öbürünün ne düşündüğünü her zaman bilirdi ve önemli bir konu olduğunda birbirleriyle ters düştüklerini hiç görmedim. Babam bir şeye karşı saldırıya geçtiğinde Bi Meryem de eline mutlaka atmak için küçük bir taş ya da bir mızrak alırdı. Bi Meryem'in yöntemleri babamın ısrarcı ve dediğini yaptıramayınca gücenen tarzından daha incelikliydi genelde. Babam bir konuya belli bir hassasiyet gösterilmesini istediğinde ya da Bi Meryem bir düzenlemeden memnun olmadığında istekleri hiçbir zaman birbirlerine bıktırıcı gelmezdi, en azından benim yanımda böylelerdi. Kısaca, bunu söylerken sıradan bir yorumda bulunmuş olmak ya da umursamaz gözükmek istemesem de, hayatlarından memnun görünüyorlardı.

Fakat bildiğim şu; babam, dedikodular, eninde sonunda kulağıma geldiğinde ne olup bittiğinden haberim olsun diye dönüşümden birkaç hafta sonra anlatmıştı bana. Burada, bana anlatılan ve inandığım bu hikâyeyi tekrarlayacağım. Babam, birçok yönden cahil, inatçı ve onların döneminin zorlukları ve açgözlülüğü içinde yetişmiş her insan kadar ta-

mahkâr olsa da bu konu üzerine söylediklerine saygı duyuyorum. Onun da bu durumu anladığı kadarıyla anlattığına, bana söylemesi mümkün olan şeyleri söylediğine inanıyorum. Ona Bi Meryem'le aceleyle mi evlendiğini ya da serveti için mi bu fırsatı kaçırmadığını sormadım. Soramazdım bunu. Saygısızlık ettiğimi düşünürdü. Ve muhtemelen, bu zengin dulu herkesten önce kaptığı için kendini şanslı ve becerikli görüyordu. Böyle mi düşünüyordu yoksa Bi Meryem'i yıllardır seviyordu ve karşısına fırsat çıktığında hızlı mı davranmıştı bilmiyorum.

Bildiğim şey şu. Bi Meryem'in ilk kocası, herkesin sevdiği, sokaklarda selamlarla, gülücüklerle karşıladığı *nahodha* Nassor'un kendi ailesinde de miras kavgası hikâyesi vardı. Akrabaları daha en baştan onu babasının mirasından mahrum bırakmıştı. O henüz doğmamışken, her şeyden habersiz besin kordonuyla beslenip su kesesinin içinde sıkıca sarmalanmış, mutlu mutlu salınırken, her şeyi alıp aralarında paylaşmışlardı. Babası öldükten sonra doğmuştu, yetimdi ve o daha doğmayı beklerken erkek akrabaları ne varsa aralarında bölüşmüş, ona hiçbir şey bırakmamıştı. Eskilerin dediği gibi bir kefen parası bile bırakmamışlardı. Bu Umman'ın Maskat şehrinde olmuştu. Annesi de kocasının mirasından hiçbir şey alamamıştı. Üstüne üstlük yası biter bitmez kocasının erkek kardeşlerinden biri ona evlenme teklif etmişti. Bu erkek kardeşin zaten iki karısı ve onlardan bir sürü çocuğu vardı, ama Nassor'ın annesine onu korumak ve saygınlık kazandırmak amacıyla evlenme teklif ettiğini söylemişti. Kadın, utancını örtecek ve ortada kalmaktan kurtulacak başka bir yol bulamadığı için eli mahkûm kabul etmişti teklifi. Annesinin yeni kocası Nassor'ı da almıştı yanına ve onu kendi evinde onların eline bakan bir akraba gibi büyütmüştü.

Nassor bunları anlayacak yaşa geldiğinde, annesi ona doğuştan kazandığı hakların nasıl elinden alındığını anlattı.

Muhtemelen karanlık bir yerde kıvrılmış, zavallı kocası için ağlarken, ikisine de hainlik edildiğini söyledi ona. Akrabaların bu yaptığının Allah'ın emrine aykırı olduğunu, bu emirde mirasın şartlarının açıkça belirtildiğini anlattı. Şunlardı bu şartlar. Bir insan öldüğünde mallarının dağıtılması: 1) Ölen kişinin borçları ödenir, iş ya da kamu borcu da dahildir buna. 2) Kalan mirasın yarısı hayattaki erkek çocuklar arasında eşit şekilde bölüştürülür. 3) Mirasın üçte biri yaşayan eşler arasında bölüştürülür 4) Geri kalanı da yaşayan kız çocukları arasında bölünür. Nassor babasının tek erkek evladı olduğu için ya da onunla beraber bütün evlatlar bu düzenlemeye dahil olduğu için, babasının sahip olduklarının en az yarısını miras olarak devralması gerekiyordu. Bu Maskat'ta iki ev ve köylerindeki üzerinde birkaç hurma ağacı bulunan arsaydı. Ve tek karısı olarak o da kalan mirasın üçte birini almalıydı. Akrabalar, babası öldüğü zaman annesinin ona hamile olduğunu biliyordu ve çocuk bir hak talep edemesin diye miras dağıtımını alelacele yapmışlardı. Ve o, Nassor'un annesi, akrabalardan biriyle evlenmek zorunda bırakıldığı için miras üzerindeki üçte bir hakkını kaybetmişti. Onlara yaptıkları bu şey hainlikti ve günahtı. Bu konudaki emir açıktı; ilgili sureyi ve ayeti hatırlayamasa da Kuran'da ayrıntılarıyla belirtilmişti. Peygamberin kendisi de yetim doğmuştu, o da babasının mirasından hiçbir şey alamamıştı. Doğuştan gelen hakları amcaları arasında paylaşılırken o, büyükbabasının vesayeti altında yoksulluk çekmişti ve çöldeki bedeviler tarafından büyütülmüştü. Allah'ın Kitabı işte bu yüzden aile üyelerine düşen miras payını belirlemişti, Cahiliye devrinin haksızlıklarını önlemek için.

Nassor, *musim* yolculuğunu dünyada bizim bulunduğumuz bölgeye ilk defa erken bir yaşta, on iki, belki on üç yaşında, tayfa yamağı olarak yaptı ve ondan sonra her sene tekrar geldi. Bu aynı zamanda denize yatkınlığını keşfettiği dö-

nemdi ve Maskat'a dönünce denizci oldu, amcası muhtelif *nahodha*larla onun adına sözleşme yapıp Nassor'un maaşını onlardan aldı. Bu durum senelerce böyle sürdü ve ölümüne kadar da böyle devam edebilirdi, çünkü amcasının oğulları, ailenin başına geçme sırası onlara geldiğinde Nassor'a bundan farklı davranmak için herhangi bir sebep görmeyecekti. Annesi güvendeydi, amcasıyla yaptığı evlilikten çocukları olmuştu fakat Nassor onlara bağımlı bir akrabadan başka bir şey değildi ve elinden geldiğince onlara yaranması gerekiyordu. Annesi sürekli konuşarak ona baskı yapıyor, babasının mirasını talep etmesi için onu kışkırtıyordu fakat Nassor, böyle bir şey yaparsa, cüret edip bunu sadece fikir olarak bile dile getirirse, kuzenlerinin onu pataklayıp aileden dışlayacağını ve hayatının kısa bir süre sonra gizemli bir şekilde sona ereceğini biliyordu. Bu yüzden *musim*lerden birinde geri dönmedi, annesine bir mektup yazıp dönebildiği zaman geleceğini söyledi, yani buna mecbur kalırsa, başka hiçbir çaresi kalmazsa ya da annesi onun yokluğu nedeniyle kendini zor bir durumda bulursa, anlamına geliyordu bu. O sırada on yedi ya da on sekiz yaşındaydı muhtemelen ve sahil hattı boyunca ticaret yapan gemilerde denizci olarak iş buldu. Çalışkan, zeki ve tutumluydu, otuz yaşına yaklaştığında artık bir sürü küçük işin ortağı ve *nahodha* olduğu Arap yelkenlisinin yarı hissedarıydı.

Bütün bu yıllarda Nassor, Maskat'a bir kez olsun gitmedi. *Musim*lerden birinde bir tüccar aracığıyla amcasından bir mektup aldı. Mektupta amcası başarıları için onu tebrik ediyordu, haberleri Maskat'a kadar ulaşmıştı. Ve ondan artık geri dönmesini, annesi hâlâ hayattayken, kutlamalara katılabilecek durumdayken evlenmesini istiyordu. Kuzenlerinden birini ona eş olarak seçmişlerdi bile ve dönüş *musim*iyle gelmesini bekliyorlardı. Nassor onlara sinsi bir memnuniyetle evlendiğini bildirdi, başka bir eş istemediğini, işler ve sağlığı

el verdiğinde gelmeye gayret edeceğini yazdı. Ama asla gitmeyecekti. Fakat artık akrabalarının işlerinden haberdar olduğunu anlamıştı ve yeni ailesinin başına bir bela gelmesinden korkmaya başladı. Bu yüzden aldığı evi Bi Meryem'in adına yaptı, bu şekilde, eğer aniden ölürse, çünkü denizde çalışanlar her zaman bu tehlikeyle karşı karşıyadır, evi açgözlü akrabalarından korumuş olacaktı. Çocukları doğduğunda onlar da güvende olsun diye, işini onların adına yapmayı planlıyordu. Fakat ne yazık ki çocukları olmadı. Bu da akrabalarına yetiştirildi, tekrar yeni bir eş teklifiyle geldiler ve babasının soyadını yaşatmasının onun görevi olduğunu hatırlaması için annesinin yalvardığını ilettiler.

Nassor, ailesi onu fark edip bu yeni önerileriyle bir karar almasına yol açana kadar Bi Meryem'le mutlu bir hayat sürüyordu. Sahip olduğu her şeyi, bütün işini, yalnızca onun adına yapmaya karar verdi, ne de olsa mallarını o hayattayken dilediği gibi dağıtmasını engelleyen bir yasa yoktu. Böylece eğer ona bir şey olursa akrabaları ne kadar uğraşırsa uğraşsın karısı güvende olacaktı. Ama bu düzenlemeyi, ortakları ve iş arkadaşları huzursuz olmasın diye gizli tutmak istediği için gereğinden fazla geciktirdi. En sonunda bunu hayata geçiremeden, Allah'ın takdiriyle bu dünyadan göçtü, korktuğu gibi denizde ölmedi, yeni bir gün sabah erkenden kalktığında felç geçirdi. Bi Meryem yasta olduğu için erkek misafir kabul edemiyor ve işlerle ilgilenmiyordu, o sırada Maskat'tan ailenin taleplerini temsil eden bir kuzen geldi. Ortada bir erkek çocuğu olmadığı için kanunlara göre akrabalar, borçlar ödendikten sonra Nassor'un malvarlığının büyük bölümünü alabiliyordu. Ev hariç. Ev güvendeydi. Ve Bi Meryem de, mirasın büyük kısmı akrabalara gitmiş de olsa kanunun belirttiği gibi kalan kısmının üçte birini aldı. Durumu bilen herkes Bi Meryem'in iyi talihine sevindi ve *nahodha* Nassor'un becerikliliğini ve özenini takdir etti, yaşa-

dığı zamankinden bile fazla sevilen biri oldu. Kimse Allah'ın emri karşısında bir şey diyemedi.

Şimdi Bi Meryem'i ve ailesini anlatacağım. Nassor'un hikâyesini karmaşık hale getirmeden aktarmak için bunu geri planda tuttum. Meryem, takva ehli Mahmut'un en küçük kızıydı. Üç kardeştiler: en büyükleri Sara'ydı, ardından Şaban ve Meryem geliyordu. Şaban, o âlemci kuduz köpek, Recep Şaban Mahmut'un babasıydı. Kısaca babamın karısı Bi Meryem, Recep Şaban Mahmut'un halasıydı.

Bi Meryem Nassor'la evlendiğinde babası hâlâ hayattaydı, birçok kişi bu dini bütün adamın, denizde çalışan kişilere müthiş bir şüpheyle yaklaşmasına rağmen bu evliliğe rıza göstermesinin *nahodha* için bir lütuf olduğunu düşündü. Neden şüpheyle yaklaşılıyordu? Denizde çalışan kişiler o kadar uzun süre düzgün bir denetimden uzak kalıyorlardı ki ne tür sapkınlıklara bulaştıklarını kimse bilmiyordu. Ve bir de bütün o zaptedilemeyen boşluğuyla deniz, insanların zihninin işleyişini değiştiriyor, onları gergin, eksantrik ve hatta tuhaf bir şekilde saldırgan kılıyordu. Ama takva ehli Mahmut'un *nahodha* Nassor'la ilgili hiçbir çekincesi yoktu, Bi Meryem'in de öyle.

Bi Meryem'in kardeşi Şaban da hâlâ hayattaydı, çoğu akşam sokaklarda yalpalaya yalpalaya şarkı söylüyor, babasına utanç ve ıstırap veriyordu ama Bi Meryem'in eş olarak seçtiği kişiden, cömertliği ve iyi tabiatıyla bilinen ve işlerinin yoğunluğu sebebiyle nadiren camiye giden bu adamdan memnundu. Şaban sık sık, gereksiz yere camiye giden insanlardan uzak durmayı tercih ediyordu.

En büyük kardeşi Sara, Bi Meryem ilk evliliğini yaparken üçüncü evliliğindeydi, ilk iki kocası onunla birlikteyken pek de uzun sayılmayacak bir süre içinde ölmüştü. Üçüncü kocası kısa, kilolu, sessiz sakin, enfiye bağımlısı, son derece silik bir adamdı. Bi Sara, Bi Meryem'den sadece dört yaş bü-

yük olmasına rağmen karanlık, hastalıklı bir görünüşü vardı, hep en kötüsünü beklediği için ufacık bir dedikoduya ya da bir skandala dehşet verici bir yön katmaya bayılırdı. Çocuğu yoktu ve bir sürü hastalıktan mustarip olduğu düşünülünce, olacağa da benzemiyordu. Ama bir önceki dulluğu kârlı olmuştu, ikinci kocasının ölümünden sonra şu an içinde yaşadığı ev ona miras kalmıştı. Üçüncü kocasını ona getiren şeyin bu ev olduğunu söylemek kabalık olur ama dindarlığına rağmen bir insanın hoşuna gidebilecek başka pek az güzelliği vardı ve hep kötülük beklemesi insanları ondan uzaklaştırıyordu. İşte Bi Sara'ya ikinci kocasından miras kalan bu küçük ev, daha sonra Recep Şaban Mahmut ile aramızda münakaşaya sebep olan evdi.

Nahodha Nassor'un bu ani ölümünden bir on sene kadar sonra Şaban da öldü, kısa süren, nedeni belirsiz bir hastalığın ardından hızlıca verdi son nefesini. Onu, birkaç ay sonra babası Mahmut takip etti. Ve Bi Sara'nın üçüncü kocası da öldü, ondan sonra da yeni bir tane bulma uğraşına girmedi ya da belki kocalarından kurtulmaktaki ünü artık fazlasıyla ürkütücü olduğu için kimseyi kendisiyle evlenerek erkenden ölme riskini göze almaya ikna edememişti. Recep Şaban Mahmut'u, güzel karısı Ayşe'yi ve iki çocuğunu gelip onunla birlikte yaşamaları için çağırmıştı. Bu teklifi daha önce de yapabilirdi ama Recep Şaban Mahmut'un annesinin ölmesini beklemişti. O kadının kendini hiç kısıtlamadan gaz çıkarması, sonra da insanlar bu güçlü kokudan öğürüp kaçıştığında gülmesi gibi iğrenç, temizlikten uzak alışkanlıkları olduğunu söyleyerek evinde ona tahammül edemeyeceğini belirtmişti. Ben onun bu icraatına bizzat şahit olmadım ama davranışı efsaneleşmişti. Muhtemelen kadının bağırsakları rahatsızdı, kafasının da pek sağlam olmadığı söyleniyordu.

Böylece, malını mülkünü pek sevgili karısı için güvenceye alacak diye şüphesiz son ana kadar endişe etmiş. *Nahod-*

ha Nassor öldüğünde, Bi Meryem'in dünyadaki tek yetişkin erkek akrabası Recep Şaban Mahmut'tu. Bu tip işlerde erkek akraba, görüşmelerde orada bulunması, anlaşmalara onay vermesi ve genel anlamda nezaketin gözetilmesi için elzemdir. O sırada Recep Şaban Mahmut yirmili yaşlarının sonlarında, evli ve iki çocuk babasıydı, ama tutum ve davranışları yumuşaktı, muhtemelen Nassor'un açgözlü akrabasından korkmuştu. Babama danışması için ona akıl veren Bi Sara'ydı, babam başka birçok özelliğinin yanı sıra sağlam bir iş insanı ve hassas konularda güvenilir olduğu bilinen biriydi.

Bi Sara yıllar önce annemin arkadaşıydı ve ona teyze demem için ya da duyguları yoğunlaştığı anlarda anne demem için son gününe kadar ısrar etmişti. Annemin ölümünden sonra, muhtelif konularda babamdan fikir alırdı, çocuk olduğum için yanımda rahatça konuşurlardı. Belki bir noktada onu, ihtiyaç hâsıl olana kadar arasını sıcak tutmak istediği müstakbel kocası olarak da görüyordu. Belki. Kendimizi ve birbirimizi kandırmak için çevirdiğimiz dolapların bir sonu yoktu. Her halükârda Bi Sara o sırada Recep Şaban Mahmut'u akıl alması için babama yollamıştı, o da muhtemelen makul ve mantıklı bir tavsiyede bulunmak için elinden geleni yapmıştı ama bunların hiçbiri akrabaların Nassor'un servetinin büyük bir kısmını alıp gitmesini engelleyemedi. Belki de babam, Bi Meryem'in yas süreci bitince talipliler listesinin başına bu şekilde çıkmıştı ya da belki yardım etmek için artık ne yaptıysa Bi Meryem ona minnettar kalmıştı, bir ihtimal de Bi Sara'nın hızlıca çöpçatanlık yapmış olmasıydı. Evlenmeye nasıl karar verdiklerini babama da Bi Meryem'e de hiç sormadım. Belki de öylece birbirlerini seçmişlerdi. Evlendiklerinde babam elli, o da neredeyse kırk yaşındaydı, herkesin değer verdiği, sevdiği bir adamla on seneyi aşkın bir süre çocuk olmadan evli kalmıştı. Onunla ilk tanıştığımda hiç de çaresiz bir durumda değildi. Kırk yaşında mal mülk sahi-

bi, olgun bir kadındı, hayatı ailesinin elinde tutsak bir çocuk değildi ve az çok dünyayı bilen biri olarak bir seçim yapmıştı. Kampala'dan döndükten sonra onları birlikte gördüğümde hallerinden memnun gözüküyorlardı ve hayatlarının kalan sekiz yılını da bu şekilde yaşayarak geçirdiler. Evlilik fikrinin nasıl ortaya çıktığını hiç sormadım çünkü birbirlerinin rahatlığı için kendilerini nasıl değiştirdiklerini görmek, bunun istedikleri bir şey olduğunu anlamama yetiyordu.

Kampala'ya gitmeden önce kaldığımız ev, doğduğum ve annemin 1941 yılında acılar içinde öldüğü evdi. Çocuk olduğum için bana annemin neden öldüğü söylenmemişti ama aniden öldüğünü, yüzündeki ıstırabı ve korkunç sesler çıkardığını hatırlıyorum. Sonra, Kampala'dan döndükten sonra babama annemin neden öldüğünü sordum, o da apandisitinin patladığını söyledi. Bu tip konularda bilgisiz olduğu için rahatsızlığının bağırsaklarıyla ilgili bir şey, bir tıkanma ya da sıkışma olduğunu düşünmüş, bu yüzden ona müshil vermiş. O dönem insanlar bu yumuşatıcı ilaçlara çok güvenirdi. Taksi tutup onu hastaneye götürmek istemiş ama annem, müshilin etki göstermesini bekleyelim demiş. Metanetli olmaya çalışmış ama çok geç kalmışlar, zehir vücuduna yayılmış ve büyük bir acı içinde ölmesine sebep olmuş. En sonunda hastaneye götürmüş onu babam, oradaki bir İngiliz doktor, anlayamadığı kelimelerle bağırmış ona ama cehaletinden ve ihmalkârlığından bahsettiğini anlamış. Hemşire babamın duygularını incitmemek için tercüme etmemiş doktorun söylediklerini, sadece duygularını paylaşan sesler çıkarmakla yetinmiş, ama doktorun, annemi böylesine bir acı içinde bırakıp ölmesine izin verdiği için ona kızdığını anlamış babam. Annen bundan öldü işte dedi hıçkırıklarını yutarak. Allah ona yattığı yerde huzur versin.

Bir evin üst katının iki odasını kiralamıştık, kendimize ait bir ön kapı ve dış merdiven vardı. O dönem böyle inşa edil-

miş evlere rastlamak mümkündü. Kampala'ya gidene kadar tüm hayatım orada geçti. Annem hayattayken ön kapı bütün gün açık olurdu, kadın misafirler gidip gelir ya da komşudan bir şey istemek için birbirlerine çocuklarını gönderirlerdi. O öldükten sonra babam ön kapıyı asma kilitle kilitler ya da içeriden sürgülerdi, eve geldiğimde gidip onu bulmam ya da beni içeri alması için kapıyı çalmam gerekirdi. Babam ana caddeye bakan ön odayı almıştı, ben de çamurlu dereye bakan, balıkçıların oltayla avlandığı arka odayı almıştım. Dolunay olduğunda sular dereyi yükseltir ve o pis kokan dere ağzını parıldayan bir göle çevirirdi.

Babam Bi Meryem'le evlendikten sonra bütün eşyalarımızı toplayarak eski kiralık evimizden çıkıp karısının evine taşımıştı. Dolayısıyla bir anlamda ben de taşındığımı bilmeden taşınmış oldum. O evin onarımı için yıllar içinde çok büyük paralar harcadılar ve bunun büyük bir kısmı muhtemelen babamın parasıydı, çünkü Bi Meryem'e kocasından miras olarak, ev haricinde, fazla bir para kalmamıştı. Babam için yeni bir tutkuydu bu. Onunla yaşadığım yıllarda dekorasyonla ya da çevresini güzelleştirme işleriyle pek ilgilenmezdi, hatta odaların boyandığını ya da bir şey bozulmadığı sürece yenisinin alındığını hatırlamıyorum ve o zaman bile her zaman yenisi alınmaz ya da bu iş büyük bir hızla halledilmezdi. Kampala'dan döndüğümde babam, Bi Meryem'le yaşadıkları evin üstüne titreyen, ona emek vermek isteyen birine dönüşmüştü. Bi Meryem'in önceki kocası, *nahodha*, başkalarına karşı cömertliğiyle tanınırdı ama kendisine ve karısına karşı pek öyle cömert değildi. Evin elektriği yoktu. Banyo karanlık ve basıktı, duvarın üst kısmındaki iki dar yarıktan hava alıyordu, bir zindan, utanç veren ihtiyaçların mekânıydı. Evin çatı kirişlerinden bazılarını tahtakuruları kemirmişti ve dekorasyonun yenilenmesi gerekiyordu. Bi Meryem ve babam evi modernleştirmek için küçük küçük

bir sürü değişiklik yapmış, pencereler, örgülü panjurlar, çiçekli saksılar ekleyerek onu aydınlık, daha havadar ve güzel bir yere dönüştürmüştü.

Sanırım Bi Meryem'in *nahodha* Nassor'la evli olduğu yıllarda yaşadığı mal-mülkle ilgili endişelerin hepsi babamla birlikteyken de devam etti. Ya da belki evliliklerinde rahatlıktan daha fazlasını buldular ve Bi Meryem bunu bir güven ve sevgi jestiyle taçlandırmak istedi. *Nahodha* Nassor'un onun için büyük bir beceriyle koruduğu evine babamı da ortak etti. Babam ölene kadar haberim yoktu bundan, Bi Meryem bu ikinci kayıp nedeniyle keder ve şaşkınlık içindeyken söylemişti bunu bana. Hangisi önce giderse öbürü akrabaların vereceği rahatsızlığa maruz kalmasın diye ikisi de hâlâ hayattalarken yapmıştı bunu. Ama bu kadar çabuk, bu kadar ani, bu kadar beklenmedik olacağına hiç ihtimal vermemişti.

Babamın öldüğü gece Bi Meryem'in bağırdığını, çığlık attığını duydum ve daha yukarı çıkmadan durumun babamla ilgili olduğunu, ölmek üzere olduğunu anladım. Yanına yetiştiğimde yüzü hâlâ kıpırdıyordu, Bi Meryem yatağın kenarında diz çökmüş, elleri çılgınca, sanki çevirecek, basacak, kapatacak bir düğme arar gibi babamın üzerinde dolaşıyordu. Yüzü hâlâ kıpırdıyordu ama nefes almıyordu. Pijamasında kusmuk lekeleri vardı. Ben de yanında, dizlerimin üzerine çöküp elini tuttum. Yüzü hâlâ kıpırdasa da ölmüştü ve bu tuhaflık, birden öylece cansızlaşması, ruhunu teslim etmesi, gitmesi yüreğimi sızlatmıştı. Yalnızca ölümün ortaya çıkardığı o kimsesizlik duygusuyla cenazesi için gerekli ayarlamaları yaptım, komşular da yardımımıza geldi. Nuhu'yla birlikte yıkanmasına yardım ettik, vücudunun inceliğine, zayıflığına hayret ettim. Babam ölümünde bile sert ve dinç görünüyordu. O zamanlar ölümün genelde böyle göründüğünü bilmiyordum. Nuhu kendini dizginlemeden ağladı.

Ertesi gün öğleden sonra cenazeyi tabut içinde camiye taşıdık ve orada ölü için dua ettik. Sessizce okuduk duamızı, bir sürü insan tabutun önünde sıralandı ve dört kere, diz çökmeden ya da secdeye yatmadan *Allah-u Ekber* diyerek tekbir getirdik. Sonra tabutu camiden dualarla çıkardık, sokaktaki insanlar biz geçerken ayağa kalkıp cenaze alayına katıldı bir süre, öyle ki mezarlığa vardığımızda kalabalık yüzlerce kişiye ulaşmıştı. Bu arada Bi Meryem de yas nedeniyle Allah'ın emrettiği şekilde tekrar dört ay on gün boyunca her şeyden elini eteğini çekip inzivaya çekildi.

Pek iyi bir baba olmamıştı bana ve ben de iyi bir oğul sayılmazdım, birbirimize ezbere bir ilgi gösterirdik ve ihmalkâr davranırdık ama Bi Meryem'in kalbinde artık dindirilemez bir kederle dolan bir yere dokunmuştu. Yas tutan bir dulu ancak kadın misafirler ve en yakın erkek akrabalar ziyaret edebilirdi, dolayısıyla Bi Meryem'in acısını kıyaslayabileceğim biri yoktu etrafımda ama çoğunlukla gelen misafirler de evden çıkarken ağlardı, Bi Meryem kendi kendine kaldığında ise matem şalıyla sessizce oturur, gözlerini yumardı. Kardeşi Bi Sara, her zamanki gibi anlaşılmaz illetlerden mustarip, yas ayları boyunca her gün soluğu bizim evde aldı ama bu tip trajedilerde epey tecrübeli olduğu halde o bile Bi Meryem'in kederini dindiremedi. İşlerini tümüyle bana bırakmıştı Bi Meryem. Artık *nahodha* Nassor'ın onun için koruduğu evin yarısı benimdi ve o da Nuhu'nun bizim adımıza işletmeye devam ettiği helva dükkânının yarısına ortaktı. Babam ayrıca biraz birikmiş para da bırakmıştı ve kanun gereği bunu da aramızda bölüşmüştük fakat ikimiz de bu paraya dokunmak istememiştik henüz. İşte bu dönemde helva dükkânını kapatıp orayı mobilya dükkânına çevirmeyi düşünmeye başladım ama Bi Meryem bu konulara hiç karışmıyor, en iyisinin ne olduğunu düşünüyorsam onu yapmamı söylüyordu.

Bi Meryem'in yasının ilk üç ayı boyunca, yeğeni Recep Şaban Mahmut, dünyadaki tek erkek akrabası olmasına rağmen, bir kere bile ziyaretine gelmedi. Bazen karısı Ayşe, Bi Sara'yla birlikte gelirdi ve bir-iki kere de küçük oğlunu getirmişti, ama Recep Şaban Mahmut ortada yoktu. Belki halasının, uğramasından rahatsız olacağını düşündüğü için ya da belki ailesiyle birlikte Bi Sara'nın evinde yaşadığı ve onun vasıtasıyla Bi Meryem'in durumundan her gün haberdar olduğu için bizzat halini hatırını sorması gerektiğini düşünmemişti. Sonra bir akşam, aşağıda oturmuş radyo dinlerken birden Bi Meryem'i bir korku sardı. Babam öldüğünden beri geceleri yukarıda tek başına kalmak istemiyordu, ben de bu yüzden radyodan haberleri dinledikten sonra yukarıdaki boş odaya çıkıp orada uyuyordum. Bu sefer aşağıda biraz daha uzun kalmıştım herhalde ya da belki o her zamankinden daha hassas hissediyordu kendini. Her halükârda çaresiz bir sesle bana seslendiğini duyduğumda koşarak, olabildiğince hızlı yukarı çıktım. Misafir odasında hasırın üstünde oturmuş, duvara yaslanmıştı, bitkin ve ümitsiz gözüküyordu. "Ben gidiyorum," dedi. "Artık gücüm kalmadı."

Önünde dizlerimin üzerine çöktüm ve karşı çıktım ona, böyle konuşmaması gerektiğini, bunun hem onu hem beni üzmekten başka bir şeye yaramadığını söyledim. "Gidip bir doktor çağıracağım," dedim, babamın annemi doktora götürmek için ne kadar geç kaldığı aklıma geldi ve telefon bağlatmak için başvuru yapmayı aklıma not ettim. Ama onu teskin edemedim. Öleceğine ikna olmuştu ve benden hemen gidip kardeşi Bi Sara'ya haber vermemi, isterse ya da hali varsa son nefesini vermeden önce gelip kendisine veda edebileceğini söylememi istedi. Dediğini yaptım, koştura koştura Bi Saralara gittim ve evlerinde kıyametin koptuğunu gördüm. Recep Şaban Mahmut eve sarhoş gelmişti. Belli ki normalde bu haldeyken biriyle karşılaşmaktan kaçınırdı ama bu

sefer Bi Sara bir şekilde onun yolunu kesmişti. Mesajı iletmek için oraya vardığımda bana kapıyı Bi Sara kendi açtı, yeğenin günahkârlığıyla ilgili esip gürlüyordu. Savurgan bir ahlâksız, babasından beter bir alkolik olduğunu söylüyordu. Büyükbabası hayatta olsa ve bunları görse ne derdi? Recep Şaban Mahmut, ortada yoktu, yukarıda bir yerlerdeydi ve Bi Sara karanlık avluda yürüyüp arada bir dış merdivenlere dayanarak nefretle feryat ediyordu. Ona Bi Meryem'den bahsedince hemen durdu ve telaşla yukarı çıkıp çarşafını aldı. Aşağı inmeden, merdiven boşluğunda bir kez daha bas bas bağırdı ve kardeşinin ölüm döşeğinde olduğunu haber verip, en azından bu utancı yaşamadan dünyadan göçüp gideceğini söyleyerek bitirdi.

Bi Meryem ölmedi, o sırada değil, belki Bi Sara'nın kızkardeşinin ölüm döşeğine yani normalde ciddiyet ve sükûnetin hâkim olması gereken yere bile yaşananlardan duyduğu o denetimsiz öfkeyle gelmesi nedeniyle kendini toparlamıştı. Belki Bi Sara kendi de uzun süredir ölüm fikriyle haşır neşir olduğu için Bi Meryem'in ilk denemesinde öyle hemencecik gideceğine pek ihtimal vermemişti. Bi Sara o gece kaldı, saatlerce öfkesini kusarak konuşup durdu. Ertesi gün işe giderken yol üstünde Doktor Balboa'nın muayenehanesine girdim ve ona Bi Meryem'in dün gece nöbet gibi bir şey geçirdiğini, en kısa zamanda ona uğramasını söyledim. Akşam işten geldiğimde doktorun geldiğini, yatıştırıcı bir ilaç yazdığını ve her zamanki gibi iğne yaptığını gördüm, Bi Sara, kendi deyişiyle, günahlarla lekelenmiş evine gitmek için beni bekliyordu. Doktor Balboa o tecrübeli, katı üslubuyla Bi Meryem'i teskin etmeyi başarmıştı, yaşadığı korkudan sonra acıya teslim olmak yerine daha aklı başında ve makul düşünmeye başlamıştı.

Birkaç gün sonra bir öğleden sonra helva dükkânındayken, Nuhu'ya destek olmak için arada gidiyordum dükkâna,

Recep Şaban Mahmut, Bi Meryem'in özel olarak onu davet etmesi üzerine ben evde yokken eve gitmiş. Bi Meryem bana daha sonra, Bi Sara'dan duyduğu şeyler hakkında Recep Şaban'la konuşmak istediği için onu çağırdığını söyledi. Bi Sara o öfkeyle Recep Şaban Mahmut'un hem günahkâr, ahlâksız bir alkolik olduğundan hem de skandal yaratabilecek başka bir şeyler söylediğinden bahsetmiş; babamın Bi Meryem'i kandırıp oyuna getirerek evi kendi üzerine geçirdiğini söylüyormuş. Ben, babamın yaptığı bu kurnazlık sonucu evi miras almışım ve Bi Meryem öldüğünde de ona ait ne varsa miras yoluyla devralacakmışım. O, Recep Şaban Mahmut, onun yeğeni ve kanuni varisi olarak halası öldüğünde beni mahkemeye verip babamla birlikte Bi Meryem'den çaldığımız her şeyi geri alacakmış. Bi Meryem, Recep Şaban Mahmut'a bu meseleyi sormuş, bunları kızkardeşinin ona anlattığını söylemiş ve ondan bunları kabul ya da inkâr etmesini istemiş. Bi Meryem'in anlattığına göre Recep Şaban Mahmut ne diyeceğini bilememiş ve sinirlenmiş, sadece onu ve ailenin iyiliğini düşündüğünü söylemiş ama inkâr etmemiş.

Bi Meryem bana bunu anlattığında olayın üstünden birkaç hafta geçmişti ve bu sürede, o ve *nahodha* Nassor'ın, akrabalarla yaşadığı kavgaların tekrarlanma olasılığının doğmasından endişelenecek kadar zamanı olmuştu. Bana bunu anlattığında ne istediğini düşünecek kadar vakit geçmişti. O sırada yastan yeni çıkmıştı ve niyeti bir avukat tutup en kısa sürede işi ve evi tamamen benim adıma yapmak için bir sözleşme hazırlamaktı. Bu şekilde ölümünden sonra herhangi bir çekişme çıkmayacaktı. "Yeğenim, babası gibi içkici oldu," dedi. Ve eğer bir şekilde mirastan pay sahibi olmasına izin verirse bunun hepsini içkiye yatıracağından korkuyordu. Ona göre şu an sahibi olduğum evin mülkiyetini tümüyle elimde bulundurma hakkım vardı. Ve dönüp onlarla yaşamaya başladığımdan beri bir oğuldan beklediği her şeyi ben-

de bulduğu için, öldüğünde kendi payını da bana bırakmaktan başka bir dileği yoktu. Allah'ın emirleri malın akrabalar arasındaki taksimatını net bir şekilde belirlediği için bunu sağlamanın tek yolu, her şeyi o hayattayken benim üstüme geçirmesiydi. Yeğeninin babama iftira atması tahammül edilir bir şey değildi ve bana karşı yaptığı da haksızlıktı, o öldükten sonra hiç hak etmediğim halde küçük duruma düşmemin doğru olmadığını düşünüyordu.

Tüm bunlar tamamen sürpriz olmuştu benim için. Recep Şaban Mahmut'un hakkımda söylentiler çıkardığından haberim yoktu ama şimdi bunu öğrendikten sonra kulağıma çalınan şeyleri tekrar hatırladım, üstü kapalı imalarda bulunarak ekleyecek bir şeyim, bu rezaleti daha heyecanlı, daha zevkli kılacak bir şeyim var mı diye beni yokladıklarını. Bi Meryem'e ilk tepkim geri adım atıp temkinli olmayı salık vermekti. Nesillerce süren bir kan davasına sebep olmak istemiyordum. Ama biraz daha düşününce o kadar da titiz davranmamaya başladım. Bu teklif karşısında kibirim ve hırsım kabardı, ilk baştaki tereddüdüme rağmen bu durumu kendim için kabul edilebilir kılmanın bir yolunu buldum. Bi Meryem ve babam kendi aralarında, kendi nedenlerine dayanarak, sevgiyle, güvenle bir anlaşmaya varmışlardı. Ve babam da evi onararak, güzelleştirerek kendi payını ödemişti. Şimdi eğer Bi Meryem kendi payını yeğenindense *bana* vermeyi istiyorsa bu ona kalmış bir seçimdi. Şans böyle beklenmedik şekilde ayağıma gelmişse neden biraz daha basiretli davranmaya çalışacaktım ki? Anlaşmaya varmak için evrakların düzenlenmesinde hemfikir olduk fakat o, bütün bunlar üzerine biraz daha düşünene kadar bir işlem başlatmayacaktık.

Ama bunu yapmadığını sonradan fark ettim. Evrakları, Bi Sara'nın gece yine bizde kaldığı günün ertesinde, karar verme süresinin bitmesine birkaç gün kala işleme koymuştu.

Bu sefer, Bi Sara gelmişti bize, Recep Şaban Mahmut'un durumu onu çok endişelendirmişti; eve sarhoş ve ağlamaklı gelip suçlamalarda ve ithamlarda bulunarak, bu fahişelerin, yalancıların, entrikacıların evinden çıkıp birlikte temiz bir yere gidip yaşamak için oğullarını yanına çağırmıştı. Ayşe oğullarının odasının kapısını dışarıdan sürgülemiş ki çıkıp babalarının bu halini görmesinler. O, bağırıp çağırıp öfkeyle tükürükler saçarak, ağlamaklı suçlamalarda bulunarak karısının üstüne yürürken Bi Sara, ufak tefek, incecik vücuduyla, merdivenlerin başında dikilmiş, daha fazla yaklaşmaması için onu tutmuştu. En sonunda Bi Sara, çılgına dönmüş yeğeninin bu halinden duyduğu dehşete, ileride onları bekleyen gereksiz hadiselere ve rezilliğe dayanamamıştı. Bu yüzden Ayşe'yi kocasına bırakıp kardeşine dert yanmaya ve onu bir kez daha telaşlandırmaya gelmişti. Bundan birkaç gün sonra Bi Meryem avukatını yeni isteklerini işleme koymak için çağırmıştı.

Bu hadiseden sonra ikisi de fazla yaşamadı. Üç ay sonra bir sabah Bi Sara dere kenarındaki merdivenlerden kayıp kalçasını kırdı. Kimbilir ne yapıyordu orada, belki balıkçıların sattığı taze balıklardan almak için oradaydı, belki öylesine gitmişti veya belki hayatında daha önce bu tarz şeyler yaptığı bir dönemi hatırladı, belki de meraktan gitti ve oradaki basamakların ne kadar dar ve kaygan olduğunu fark etmedi. Şuuru bir daha yerine gelmedi ve ameliyattan birkaç saat sonra öldü. Cerrah zayıf ve güçsüz vücudunun bu ağır travmayı kaldıramadığını söyledi. Sevilen, mübarek bir kişiymiş gibi cenazesine büyük kalabalıklar katıldı. Bi Sara ortada görünmediğinde acaba neler çeviriyor, diye merak ederdi insanlar. Bi Meryem bir ay sonra, Dr. Balboa'nın muayenehanesinin yanındaki sokaktan içine mikrop karışmış bir meyve suyu satın aldıktan sonra hızlıca ve sessizce tifodan öldü. Daha o sabah ona görünmeye gitmişti ve doktor

da yine aynı dozda yatıştırıcı ilaç yazmış ve her zamanki gibi iğne yapmıştı. Cenazesine gelenler, kızkardeşinin ve kocasının ardından bu kadar çabuk ölmesini yerinde bir şey olarak görmüşlerdi – onun kötülüğünü istediklerinden değildi bu, zaten her şey Allah'ın elindeydi, ama sevdikleri böyle aniden öldükten sonra onun da fazla yaşamamasını isabetli bulmuşlardı. Bana göre küçük bir trajediydi bu, en kötü depresyonunu atlatmak üzereydi ve yaptığı tüm düzenlemeleri tekrar düşünmek için vakti olmamıştı. Onu geleneklere uygun şekilde, saygıyla gömdüm ve onun için, hayatının son birkaç ayında çektiği acılar için üzüldüm.

Recep Şaban Mahmut, Bi Sara'nın mirasını, yani içinde ailesiyle birlikte yaşadığı evi ve muhtemelen evliliklerinden çeyiz olarak kalan altın takıları aldı. Bi Meryem'in ölmeden önce her şeyi benim adıma yaptığı duyulduğunda, dedikodular ve bana duyulan kin öyle arttı ki insanlar bunları gelip yüzüme söylemeye başladı. Babamla birlikte Bi Meryem'i kandırdığımızı, onu oyuna getirip her şeyi kendi üzerimize geçirmek için imzasını aldığımızı, dini bütün Mahmut ailesini bu dünyanın işlerinden anlamayan bir kadının ahmaklığı yüzünden kendi mirasından mahrum bıraktığımızı söylediler. Ama ben yeni mobilya dükkânımı onarmaya ve evin avlusunu, yıllar önce Sefu'yla yaptığımız yolculuklarda kuzey Kenya'da gördüğüm o güzel mavi çinilerle döşemeye devam ettim.

Latif Mahmut arkasına yaslanmış oturuyordu, cılız suratını tahammül etmeye çalışır gibi buruşturmuştu, sıktığı dudakları grotesk bir gülümsemeye dönüşmek üzere açılmaya başlamıştı. Sanırım babasının yetersizliğiyle ilgili hikâyem için bana hırlasa mı yoksa aile içi didişmelerimizi ister istemez değersiz gören görmüş geçirmiş bir insan gibi gülümseyip, kendimi temize çıkarma çabamın alçaklıktan başka

bir şey olmadığını mı düşünse, kararsız kalmıştı. Oda şimdi İngiltere'deki bir yaz akşamının uzayan akşam karanlığıyla dolmuştu, bu ışık ilk başta beni endişelendirmiş ve kararsız kılmıştı ama buna tahammül etmeyi öğreniyordum. Sırf gecenin o ağır, kasvetli gelişini dışarda tutmak için perdeleri kapatıp odayı ışıkla doldurmaya direnmeyi öğreniyordum. Kalkıp bir çay daha demlemeyi, mutfağın ışığını açmayı, o sırada birkaç dakikadır hâkim olan sessizliği kırmayı düşündüm. Ama ben kımıldadığım anda Latif Mahmut bacağını öbür bacağının üstünden indirdi ve öne doğru eğildi. Konuşması için bekledim ama hiçbir şey söylemedi ve biraz sonra içini çekip tekrar arkasına yaslandı. Yorgunluktan tökezlemeyeyim o da güçsüz olduğumu düşünmesin diye dikkatlice ayağa kalkıp mutfağa gittim. Işığı açtım ve pencere camında yansımasını gördüğüm adamın kadavra gibi gölgesine bakmamaya çalıştım, yüzünden hiç silinmeyen o keskin, suratsız ifadeye, orada derin bir başarısızlık gibi öylece duran, hiçbir bahanenin gizleyemediği o ifadeye bakmaktan kaçındım. Perdeleri yüzümü başka tarafa çevirip çektim, sonra lavaboya bakarak dikildim, kontrolsüzce titriyordum, zayıftım ne de olsa, hiçbir zaman solup gitmeyen anılara yenik düşmüştüm, ruhlarımızın basitliğine ve hoyratlığına kafa tutamayacak kadar zayıf olan birçokları ve kendim için üzüntü duydum. Bu kadar ölüm, sonra yine bir bu kadar daha ölüm ve ardından gelen tahribatlar, karşı koymaya gücümün yetmediği ve hiç tahmin edemediğim biçimlerde gözümün önünden geçen anılar. Orada ne kadar dikildim bilmiyorum, belki fazla uzun kaldım. Belki bir ses çıkardım. Her halükârda Latif Mahmut'un öbür odada hareketlendiğini işittim, doğrulup çaydanlığı doldurdum ve çay için fincanlarımızı çalkalamaya başladım. Mutfağa geldiğini duydum, o küçücük yerde onu hissettim, ona döndüğümde gözlerinin irileştiğini, ışıldadığını gördüm, acıyla parlıyorlardı. Doğru-

dan bana bakınca gözlerimi yere çevirdim, o an söyleyeceği şeylerden korktum, ömrümü tüketen karşılıklı suçlamalardan yılmıştım.

"Sizi yordum," dedi nazikçe. Bir anlık da olsa nefes almama izin verdiği için ağlayacaktım neredeyse. Güçsüzdüm ne de olsa. Başımı çevirdiğimde yüzünde gergin bir gülümseme gördüm ve onun da nefes almaya ihtiyaç duyduğunu düşündüm.

"O şeyleri anlatırken beni dinlemek seni zorlamış olmalı," dedim. "Çok acı olmalı senin için."

"Birçok şeyi unutmuşum," dedi kaşlarını çatarak, çatmayarak, neşelenerek, çabalıyordu. "Bilerek, sanırım. Yani bilerek bir sürü şeyi unutmuşum demek istedim. Sizi dinlerken Allah'ım, aynen böylelerdi, diye düşünüyordum. Tam anlamıyla böyleydi işte. Tüm o tartışmalar, küçük işler. Bütün o hakaretler. Bitmeyen kinleri ve kötü kalplilikleriyle o yaşlı insanlar. Çocukken de böyle hissediyordum, dedikodular, suçlamalar, sürekli geriye dönen, dallanıp budaklanan kızgınlıklar. Siz konuşurken bu hissiyatı yeniden hatırladım. Ve Bibi, yıllardır düşünmemiştim Bibi'yi, sizin deyişinizle Bi Sara'yı. Ona Bibi derdik evde, büyükanne. Unutmuştum onu. Hayır, bu olamaz değil mi? Hafızamdan silmiş olmalıyım onu. Son yıllarında evinde kalmamız için bizi çağırmış olsa da pek sevmezdi bizi. Ama evet, bahsettiğiniz o geceyi hatırlıyorum. Yani şimdi bana hatırlattığınız için hatırlıyorum, beni hatırlamaya zorladığınız için, geriye dönüp düşündürttüğünüz için. Bunlardan bahsettiğinizi duymak hiç hoşuma gitmedi. Bu olayın aile içinde yaşandığını ve başka kimsenin haberinin olmadığını sanıyordum. Ama siz en başından beri biliyormuşsunuz, kimbilir başka kimler, neleri biliyor. Altı-yedi yaşındaydım muhtemelen. Bibi'nin babamın yolunu kestiğini hiç hatırlamıyorum, hiç. Uyuyordum herhalde. Bastırılmış anıları hatırladığımızda olduğu gibi ka-

famda bir şimşek falan da çakmadı, üzerimde şaşkın bir etki bıraktı sadece. Ama evet, babamın bağırarak aşağı inmemizi söylediği, annemin kapıyı sürgüleyip uyumamız için bize bağırdığı geceyi hatırlıyorum. Hatırlıyorum, babamın hakaretler edip ağladığını. Hiç bağırmazdı normalde. Ağlaması akıl almaz bir şeydi, babanızın öyle kederli kederli ağlaması ve eğer siz söylemeseydiniz muhtemelen hatırıma getiremezdim bunu. Ama bağıra çağıra sövmesi sarsıcıydı, annem de ona ayyaş diye bağırıyordu ve Bibi de ağlayarak, şeytanın oğlu, kes sesini, git, uzaklaş diyordu. Evet, hatırlıyorum şimdi bunu. İçki yüzünden kıyamet kopuyordu, yok yere kıyamet kopuyordu. Bibi'nin evden, kendi evinden çıkıp gittiğini unutmuşum ama bağırış çağırışı hatırlıyorum. Bibi hiçbir zaman kusur bulmaktan, talimat vermekten, en küçük bir dikkatsizlik için söylenmekten vazgeçmedi. Onun için bir hayal kırıklığıydık biz. Bizi sevmediğini hissediyordum."

Çaydanlık kaynamaya başlamıştı, o yüzden dönüp çayı hallettim. İngiliz usulü yaptım çayı çünkü sütü kaynatıp içine çay koyup demlenmesini bekleyecek vakit yoktu.

"Belki şimdi onu hazırlamasanız daha iyi," dedi arkamdan. "Zaten bugün çok uzun kaldım burada. Artık gitsem iyi olacak."

Dönüp sırıttım ona. "Gideceğine hiç ihtimal vermiyordum," dedim.

"Sırıtkan kara mağribi," dedi bir an sonra, hafifçe gülümseyerek. "Çayımı içip kalkacağım. Ama sonra tekrar geleceğim. İzin verirseniz. Ne de olsa akraba sayılırız."

"Sadece evlilik yoluyla," dedim aynı şakacı tonda. "Ve bir sorun yoktu aramızda."

"Evet, ama sonra sen babamın adını aldın. Bu durum bizi akraba yapmıyor mu? Ve yabancı bir ülkedeyiz. Bu bizi doğal olarak az çok ilişkilendiriyor ya da en azından insanlar, bir iyilik istemek için aradıklarında bana öyle söylüyor-

lar. Bana hâlâ bundan, neden onun adını aldığından bahsetmedin. Unuttuk gitti zaten. Hiçbirinin bir önemi yok aslında. *Tarih*in bir önemi yok demiyorum, ne yaşandığını bilirsek ne olduğumuzu, olduğumuz kişiye nasıl dönüştüğümüzü ve bununla ilgili hangi hikâyeleri anlattığımızı da biliriz. Artık karşılıklı suçlamaları, tüm bu aile mevzusunu, sürekli geçmişe dönen bu konuşmaları bırakalım demek istiyorum. İslâm tarihinin aile kavgalarıyla ne kadar bağlantılı olduğunu hiç fark ettiniz mi? İsterseniz alınmamanız için bunu başka bir şekilde ifade edeyim. Biz Müslümanların ne kadar hassas bir topluluk olduğunu biliyorum. İslâm toplumlarının tarihinde aile kavgalarının nasıl şaşırtıcı sonuçlar doğurduğuna hiç dikkat ettiniz mi? Emeviler peygamberin torunu Hasan'ı azledip İslâm toplumunu bir yüzyıl boyunca Şam'dan yönettiler. Peygamberin amcası Abbas Abdulmutallib aile adına Emevileri Bağdat'tan çıkarmak için savaş açtı ve beş yüz yıl boyunca Bağdat'tan hükmetti. Aslında beş yüz yıl *hükmetmediler*, doğru –ilk birkaç yüzyıldan sonra generaller ve paralı Türk askerleri yaptı bunu– ama bunu Abbas ailesi adına yaptılar. Bu arada kuzey Afrika'da Fatımiler vardı, Peygamber'in kızı Fatma ve onun oğulları Hasan ve Hüseyin'in torunları. Sonra Osmanlılar çıktı, kısa bir süreliğine dünyanın yarısına hükmeden ve bunun büyük bir kısmını koruyup yirminci yüzyıla taşımayı başaran Osman'ın torunları. Ve bizim devrimizde de Abdülaziz İbni Suud'un çocukları var, Suudi Arabistan dedikleri bölgede petrol denizinin üzerinde ailelerinin adıyla yaşıyorlar. Ailelerden nefret ediyorum."

Ona bir fincan çay verdim, soğumasını bekleyemeyecek kadar susamış gibi bir yudumda içti hepsini. Suratını ekşitti, iki büklüm oldu ve bir an için başka tarafa döndü yüzünü. Bu öfkeli çıkışından sonra belki soluklanmak ister diye düşündüm ve önden gidip oturma odasına geçtim.

“Arkadaşın Sefu’ya ne oldu?” diye sordu. “Güzel sanatlar okuyan. Sanatçı oldu mu?”

“Öğretmen oldu,” dedim ve sanki başından beri cevabın bu olacağını biliyormuş gibi sırıttığını gördüm. “En azından ilk başta öyleydi. Bir süre birbirimize yazdık, bizi ziyarete geldi ve evimizde kaldı. Ben bir daha Kenya’ya gidemedim. Birkaç yıl sonra, bağımsızlıktan hemen sonra Amerika’da okumak için burs kazandı, bir daha haber almadım ondan. Sanırım şu an orada yaşıyor. Orada sanatçı mı oldu yoksa döndü mü bilmiyorum. Pek kimse dönmedi.”

6

Beklenmedik bir zamanda geldi, cumartesi öğleden sonra geç saatte. Rachel. Haber vermeden. Ne garip bir düşünce biçimi, ne anlamsız bir fikir, nereden çıkmışsa artık. Nazikçe ziyarette bulunmak için çağırılmayı beklemek. Bunu yapmak, habersiz uğramak için uşakları, eyercileri, yardımcı oda hizmetçilerini ya da bu kişilerin doğru unvanları neyse artık onları, ayrıca kâhyaları da, atlatman ve salona, kabalık etmeyi ya da reddedilmeyi önemsemeden, köpüren bir telaşla paldır küldür dalman gerekiyor. Sanki bütün bu insanlar nasıl davranmalarıyla ilgili bir fikri taklit eden kişilermiş gibi. Rachel zili çalıp kendini tanıttı. Bazen geleceğini haber veriyor ve sonra gelmiyordu. Bu sefer haber vermeden geldi. Yine de bunu kasten yaparken –sanırım beni memnun etmek için– her zaman saygıyı gözettiği için tahammül etmek o kadar da zor olmuyor.

“Bir telefon almalısınız,” dedi kendini savunarak, sinirden istemsizce kaşlarımı çattığımı görünce.

“Bir keresinde neredeyse alıyordum,” dedim. “Önceki hayatımda.”

Başka bir şey söyleyecek miyim diye bekledi, acaba beni konuşmaya teşvik etmeli mi diye aklında şöyle bir marttı. Elbette, Bi Meryem'in korkuya kapıldığı o günün ertesinde telefon bağlatmak için başvurduğum dönemden bahsediyorum. Bu eski olayda bekleme listesine alınmıştım ve bir daha haber çıkmamıştı. Rachel onu buyur ettiğim koltuğa oturmak yerine oturma odasının kapı eşiğine yaslanmıştı, belki de bununla sadece birkaç dakikalığına uğradığını göstermeye çalışıyordu ya da muhtemelen beni bir yerlere sürüklemeye çalışacaktı. Bunu ara sıra yapardı, beni bir yerlere sürüklerdi. Ve o cumartesi öğleden sonra da meğer bunun için gelmiş. Muhtemelen bu yüzden, telefon almaya direndiğim için her zamanki gibi bana söylendiğinde ona verdiğim cevabın peşine düşmedi. Neredeyse amberimsi bir berraklıktaki kahverengi gözleri planlarla dolu ve capcanlıydı oysa normalde sakin ve durgun olurlardı, o durgunluk içinde dikkat kesilirlerdi. İstediği zaman iyi bir dinleyici olabiliyordu. "Annem hafta sonu bende kalıyor, siz de gelip bizimle yemek yerseniz çok memnun oluruz. Yemeği o yapacak, dolayısıyla lezzetli olacağı muhakkak," dedi sözünü bitirirken kaşlarını çatarak, çünkü başımı hayır anlamında salladığımı görmüştü. Hafifçe kaşlarını kaldırdı, açıklamamı bekledi.

"Gelmemeyi tercih ederim," dedim.

"Demek yine Bartleby rolüne bürünüyorsunuz," dedi abartılı bir iç çekişle vazgeçerek. "Of ya. Umarım geçen seferki kadar uzun sürmez bu. Neden gelmediğinizi söyler misin lütfen? Gelip annemle tanışmanız, nefis yemeklerinden yemeniz için yaptığım bu içten, cömert teklife pek zarif bir karşılık olmadı bu. Gelmenizi çok isterdim. Annemle hiç tanışmadınız ve tanışırsanız memnun olacağınızı düşünüyorum."

Ona Bartleby hikâyesinden bahsetmiştim, o da okudu ve o kadar da müthiş bulmadığını söyledi. İçinde çok fazla kasvet

ve teslimiyet olduğunu düşünüyordu, sembolizmi bunaltıcıydı; duvarlar, mezarlar, piramitler ve o gölgeli hapishane avlusunda büyüyen incecik çimenler. Kendine bu kadar acımaktan, tüm o on dokuzuncu yüzyıl melodramasından hazzetmiyordu. Belki kendimi, gizli ve karanlık bir geçmişi olan ve bunun kefaretini sessizlikle ödemeye çalışan bir tür Bartleby olarak görmemden korkuyordu.

Ona Bartleby'de kendinden bir şey görüp görmediğini, Bartleby'nin, içindeki bir şeye cevap verip vermediğini sorarak durdurdum. Bartleby'de tanıdık gelen bir şey, arzulanan bir şey, kahramansı bir şey yok muydu?

"Hiç yok," dedi. "Bana tehlikeli birini hatırlatıyor, hem kendine hem de kendinden güçsüzlere istikrarlı bir şekilde küçük zalimlikler yapabilecek birini, bir istismarcıyı hatırlatıyor."

Kendine karşı zalimdi, bu doğru ama Bartleby'i hiç böyle düşünmemiştim. "Belki de bu devirde alçakgönüllülüğü ve geride durmayı seçen insanları sahtekâr görmeye başlamışsındır," dedim. "Kurtarılamayacak kadar zarar gördüklerini, bu yüzden de ancak akıl almaz zalimlikler yapabileceklerini düşünüyorsundur. Belki de insanın, ruhunda taşıdığı ihtirasa duyduğu inancın kahramanlaştırdığı o kendini soyutlama arzusuna karşı tahammülünü yitirdin. Bu yüzden de Bartleby'nin soyunduğu türden bir kendini-inciten inziva yalnızca tehlikeli bir öngörülmezlik anlamı taşıyor. Özellikle de hikâye, Bartleby'yi bu duruma getiren şeyin ne olduğunu bilmemize imkân vermediği için onun duygularını paylaşmamıza da olanak tanımıyor. 'Evet, evet, bu durumda sergilenen bu davranışın ifade ettiği şeyi anlıyoruz ve bağışlıyoruz,' dememize izin vermiyor. Hikâye bize kendi hakkında ya da geçmişiyle ilgili hiçbir şey söylemeyen, herhangi bir yargıda ya da çözümlemede bulunmayan, bizden bağışlanma beklemeyen, içimizi rahatlatmak gibi bir

derdi olmayan, sadece yalnız kalmak isteyen bu adamı veriyor sadece."

"Varoluşçu bir kahraman," dedi hafif küçümser bir gülümsemeyle. "Bana, kendine acıyarak tükenmiş, mağlubiyetinden zevk alan biri gibi geliyor."

Şüphesiz ikimizin de aklından önceden yaptığımız bu konuşmanın geçtiği kısa bir sessizlikten sonra, "Neden bu akşam gelip bizimle yemek yemiyorsunuz?" diye sordu, en sonunda oturdu ve öne eğilip konuşmasına başladı: "Annem sizinle tanıştığına çok sevinecek. Biliyorum. Önceden bahsetmiştim sizden ve bu öğleden sonra geldiğinde sizi sordu. Ben de neden sizi de davet etmeyelim ki diye düşündüm. Bayıldı bu fikre ve ben buraya gelmek için çıkarken balığı hazırlamaya başlamıştı bile. Kendisi meşhur bir aşçı ve beni de nadiren ziyarete geldiği için bu bir fırsat. Londra'dan uzakta çok faal bir hayatları var. Babam *hiç* ziyarete gelmez, hatta aramayı bırak telefona bile bakmaz. Her neyse... Sonuçta annem burada şimdi. Anlatacak bir sürü hikâyesi var ve fevkalade bilgili biri. Birkaç hikâyenizi anlattım ona, umarım sakıncası yoktur sizin için. Seveceksiniz onu. Daha lafımı bitirmeden kafanızı *sallamayın* öyle. İyi anlaşacaksınız... Biliyorum. Ve sizin dışarı çıkmaya ihtiyacınız var, kendinizi kapatmayın buraya öyle. Hadi, giyin spor ayakkabılarınızı da gidelim."

Bana hediye olarak bir çift spor ayakkabı almıştı, bunları bir kere kendimi zar zor ikna edip giymiştim ama rıhtımda onlarla yürürken fazla süslü ve komik hissettiğim için o zamandan beri bir daha giymemiştim. Bana bu spor ayakkabıları alırkenki tutumu üzerime iyilik saçtığı zamanki tutumundan pek farklı değildi. Bir öğleden sonra onunla yürüyüşe çıkmaya ikna etti beni ve önceden planladığı şekilde büyük mağazalardan birine yönlendirdi. Çıktığım yürüyüşlerde bu büyük mağazalardan birkaçını yavaş yavaş, keyifle gezmiş olsam da bu, daha önce gittiklerimden biri değildi.

Parfüm satılan bölümleri havadaki keskin koku nedeniyle her zaman hızlı geçerim ve o dengeli ışıklara, orada çalışan genç kadınların biçimli yüzlerine hayret ederim. Her neyse, beni götürdüğü o büyük mağazadayken şaka yollu bir çift spor ayakkabı denettirdi bana. Dediğini yaptım ben de, onu kırmamak, eğlenceden anlamayan biri gibi gözükmemek için ayakkabılarla ilgili güzel şeyler söyledim ve sonra bunları hediye olarak kabul etmemi istedi. İlk başta karşı çıktım, sonra yüz ifadesinden mahcup olmaya başladığını anlayınca, bu ilgili ve nazik jesti karşısında kaba ve sevimsiz davranmış gibi hissettim ve kabul ettim hediyesini.

"Neden kendimi eve kapattığımı düşündüğünü anlamadım. Her gün dışarı çıkıyorum," dedim.

"Mobilya dükkânlarına gidiyorsunuz," dedi.

Bunu bir keresinde, savunmasız bir anımda, beni öğle yemeği gibi bir şey için dışarı çıkmaya ikna etmeye çalışırken söylemiştim ona. Yolun hemen aşağısında harika bir Lübnan lokantası var. Bayılacaksınız. "Her gün dışarı çıkıyorum ben," demiştim. "Middle Square Park'ta her sabah mobilya satan dükkânları geziyorum." Bu ona aklını kaçırmış yalnız bir ihtiyarın yapacağı türden bir şey gibi gelmişti muhtemelen. Belki kim olsa böyle düşünür. "Bu sabah deniz kıyısında on beş dakika yürüdüm," dedim, başımın etini yemesine gülümsüyordum artık. "Avalon Spor Merkezi'nden rıhtıma kadar. Hampton Otel'in önünde kahverengi ve beyaz kıyafetler içinde rahibeler toplanmıştı, kalabalık bir grup olarak kaldırımda duruyorlardı, ruhani liderlerinin yolunu gözlüyorlardı sanırım. Yanlarında şeritli üniformaları, siperli kasketleriyle iki tane iri, göz kamaştırıcı *bawab* vardı, limuzin geldiğinde kapısını açmak için bekliyorlardı. Ve Hampton'ın bayrakları başlarının üstünde şaklayarak dalgalanıyordu. Kaldırım kenarında göze çarpan bir şekilde, kaskatı dikilen bu iki iri yarı adam ve yanlarında pır pır dolanan, tüyleri birbiri-

ne girmiş bir tavus kuşu sürüsü gibi kaymış şapkalarıyla küçük, isimsiz bir kadın grubu. Ezeli bir şey vardı bu manzarada, bu adamlar kasım kasım kasılmadan duramıyorlardı."

"O iki adam için ne dediniz? Kapıcılar için. Neydi kullandığınız kelime?" diye sordu.

"*Bawab*," dedim. "Kapı görevlileri, her medeni ve müreffeh toplumun vazgeçilmez bir parçası. Sinbad ilk yolculuğunun sonunda Basra'ya bir servetle döndüğünde kendine bir ev ve sonra da bir *bawab* alır, cariyeleri ve arkadaşlarını eğlendirmek için köleleri satın alma işini sonraya bırakır."

"Artık bu sakin devirde onlara kapı görevlileri deniyor," dedi. "İnsanlar onlardan öyle kasılmalarını ve ürkütmelerini bekliyor. Bu mobilya dükkânlarından önce miydi sonra mıydı?" diye sordu.

"Evet, sonraydı tabii. Dükkânlar hep sabah erken saatlerde iyi durumda olurlar, sentetik elyaf henüz günlük işlerle bozulmamış olur. Bugün gittiğim dükkâna yeni bir masa grubu getirmişlerdi, normaldeki tarzlarından oldukça farklıydı bu masalar. Kalın mat ahşap ve kaba düz çizgiler," dedim. "Ben ince kıvrımları, tel işlemeleri ve zarif dekoratif hatları seviyorum. Bu masalardaki ahşabın kalitesini görebiliyorum ama cüretkâr, faydacı kibirleri, çirkinliklerini kutsamaları itiyor beni."

"Bu mu sizi Bartleby ruh haline soktu? Bu yüzden deniz kenarında yürümenin sinirlerinizi yatıştıracağını düşündünüz. Hadi, spor ayakkabılarınızı giyin de sizi arabayla kayalıklara götüreyim. Güneşin batışının su üstündeki parıltısını izleriz, sonra da sizi akşam yemeğe gelmeye ikna ederim."

Çok yorgun olduğumu açıkladım. Pes ettiğini fark ettim ve bu an geldiğinde Rachel ile hep yaşadığım gibi, o bana iyilik yaparken ben ona nankörlük ediyormuşum gibi hissettim. İçimden, tamam, geleceğim, demek geçti ama direndim. Gerçekten yorgundum, ya da en azından daha önce hiç

görmediğim biriyle sıfırdan bir sohbete başlayamayacak kadar yorgundum. Ya da belki sadece sakin bir ruh halindeydim ve gündüz, çiçekçinin yanındaki ikinci el kitap dükkânından aldığım Orta Asya'ya yolculuklar kitabımla baş başa kalmak için can atıyordum. Yolun karşısında bir tane daha ikinci el kitap dükkânı vardı ama oradaki adam kitaplarından nefret ediyordu sanki, kirli takım elbisesi ve kravatıyla kollarını göğsünün üstünde kavuşturup sanki bir grup isyankâr babunun başında nöbet tutar gibi ters ters bakarak dikiliyordu başlarında. Kitapları, sanki apar topar satın alıp ucuza sattığı mallar gibi, yığılmış, birbirinin üzerine devrilmiş vaziyette kutuların içinde tutuyordu. G. B. Malleson'ın *Herat*'ı, 1880 basımı. Açıp şu cümleyi okuyunca kitabı satın aldım: "Halılardan amber kokuları yükseliyordu." Bu satır *ud-al-qamari*mi ve kokulu reçinemi hatırıma getirmişti.

Rachel'ı sevmeye başlamıştım, bunu ona söylemeye cesaret edemesem de. Beni istediği zaman ziyaret ediyor, bazen önceden haber vermiyor ve çoğu kez bir yerlere gidip bir şeyler yapma planıyla geliyor. Planlarının hepsi de güzel değil, sevmediğim bir şeye sürüklenmemek için ona güçlü bir şekilde karşı koymam gerekiyor. Ama genelde şaşırtıcı oluyor planları ve teklifini geri çevirip kitap ya da harita okuyarak evde kalma niyetimi tekrar gözden geçirmeye zorluyor beni. Haritalara duyduğum ilgiyi tasvip etmiyor sanırım, nedenini bilmiyorum, hiçbir zaman buna ilişkin açık bir şey söylemedi, hatta bana yakın zamanda Portekizlilerin Ortaçağ'da yaptıkları haritalarla ilgili bir kitap getirdi. Belki bu beni eksantrik ya da fazla oturaklı gösteriyordu, halbuki o, görünüşüme rağmen hâlâ içimde bir gençlik taşıdığımı kanıtlayan daha faal ilgi alanlarımın olmasını tercih ediyordu.

Ve ziyaretleri bana iyi geldi, kendi halime bırakıldığımda görebileceğimden çok daha fazlasını görmemi sağladı, nezaketi ve özeni hatırlattı, bana şefkat getirdi ve karşılığında

müşfik olma imkânı verdi. O küçük hediyeler değil, hiç değil, gerçi onlara fazla anlam yüklemekten korkuyorum, özellikle de kendi kendime kaldığımda, yanlış anlayıp daha baştan sunulmamış bir sevgiye aptal gibi karşılık veririm diye. Yine de ziyaretlerinin bana iyi geldiğini biliyorum. Neden beni ziyaret ettiğini bilmiyorum ya da neden dışarı çıkmamı, şu vadiyi ya da bu uçurumu görmemi veya hiçbir cazibesi olmayan taşlı bir plajda yürüyüş yapmamı umursadığını bilmiyorum. Bunu ona hiç sormadım ve o da üzerine konuşma gereği duymadı. Öyle pat diye geliyor, telaşlı telaşlı bir şeyler anlatıyor ya da koltuğa oturuyor ve birer sade kahve ya da şekerli siyah çay eşliğinde bir süre konuşuyoruz, eğer niyeti varsa ve ben de havamdaysam deniz kenarında yürüyüşe çıkıyoruz veya beni arabayla istediği bir yere götürüyor ve benimle o hararetli, kendini sevdiren üslubuyla konuşuyor. Ziyaretleri bana iyi geldi ve onu, ilk karşılaştığımızda bana hatırlattığı kızım gibi sevmemi sağladı. Bazen asi saçlarını belli bir neden olmadan, alışkanlıkla, dalmış gibi eliyle tutup kıvırdığını gördüğümde, gözaltı merkezindeki ilk karşılaşmamız aklıma geliyor ve nedense aklıma daha tam tanıyamadan kaybettiğim kızım Raiiya, kızım Rukiye geliyor. Kızımın hiçbir zaman böyle bir saçı olmasa da ve saçlarını bu şekilde çekmese de o bunu her yaptığında kızım Raiiya'yı, kızım Rukiye'yi hatırlıyorum. Ona tüm bunları söylemeye cesaret edemedim, neden gelip beni görme zahmetine katlanıyor, kendi deyişiyle, çat kapı geliyor, bilmiyorum. Telefonum olmadığı için önden arayamadığından yakınıyor ve bu yüzden bir şeyler yapmak ister miyim diye sormak için bütün o yolu tepmek zorunda kalıyor, ben de istemediğimi söyleyince meşgul bir hortum gibi dönüp amaçsızca başka bir yöne gitmeye mecbur kalıyor. Şimdi olduğu gibi. Ama telefon istemiyordum. Telefonun sesinden ve istemediğim kişilerin diledikleri saatte arayarak zorla alanıma girmele-

rinden, buradan ya da başka bir yerden birilerinin, duymak isteyip istemememe aldırmadan, daha geldiklerini göremeden, bir bahane ya da kibar bir yanıt hazırlamaya vakit bulamadan konuşmalarından, o iç kıyıcı, gürleyen telefon gürültüsüyle evime sızmalarından, sonra da bir cevap ve nezaket beklemelerinden nefret ediyordum. Rachel'in her halükârda korktuğum ve çok sürmeden azalıp bitmesini umduğum rastgele ziyaretlerini tercih ederdim. Bunu düşünürken o ve annesiyle akşam yemeği davetini geri çevirmem acaba sadece o günü mü kurtaracak diye aklımdan geçti ve sonra neredeyse pes edip geliyorum diyecektim.

"Yarın öğlen yemeği," dedi gülümseyerek, tatlılıkla. "Yarın öğle yemeğine gelin. Muhakkak gelmelisiniz. Yoksa sizi uydurduğumu sanacak annem. Hayalci biri olduğumu, fantezi dünyasında yaşadığımı söylemeye bayılır. Ya da en azından eskiden böyle söylerdi. Şu sığınma işlerine başlayana kadar, ondan sonra gerçek dünyaya uyandığımı düşündü. 'İşte yapmaya değer bir şey,' dedi. Gerçek dünyayı bildiğini düşünmek hoşuna gider annemin. Ailesinin, yani benim ailemin hikâyesini anlattığını duyunca asıl *onun* zaman içinde uydurduğu tarihsel bir fantezinin içinde yaşadığını düşünüyorum. Söylediklerine bakılırsa yüzyıllar önce Hayfa'da yaşıyormuşuz ve sonra İspanya'daki Sefarad Yahudilerine katılmışız, oradan da yüzyıllar sonra Trieste'ye sürülmüşüz, sonra Cenevre'ye taşınmışız sonra da büyükbabası geçen yüzyılın sonunda Londra'ya taşınmış. Yok artık, daha neler."

"O yolcuklarla ilgili hikâyeleri biliyor o halde," dedim daha doğrusu sordum, uzun ve imkânsız yolculuklarla ilgili hikâyeler dinlemeyi hep çok sevmişimdir. "Müslüman ve Yahudilerin Endülüs'ten sürüldüğü zamanki İspanya mı?"

"Öyle sanırım," dedi Rachel. "Neden gelip ona sormuyorsunuz? Kordoba'nın duvarlı bahçeleri üzerine sabahlara kadar sohbet edebileceğinizi tahmin ediyorum. İspanya'daki

Yahudiler hakkında kitaplar topluyor. Bir keresinde bana bir kitap göstermişti, Endülüs'ten çıkan dinî şarkılarla, Müslüman şarkılarıyla ilgili. Siz ne diyorsunuz bunlara?"

"Kaside," dedim.

"Evet, küçük yıpranmış bir kitap."

"Endülüs'le ilgili hikâyelerini dinlemek isterim ama yarın bir misafirim var," dedim, sanki saklı tuttuğum bir şeyler varmış gibi hissettim. "Latif Mahmut. Hatırlıyor musun? Bir ara bana–"

"Evet, biliyorum. Onunla telefonda görüştüm. Bu hafta aradı beni," dedi, gizli bir bilgiyle gülümseyerek, neredeyse sırıtıyordu.

"Öyle mi?" dedim. "Ne bu şimdi?"

"Bana akraba olduğunuzu söyledi. Siz hiç bahsetmemiştiniz bundan. Sizinle tanıştığı için oldukça heyecanlı sanırım. Senelerdir düşünmediği birçok şeyi hatırladığını söyledi ve bir kısmından haberi bile yokmuş. Aslında kıskandım da biraz. Çok heyecanlıydı. Kendinizi onun yerine koyun, yani hayatınızla ilgili daha önce hiç bilmediğin bir şeyler öğrenmek. Bu bana işyerinde yaptığımız şeyi düşündürdü. Çoğu zaman insanları hatırlamaya, kendileri için bir açıklama sunmaya zorlarız. Ve eğer hatırlayamıyorlarsa kendi aramızda bir şeyler uydururuz. Eksik hikayeleri başka birinin tamamladığını düşünün. Çocuk falan olmak gibi bir şey bu; ne yaptığını, ne söylediğini annen baban sana anlatıyor ve sen hiçbir şey hatırlamıyorsun."

"Bazı şeyler bilmeye değmez," dedim.

Rachel bunu bir an düşündü, başını yana eğdi, ciddileşti. "Hayır, bence bu, yalan ve karmaşaya götüren çıkmaz bir sokak. Bence bilmek daha iyi genel olarak. Size birtakım çirkin olayları anlattırmak için mi geliyor? Yani ona unuttuğu ya da bilmediği üzücü birtakım olayları mı anlatmak durumunda kalıyorsunuz?"

"Evet," dedim.

"Ve bunlar sizin için de üzücü? Üzüldüm. Sizi rahatsız etmiyor, değil mi?"

"Hayır, gelmesini istiyorum," dedim.

"Sizinle görüştüğü için çok memnundu, bunu defalarca söyledi, dolayısıyla konuştuğunuz şeyler tümüyle üzücü olamaz. Her neyse, iyi birine benziyor. Ne demek istedim şimdi? Yani, bilmiyorum, sakin, düşünceli, ilginç. Onunla tanışmayı çok isterim. Bir daha geldiğinde belki beraber bir şeyler yaparız. Water Valley'e gidip öğle yemeği yeriz, göl kenarında yürüyüşe falan çıkarız. Ya da uzak durmamı mı tercih edersiniz?"

"Yok, hayır. Bir dahaki sefere yaparız."

Tam konuştuğumuz saatte çaldı kapı, acaba zile basmadan önce aşağıda mı bekliyordu diye düşündürdü bu beni. Pilav ve sebzeli balık buğulamadan oluşan yavan bir öğle yemeği hazırlamıştım, içeri gülümseyerek, hevesle girer girmez, birlikte bu mükellef sofraya oturmak üzere mutfağa yönlendirdim onu. Rachel'ın söylediklerine rağmen, geldiğinde nasıl bir ruh halinde olacağını hiç kestiremiyordum. Sert bir çarpışmaya, beni yalan söylemekle ve gerçeği çarpıtmakla suçlamaya mı gelmişti yoksa mahcup ve ne söyleyeceğini bilmez bir halde miydi bilmiyordum. Ayrıca görünüşüne de şaşırmaya hazırdım. Daha birkaç gün önce onunla tüm öğle sonramı ve akşamın bir kısmını geçirmeme rağmen yüzündeki ayrıntıları akıcı bir şekilde anımsamakta zorlanmıştım. Belki konuşurken ona bakmaktan imtina etmiştim ve o konuşurken gözlerinden kaçınmıştım ama hafta içinde onu düşünürken yüz hareketlerini ya da gözlerini ona anlattığım hikâyelerde yaptığım gibi tarif edemediğimi fark ettim. Görünce onu tanıyamayacağımı söylemiyorum, sadece yüzünün daha örtük hareketlerinden ne kadarı-

nı anımsadığımdan emin olamıyordum. O yüzden gelir gelmez öğle yemeğine oturmayı düşündüm, bu bize birbirimizle tekrar konuşmaya başlayabileceğimiz bir yer bulmak için vakit verecekti.

Aslında geldiğinde gülümsüyordu ve elimi kuvvetlice sıkmıştı. Bu iyiydi, galiba beni azarlamaya gelmemişti buraya. Ondan sonra günlük konuşmalara geçtik. Nasılsın? İş nasıl gidiyor? Ailen nasıl? "Ailem yok," dedi. Soruyu, "Evdeki herkes iyi mi?" anlamında sormuştum. Ve o da, "Evde kimse yok," diye cevap vermişti. Daha başka bir şey söylemedim ve onun da benim sessizliğimi ve tebessümümü fark ettiğini gördüm.

"Uzun süre birlikte olduğum biri vardı," dedi, yemeği masaya koyup ona kendine servis yapmasını işaret ederken. "Altı sene, ama en başından beri er ya da geç bitecek bir şeydi. Birlikte mutlu değildik. Adı Margaret'ti. Birlikte yaşıyorduk ve geçiniyorduk, zevklerimizi paylaşıyorduk ama mutlu değildik. Rahatsızlık yaratan bir sürü şey vardı ve bazen ondan hiç hoşlanmadığımın, nefret ettiğimin farkındaydım. Öğrenciyken tanışıp birbirimize tutunmuştuk. Yaşadığımız mutlu anlara ve birbirimize özen göstermemize rağmen bir klişeydik ve çoktandır birbirimizden sıkılmış olsak da bunu itiraf etme cesaretini göstermemiz zaman almıştı. Ondan sonra iki buçuk sene başka biriyle birlikte oldum. Pek uzun sayılmaz, yaklaşık bir sene falan önce ayrıldık. Ara sıra birlikte yaşamak için bir yer bulmaktan bahsediyorduk ama yapmadık bunu. Haftalarca aklıma bile gelmezdi bu, sonra bir şey olurdu ve hayır diye düşünürdüm, asla. Bir daha olmaz. Bir daha biriyle birlikte yaşamayacağım. Bu şekilde devam etmemiz daha kolay, daha güvenliydi. Clapham'da küçük bir evi vardı, benim de Battersea'de bir dairem vardı. Londra'yı biliyor musunuz?"

"Hiç gitmedim," dedim. "İsmi neydi? Yeni ayrıldığın kişinin?"

"Angela," dedi, unuttuğu için gülümseyerek. Ve ismini söyledikten sonra onu düşünmeye başladı, bir anlığına yüzü gerginleşti. "Serbest çevirmen olarak çalışıyordu, ders kitapları, bilimsel makaleler gibi şeyler çeviriyordu. Dili İtalyancaydı. Her neyse, kurduğumuz düzenden benden daha çabuk bıktı ve bir karar vermemi istedi. Veremedim bir türlü. Daha doğrusu istemedim. Aileler. Ve ilk günlerde, onu tanımaya henüz başlamışken söylediği bir şeyi unutamıyordum. O ve erkek kardeşi, bir hafta sonu Dorset'e anneleri artık babalarıyla seks yapmadığı için onunla konuşmaya gitmek zorunda kalmıştı. Annesinin bu yaptığının büyük haksızlık olduğunu söylemişti. O ve kardeşi anneleriyle bu konuyu görüşmek için eve gitmiş, bencilliği için onu azarlamış, babaları da onları desteklemişti. Bu hikâyeyi unutamadım, özellikle de beraber yaşamak konusundaki konuşmalarımız arttığında. Çocuklarımın bir gün eve özel olarak bunun için gelip Angela'yla seks yapmamam üzerine bana nutuk çektiklerini, onun da yanımda oturup yakınarak onları teşvik ettiğini gözümde canlandırdım. Bu manzaraya katlanamadım. Evet gerçekten de istemedim sanırım, ama o hikâyenin sevimsizliğini de bir türlü unutamadım. Bu yüzden zaman içinde, benim onunla görüşmeyi tercih ettiğim sıradanlıkta görüşmemizi kabul etmedi ve ayrıldık. O günden bu yana da pek dert etmedim bunu. Yemek için elinize sağlık."

"Ne demek, açlığımızı bastırmak için yavan bir şeyler işte."

"Tekrar gelmeme müsaade ettiniz, çok naziksiniz," dedi. "Geçen hafta sizi yorduğumu, zor konular hakkında konuşmaya zorladığımı ve çirkin ve kaba davrandığımı düşündüm."

"Hayır, gelmeni istedim. İyi ki geldin," dedim.

"Her neyse, bütün hafta geçen gelişimde bahsettiğiniz şeyleri düşündüm, bunları hatırladıklarımla ve bildiğimi sandığım şeylerle bağdaştırmaya çalıştım. Söylediklerinize kendimi kaptırmış olsam da içimde bir şeyin bunlara karşı çıktı-

ğını biliyordum. Bu yüzden üzerlerine düşündüm, hikâyeleri yan yana koyup benim asla dolduramayacağım ve geçen konuşmamızda kaçınmayı başardığımız boşlukları gördüm. Aradan bunca yıl geçtikten sonra, o dönemi ve o yeri bunca yıl düşündükten sonra, kendimi bitkin hissediyorum. Ve tüm gel-gitleriyle burada yaşamaktan, hayatımı düşmanlıklar, küçümsenme ve hor görülme içinde geçirmekten yoruldum. Bitkin ve çıplak, yara bere içinde kalmış hissediyorum kendimi. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Bu duyguyu biliyor olmalısınız. Bunu düşünüyordum bu hafta, bunca yıldır bildiklerimden ve bilmediklerimden ne kadar yorulduğumu, bunlarla ilgili hiçbir şey yapmadığımı ve yapılacak bir şey olmadığını. Bu yüzden buraya gelmeyi, ikimizin de huzur bulması için anlattıklarınızı dinlemeyi dört gözle bekliyordum.

"Evet, huzur bulmak için," dedim.

"Faru'ya ne olduğundan bahseder misiniz lütfen? Size bunu daha önce de sormuştum."

"Nuhu. Adı Nuhu onun. Gümrük memuru oldu. Şu liman kapısında dikilip bütün araçları arayan, giriş belgesi olmayan kişileri içeri almayan ve her şey için rüşvet isteyen kişileri bilirsin, onlardan biri oldu. Böyle bir iş için okuma yazma bilmen gerekmiyor, birçok kişinin gözünde düşük bir iş bu, Nuhu da sanırım bu şekilde girebildi. Üniformalı, ağır postallı işlere ilgisinin olduğunu bilmiyordum. Tutuklanmamdan sonra gitmiş oraya, sonradan öğrendim, çünkü elbette ilk başta benim yanımda, dükkânda çalışıyordu."

"Tutuklandığınızı bilmiyordum," dedi, pilav dolu kaşığını ağzına götüremeden kalakalmıştı. Bunu söylerken yüzünde oluşan şok ifadesinden böyle bir tepki vereceğini tahmin ediyordum ama devam ettim.

"Birçok kişi tutuklanmıştı," dedim. "Binlerce. Her neyse, birkaç yıl sonra Nuhu gitmenin, Allah bilir nereye kaçmanın bir yolunu buldu. Bunu yapmak için uygun bir pozis-

yondaydı diye düşünebilirsin ama o ilk yıllarda liman polisi çok tedbirliydi, silahları ve güçlü motor botları vardı, Nuhu'nun da aralarında bulunduğu o uyuşuk *bawab*lardan değillerdi. Kaçmaya teşebbüs cezaları sertti o dönem. Kargo gemilerinden birine kaçak binmiş olmalı ve o zamanlar bize uğrayan gemilerin güzergâhları düşünüldüğünde şu an Rusya'da ya da Çin'de veya eski Doğu Almanya'da bir yerde yaşıyordur. Eğer yakalanmadan hayatta kalabildiyse ya da mürettebat onu gemiden atmadıysa veya gemiden daha önce, yani Aden'de, Mogadişu'da ya da Port Said'te inmediyse."

"Ben de Doğu Almanya'daydım," dedi, hayatlarımızın bu gereksiz karmaşıklığı için başını sallayarak. "Dresden'de. Daha doğrusu Dresden'e yakın bir yerde."

"Evet, söylemiştin," dedim.

"Size sonradan Dresden'de yaşadığını öğrendiğim mektup arkadaşımdan bahsetmiş miydim? Memleketteyken mektuplaşıyorduk, sonra Doğu Almanya'ya gittiğimde bana çok yakın bir yerde yaşadığını öğrendim. Annesi bana Homeros'u nasıl okuyacağımı öğretti. Yani doğrudan öğretmedi ama içimde Homeros'u okuma isteği uyandırdı. Kusura bakmayın, Faru'yu anlatıyordunuz siz."

"Evet, eski Doğu Almanya'ya gitmeden hemen önce beni görmeye geldiğini söylemiştin. O hikâyede atladığın bir şey vardı. Sen oradayken Saliha'nın aşağı inip seninle konuştuğundan bahsetmedin. Belki de unuttun. Nuhu, geldiğini haber vermişti ona, o yüzden aşağı indi. Yatağa bağlı kaldığı döneminde annen onu ziyaret ederdi, bir haber getirdiğini düşünmüş olmalı. Aşağı inmemeliydi. Saliha. Dinlenmesi ve merdiven kullanmaması gerekiyordu ama babanla aramdaki tüm husumete rağmen annen onu ziyaret ettiği için aşağı indi. Kadınların daha güçlü bir bağışlama, denge kurma duygusu var. Birbirlerini kolluyorlar, durumun geri dönüşü olmayacak şekilde kontrolden çıkmaması için özen gösteri-

yorlar. Saliha seninle konuştu, seni ve anneni sordu ama sen onun durduğu tarafa bile bakmadın. Sonra selamına karşılık vermeden çıkıp gittin. Bunu unutmuşsun sanırım. Üzerinden uzun zaman geçti."

"Hayır, unutmamıştım. Hatırlamadım ama bunu hatırlamamak o kadar da önemli gelmedi. Ona kaba davrandığım için özür dilerim."

"Uzun zaman geçti üstünden. Ve ben de, ben de o masayı geri vermeliydim. Küçücük bir şeydi. Saliha geri vermemi söyledi ama ben çok öfkeliydim. Babanın evinde alınacak pek bir şey yoktu ama yine de eşyaları aldığımı duyunca dehşete düşmüştü Saliha. Bunun intikam güden, affedilmez bir davranış olduğunu düşünüyordu ve belki de o zaman yanımda olsaydı, evli olsaydık, beni bundan vazgeçirirdi. O zamanlar konuşacak kimsem yoktu, sadece hayal kırıklığı ve kinle hareket ediyordum. Üzerime atılan iftiralar öfkelendirmişti beni ve kendi açımdan haklı olduğumu düşünüyordum. İş o masaya geldiğinde iftiralar, babanın katlanılmaz kutsiyetiyle ve Allah'ın işlediğim günahı önüme getireceğini, bir gün her şeyi utanç içinde asıl sahiplerine geri vereceğimi söyleyerek böbürlenmesiyle birleşmişti. Gelip masayı geri istediğinde veremedim ama keşke verseymişim. Bu en sonunda anneni bize düşman etti."

Recep Şaban Mahmut'la, ilk teklifimi geri çevirdikten sonra bile, dava sömürgeci İngiliz mahkemelerinde görülmeye başladığında bile uzlaşmaya varmaya çalıştım. Evi istemediğimi açıkladım. Sadece kredi almak istiyordum, işime sermaye koymam gerekiyordu ve evlenmek üzereydim. Bu para benim hakkımdı ama evi istemiyordum ya da evden çıkmalarını veya bana kira ödemelerini. Evi göstermelik olarak üstüme vermeliydi ki kredi alabileyim, işim sağlam bir temele oturduğunda evi yasal olarak tekrar onun üzerine ge-

çirecektim. Ama bunu kesinlikle kabul etmedi ve dava kazanıldığında, ailesiyle birlikte bir yerden kiraladığı küçücük bir eve taşındı. O vakte kadar durum çığırından çıkmıştı zaten ve ben de yaptığımın ne anlama geldiğini bilmiyordum artık. Evi kiraya verdim ve kredi anlaşması imzaladım, ihtiyacım olandan çok daha azını verdiler. Bankalar bağımsızlıktan hemen sonra tedirgin olmaya başlamıştı ve sonradan bunda haklı oldukları anlaşıldı. Devletin tasarruf yöntemleri ve iç karışıklığı iki sene sonra tüm bankaların kamulaştırılması ve talan edilmesiyle son buldu. Halk için ve kendine yeterli olmak adına yapılmıştı bu ama gerçek bir talandan başka bir şey değildi, kâr sağlayan her şeye bu şekilde el koymuşlardı. Yöneticilerimiz pek az şey üretir, genelde bir şey üretenlerin elindekileri alırdı, sonra da suçlu işkembelerini tıka basa doldururlardı.

Bu durum Recep Şaban Mahmut'un evini alıp kredi için başvurduğumda henüz doruk noktasına ulaşmamıştı ama bankalar tehlikeyi sezmişti ve temkinlilerdi. Bana verilen küçük kredi tasarladığım planları gerçekleştirmeme, hatta herhangi bir şey yapmama yetmedi. Ama sonuçta pek bir önemi yoktu bunun. Yaklaşık bir sene içinde ülke kaosa sürüklendi ve elinde imkânı olan herkes parasını ülke dışına çıkarmanın yollarını aradı. Tek yapabildiğim eskisi gibi devam etmekti ama artık seçkin ürünler için bir pazar da yoktu. Abanoz masayı geri aldığımda satabilirim diye düşünerek dükkânıma koymadım, güzel olduğu için ve dostluğun ve hırsın geçici olduğunu bana her gün hatırlatması için koydum.

Recep Şaban Mahmut, başka bir bölgeye taşınmasına rağmen ibadet için mahalledeki camiye geliyordu ve her gün başını önüne eğerek kendini Allah'a adamış yenik, aşağılanmış biri gibi dükkânımın önünden geçiyordu. Ve o geçip giderken insanlar bakıp onun ve ailesinin başına gelen felaket için dövünüyor, beni ise bu kötülüğün müsebbibi olarak görüyor-

du. O sırada karısı Ayşe, Kalkınma ve Hazine Bakanı ya da ona benzer bir unvanı olan, çirkin uyduruk bir şeyin Bakanı Abdullah Khalfan'ın metresi olmuştu. Makam arabası Ayşe'yi evinden alıp Bakan'ın belirlediği yere götürüyor ve sonra geri getiriyordu. Söylentiye göre yıllardır sevgiliydiler ve artık Abdullah Khalfan önemli biri olunca ilişkilerini saklamaya gerek duymuyorlardı. Sanırım bakanın böyle bir yükseliş dönemindeyken sevgilisini bırakıp daha genç biriyle birlikte olmaması ona itibar kazandırıyordu. Çünkü Ayşe hâlâ güzel olmasına rağmen genç değildi artık. Bakan da genç değildi ama bu hiçbir zaman onun konumundaki erkekleri gençmiş gibi davranmaktan alıkoymuyordu. Bu durum Recep Şaban Mahmut'un mübarek omzuna bir yük daha bindiriyordu.

Sonra Ayşe, karımı yatağa bağlı kaldığı dönemde ziyaret ettiği ve dava sırasında ve sonrasında uzlaştırıcı davrandığı halde, oğlu İsmail'i bu küçük iyilik için bana gönderdiğinde ben ona masayı vermedim. Bu adice davranışım onu iğrendirmiş olmalı çünkü ondan sonra bana tamamen düşman kesildi. Bu olayın ardından kendi karalama kampanyasını başlattı ve zaman içinde kusursuz bir zafer kazandı. Tabii ki Bakan'ın yardımıyla oldu bu ama onun devreye girmesi biraz zaman aldı. Ayşe'nin benim için tasarladığı her ne ise tehdit makinasının çarkları bir kez dönmeye başladığında durum kimsenin müdahale edemeyeceği bir noktaya vardı. Sonraki iki sene boyunca şu eziyetleri çektim. Burada bunları oldukları sıraya göre yazacağım. Buna geçmeden önce, bu olaylar silsilesinin ilk aşamalarında Saliha'nın yatağa bağlı kaldığı dönemin bittiğini ve kızımız Rukiye'yi doğurduğunu da belirtmeliyim. Allah ikisine de yattıkları yerde huzur versin.

Sözümü kesti, ilk değildi bu. Öbür seferlerde, hem anlatımı dağıtmak istemediğim için hem de çoğunlukla şaşkınlığını belirtmek ya da bana daha fazla ayrıntı sormak amacıy-

la yaptığı için bahsetmedim bundan. Fakat bu sefer masadan kalktı ve öğle yemeğinden beri oturduğumuz mutfaktan çıktı. Ve hemen geri döndü, öfkeden kudurmuştu.

"Şimdi de annemle uğraşmaya başlayacaksınız anlaşılan," dedi kaşlarını çatarak, yüzü nefret ve öfkeyle kararmıştı. "Babamla işinizi bitirdiniz herhalde. Kindar, anlamak istemeyen, kifayetsiz bir adamdan başka bir şey değil o. Babamın katlanılmaz kutsiyeti. Her şey açığa kavuştu o halde. Şimdi de annemde sıra. Evet, Bakan'ı biliyordum, herkes biliyordu. Annem iyi bir kadındı. Onu öyle hatırlıyorum. Öğleden sonraları giyinip süslenip ona gittiğini gördüğümde paniğe kapılırdım. Çok korkardım, neden bilmiyorum. Neden öyle bir insana dönüşmek zorunda kaldı bilmiyorum. Sizi en başından beri dinliyorum ve içimden, yalan söylüyor, yalan söylüyor diye geçiriyorum. Hikâyesine takılıp kalmış. Etkili olmasını istiyor. Ama şimdi bunu gerçek bir drama dönüştürmek için geliştireceksiniz. Şimdi sana eziyet etmek için sıra annende ve onun pis Bakan'ında."

Ona bakmaktan kaçındım. Öyle önemli bir bilgi değildi bu ama hapishanede öfkeli biriyle göz teması kurmamayı öğrenmiştim. O kişinin yanına oturup onunla aynı yöne bakmayı öğrenmiştim. Bu yüzden o kapı eşiğinde durmuş öfkesini kusarken başka bir tarafa bakıp bekledim.

"Daha fazla bir şey duymak istemiyorum," dedi ve tekrar mutfaktan çıktı. Biraz durdum, sonra kalkıp dağınık duran tabak çatalları topladım ve lavaboda yıkadım. Sonra çaydanlığın altını yaktım ve şekerli zencefil çayı demlemeye koyuldum. Tepsiyle oturma odasına girdiğimde pencerede duruyor oradan ince bir şerit halinde görünen denizi izliyordu. Çayı doldurdum ve gelip karşıma oturana kadar bekledim.

İşte o dönem başıma gelen olaylar şunlar. Bunların birçoğundan duygusallığa kapılmadan bahsetmek zor ve bazıları

içimi kederle dolduruyor ama bunları dile getirmeyi, o dönemki düşüncelerim ve ikiyüzlü hayatlarımızın basitlikleri olarak gözler önüne sermeyi çok istiyorum. Kısaca anlatacağım, çünkü bunların çoğu, bana kalan küçücük alanı acı ve çaresizlikle daraltmaktan korktuğum için, üstünde durmamaya gayret ettiğim olaylar. Bunlar üzerine yıllarca düşünüp genel işleyiş içindeki yerlerini değerlendirdim ve bunun sonucunda, benim yara berelerimle sessiz sakin bir hayat sürmemin başkalarının tahammül edilemez zalimliklere katlanmasından bir farkı olmadığını öğrendim.

1967'de bankaların kamulaştırılması Cumhurbaşkanı'nın bizzat kendisi tarafından radyodan flaş haber olarak bize iletildikten sonra, o zamanın Standart Bank'ı şimdinin Halk Bankası'nın müdüründen bir çağrı belgesi geldi, onlardan aldığım kredinin tümünün ödenmesini istiyorlardı. Bankaya yalvarmaya gittim, çünkü haklı da olsam, borcumu beş senede ödeyeceğime ilişkin bir anlaşmam da olsa ve geri ödeme döneminin başlangıcının üstünden henüz iki sene de geçmiş olsa bu, hak ve hukuk arama dönemi değildi. Bankaya müdürden merhamet dilemeye gittim. Kamulaştırma, kıdemli personelin bir gecede değişmesi anlamına geliyordu, çünkü çoğunluğunu yabancıların oluşturduğu önceki ekibin işleri sabote etmesinden korkuyorlardı. Yeni müdür benimle görüşmedi ve müdür yardımcısı, toptan geri ödemenin pazarlığa kapalı bir konu olduğunu açıkladı. İlgili devlet biriminin talimatları doğrultusunda hareket ediyorlardı. Yabancılar kredileri kesmişti ve geçen birkaç ayda müşteriler yüklü miktarda para çekmişti, bu yüzden kullanılan bütün kredilerin ödenmesi isteniyordu. Ben neden bunu hiçbir iş insanından duymadım, diye sordum. Müdür yardımcısı, kredilerin kademe kademe istendiğini, benim ilk kademede olduğumu söyledi. Krediyi topluca geri ödeyecek paramın olmadığını söyledim. Bu durumda banka teminat olarak gösterdiğim eve el koyacaktı.

Recep Şaban Mahmut'tan mahkemelerde mücadele vererek aldığım ev dört ay sonra, resmî gazetede bankanın mülkü olarak yayınlandı ve içine yerleştirdiğim kiracılara evi derhal boşaltmaları için ihtar çekildi. Ev boşalır boşalmaz Recep Şaban Mahmut ve karısı Ayşe yeniden eve taşındı. Ondan sonra her gün, Kamu İşleri Dairesi'ne giderken –şimdi artık yönetim kademesinde yükselmişti– mobilya dükkânımın önünden geçiyordu. Ve eskiden, yaşadığı utancı gözleri yere dönük, boynu bir yana düşmüş vaziyette yürüyerek sergilerken, şimdi öfke dolu gözlerle benim bulunduğum yöne bakıyordu. Evi, onun asıl sahibi olarak geri almıştı ve ben de günahlarımın cezasını çekiyordum. Başımı kaldırıp ona bakmadığımda bile, çünkü yaklaştığını görür görmez böyle yapmayı öğrenmiştim, yürürken gözlerinin üzerime yapıştığını hissedebiliyordum. Ayşe'yi, eski evine taşınmış olmasına rağmen sokaklarda pek görmüyordum, artık kendisine tahsis edilmiş bir arabası vardı, gördüğümde ise önümden tek kelime etmeden geçip giderken adımlarını aheste aheste attığını hissediyordum.

Bundan beş ay sonra partinin genel merkezine çağırıldım. Talimatları ilçe başkanı iletti bana; bir çarşamba günü dükkâna gelip benimle bir bardak su içtikten sonra ertesi gün öğleden sonra orada hazır bulunmam gerektiğini belirtti. Recep Şaban Mahmut'un benden şikâyetçi olduğunu söyledi. Yaptığı başvuruda beni, halası Bi Meryem'in vasiyetinde sahtecilik yapmakla ve ölümünden sonra, onunla hiçbir akrabalık bağım olmadığı halde şu an oturduğum evi hileli olarak üstüme geçirmekle suçluyordu. Başkana bunun doğru olmadığını söyledim ama o omuz silkti ve kendisine bu konuda söz düşmeyeceğini belirtti. Bunları parti genel merkezinde hepsine söylemeli ve verecekleri cevabı beklemeliydim. Saliha'ya çağırıldığımı söylediğimde, umutsuzluğa kapıldı. Bana bir darbe daha vurmalarını bekliyormuş ama ar-

tık aylar geçtiği için en kötüsünün bittiğine inanmaya başlamış. Genel merkeze çağırılmaktan daha beterini yaşayacağımdan korkuyordum. Tarifsiz bir aşağılanmadan, yaralanmaktan ve sakat bırakılmaktan korkuyordum. Bazen uyku ile uyanıklık arasındaki o düşsel dünyada, kısa bir anlığına çocukluğumda ortalıkta dolaşan birini görürdüm, burnu tamamen kesilmiş bir adamdı bu, öyle ki gözlerinin ve ağzının arasındaki bölgede, doğrudan kafasına uzanan bir çift et rengi delik vardı. Tecavüz suçunun cezası olarak böyle sakat bırakılmıştı, paçavralar içinde sokaklarda gezer, aramızdaki en zayıf kişinin onunla alay edip eğlenmesine katlanmak zorunda kalırdı, misilleme yapmayı ya da kendini savunmaya düşünemeyecek kadar sinmişti. Parti genel merkezinde olacaklardan daha kötü bir şey yaşayacağımdan korkuyordum ama orada beni neyin beklediğini düşününce de ürperiyordum.

Parti genel merkezlerinde yapılan duruşmaları biliyorduk, aslında bunlar kanunları istedikleri gibi eğip büktükleri mahkemelerdi. Parti genel sekreterinin emriyle, o sırada kimin vakti varsa onun başkanlığında kurulurdu; bu bazen, vatandaşlarıyla oyun oynayacak bir ruh halindeyse, Cumhurbaşkanı'nın kendisi olurdu, bazen de şoförü ya da emniyet müdürü olurdu. Önüne çıkarıldığım parti komitesi şu kişilerden oluşuyordu. İsimlerini burada sıralıyorum, böylece bilinmelerini ve başımıza gelenlerin kendiliğinden olmadığının anlaşılmasını istiyorum. 1) Başkanlık eden kişi parti genel sekreteriydi, ismi herkesin malumu; 2) Recep Şaban Mahmut'un karısı Ayşe'nin sevgilisi Hazine ve Kalkınma Bakanı Şeyh Abdullah Khalfan; 3) Göçmen Bürosu Başkanı Abdülkerim Hacı; 4) Halkın Ordusu Komutanı Ahmet Abdullah; 5) Öğretmen Bibi Azize Salmin. Bir masanın ardında uzun bir sıra halinde oturmuşlardı, ben de onlara bakan bir sandalyede oturuyordum, parti genel merkezi bina-

sının altındaki karanlık, geniş, verandalı odadaydık. Öğleden sonrasının baş döndüren o ilk saatlerinde karanlık sorun olmuyordu, ama etrafa, yeraltındaki bir odanın çürümüş, rutubetli kokusu sinmişti. İçeri girerken ilçe başkanı eşlik etti bana ve bir köşeye oturdu, olan bitene şahitlik edip bizim bölgenin dedikodu kazanına yetiştirmek için rapor hazırlayacaktı.

Komite, suçum için bana sırayla nutuk çekti; iyi kalpli, dini bütün bir adamın ailesinin doğuştan hakkı olan bir mülkü elinden almak için saf bir kadından yarar sağlamaktı suçum. Kalkınma ve Hazine Bakanı çok az konuştu ama durumun gidişatından memnun görünüyordu. Karşısında en çok zorlandığım kişiler, beni kadınları sömürmeyi kendine iş edinmiş erkeklerin temsilcisi olarak gören Göçmen Bürosu Başkanı Abdülkerim Hacı ve öğretmen Bibi Azize Salmin'di. Bu komitedeki kişilerin hiçbiriyle daha önce tanışmamış olsam da hepsi hakkında bilgi sahibiydim.

Kendi aleyhime tanıklık etmemi sağlayan birkaç soruyu cevaplamamı istediler. "Baban Bi Meryem'le evlendiği andan itibaren onu soymayı planladığını kabul ediyor musun?" Tek bir cevap verebildim, sonra susturuldum. Evin mirasla değil, Bi Meryem hâlâ hayattayken üzerime geçtiğini açıkladım. Vasiyetinde evden bahsedilmemişti çünkü zaten hayattayken, karşılıklı suçlamaları ve kavgaları önlemek için evi yasal olarak benim üzerime devretmişti. Bundan fazlasını söyleyemedim çünkü Bibi Azize Salmin bu yüzsüz cüretim karşısında hayretler içinde kaldığını ifade etti ve Göçmen Bürosu Başkanı komiteye, hâlihazırda maruz kaldığım suçlamaya bir yenisini, komiteyi aptal yerine koyma suçunu da eklemeyi teklif etti. Bunun haricinde hakaretleri dinlemekten başka bir şey beklenmiyordu benden, ben de bir saati aşkın bir süre dinledim bunları. Verdikleri kararı orada karşılarında otururken ilettiler bana: İlk Bi Azize Salmin konuş-

tu, öbürleri de onu giderek artan bir hınçla takip etti, en sonunda komite başkanı Genel Sekreter hükmü bizzat açıkladı. Evle ilgili evrakı yarın genel sekreterin ofisine bırakacaktım, ondan sonra da mülkiyet yasal olarak yeniden Bi Meryem'in ailesinin üzerine geçecekti.

İlçe başkanıyla birlikte eve yürüdüm, bana durumun çok daha kötü bir hal alabileceğini, o yanlış çıkış haricinde başka bir şey söylememekle çok iyi yaptığımı belirtti. İşim hâlâ duruyordu, dolayısıyla aç kalmazdım ve Allah belki de başka kapılar açardı, kimbilir. O gece toparlanabildiğimiz kadar toparlanıp Nuhu'nun yardımıyla birkaç el arabası eşyayı Saliha'nın ailesinin evine ve dükkâna taşıdık. Nuhu artık yanımda çalışmıyordu ama aradığımda yardıma geldi. Komşular olan biteni hafifçe araladıkları pencerelerin arkasından izlediler ama bizi daha da kötü hissettirecek bir şey söylemediler, bazıları fısıltıyla içinden geçtiğimiz bu dönem için ah edip Allah'a yakardı. Gidiş gelişlerimizde ana yolu kullanmaktan kaçındık, eşyalarımızı el arabasıyla, evlerin arkasındaki tekerlek izleriyle kaplı ara yollardan ittire kaktıra götürdük. Bizi evden zorla çıkarmaya kalkışabilirler diye geceyi hep beraber Saliha'nın ailesinin evinde geçirmek için ısrar ettim. Tapuyu ertesi sabah erkenden genel sekreterin ofisine götürdüm ve kendisi bizzat gelene kadar birkaç saat bekledim, neredeyse öğlen olmak üzereydi. Odasında kabul edildiğimde masasının arkasında oturmuş, o kibar üslubuyla gülümsüyordu. Evrakı aldı ve bakmadan masasının üzerine koydu. Sonra bana kahve ikram etti ve ancak fincanımdan dikkatle, iki yudum alacak kadar vakit tanıdıktan sonra bizimle birlikte odada bulunan askerî görevliye eliyle işaret etti. Görevli, elleri belinde bana doğru yaklaşıp tombul kafasını kısa ve sert bir hareketle çevirerek önüne geçip ofisten çıkmamı işaret etti. Beni uzun parmaklıklı bir penceresi olan küçük bir odaya götürüp bıraktı. Kapıyı dışarıdan sür-

güleyip kilitlediğini duydum. Oda çiş kokuyordu ve acı çeken birilerinin izlerine benzeyen, hafif kararmış çizgi çizgi lekeler vardı duvarlarda.

Uzun bir süre sonra, akşamüstü geç saatte, makineli tüfekli iki genç asker beni almaya geldi. Onlar gelene kadar zaten feci sıkışmıştım, o dehşetle kendimi tutamayıp üstümü pisletmekten ve içinde bulunduğum rezil duruma bir de utancın eklenmesinden korkuyordum. Üstümü arayıp cebimdeki cüzi miktarda parayı aldılar ve sırf yaptıkları işin zevkini çıkarmak için bana bağırdılar ve tartaklayıp tokatladılar. Sonra beni ite kaka koridorda yürütüp parti genel merkezinin önünde bekleyen zırhlı jipe herkesin gözü önünde, o ılık öğle sonrası güneşinde bindirdiler. Etrafta şahitler vardı, böyle durumlarda kimin daha kötü olduğunu kestiremiyorum; suçlu mu yoksa dikilip izleyen ve kötü hiçbir şey olmamış gibi davranan masumlar mı? Dışarda şahitler vardı, hiçbir şey olmamış gibi yürüyen, sevdikleri kafede laflamaya ya da aileleri veya arkadaşlarıyla buluşmaya giden insanlar vardı.

Yalnızca birkaç hafta kaldım bu hapishanede, onlarca kişiyle birlikte küçük bir hücredeydim ama yine de içerisi havadar ve aydınlıktı. Hücrelerin hepsinin bir duvarı yarısına kadar parmaklıklıydı, ortadaki avluya bakıyorlardı ya da belki ortadaki avlunun hücrelere baktığını söylemek daha doğru olur, öyle ki gece bile avluda birilerinin ne yaptığınızı ya da içinizden ne yapmayı geçirdiğinizi gözetleyip gözetlemediğinden emin olamıyordunuz. Ama en azından böylece biraz hava alabiliyor ve öbür hücrelerdeki mahkûmları görebiliyorduk, dolayısıyla bu açıdan aslında beklediğimden biraz daha az hapishaneye benziyordu burası. Hücremiz köşe kısımlardan birindeydi ve bazıları kadar rüzgâr almıyordu, bu da geceleri sivrisineklerin rahat vermeyeceği anlamına geliyordu. Ne bir yaprak ne bir yeşillik sapı vardı o beton av-

luda, duvarda bir çatlağa tutunmuş yabani bir ot bile yoktu.

Devlet, bağımsızlıktan sonraki günden itibaren hapishaneleri doldurmaya başladığı için oradaki birçok kişiyi tanıyordum. Hepsi eskiden olduğundan daha yorgun, daha bitkin görünüyordu, kıyafetleri yıkanmaktan solmuştu. O sefalete ve yoksunluğa rağmen bir tür nezaket hâkimdi ortama. Kibar bir üslupla konuşuyorduk, imkân varsa birbirimize yer açıyor, zaruri ihtiyaçlar karşılanırken hiçbir şey söylemeden başka tarafa bakıyorduk, birbirimizin ağrısını sızısını soruyor ve yorulmak nedir bilmeden konuşuyorduk. Benim anlatacak pek bir şeyim yoktu ama bu adamlardan öğrenecek çok şeyim vardı, bazıları iki-üç senedir hapishanede olsa da dışarısı hakkında epey bilgi sahibiydiler. Hararetli sohbetlerini kibarca ve biraz da ilgiyle dinliyordum. Bir kısmı son derece eğlenceliydi; zorluk çeken insanların içinde bulundukları şartlara rağmen bazen ulaşabildiği türden müthiş bir mizah taşıyordu. Günde iki kere hücrelerden çıkmamıza, yıkanıp avluda egzersiz yapmamıza izin veriliyordu, iki haftada bir de doktor geliyordu. Akrabalar her öğleden sonra sevdikleri için bir sepet yemek getirirdi, bunlar olmadığında hapishanenin manyok, fasulye ve çaydan ibaret cılız porsiyonlarıyla idare etmek durumdaydık. Bu yiyeceklerle de yetinmek mümkündü ama bir sepet yemek, evi yakınlaştırıyor, sanki evdeki insanları yakına getiriyordu, kopardığımız ekmeği sevgi ve özenle kutsuyordu. Sepete haftada bir temiz kıyafet konurdu; bir tişört ve bir *saruni*.

Sepetler kapıda bekleyen gardiyanlara bırakılırdı. Akrabaların mahkûmları görmesi yasaktı ve gardiyanlar, içinde bir mesaj ya da silah olma ihtimaline karşı sepetleri arardı. Üzerlerine etiket yapıştırılır, sonra hepsi mahkûmların gelip alması için avluya bırakılırdı. Bazen gardiyanlar sepetleri araklardı ve bu bir tür şakaymış gibi davranırlardı. Oradaki üçüncü günümde bir sepet geldi bana, içim aptal bir huzur-

la doldu. En azından nerede olduğumu biliyordu karım, bu ona bir teselli verebilirmiş gibi.

Bazen ceza verilir, dayak atılır ve hakaret edilirdi ve bazı kişilerden orada bulundukları süre zarfında korkunç şeylere şahit olduklarını duymuştum. Lastik hortumlarla dayak atmak, copla vurmak, insanları kırık cam üzerinde yalın ayak yürütmek gibi. Mahkûmlar bu olaylardan ayrıntılarıyla bahsedip kurbanlar üzerindeki sonuçlarını kısık sesle tartışırlardı, sanki böyle yapmak o kişilerin sindirildiğini, aşağılandığını bilmekten onları kurtarırmış gibi. Bu cezalar açık avluda infaz edilirdi ve uygulayanlar, tıpkı kurbanlarından bazıları gibi, bugün hâlâ o şehrin caddelerinde dolaşırdı. Orada kaldığım süre boyunca ben sadece bağırıp çağırdıklarını, hakaret ettiklerini ve bambu kamışlarla kırbaç cezası verdiklerini gördüm.

Üçüncü haftamda hapishaneye Cumhurbaşkanı uğradı. Sırf düşmanlarının güvenli bir şekilde içerde tutulduğunu, hepsinin yılmış, sefil bir durumda olduğunu ve affedilmek ve serbest bırakılmak için ona yalvardığını görmenin keyfini çıkarmak için ara sıra yapardı bunu. Bizim hücrenin önünde fazla durmadı, bir hayvan gibi sağlıklı yürüyüp geçti, doktor, hapishane müdürü ve korumasından oluşan maiyeti de fazla göze çarpmadan takip ediyordu onu. Bizim hücrenin önünde pek durmamasının nedeni her zaman uğradığı gözdelerinin, belli başlı düşmanlarının olmasıydı, bu kişileri, gözünü üstlerinden ayırmadan memnuniyetle izler, onlarla şakalaşıp lak lak ederdi. Doktordan onları düzenli aralıklarla muayene etmesini isterdi, sağlıklı olmalarına ve eğer hastalarsa derhal tedavi edilmelerine özen gösterirdi ki daha uzun yıllar kalacakları bu hapishanede vakitleri iyi geçsin.

Bir dakika kadar bir hücrenin önünde durup mahkûmlardan birine, sanki onu ilk defa görüyormuş ve onunla ilgili şaşırtıcı ya da sıkıntı yaratan bir şey bulmuş gibi uzun uzun

baktı. Doğa Gözlemleri dersinde siyasi haklarla ilgili öfkeli çıkışlarda bulunmakla suçlanan bir ilkokul öğretmeniydi bu. Ailelerin onu birkaç kere dostça uyarmasına rağmen kendini kontrol edememişti anlaşılan ve en sonunda aileler, bir grup oluşturup ilgili mercilere şikâyet etmişti onu. Bu uzun boylu, ince adam o kadar zayıf ve güçsüz görünüyordu ki Cumhurbaşkanı muhtemelen, kim bu tip ve kendini burada bulmasına yol açan artık hangi pervasız davranışsa, bunu yapacak cesareti nereden bulmuş diye merak etmişti. Ya da belki adamı gayet iyi tanıyordu ve sadece insanoğlunun tahmin edilemezliği üzerine düşünüyordu. Bir cumhurbaşkanının zihninin nasıl işlediğini kim bilebilir? Birkaç dakika daha orada durdu ve birlik olmaya, sıkı çalışmaya ilişkin doğaçlama bir konuşma yaptı, milli armanın altında yazan mottoydu bu. Eğer hepimiz bu insancıl mottoya uygun yaşarsak, dedi, hapishanenin avlusunda duranları da kapsayacak şekilde dönmüştü şimdi, ülkemiz güçlenecek ve gelişecek. Sonra turu bitince orta avlunun çıkış kapısında durdu ve hepimize memnuniyetle, vücudu kısık sesli kahkahalarla dalgalanarak, şöyle bir baktı.

Üçüncü haftamın sonunda, geceleri hücreye kapatıldıktan sonra, bir akşamüstü çağırıldım. Gardiyan ses çıkarmamam için tembihledi beni, hâlbuki avlunun ışığında herkesin kendi hücresinden bizi izliyor olacağını biliyordu. Orta avlunun kapısından çıkarılıp ilerideki küçük avluya götürüldüm. Orada ceza hücrelerinin ve kim olduğunu kimse bilmese de tecritte bir mahkûmun bulunduğunu biliyordum. Gardiyanlar bu kişinin otuz senedir orada tutulduğunu, başka bir ülkede işlediği, muhtemelen siyasi bir suç nedeniyle İngilizler tarafından oraya tıkıldığını söylüyordu. Bu kadar seneden sonra aklını tamamen kaybetmişti ve tutarlı düşünemiyordu. Zaten artık kimse konuştuğu dili de anlamıyordu, bu yüzden onu orada bırakmaktan başka seçenek-

leri yoktu. Ceza hücrelerinden birine konulup karanlıkta bırakıldım, duvarlar nemli badana boyası ve kireç kokuyordu. Duvarın üst kısmındaki dar, parmaklıklı yarıktan yıldızları gördüm bir an. Çıplak zemine oturup bacaklarımı uzattım, yanı başımda bir kova bulunmasını bekleyerek çevremi yokladım ama yoktu. Bir an bu yalnızlıkta rahat ve huzurlu hissettim kendimi. Hapse ilk girdiğimden beri yaptığım gibi bu olanların ne anlama geldiğini ya da sevdiğim ve ayrı düştüğüm kişilerin başına ne geldiğini düşünmemeye çalıştım. Bunu denedim ama başaramadım, bir daha denedim ve yine başaramadım ve dayanabildiğim kadar böyle devam etti, bana endişe veren düşünceleri uzakta tutmaya çabalayarak ve yapamayarak ve tekrar çabalayarak. Yorulduğumda kedere boğuldum ve yerde kıvrılıp hıçkıra hıçkıra ağladım. Sivrisinekler başıma üşüştü.

Gecenin en karanlık saatinde hücrenin dışından gelen sesleri işitince kalbim yerinden fırlayacak gibi oldu. Uyumuştum, sesler uyandırdı beni ve bir an nerede olduğumu unuttum. Evde olduğumu düşünmüş olmalıyım ve sesler de bana zarar vermeye gelen hırsızlara aitti. Hücreyi el fenerlerinin ışığı aydınlattı ve birinin güldüğünü duydum. Birisi ayağa kalkmamı söyledi, nereye gittiğimi göremeyeyim diye feneri yüzüme tuttu. Başka birisinin daha güldüğünü duydum, iki kişiydiler, belki daha fazla, gülüşüyorlardı. Bir tanesinin sesi tanıdık geldi sanki ve korktum. Zırhlı bir cipin arka koltuğuna bindirilip yüzüstü yere yatırıldım. Adamlar bir süre avluda konuşup şakalaşarak dikildi, bir kişi cipte benimle duruyordu, postalını enseme bastırmıştı. Sanırım gecenin karanlığında arabadan atlayıp kaçmamam için bunu yapıyorlardı. Postalın baskısıyla kan beynime hücum etmişti ve o uğultuda önceden tanıdık gelen gülüşmeleri ayırt edemiyordum artık.

Resmî görüşmeler bitince cipin arkasına başka biri bindi ve işkencecim en sonunda postalını ensemden kaldırdı. Bu

yeni ses heyecanlıydı, az önce konuştuğu amirinin ilgisi onu gururlandırmıştı. "'Ne dedi biliyor musun?' dedi, "'Bu delikanlıyı unutmayacağım.' Adam bir gün önemli yerlere gelecek. Zaten şimdiden yardımcısı gibi..." Postal giymiş olan sözünü kesti ve susturdu onu. O zaman anladım ki Hazine ve Kalkınma Bakanı'ndan bahsediyorlardı, geleceği parlak büyük bir adam olduğunu, şimdiden Cumhurbaşkanı'nın yardımcısı gibi bir şey olduğunu söylüyorlardı. Tanıdık gelen gülüş onun gülüşüydü muhtemelen, çünkü Abdullah Khalfan'ı o kadar iyi tanımasam da yaptığı konuşmaları duymuştum ve sesini karanlıkta ayırt edecek kadar hatırlıyordum. Bu küçük yolculuğumu, hevesli başka bir sürü kişiye bırakabilecekken bizzat gelip ayarlayacak kadar pervasız ve basit olabildiğine inanamamıştım. Belki de ona ve Ayşe'ye yaptığım kötülüğü yeterince ciddiye almamıştım ve hakkımda verilen kararı kendi elleriyle uygulamak isteyeceğine ihtimal vermemiştim. Duyduğum korkuyu bastıramıyordum, cipin dibinde benzin kokusundan ve terden tıkandığım için yutkunup öksürüyordum. O sırada beni, kırlık bölgedeki bir kumsala götürüp bırakacaklarını anladım, başka birçok kişiye de bunu yaptıkları söyleniyordu. Ama öldürmeyeceklerdi beni. Cip durduğunda şafak söküyordu, limana gelmiştik. Beni oraya getiren askerlere arkamı dönüp kontrolsüz bir rahatlama hissiyle limanın kaldırımına uzun uzun işedim.

Yan tarafa bağlanmış motor bota kadar bana eşlik ettiler ve oradan aşağı indirildim. Aşağıda iki adam daha vardı, botun bir yanı boyunca uzanan alttaki demir çubuğa ayak bileklerinden zincirlenmişlerdi. Beni de yere oturtup ayak bileklerimden aynı demire bağladılar. Öbür iki adamı tanımıyordum, meğer başka bir adadan gelmişler, birlikte kalacağımız hapishaneye doğru giderken yol üstünde binmişler bota. Bir süre sonra bu iki kişinin kardeş olduğunu anladım, velinimetleri amcalarını zehirlemekle ve bunu, ülke-

de insanların hâlâ bu tarz şeylere inandığı bir bölgede büyü yoluyla yapmakla suçlanıyorlardı. Tabii ki masumlardı, öyle söylediler. Bot hemen yola çıktı ve birkaç saatlik bir yolculuktan sonra öğlen erken saatlerde varış noktamıza ulaştık. Yolculuğun büyük kısmında yol arkadaşlarımın keyfi yerindeydi, tanıdıkları kişilerin gülünç hallerini hararetle anlatarak sohbet ediyorlar, ihtiyaç duyduğumu düşündükleri noktalarda beni bu kişilerin geçmişleri hakkında bilgilendiriyorlar, anlatmaya değer gördükleri olayların acayipliğiyle ilgili fikrimi soruyorlardı, sanki uzun, olaysız bir günde köydeki mango ağacının altında oturmuş tembellik ediyormuşuz ya da dışarıda bir kafede kahve içip sohbet ediyormuşuz havasındaydılar. Vardığımızda zincirlerimizi çözdüler, güverteye çıktık ve küçük bir adaya geldiğimizi gördük. Beni iskeleye götürdüklerinde buraya göndereceklerini tahmin ediyordum.

Devlet, bağımsızlıktan beri burayı hapishane olarak kullanıyordu. Ummanlı bütün aileleri toplamışlardı, özellikle de kırsalda yaşayanları ya da sakal bırakanları ve türban takanları veya devrik sultanın akrabası olanları ve sahilin biraz ilerisindeki bu adaya göndermişlerdi. Nihayet birkaç ay sonra Umman devleti tarafından gönderilen gemiler gelip binlercesini oradan alana kadar gözaltında tutulmuşlardı. O kadar kalabalıklardı ki gemiler haftalarca gidip gelmişti. Hâlâ orada gözaltında tutulan insanlar olduğu biliniyordu. Adaya ziyaretçilerin girmesi yasaktı, bu yüzden orada yaşananlara ilişkin bilgiler söylentilere ve kimliği belirsiz biri tarafından çekilmiş ve Kenya'da bir gazetede yayınlanmış bir fotoğrafa dayanıyordu. Başka felaketlerin basında yer bulan fotoğraflarından aşina olduğumuz bir sahneyi gösteriyordu bu kare – bir grup insan yere çömelmiş, bazılarının başı eğik, bazıları yorgun ve erimiş gözlerle, bazısı temkinli bir ilgiyle objektife bakıyor, kasketsiz, sakallı bitkin adamlar ve başları ör-

tülü, gözleri yere dönük kadınlar, bir noktaya gözlerini dikmiş çocuklar.

Adadan sorumlu yetkili bottan inerken bizi karşılamak için bizzat iskeleye geldi. Göbekli, gülen bir adamdı, bizi uzaktan bağırarak selamlarken saman şapkasını başından çıkarıp salladı. Sanki uzun zamandır beklenen misafirlerdik de nihayet bizi gördüğü için sevinmişti. Sürekli böyle bir tutum sergiliyordu; gülüyor ve her şeyden bağıra çağıra keyif alıyor, hayatın hiç bitmeyen, beklenmedik zorlukları karşısında neşeyle ışıldıyordu, ta ki bir şeylerden rahatsız olup kızana kadar. Böyle zamanlarda küfürbaz ve ters biri oluyordu. Neyin onu rahatsız edeceğini ya da öfkelendireceğini kestirmek her zaman kolay değildi ve sonradan öğrendiğimize göre eziyet etmekten zevk aldığı gözde kurbanları vardı. Üç kişi yokuş yukarı çıkarken yolda bize eşlik etti, neşeyle, güzel ve sevimli bir yere geldiğimizden bahsetti, hatta sırayla hepimizin omzuna kolunu attı. Yokuşun tepesine, yerin düzleştiği noktaya geldiğimizde karşımıza altında bir kulübe bulunan bir bina çıktı. Burası askerî karakoldu, bizi buraya adaya gelişimizi kaydettirmek için getirmişti. Ofisi, ada ve denizi ve biraz ilerideki ana adanın kıyılarını güzel bir noktadan gören geniş bir verandaya açılıyordu. Verandada hasır bir sandalyeye oturdu, arkasına yaslanıp gülümseyerek bizi süzerken hafifçe göbeğini okşuyordu, biz ise güneşte, onun ayaklarının ucunda bağdaş kurmuş oturuyorduk. Bize gösterdiği bu birkaç dakikalık nazik ilgiden sonra gülümsemesi yüzünde soldu ve öne eğilip bize suçlarımız ve krallığının kuralları hakkında bir konuşma yaptı.

Dediklerine göre suçum hükümet politikalarını açıklamak maksadıyla belge bulundurmakmış, neyse ki bu belge ancak küçük çaplı, yalnızca sahtekârlık yapmamı sağlayacak bir ekonomik menfaat taşıyormuş ama eğer ulusal güvenliği tehlikeye sokacak bir şeyle yakalansaymışım, Ada

hapishanesinin yetkili subayı olarak bizzat kendisi beni vurup köpekbalıklarına atarmış. "Evet bu sularda köpekbalıkları var," dedi, şimdi iki erkek kardeşe dönmüştü. Sanırım özgürlüğüme kavuşmak için adadan yüzerek kaçmaya yeltenemeyeceğimin farkındaydı, ama o iki kardeş güçlü kuvvetli gözüküyordu, bu tür bir taşkınlık yapabilirlerdi. "Nedir bu," dedi, "büyü saçmalığı? Bu gülünç suçlarla bizi utandırıyorsunuz. Herkesin hakkımızda, büyü yapan geri kalmış insanlar diye düşünmesini mi istiyorsunuz? Eğer sizi keçi bağırsağı ve kurbağa testisiyle o ahmakça şeyleri yaparken yakalarsam kendi ellerimle kırbaçlarım. İnsanların artık bu ülkede diplomaları ve sertifikaları var, bataklıklarda, sazlıklarda yaşayan sizin gibiler ise hâlâ yarasa kanıyla ve zehirle istediklerini yaptırabileceklerini zannediyor. Duyuyor musunuz beni? Burada o saçmalığı yapmaya kalkarsanız deriniz yüzülene kadar kadar kırbaçlarım sizi." Bu adaya tehlikeli ve aptal olduğumuz için getirildiğimizi ve aklımız başına gelinceye kadar burada tutulacağımızı söyledi.

Adada İngilizlerin yüzyılın başında yaptırdığı bir hapishane binası vardı, zorluk çıkaran, isyana kalkışan yerliler için güvenli bir yer olsun diye yapılmıştı ama çok az kişi böyle bir şeye kalkıştığı için uzun süre kullanılmadı. İlk başta, benim birkaç hafta kaldığım hapishane gibi bir şehir hapishanesinin, kaçma ve ayaklanma teşebbüslerine karşı savunmasız kalabileceği düşünülmüştü ama neticede uygun ve güvenli olduğu anlaşıldı. Kaçma ya da ayaklanma teşebbüsü olmadı. Sonra İngiliz sömürge yönetiminin yücegönüllülüğünü gösteren son derece tipik bir hareketle –yani bir kez üstünlük kurduktan sonra tüm bu teşebbüsün ardındaki yüksek ahlâki amacı kendine hatırlatmaktan hiç vazgeçmeyerek– Ada, nekahet dönemindeki tüberküloz hastaları için sanatoryuma dönüştürüldü. Bu yeni yaşam alanları, hücrelerden biraz daha büyüktü ama denize bakıyordu,

kapılarında parmaklık yoktu ve *casuarina* ağaçlarının gölgelediği bir meydana açılıyorlardı. Hapishane kullanılmasa da orayı derli toplu tutması için ve on dokuzuncu yüzyılın sonunda yaşanan bir felaketten sonra adaya gömülen üç İngiliz deniz subayının mezarlarını temizleyip bakımını yapması için bir temizlik görevlisi tutulmuştu. Mezar taşlarında üçünün de bir deniz kazasından sonra adada öldüğü yazılmıştı. Temizlik görevlisi iyileşen tüberküloz hastalarından biriydi ve adadaki sanatoryum kapatılıp şehirde bir yenisi açıldıktan sonra da orada kalmıştı. Sanatoryumu kapatma kararı, İngiliz tıp yetkililerinin (iki doktor) tüberkülozun bölgede kontrol altına alındığına kani olmaları neticesinde verilmişti. Ben adaya getirildiğimde temizlik görevlisi hâlâ oradaydı ve hapishanesi, duvarları birkaç yerinden çökmüş olmasına rağmen, yerinde duruyordu. Sanatoryum hücreleri de hâlâ kullanılabilir durumdaydı, kilitli tutuluyor ve düzenli olarak havalandırılıyordu. Ve o üç mezar da hâlâ özenle otlardan temizleniyor, mezar taşları sarmaşıklardan arındırılıyordu, akrabalarının –eğer hâlâ onları ya da nerede ve neden öldüklerini hatırlıyorlarsa– görüşüne açıktı. Temizlik görevlisi fıldır fıldır gözleriyle, çelimsiz, neşe dolu yaşlı bir adamdı, kraliyet vazifeleri ve tıka basa dolu depolar arasında, gizli-saklı bir hayat sürüyor, kendi güvenli surlarına çekilmiş ve onu unutmuş bir imparatorluğun anıtlarına bekçilik ediyordu.

Adada hiç zorluk çekmedim. Yetkili subay –kendini böyle tanımlamak hoşuna gidiyordu– benimle ilgilenmiyordu, komutası altındaki beş asker de öyle. Verilen talimatların hiçbirine karşı çıkmıyordum ve bütün kurallara uyuyordum. O iki kardeş adaya keyifle yerleşmişti; askerlerle eski arkadaşlarmış gibi oturup konuşuyorlar, isteyerek onlara maskara oluyorlar, yardım ediyorlar, fırsat bulurlarsa onlardan bir şeyler araklıyorlar, ağaca tırmanıyorlar, yüzüyorlar, iki ya-

ramaz çocuk gibi haşarılık ediyorlardı. Yetkili subayın gözleri onların bu haylazlıkları karşısında zevkle parlıyordu ve bazen onları birkaç saat etrafta görmeyince, gidip getirilmelerini emrediyor, bunu onlara göz kulak olmak için yaptığını söylese de aslında yanında koşturup durmaları hoşuna gidiyordu. Nedense hapishanede uzun süre kalacaklarını düşünmüyordum. Adada, hâlâ ülkelerine iade edilmeyi bekleyen hepsi de erkek on bir mahkûm daha vardı. Birçoğunu Umman'a götüren ve botların artık gitmediği öbür gözaltı bölgelerinden adaya doğru giden yardım gemilerini kaçırmışlardı. Artık Ummanlı yetkililere bu zor durumları hakkında haber ulaşana ve *ülkelerine* dönebilmeleri için bir ulaşım vasıtası ayarlanana kadar adada tutulacaklardı. Aslında benden daha fazla Ummanlı değillerdi bu kişiler, sadece onların orada doğmuş bir atası vardı. Görünüşleri bile geri kalanımızdan farklı değildi, belki tenleri biraz daha koyu ya da açık, belki saçları biraz daha kıvırcık ya da düzdü. Suçları, Umman'ın bu bölgelerdeki küçültücü tarihiydi ve bu tarih ile bağlarını koparmalarına müsaade edilmiyordu. Başka açılardan bakıldığında oranın yerlisiydiler, vatandaşı, *reaya*sıydılar ve yerlilerin soyundan geliyorlardı, ama muhtelif yetkili subaylardan gördükleri muamele sonrasında gitmek istiyorlardı ve işkencecileri hakkında söyledikleri aşağılayıcı sözlerin, işkencecilerinin onlar hakkında dediklerinden aşağı kalır yanı yoktu. İşte yetkili subay ve birlikleri tüm dikkatlerini bu mahkûmlara vermişti, onlara eziyet ediyorlar, sürekli vasıfsız işlere koşuyorlar, hakaret ediyorlar ve bazen dövüyorlardı. Mahkûmlardan biri başlarına gelen bütün eziyetleri bir günlüğe yazmış ve bu beyhude şikâyetnamesinin sayfalarını koparıp Kuran'ın kendindeki kopyasının arkasına saklamıştı.

Yetkili subay bu kötü kalpli adamları düşünürken bir sabah yaratıcı bir merhamet gösterisinde bulundu. "Gemi gel-

diğinde neden onlarla birlikte gitmeyesin ki?" diye bir öneride bulundu. "Gemilerin ne zaman varacağına ilişkin bir bilgi almadık henüz ama geldiklerinde neden onlarla gitmeyesin? Burada kimse engel olmaz sana." Acaba en baştan beri bunu mu tasarlıyorlardı diye merak ettim, burada kalan mahkûmlar için bir gemi gelene kadar adada tutulacak sonra da sınır dışı mı edilecektim. "Hayır," dedim yetkili subaya. "Çok naziksiniz ama böyle bir hareketi aklımdan bile geçirmem. Bunu hayal etmem bile mümkün değil. Karım ve çocuğum serbest bırakılmamı bekliyor, sebat edip suçum için hükmedilen ceza ne ise kabul etmeliyim ki bir zaman sonra yanlarına dönüp onlarla yaşayabileyim. Onlar bunu bekleyecek, ben de bunu ümit edeceğim. Başka bir yerde başka tür bir hayat istemiyorum." Beni tarttığını, söylediklerimi kafasında evirip çevirdiğini ve şüphesiz bu yücegönüllü teklifine verdiğim mutaassıp cevaba karşı çıkmaya değer mi diye düşündüğünü görebiliyordum. Sonra güldü, kocaman göbeği alayla hopluyordu ama kabalık etmedi. "Kadınlar," dedi. "Umarım serbest kaldığında hâlâ seni bekliyor olur."

Adada hiç zorluk çekmedim. Hapishane binası avluyu bir dörtgenin üç kenarı gibi çevreliyordu. Denize bakan açık tarafında suyun üzerine kurulmuş tuvalet olarak kullanılan bir platformu vardı. Kullanılacak kadar sağlamdı ve hatta bazen sırtınızı denize verip uygunsuz bir görüntü yaratmamak için *saruni*nizi dizlerinizin üstünde katlayarak açıkta çömelmek keyifli de olabiliyordu. Hapishane binasının üst katı da vardı fakat oradaki hücreler kullanılmıyordu. Aşağı kattaki hücrelerin beşi kullanımdaydı ve bunlardan bir tanesi tamamen bana aitti. Bir tanesinde kardeşler kalıyordu, öbür üçünü de kalan mahkûmlar paylaşıyordu. Birlikte bu şekilde kalmayı tercih ediyorlardı. Hücreler yalnızca geceleri kilitleniyordu, bunun haricinde gün içinde adada dolaşmamız ya da yüzmemiz serbestti. Çok küçük bir ada olduğu

için seveceğiniz ve benimseyeceğiniz bir yer bulmanız gerekiyordu, böylece diğerleri nerede olmayı tercih ettiğinizi biliyor ve sizi kendi halinize bırakıyordu. Her gün o yaşlı temizlik görevlisini arayıp bulur, bir süre onunla otururdum, İngilizlerle ilgili hikâyelerini ve ona bıraktıkları vazifeleri dinlerdim. Askerler binanın altındaki kulübede uyuyordu, yetkili subay ise ofisindeki portatif karyolada. "Neden sanatoryumdaki odaları kullanmıyorlar?" diye sordum temizlik görevlisine. Adamın dişsiz ağzında muzip bir sırıtış belirdi ve onlara, hücrelerin hâlâ tüberküloz mikrobu taşıdığını, orada kalırlarsa onlara da bulaşacağını belirttiğini söyledi.

"Neden boş tutmak istiyorsun o odaları?" diye sordum. "Bu deniz havası yüzünden rutubetlenip çürürler."

"Hayır, çürümezler, her gün havalandırıyorum, siliyorum, herhangi bir çürüme belirtisi olduğunda sıva yapıyorum," dedi.

"Neden?" diye sordum.

"Doktorların ne zaman geleceğini kimbilir," dedi.

"Babu, geri gelmeyecek onlar," dedim.

Gizli bir şey biliyormuş gibi kırpıştı gözleri ama bir cevap vermedi. Bu şekilde aylar geçti. Sabahları yapmamız istenen günlük işleri yapıyorduk – temizlik, kıyafetleri yıkamak, otları temizlemek, gardiyanlar ve mahkûmlar için sebze yetiştirilen küçük araziyi ekmek. Sonra tutuklular sırayla yemek pişiriyor ya da bir işi yapmayıp onun yerine başka bir iş yapmak için pazarlık ediyordu, sonra gardiyanlar ve tutuklular birlikte yemek yiyorduk. İkindiye doğru gardiyanların kaldığı kulübenin aşağısındaki kumsalda oturup şehirden tek başına yola çıkan tekneleri izlerdim, bu narin, güzel tekneler kızaran güneşin altında, rüzgâr yelkenlerini şişirirken hafifçe yana doğru yatardı. Gece avlanmak için yola çıkan balıkçılardı bunlar, adadan uzak durmaları söylenmişti onlara ama genelde bizi görebilecekleri, el salladığımızda karşılık

verebilecekleri kadar yanaşırlardı. Gardiyanlar her an bir şeye sinirlenip birilerini dövebiliyordu ve hava kararınca hücrelerimize kapatılıyorduk. Akşamları kendileri için pişirdikleri yemeğin kokusu gelirdi. Yaklaşık iki haftada bir motorbot yiyecek içecek getirirdi: Casava, muz, pirinç, hatta et, et sadece askerler içindi ve aynı gün içinde pişirilip tüketilmesi gerekirdi, eti uzun süre saklayacak imkânları yoktu. Bizim yiyeceklerimiz pilav ve sebzeydi ve günde bir öğün yerdik.

Bir gün motorbotun her zamanki gibi geldiğini fakat hiç erzak getirmediğini gördük. Sınır dışı edilmeyi bekleyenler için gelmişti. Yetkili subay tutukluları getirmesi için askerleri yolladı ve onlara bir dakika verip yanlarında götürmek istedikleri eşyaları toplamalarını sonra da iskelede sıralanmalarını istedi. Yine eziyet ediyordu onlara, şu son dakikada bile. Tutuklular onun istediği hızda hareket edemediklerinde öfkeleniyor, bağırıp çağırıyor, başlarını çabucak eğerek yumruklarını savuşturmaya ve tekmelerinden kaçmaya çalıştıklarında kahkahalarla gülüyordu. İskelede sıralanıp bota binmeyi beklerlerken bana baktı ve ona doğru yaklaşmamı istedi. “Onlarla git,” dedi, kaşlarını çatarak, Ummanlı tutuklularla az önceki boğuşmasından sonra hâlâ hızlı hızlı soluyor, terliyordu. Bu yücegönüllü teklifini bir kez daha geri çevirirsem bana sinirleneceğinden korkuyordum ama başımı hayır anlamında salladım ve ondan uzaklaştım. O sırada otuz yedi yaşındaydım, hayatımın yarısına geldiğimi düşünüyordum. Saliha’yı, bu kadar umulmadık şekilde sevmeye başladığım ve özlemle ağlamaktan korktuğum için artık sadece yalnızken ve karanlıkta düşünebildiğim bu kadını geride bırakmayı hiç istemiyordum. Serbest bırakıldıktan sonra kalan hayatımda daha dolu dolu sevmeyi umduğum kızımı da bırakmak istemiyordum. Eğer gitseydim ve Saliha’nın peşimden gelmesine müsaade etmeselerdi kaybolurdum, hiç olmadığım kadar kaybolurdum. Eğer onları, önemsiz ha-

yatımı kurtarmak amacıyla ne yapılması gerekiyorsa yaptığım için terk ettiğimi düşünürlerse, değer verdiğim yegâne sevgiyi kaybederdim ve hayatım altüst olurdu. Başıma geleni olabildiğince metanet göstererek kabul edip o nasıl kendi başına acı çekiyorsa ben de acımı çekecektim, böylece bir gün bu zulüm bittiğinde ona sağ salim dönebilecektim ve onun ıstırap dolu hikâyelerini, bunca şeye katlanmamıza değdi diyerek dinleyecektim. Yetkili subay, yanımdan çekilince üzüntüyle başını salladı. Kısa bir an için, acaba benim bilmediğim bir şey mi biliyor, benim için tasarlanan bir şey var da beni kurtarmaya mı çalışıyor diye korkuya kapıldım. Ama sonra sırıttı ve çaresiz bir ifadeyle, uzaklaşmamı belirten bir el hareketi yaptı.

Bot, birkaç dakika içinde uzaklaşmaya başladı, biz de geniş bir daire çizdikten sonra ana karaya doğru hızlanışını izledik. Tutuklular geriye bakmadı ya da en azından benim el sallamama karşılık vermedi. Uzun süre, ta ki dünyanın kavisinde kaybolana kadar durup izledim onları. Sonraki birkaç gün askerler geceleri hücre kapılarımızı kilitlemedi, hatta akşamları verandada onlarla birlikte oturduk, yemeklerinden yedik, iskambil oynadık. Yetkili subay yanımda oturmuş, transistörlü radyoyu dinliyordu, oradan tarihi duyunca hayretler içinde kaldım. Yedi aydır tutukluydum ve bu süre içinde hiç radyo dinlememiştim. Saçlarım uzamış, kıyafetlerim yıpranmıştı. Vücudum bitkindi ve sızlıyordu.

“Biraderlerinle birlikte gitmeliydin,” dedi yetkili subay.

“Onlar sizin de biraderleriniz,” dedim, gerçi bunu beyimizi gücendirmemek için alçak sesle söylemiştim, hatta o kadar alçaktı ki sesim, beni duyması için tekrarlamam gerekti.

“Evet,” dedi gülerek. “Ummanlılar hepimizin annesini sıradan geçirdi.”

“Ve burası onların olduğu kadar benim de, sizin de eviniz,” dedim.

"*Sote wananchi*," dedi alaycı bir tonda, o şeytani kahkahasını patlattı. *Hepimiz bu toprağın çocuklarıyız.*

Her gece yetkili subayın radyosundan önemli şahsiyetlerden birinin ya da diğerinin, sindirici bir ses tonuyla yaptığı tumturaklı konuşmaları diniliyorduk; tarihi yeniden yazıyor, zulmü ve işkenceyi meşru gösteren erdemlerden bahsediyordu. Radyo servisi bu gürültülü söylevleri yayınlamaktan hiç bıkmıyordu ama çeşitlilik olması açısından ara sıra haber bülteni de veriyordu; çarpıtılmış, saptırılmış ve sıkıştırılmış haberler, ama yine de yaşama bir kapı açtığı için dinliyorduk. Haberler hep savaşın eşiğindeki Nijerya'yla ve bizim Biafra'yı tanıyan Afrika'daki ve belki de dünyadaki tek ülke olmamızla ilgiliydi. Biafra lideri Albay Ojukwu'nın adını telaffuz etmek spikerin hoşuna gidiyordu ve haberleri aktarırken bu isim her karşısına çıktığında bu güzel kelimeler için ağzını şişirip bir an duraksardı. Kıyıya vuran dalgaların sesini arkamızdan ve dört bir yandan duyardık. Bazen çok hafif bir su serpintisinin tenimize değdiğini hissederdik. İskambil oynadığımız tahtanın ortasında duran küçük gaz lambasının ışığında otururduk. Aysız geçen o birkaç gecede yetkili subay verandadaki köşesinde neredeyse görünmüyordu, oturduğu tarafta gece karanlığı hafifçe derinleşiyor ve sigara içtiğinde öfkeli bir göz parlıyordu. Verandanın manzarası sırf deniz ve yıldızlardı. Geceleri sanki gökyüzü yoktu, sadece kalabalık bir yıldız kümesi sarkıyordu üstümüze. Deniz durmadan köpürüp bulanıyordu, telkâri bir taç gibi dizilmiş yıldızların ışığını yakalıyor, uğuldayarak ve şaklayarak bizim oturduğumuz kuytu kayalara doğru hücum ediyordu. Uzakta, ufuk çizgisinin altında şehrin şafak sökerkenki ışıltısı denizin uzak ucundan görülebiliyordu.

Bazı geceler, hapishanedeki hücreme döndükten sonra ağaçların tepelerinden bir şarkı sesi geldiğini duyardım, hafif ve gerçekdışı bir şey, havadaki bir fısıltı gibi orada gezi-

nirdi. Yaşlı adamın kendi kendine şarkı söylediğini düşünmüştüm çünkü sanatoryum binası adanın öbür kıyısında, ağaçlık kısmın arkasındaydı ama ona sorduğumda, "Hayır, ben değildim," dedi. Göletin yanındaki çukurda bir yılanın yaşadığını, geceleri kurbağaları yemek için çıktığını söyledi. Ara sıra çukurdan çıkıp dolanırmış, belki de duyduğum ses onun sürünürken havada çıkardığı sesmiş. Bir keresinde, su damlacıklarından bir sütunun deniz yüzeyinde hızla ilerlediğini ve adada durduğunu görmüş. Ne olduğuna bakmak için yaklaştığında kocaman, kara bir siluetin, bir cinin ağacın altında uyuduğunu ve yanında kapağı açık, büyük bir tabut durduğunu fark etmiş. Tabutun içinde bir kadın, saçlarını okşayarak kendi kendine şarkı söylüyor ve sonra mücevherlerle bezeli parmaklarını sanki üzerlerinde hâlâ tatlı bir şeyler kalmış gibi tek tek yalıyormuş. Belki onu duymuşsundur dedi. Kara bir cinin çalıp zevki için tabutta tuttuğu zavallı bir yaratık işte. "Neden mücevherli parmaklarını yaladığını biliyor musun?" diye sordu. "Çünkü cin uyurken etraftaki bütün erkekleri baştan çıkarıyor ve zevkinin nişanesi olarak onlardan yüzük alıyor. Bu yüzden parmaklarını o şekilde yaladığında baştan çıkardığı bütün adamları yeniden hissediyor." Sonra bu yaşlı adam için adanın büyülü bir hayatla dolu olduğunu gördüm, İngiliz deniz subayları ve doktorlar, iyileşen hastalar, yılanlar ve geceleri şarkı söyleyen hapsedilmiş kadınlar ve bitmeyen fenalık arayışlarına biraz ara vermek için denizden hızla çıkıp gelen kara cinler.

Bir sabah, sınır dışı edilen mahkûmların gönderilmesinden birkaç gün sonra bot bu sefer bizi almaya geldi. Adadan götürülüyorduk, hepimiz. Askerler gitmek için acele etmiyordu ve bot yüklendiğinde daha yeni öğlen olmuştu. Vedalaşmak için yaşlı adamı aradım ama büyülü yaratıklarından biri gibi ortadan kaybolmuştu. O küçük adada nerede saklandığını kestirmek güçtü, ben de aramam onu tedirgin ede-

bilir diye düşünerek iki tur attıktan sonra vazgeçtim. Belki onu yanımızda götüreceğimizden korkup kendini su damlacıklarından bir sütuna dönüştürerek sessizce denize saklanmış, gitmemizi bekliyordu. Şehre vardığımızda hava kararmıştı, liman sessiz ve ıssızdı. Her zamanki gibi görünüyordu ve evin eşiğine gelmişken orada öyle oyalanmak acı veriyordu. Serbest kalma ihtimalimi aklımdan geçirmeye bile cesaret edememiştim, zaten serbest bırakılmadım. Bir cipe bindirilip birkaç dakika gittikten sonra tekrar indirildim. Ancak başka otuz kadar mahkûmla birlikte bir yolcu gemisinin içinde ana karaya götürülürken, o iki erkek kardeşe de veda edecek vakit bulamadığımı hatırladım.

Gemi karanlıkta yola çıktı ve ana karaya ertesi gün vardı ama biz gece olana kadar karaya çıkarılmadık. Sonra, iki kamyonete doluştuk, isimlerimizi okuyarak hangisine bineceğimizi söylediler. İsimlerden bazılarını tanıyordum. Yola çıktığımızda kamyonetler farklı yönlere gitti, bizim gardiyanlar güneye doğru yol aldığımızı söyledi. Sonraki yılları hemen hemen hiç unutmadığım halde kendime bunlar hakkında konuşmamayı öğrettim. O yıllar vücuduma yazılmıştı ve bu, kelimelerle konuşabildiğim bir dil değildi. Bazen ıstırap çeken insanların fotoğraflarını görüyorum ve bedbahtlıklarının, acılarının görüntüsü bedenimde yankılanıyor, onlarla birlikte acı çekmeme sebep oluyor. Ve yine aynı görüntü bana çektiğim eziyetin anısını bastırmamı öğretiyor çünkü nihayetinde buradayım ve iyiyim ama onlardan bazıları Allah bilir nerede. Daha geçenlerde böyle bir fotoğraf gördüm, eski bir fotoğraftı. Elleri ve dizlerinin üzerine çökmüş üç Yahudi adamı gösteriyordu – bir tanesi koyu renk bir takım elbise giymiş ve kravat takmıştı, öbürü ikisi gömlek giymişti, bir tanesi kollarını dirseğe kadar kıvırmıştı. Viyana kaldırımlarını el fırçalarıyla ovarak yıkıyorlardı. Viyanalılar dört bir yanlarında, diplerinde, arkalarındaki kaldı-

rımda ve önlerinde kalabalıklar halinde dikilmiş sırıtıyor, onları izliyordu. Her yaştan insan, anneler, babalar, büyükbabalar ve çocuklar, bazıları bisikletlerine dayanmış, bazılarının elinde alışveriş poşetleri, her zamanki saygıdeğerlikleriyle dikilmiş o üç adam önlerinde aşağılanırken gülümsüyorlardı. Etrafta bir gamalı haç yoktu, sadece bu sıradan insanlar üç Yahudi'nin aşağılanmasına gülüyordu. O üç adama ne oldu Allah bilir.

Toplamda üç farklı tecrit kampında kaldım; askerlerin denetlediği kamplardı bunlar, nadiren bir ceza aldım ya da gaddarlık gördüm. Askerler, şiddetli ve beklenmedik çıkışlarla bizi korkutarak sindirmişti. İçinde yaşadığımız şartlar iç karartıcı ve rahatsız ediciydi. Yiyeceklerimizi kendimiz yetiştiriyorduk, tuvaletleri temizleyip yenilerini yapıyorduk, askerlerin kıyafetlerini yıkıyorduk, sepet örüyorduk ve kötü beslenmekten, hastalıktan ve sıkıntıdan zayıf ve bitkin düşmüştük. Böcek ısırıkları, bir türlü iyileşmeyen, iltihaplı yaralara dönüşmüştü. Bağırsaklarımız bize sürekli açlıkla, nişasta ve fasulyeden oluşan tek tip beslenme biçiminin yol açtığı kabızlık ve gaz sancısıyla, kötü suların sebep olduğu ishalle ve enfeksiyonla eziyet ediyordu. Bağırsaklarım o kadar acı veriyordu ki bana bazen ben de onlarla birlikte büzüldüğümü hissediyordum. Sıkıcı bir gecenin verdiği huzura kavuşana kadar günün gerektirdiklerini yapıyorduk. Bazen dışarıdan haber alıyorduk, suikast ve tutuklamalarla, hiçbir zaman gerçekleşmeyen ama gerçekleşeceği söylenen genel afla, savaşlar ve darbelerle ilgili fısıltılar ve söylentiler duyuyorduk. Radyo ya da kitaba izin verilmiyordu. Bazen o kadar büyük bir nefret hissediyordum ki bunu ifade edecek kelime bulamıyordum. Bu nefretle sarsılıyordum, bundan duyduğum öfkeyle kendimi yok edebilirdim, ateşe atabilirdim ya da bir uçurumun kenarından atlayabilirdim veya bir kılıcın parlayan ucuna ya da bir süngünün ağzına doğru kendimi bırakabilirdim.

Bunun yerine ibadet ettik: Allah'ın emrettiği gibi her gün, beş vakit. Allah, hepimize, en iyimize de, en kötümüze de yetişiyordu. Tam farz olan vakitlerde ibadet ediyorduk, günlük hayatımızın amaçsız anlamsızlığında genelde yaptığımız gibi bu vaktin biraz sonrasında ya da ertesi gün ya da hiç. Sabah namazı: Sabah namazı vakti güneş ışığının ilk düştüğü zamanla güneşin ortaya çıktığı zaman arasındaki vakitti, tahmin edildiğinden daha kısa bir zaman dilimiydi bu. Öğlen namazı: Öğlen için belirtilen vakit, toprağa batırılan düz çubuğun gölgesini kaybettiği vakitti, güneşin tam tepeye geldiği andı bu. İkindi namazı: Çubuğun gölgesi çubukla aynı boya geldiği vakit sessizce ibadetimize başlardık. Akşam namazı: Güneşin ufkun altına indiği vakitle güneş ışınlarının kaybolduğu vakit arası kılardık namazımızı. Yatsı namazı: Karanlık iyice derinleşene kadar bekler öyle başlardık namaza, sonrasında da hasırlarımıza uzanıp uyurduk. Namaz kılmak ve seviyemize göre ezberden Kuran okumak bütün günümüzü doldururdu. Günlük işlerimize bir düzen, bir amaç kazandırırdı ve bize başka türlü asla ulaşamayacağımız bir itidal sağlardı. Ve hikâyeler anlatırdık, bazıları hatırladığımız bazıları uydurduğumuz hikâyelerdi ve sanki yeniden bunları ilk duyduğumuz yaştaymışız gibi gülerdik.

İki kere yerim değiştirildi, ilkinde sıtmam kritik bir seviyeye ulaştığı için kan kaybetmeye başlamıştım. Kanım koyulaştığında mahkûm arkadaşlarım bana, en kötü ihtimalin gerçekleşmesinden korktukları için, "Ya Latif" okudu. O sırada bayılmıştım ama arkadaşlarımın, sıtma tedavisiyle ilgili kadim bilgileri kullanarak ellerinden geleni yaptığını biliyorum ve iyileştim. Halsizdim, günlerce yerimden kıpırdayamadım ama bu hastalıktan sağ kurtulmuştum. Bunu bilmek ne büyük mutluluktu anlatamam. İyileştikten sonra doktorun talimatı üzerine Arusha'ya nakledildim. Doktor ve iki asistanı, beyaz cipleriyle beklenmedik bir şekilde gelmişler-

di. Kahverengi şort, beyaz gömlek giymiş İsveçli bir adamdı doktor, yüzü al al, açık renk saçları güneşte altın sarısı parlıyordu. Dolgun dudakları, biz muayene için sıralanırken bıkkın bir iğrentiyle sarkmıştı. Ne işi vardı burada? Kim çağırmıştı onu? Neden nakledilmem için talimat verdiğini ve bunun için neden bu kadar uzak bir yeri seçtiğini bilmiyorum. Belki içinde bulunduğumuz insanlık dışı şartlara karşı çıkmak içindi, en azından birimiz için bir şey yapma teşebbüsüydü. Ya da belki Avrupalı bir doktorun bizimki gibi ülkelerde sahip olduğu otoriteyi kullanmaktan kendini alamamıştı. Her halükârda beyaz cipleriyle götürdüler beni, eski püskü kıyafetlerimi, dezenfektan ve temizlik kokan kırmızı bir örtüyle örttüler. Birkaç kilometre ötede, varlığını bile bilmediğimiz bir askerî kampa teslim ettiler. Oradan da askerî bir cipe bindirilip Arusha'ya götürüldüm.

Tek başıma götürüldüm ve orada bana tamamen yabancı insanların arasındayken ilk başlarda kendimi yalnız hissettim ama sonra, sebze-meyve yetiştirme konusunda daha fazla şey öğrendikçe orada geçirdiğim vakit beklenmedik biçimde tatmin edici olmaya başladı. Oradayken ruhsuz bir gaddarlıkla karşılaştım, bu, geçen her güne, her dakikaya bir amaç kattı. İki mahkûm kolera salgınından ölünce oradan başka yere yollandım, hepimiz, hep birlikte kuzey batıdaki bir kampa gönderildik, başkalarına rahatsızlık vermeden ölelim diye belki. Gönderildiğim üçüncü kamptı bu. Ama başka kimse ölmedi, bu yüzden zaman içinde başka kamplara dağıtıldık, ben daha önce üç yılımı geçirdiğim güneydeki kampa geri döndüm ve serbest bırakılmamdan önceki dört seneyi orada geçirdim. O dönem çoğumuz hasta olduk, iki arkadaşımız öldü ama çok az şey değişti. Bazen gardiyanların gelip gitmesi bir farklılık yaratıyordu ama içinde bulunduğumuz şartların boyutunu değiştirmiyordu bu. Birkaç ayda bir sağlık ekibi uğruyordu, belki o İsveçli adamın

sayesinde, bazen de civarda yaşayanlar gelip belli bir mesafeden izliyordu bizi ve geceleri sebze tarlalarımızı yağmalıyordu. Bunu şikâyet ettiğimizde, gardiyanlar, hayvanlar yapmış olmalı, demişti.

Parti genel merkezinde tutuklanmamdan on bir yıl sonra, 1979'da genel afla serbest bırakıldım. Af, cezalarının yarısını çekmiş ve cinayet ve vatana ihanetten hüküm giymemiş olanları kapsıyordu. Vatana ihanet suçunu işleyenler ülkeden kovulacaktı. Ülkenin silahlı kuvvetlerinin İdi Amin'in Uganda'daki gaddar diktatörlüğünü yıkma zaferini kutlamak için çıkarılmıştı bu af. O karanlık gecede gemiden tek bir kamyonla getirilen bütün mahkûmlar –bunların içinden hayatta kalanlar, yani on birimiz– serbest bırakılmıştı. Birçok kişi, ülkeden sürgün edilmelerini sağlayan çıkış vizesini kabul etmeleri şartıyla salıverilmişti. Bir başka deyişle arkadaşlarımın çoğu vatana ihanetten hapisteymiş gibi görünüyordu ama onlar kadar vatana ihanet suçu işleme ihtimali düşük bir grup daha olamazdı. Bu kadar uzun süre tutuklu kaldıktan sonra, yıllar içinde tutunduğunuz anılardan koparılıp bir mülteciye dönüştürülmeniz komik değilse trajikti. Ve kimse serbest kalmayı beklemediği, bu yüzden de hiçbir ülkeyle giriş görüşmesi yapmadığı için, bu şartlar altında serbest bırakılmak üzere olanların hepsi bir yere giriş vizesi aldıklarını gösterene kadar beklemek zorundaydı. Bu işlemi hapishaneden yapamazlardı ama bu işlem yapılana kadar da dışarı çıkamazlardı ya da bunu akrabalarına yaptıramazlardı. Dolayısıyla salıverme değildi bu ve ülkeden kovulma cezasına çarptırılmayanlar arasından ben de dahil üç kişi, bu cezayı alanlar serbest bırakılana kadar hapishanede kalmayı seçtik. Cezamızın tamamının kaç yıl olduğunu bilmesek de en azından yarısını çektiğimizi biliyorduk.

Birleşmiş Milletler Mülteci yetkilileri olaya müdahale edince sorun çözüldü ve Birleşik Arap Emirlikleri serbest bı-

rakılan mahkûmların hepsine sığınma verdi. Böylece 1980 yılının Ocak ayında bir gün hepimize çıkış belgeleri verildi ve bir kamyona bindirilip başkente, dağıtıldığımız noktaya götürüldük; sığınmacılar Birleşmiş Milletler yetkililerine, iki arkadaşım başkentteki akrabalarına teslim edildi, ben de limana doğru yola koyuldum. En sonunda Saliha'nın nasıl değişmiş olacağını, kızım Rukiye'nin ne kadar büyüdüğünü hayal edebildim. Gemiyle döndüm ve bir zaman babamla yapmış olduğum gibi limandan eve yürüdüm. Kimse konuşmadı benimle, kimse tanımadı beni ve ben de biri yaklaştığında gözlerimi yere çevirdim. Evler yıkılmıştı, dükkânlar boştu. Eski dükkânımın bulunduğu yere yaklaştığımda tanıdık yüzler gördüm ama eve gecikmek istemedim ve hâlâ beni tanıyan çıkmamıştı. Eski dükkânımın önünde durdum, üzeri tahtalar çakılarak kapatılmış, asma kilitle kilitlenmişti, sanki daha bir-iki ay önce görmüşüm gibi tanıdık gelmesine hayretle baktım. Dirseğimde birinin kolunu hissettim, döndüğümde kahve satıcısını gördüm, seneler önce karşımdaki dükkânının işlerini baltaladığım adamdı bu, yaşlı ve zayıf yanımda dikilmişti. Bana Saliha'nın öldüğünü, onu kaybettiğimizi o söyledi, Allah yattığı yerde huzur versin ve kızım Rukiye, kızım Raiiya da ondan birkaç gün önce ölmüştü, Allah yattığı yerde huzur versin. İkisi de hapse düştüğüm ilk yıl ölmüştü. Ben tutuklandıktan sonra yanına taşındığı ailesi ülkeyi terk etmişti. Kahve satıcısı nereye gittiklerini bilmiyordu ama bilen birilerinin çıkacağını söyledi. Bu konuyla ilgili başka bir şey anlatmayacağım, sadece anne de kız da kısa bir hastalık sürecinden sonra ölmüştü, hastalığın tifo olduğu düşünülüyordu.

Yaşlı kahveci dükkânı kapatmıştı, beni partinin ilçe başkanına götürdü, tutuklanmamdan önceki gün parti genel merkezine kadar bana eşlik eden kişi değil, başka biriydi bu. Onun izniyle eski dükkânımın kilidini kırdık. İçerideki toz,

örümcek ağları ve dökülen sıva haricinde her şey Nuhu'yla bıraktığımız gibiydi. Komşular bakmaya ve dönüşümü kutlamaya geldi, birçoğu bana yemek getirdi ve iyilik gösterdi. Serbest bırakılmamdan sonraki haftalarda gördüğüm iyiliği tarif edemem. Dükkânda yaşamaya başladım, bir süre sonra arka odalardan birini temizleyip oraya yerleştim ve tekrar ticarete başladım, fakat bu sefer farklı bir şekilde. Orada kalan değerli eşyaları elden çıkarttım ve meyve sebze satmaya başladım, sonra bunlara yavaş yavaş benzer türden ürünler, kibrit, sabun ve konserve balık ekledim. Kimse hapis yıllarımdan bahsetmemi beklemedi.

Birçok insan ülkeden gitmiş, kovulmuş veya ölmüştü. Kalanlar türlü türlü fenalıklar ve sıkıntılar yaşamıştı ve hâlâ da yaşamaya devam ediyorlardı, kimse acı ve kayıp konusunda yalnız değildi. Ben de dükkânımı açıp sessiz sakin bir hayat kurdum kendime, söylemem gerekenleri hınç duymadan söyledim, hayatta payımıza düşen acılı hikâyeleri metanetle dinledim. İnsanlar beni yaşadığım trajedi ve hapis yatmam nedeniyle yıkılmış biri olarak görüyordu, benimle nazik ve hoşgörülü bir üslupla konuşuyorlardı, ben de onlara minnetle, hesapsız bir iyi niyetle karşılık veriyordum. Ve sonra harap dükkânımın karanlığında kendi başıma kaldığımda, sevdiklerimin ölümü için ağlıyor, onların yasını tutuyordum ve bu üzüntüm hafiflediğinde bu sefer de heba olan hayatım için kederleniyordum.

Evet, Recep Şaban Mahmut eskiden benim oturduğum evde yaşıyordu şimdi. O yoldan geçmemeye çalışıyordum ve o dükkânımın önünden geçtiğinde –her gün geçiyordu–, gözlerimi yere çevirip hiç dinmeyen nefretiyle bana bakmasına izin veriyordum. Çok değişmişti, bunamış bir sofu gibi görünüyordu, kıyafetleri yıpranmış ve kirliydi. Sanki hapishanede yatan ben değil de oymuş gibi hissediyordum bazen, çünkü görünüşüme rağmen içimde dirençliydim ben, elim-

den geldiğince beni daha fazla küçük düşürecek durumlardan kaçınıyordum, gördüğüm sınırlı nezaketi sessizce kabul ederek, kaderde payıma düşen bu heba olmuş hayatı olabildiğince itidalli yaşamaya çalışıyordum. Bu söylediklerimin dinî ve kutsi gelmesinden korkuyorum ama hapishanede düşünecek ve şükretmeyi öğrenecek vaktim oldu. Tutuklu geçen o yıllarda Recep Şaban Mahmut'u ve o evi umursamaktan vazgeçtim ve dükkânın önünden nefretle dik dik bakarak geçerken hiç karşı koymadım ona ya da benimle ilgili iddialarına oralı olmadım.

Karısı Ayşe ölmüştü. Ve sevgilisi, Kalkınma ve Hazine Bakanı 1972 yılında, canavarlar arasındaki şiddetli bir tartışma sonrası görevden alınmıştı, hapisteyken haberini almıştık. Cumhurbaşkanı ve partinin Genel Sekreteri çok uzun süre önce, benim de çağırıldığım o mahkemelerden birinde suikasta uğramıştı ve bunu takip eden misillemede eski başbakan tutuklanmıştı. Başbakan hayatını kurtarmayı başarıp kaçmıştı, şimdi İskandinavya'da bir yerde, kurtuluşumuzu örgütlediği söyleniyordu. Recep Şaban Mahmut'un sokaklarda Abdullah Khalfan'ın görevden alınışı için sevinçten bayram ettiği, boynuzlandığı yıllarda bu konuyla ilgili hiçbir fikir beyan etmezken şimdi söylediği öfkeli sözlerle kendini soytarı durumuna düşürdüğü söyleniyordu. O sırada Ayşe ve Recep Şaban Mahmut bizim eski evimizde yaşıyordu. Ayşe öldüğünde, benim serbest bırakılmamdan bir sene öncesine kadar falan, birkaç yıldır orada yaşıyorlardı, kimse Ayşe'nin neden öldüğünü söylemedi bana, sadece öldü dediler.

Herkes gibi ben de yıllarca böyle korku ve yoksulluk içinde yaşadım, bir gözümüz ve kulağımız hep bizi yönetenlerin yaptığı en son kötülükte, en son misillemedeydi, bununla beraber son on yılda durumumuz bir miktar rahatladı. Hayır, hiç ülkeden gitmeyi düşünmedim. Nereye gidecektim? Ne yapacaktım? İşimden kazandığım karnımı doyur-

mama, üzerime giyecek bir şeyler almama yetiyordu ve zaman geçtikçe makul bir güvenlik ve rahatlık düzeyine kavuşmuştum. Ülkeden giden sömürgeci memurlardan on yıllar önce aldığım kitapların bir kısmı hâlâ duruyordu, bazıları hamamböcekleri kemirdiği için delinmişti artık, yavaş yavaş onları okuyordum. Bazı kişiler eski evim üzerinde hak talep etmem için beni ikna etmeye çalıştı. Birçok kişi sadece bunu yaparak evlerini geri almıştı. Daha önce hiç hukuk mahkemesinde mahkûm edilmemiştim, beni dava edenlerin hepsi ya ölmüştü ya da itibarlarını kaybetmişlerdi, dolayısıyla savunmamda bir etkileri olmayacaktı. Evin tapu belgesinde adım vardı ve evin yasal sahibi olduğumu teyit eden bu belge muhakkak ki hâlâ tapu sicil dairesinde duruyordu. Ama evi istemiyordum, kavga edecek ne halim ne isteğim vardı, bu yüzden iyiliğimi isteyen bu kişilere teşekkür ettim ve konuyu kapadım.

Recep Şaban Mahmut 1994 yılında öldü. Panjurları her zaman kapalı ve kilitli olan o evde tek başına yaşadığı için cesedi öldükten iki-üç gün sonra, camiye gelmediği fark edilince bulunmuştu. En sonunda komşular zorla camdan girip yatağında çürümeye başladığını görmüştü. Allah yattığı yerde huzur versin. Mahalledeki birçok kişi gibi cenazeden sonra okunan duaya gittim, ama birilerini gücendiririm korkusuyla caminin avlusunda durdum.

Birkaç ay sonra, geçen sene bir ara, birdenbire Hasan çıkageldi. Evet, Hasan geri döndü. Müşterilerden biri söyledi, Allah'ın sevgili kullarının ölümünün bile hayırlı bir şeye vesile olduğunu haykırdı. Bu mübarek babanın ölümü sevgili oğlunun dönmesine sebep olmuştu. Evet, Hasan babasına ait olan evi geri almak için dönmüştü. Evet, otuz dört sene sonra, bütün bu süre boyunca babasına bir kere bile kendinden haber vermeyi düşünmediği halde, o sefil taş yığını üzerinde hak talep etmek için geri dönmüştü. Varlıklı bir adam-

dı şimdi, görmüş geçirmişti, bunu görebiliyordunuz, uzun boylu, sakallı, iyi giyimli, o genç, asi sevgiliden eser kalmamıştı içinde. Geldikten sonraki ilk günlerde Körfez stilinde giyiniyordu, ağır bir kumaştan yapılma uzun, torba gibi bir *kanzu*, cepleri cüzdan ve ajandayla kabarmış, başında küçük bir kasket ve yüzünü kaplayan parlak bir güneş gözlüğü. Şaşkınlıkla karşılandı ve sokaklarda geri dönen kayıp oğlan, ilk yolculuğundan dönen Sinbad gibi gezinip, döndüğü için mutlu mesut kocaman gülümseyerek ihtiyaç sahiplerine sadaka ve hediyeler dağıttı.

Ben bunu anlatırken deniz kenarında yürüyüşe çıkmıştık, Latif Mahmut dinlemek için durdu, gözleri dikkat kesilmiş, benden çok uzağa bakıyordu. "Demek döndü," dedi üzüntüyle gülümseyerek ve aynı anda öfkeyle kaşlarını çatarak. "Size ondan haber aldınız mı diye sormuştum ve siz de hayır demiştiniz. Heyecanlı olaylar silsilenizin tadını kaçırmak istemediniz sanırım."

"Hayır, heyecan için değil, geri döndüğü ânı görmeni istedim. O ânın ne anlama geldiğini görmeni istedim," dedim.

"Bunca zaman neredeymiş? Biliyor musunuz?"

Omuz silktim. "Bilmiyorum. Giyiniş şekline bakılırsa Körfez'deydi herhalde, Suudi Arabistan'da, Çin'de, kimbilir. Benimle konuşmadı, en azından o konu hakkında ve benimle konuşan kişiler de babanla aramızdaki husumet nedeniyle Hasan'dan söz etmekten kaçındı. Görmüş geçirmiş biri gibi gözüküyordu Hasan, pek çok yer görmüştü ve varlık, itibar ve bilgiyle kutsanmış yılların ardından geri dönmüştü. Yürürken kollarını özgürce sallıyordu, dünyayı kucaklamaya hazır biri gibi. O *musim*in sonunda Hüseyin'le birlikte gizlice kaçan ketum delikanlıdan oldukça farklıydı."

"*Ona* ne oldu peki?" diye sordu Latif Mahmut ve neden korktuğunu kestiremesem de bunu endişeyle ya da huzursuzluk duyarak sorduğunu hissettim.

"Bilmiyorum," dedim.

"Anlat bana," dedi kaşlarını çatarak, üstüme yürümemek için kendini zor tutuyordu, benden bunu talep ediyordu. "Pekâlâ biliyorsun, değil mi? Anlat bana."

"Bilmiyorum," dedim. "Sadece ondan Hasan'a bir şeylerin miras kaldığını biliyorum, gerçi başka mirasçıları da varmış, akrabaları, kendi çocukları. Hatta Hasan biraz Hüseyin'i andırıyordu. Baban onun bu başarısını görse gururlanırdı."

"Babam, evet, ne korkunç. Daha geçen sene öldüğünü bilmiyordum. İkisinin de yıllar önce öldüğünü sanıyordum. Belki düşledim bunu, hayal ettim. Belki öyle olmasını diledim ve dilediğim gibi olduğunu düşündüm. Bunu böyle ifade edince imkânsız geliyor, doğaya aykırı gözüküyor. Bazen bunu *benim* yaptığımı düşündüm, ikisinin de ölmesini dileyerek onları *ben* öldürdüm. Ama ölmemişlerdi tabii, hep oradaydılar. Onlara hiç mektup yazmadım biliyor musunuz?" dedi Latif Mahmut. Bu konuşmalar sırasında yine kordonda geziniyorduk ve durup tamamen bana doğru döndü, ince yüzünde hor gören bir ifade vardı. "Doğu Almanya'dan kaçtığımda hiç yazmadım onlara ve nerede olduğumu bilmeyecekleri için bana asla yazamayacaklarını düşündüm. Onlarla, onların nefretleri ve talepleriyle hiçbir ilişkimin olmasını istemiyordum. Birbirlerine karşı besledikleri düşmanlıklarla, babamı öfkelendiren, dilinin dolaşmasına, o yıpratıcı sessizliğe gömülmesine sebep olan düşmanlıklarla. İnsanın ailesi hakkında böyle konuşmaması gerektiğini biliyorum, ama Doğu Almanya'dan kaçıp bir anlamda isimsiz kalabilmem, hatta onlardan kaçmak için ismimi değiştirebilmem bir şanstı benim için. Her şeye yeniden başlamam. Bu hayali bilirsiniz değil mi, siz de?"

"Ama insanlar nerede olduğunu biliyordu," dedim dikkatle, acısına yenilerini eklemek istemiyordum. "Haberimiz vardı senden."

"Evet, öyleymiş," dedi kederine rağmen gülümseyerek. "Demek Hasan döndü... Mirastan hak talep ediyor."

Latif Mahmut'un ailesi konusundaki katı tavrına hayret ettim; bu kadar uzaktayken ısrarlı yakınlık kurma taleplerinin sessiz kalarak geri çevrilebilmesi düşünülmeyecek şey değildi, ama inat ederek elde ettiği bu zafer için ödemek zorunda kaldığı bedeli ve yüzündeki acı ifadesinin ne kadarını, kaçınılmaz olarak yaşadığı bu sıkıntıya ve suçluluk duygusuna borçlu olduğunu merak ettim. Bu cesaretiyle kendisini maruz bıraktığı ıstıraptan sonra yüzündeki o kuru mutsuzluğa pek şaşırmamak gerekir diye düşündüm.

"Eğer bu onun mirasıysa yarısı da senin," dedim ve irkildiğini gördüm, bu da beni biraz daha fesatlık yapmaya teşvik etti. "Baban bir vasiyetname bırakmadı ve yasalar babanın mülkünün erkek evlatları arasında eşit şekilde bölünmesini emrediyor."

"Benim de oraya dönmemi mi öneriyorsun? Mirastan hak mı talep etmeliyim?" diye sordu, geniş alaycı bir gülümseme vardı yüzünde.

Omuz silktim. "Ben sadece eğer Hasan mirası devralıyorsa evin yarısı da senindir, diyorum. Ama karmaşık bir durum var. Tapu sicil dairesinde evin tapusu hâlâ benim adıma gözüküyor. Evrakı genel sekreterin ofisine kendim götürmüştüm ve ortadan kaybolmuş, dolayısıyla baban hiçbir zaman yasal olarak o eve sahip olmadı. Hasan geri döndüğünde eve yerleşti ve beni evin tüm hakkını elde etmesi için yolunda duran bir engel olarak gördü. Bu yüzden seneler önce parti genel merkezinde verilen resmî kararı, yani benim sahtekârlık falan yaptığımı yasal kılmak için çabaladı. Döndükten sonra güçlü kişilerle dostluklar kurdu ve herkes ona geri dönmüş bir kahraman gibi davrandığı için insanların onun tarafında olma ihtimali yüksekti. Bir gün dükkâna geldi, köşedeki sebze, şeker ve jilet sattığım dükkâna, paha-

lı mobilyalar sattığım özenle aydınlatılmış mağazaya değil. Bunu, durumu olduğu gibi zihninde canlandırabilesin diye anlatıyorum. Bir bardak su istedi ve bir yudum alıp zorunlu nezaket gösterilerini yaptıktan sonra bana evle ilgili evrakı sordu. Ben de, elimde hiçbir evrak olmadığını, onları seneler önce benden istendiği gibi partinin genel sekreterine teslim ettiğimi ama şimdi o kişinin öldüğünü, onun da pekâlâ bildiği gibi 1972'deki katliamda suikasta uğradığını söyledim. Bunun üzerine bana, yasaların gerektiği gibi işleyeceğini ve ayrıca bana Hüseyin Amca'sına borçlu olduğum para için dava açacağını söyledi. Hayır, öyle bir şey yok dedim, Hüseyin'in bana borcu vardı. Bunu belgelerle kanıtlayabilirdim. Bu belgeleri istedi benden ama vermedim. Hüseyin Amca'sının mirasını devraldığını ve bu mirasın bir kısmını da benim Hüseyin'e borçlu olduğum paranın oluşturduğunu söyledi. Benim borçlu olduğuma ilişkin onun da belgeleri varmış; Hüseyin'in birkaç yıl önce Bahreyn'de verdiği yeminli bir ifadeydi bu, para alışverişinin 1960'ın *musim*inde burada gerçekleştiğine tanıklık eden şahitleri vardı. Neden Hüseyin ve Hasan'ın, ikisinin birden bana böyle bir kötülük yaptığını bilmiyorum ve bunu abine söyledim. Güldü, zenginliğini sokaklarda ilan etmiş ama yüzündeki düşmanlığı ve kararlılığı pek örtememiş büyük bir adam gibi güldü. Dikkatini dükkânın sefaletine çekerek etrafa baktım ve hakkı da olsa, kanun onun tarafında da olsa ödeyecek paramın olmadığını söyledim. 'Göreceğiz,' dedi, çenesini sıkmıştı, dudakları öfkeyle titriyordu. Sonra sokaktan geçip gidenlerin görebileceği şekilde kapının eşiğinde durdu ve herkesin içinde bana, eskiden ara sıra babanın da yaptığı gibi, hakaret etti. Hakkımdaki suçlamaları tekrarladı ve davasını kazandığında beni hapse yollamakla ya da daha kötüsünü yapmakla tehdit etti. O etrafımda sıçrayarak, bana saldırarak öfke saçarken, ben dükkân tezgâhının arkasında kırbaçlanmış

bir hayvan gibi oturuyordum ve dışarıda koca tebessümlerle gösteriyi izlemek için bir kalabalık toplanmıştı. Bana vuracak sandım, en sonunda biri onu saygı ve edebe davet ederek kendini daha fazla rezil etmeden oradan uzaklaştırdı. Hukuk sistemimize hiç güvenmiyordum ve hayatımda daha fazla kavga gürültü kaldıracak gücüm yoktu, bu yüzden *ud-al-qamari* kutumu aldım ve gittim."

Denizden esen rüzgâr kuvvetli vuruyordu şimdi ve biraz sendelemiştim herhalde, çünkü Latif Mahmut dirseğimden tuttu ve beni sahilden uzaklaştırıp şehir merkezine açılan yan sokaklardan birine doğru götürdü. "Ülkeden gitmeye karar verdiğinizde neden onun adını aldınız?" diye sordu kalabalık kaldırımları geçip trafik için bir süre bekledikten sonra. Artık o kadar yorgun hissediyordum ki keşke yine beni dirseğimden tutsa, önünden geçtiğimiz kafelerden birinde bir masaya oturtsa, biraz ara verip bir kahve içelim diye ısrar etse diye geçti içimden. Ama benden yarım adım önde yürüyor, vücudu ve gözleriyle beni sürüklüyor, sanki zorla çekiştiriyordu. "En son gelişimde size bu soruyu sormuştum. Üzerinden bir asır geçmiş gibi geliyor şimdi. Nazikçe sormamıştım bu soruyu çünkü onu ev konusunda yendiğiniz, bunu acımasız bir zevk duyarak... onunla alay etmek amacıyla yaptığınızdan korkmuştum. Tutuklandığınızı bilmiyordum, karınız Bi Saliha'dan, kızınız Rukiye'den, kızınız Raiiya'dan haberim yoktu. Ama artık biliyorum ve bu ismi seçmeniz şimdi daha da tuhaf geliyor."

"Saçma bir hikâye bu ama tatlı bir tarafı da var. Aftan yararlanmam için gereken şartlardan biri pasaport edinme yasağıydı," dedim. "Yurtdışında bir yerlere gidip bir fenalık yapmayayım diye sanırım ama bence kindarlıktan başka bir şey değildi bu. Yaşadığınız evden çıkarken babanın ısrarla almadığı eşyalar arasında... ben sizin evden çıkmanızı istemedim sadece evin tapusunu istedim. Her neyse, bunu doğ-

ru bir şekilde ifade edecek sözcükleri bulamıyorum ve buna ne kadar karşı çıksam o kadar af peşinde koşan, suçluluk duygusuyla kıvranan o ihtiyarlar gibi gözükeceğim. Ve aslında öyle hissediyorum, aptalca kibirim yüzünden sana ve zarar verdiğim bütün kişilere karşı suçluluk duyuyorum. Babanın geride bıraktığı şeyler arasında, içinde bazı belgeler olan bir kutu vardı ve o belgelerin içinde de babanın nüfus kâğıdı vardı. Başka da değerli bir evrak yoktu, eski faturalar, mektuplar, birkaç risale, bilgi kitapçıkları. Nüfus kâğıdını o zaman fark etmiştim ve bunu kaybetmesinin ona sorun çıkaracağını düşünerek fenalık olsun diye saklamıştım. Diğer her şeyi verdim. Sizlerin bıraktığı eşyalarla hiçbir alakamın olmasını istemiyordum. Sadece bu nüfus kâğıdını ve bildiğin gibi abanoz masayı aldım. Sadece o güzel masayı tuttum ve o masa sonraki yıllarda bana her gün kibrimi ve kaybımı hatırlatan bir ceza oldu. Hasan dükkâna geldiğinde masayı göreceğini düşünmüştüm çünkü yıllar önce Hüseyin onun için almıştı onu ama hiç gözüne ilişmedi."

Latif Mahmut bir an duraksadı, neredeyse durdu. "Bazı eşyaları ayırdığınızı ve gerisini açık arttırmaya gönderdiğinizi hatırlıyorum. Bununla ilgili bir resim var aklımda," dedi. "Bizim evden çıkan arabayı takip etmiştim, eşyaların arasında dolanıp istediklerinizi seçerken hatırlıyorum sizi."

Ona hayretle baktım. "Hayır, bu mümkün değil," dedim, bu yeni suçlama karşısında sesim titriyordu. Orada dururken yaşlılıktan ve suçlanmaktan devrilip yere yığılacağımı düşündüm. Birkaç adım ilerideki kafeyi işaret ettim ve gidip oturduk. "Siz evden çıktıktan sonra içeride birkaç parça mobilyanın kaldığını duydum, babana bunları gelip alması için haber yolladım, o da bizde kalabileceğini, umurunda olmadığını söyledi. Ben de Nuhu'ya her şeyi çıkarıp satması ve parayı babana yollaması için talimat verdim. Annen de baban da istemedi parayı, ben de Nuhu'ya parayı bir yerle-

re bağışlamasını, bu parayı görmek istemediğimi, onunla bir işim olmadığını söyledim. Mobilyaları attıktan sonra Nuhu, içinde belgeler olan kutuyu ve masayı getirdi, çünkü dükkândan hatırlıyordu masayı. Bana, içeriden çıkardığı diğer eşyaların pek bir değerinin olmadığını söyledi, ben de sorup araştıracak kadar ilgilenmedim."

"*Bokharra*, o güzel, kocaman halı. Nasıl değersiz diyebilirsiniz ona?"

"Kusura bakma," dedim.

"İstiflenmiş mobilyaların arasında yürüdüğünü hatırlıyorum," dedi şaşkınlıkla ve inatla. Birer kahve ve kek söyledi, siparişin gelmesini beklerken benden uzağa baktı, sanırım o döneme ait resmi zihninde arayıp tarıyordu, ona yalan söyleyip söylemediğimi ya da bu anıyı suçluluk duygusuyla belleğimde bir yerler saklayıp saklamadığımı düşünüyordu herhalde. "Belki onu da dilemişimdir," dedi en sonunda, hâlâ merak ediyordu, hâlâ kuşkuluydu. "Kendimi taltif eden fantezilerimden biri, seni nefret dolu evimizden bildiğim kötü adam yapmak. Belki de eşyaların arasında yürürken gördüğüm kişi Faru'ydu. Peki, şu an için bunu benim uydurduğumu söyleyelim... Ama zihnimde o ana ait bir resmin olması çok tuhaf. Her neyse, siz onur, nezaket ve affedicilik gibi kelimelerden çok fazla söz ediyorsunuz. Bunlar bir anlama gelmiyor, sadece birer kelimeden ibaretler. Bekleyebileceğimiz şey en fazla biraz iyi kalplilik, diye düşünüyorum, eğer şanslıysak. Yani ben *böyle* düşünüyorum. Bu büyük laflar hayatlarımızın hiçliğini örtmek için kullanılan ikiyüzlü dilin bir parçası sadece. Devam edin siz, nüfus kâğıdından bahsediyordunuz, gerçi hikâyenin geri kalanını tahmin edebiliyorum."

"Hapishaneden çıktığımda hâlâ orada duruyordu nüfus kâğıdı, onu herhangi bir şey düşünmeden saklamıştım. Gitmeyi düşünmeye başladığımda bu tip işleri yapan bir adama

verdim onu. Bu adam ölen kişilerin, çoğunlukla ölen çocukların, nüfus kâğıtlarını topluyor ve birinin pasaporta ihtiyacı olduğunda aşağı yukarı aynı yaşlarda, yani çocuk yaşasaydı olacağı yaşta, bir nüfus kâğıdı buluyor ve o isme bir pasaport çıkartıyordu. O nüfus kâğıdı için Allah'a şükrettim, böylece babana dönüştüm ve onun adına bir pasaport çıkarttırdım. Ondan sonra bankada kalan parayı çekip bana bilet alması için birine verdim ve sığınma başvurusuyla buraya geldim."

O pazar günü benimle o kadar geç saate kadar kaldı ki en sonunda ona oturma odasını verdim, o da yere birkaç yastık koyup orada uyudu. Bunca yıldan sonra birinin yakınımda yatması tuhaf geldi. Kendimi daha genç hissettirdi. O küçücük alanda hareketlerini yan odadan duyabiliyordum ve bu bana eski evde yaşadığımız dönemi hatırlattı, biraz da hapishaneyi, gerçi hapishanede uykum hep geç gelirdi ama o gece kafamı yastığa koyduğum anda uyudum.

Sabah ondan önce uyandım, buna biraz bozuldu diye düşünüyorum (Yani ben *böyle* düşünüyorum, diyor, nasıl net, iyi kullanıyor dili). Belki de onu, bir evde beklenmedik bir misafir olarak kalırken geç saatlere kadar yatakta kalan, keyfine düşkün, rahatına bakan biri gibi görmemi istemiyordu. Yaşlanınca geç kalkmak zor oluyor ve yatakta kalmak beni yorduğu için böyle erken kalktım diyebilirdim ona. Bir kahve içip gitmek için hazırlandı, kahveyi kendi ağız tadıma göre sütsüz, şekersiz ve sıcak hazırlamıştım, içmesini beklemiyordum. Bir yudum aldığında irkilmesi gülümsetti beni.

"Bir telefon almalısınız," dedi bir omzuyla kapı çerçevesine yaslanmış eşikte dikilirken.

"Hiç öyle bir niyetim yok," dedim ve gülümsediğini gördüm. Sanırım ne düşündüğünü anladım. *Almamayı tercih ederim*, dememi tercih ederdi. Ama bir süredir Rachel'in Bartleby ile ilgili söylediklerini ve hayran olduğum bu umut-

suz kişinin ifadelerini kullanmadan önce hikâyeyi yeniden okumayı düşünüyordum.

"O zaman önümüzdeki hafta sonu haber vermeden çat kapı gelmek zorunda kalacağım," dedi.

Ve geldi de, Rachel bizi arabayla Water Valley diye, insanların göllerde yüzdüğü, su arabası gibi bir şeyle gezdiği, bazılarının naylon kanatlarla vadinin dik, kaygan yamaçlarından aşağı süzüldüğü bir yere götürdü. Sonra dönüşte bizi evine yemeğe davet etti ve ertesi gün Latif onunla Londra'ya gidip iki gün kalmam için birkaç parça eşyamı toplarken bekledi beni. Dokuz aydır İngiltere'de yaşayıp (aslında yedi aydı ama o umursamadan üstüme çullanmaya devam etti) Londra'ya bir saatlik mesafede yaşamama rağmen oraya hiç gitmememin suç olduğunu söyleyip durdu. Bu yüzden gidip birkaç gün onunla kalmalıydım. Bana şehri gezdirecek ve her ziyaretçinin görmek istediği yerleri gösterecek, varlığını bilmediğim ama *Monopoly* tahtasındaki duraklarda gördüklerimden daha fazla keyif alacağım başka yerlere de götürecekti. Gerçi *Monopoly* tahtasındaki yerlerde de büyük ve görkemli binalar ve anıtlar vardı. Yeterince gezdikten sonra da sanki aralarında paslaştıkları elden ayaktan düşmüş yaşlı bir babaymışım gibi beni trene bindirecek ve Rachel de öbür taraftaki istasyondan karşılayacaktı.

Kaldığı daireye gittiğimde aklıma, on beş sene boyunca her geceyi yalnız geçirdiğim dükkânımdaki oda geldi. O odaya da yalnızlık, anlamsızlık ve uzun ve suskun bir meşguliyetin kokusu sinmişti. Oturma odasının ışığı fazla aydınlıktı. Duvarlar çıplaktı, bir resim, bir süs, bir saat bile yoktu. Televizyonun önündeki geniş koltuk haricinde mobilyalar ucuzdu ve azdı. Televizyonun üstündeki kül tablası söndürülmüş sigaralar ve külle doluydu. Yanında kırmızı şarap damlalarıyla lekelenmiş bir şarap kadehi duruyordu. "Ortalığı temizlemeliydim," dedi, şarap bardağını ve kül tablasını alıp mutfa-

ğa götürürken. Geri dönüp okunmamış gazeteleri, kitapları, buruşturulmuş bir hırkayı, yıkanması gerekiyor gibi kokan robdöşambrı toplayıp odanın bir köşesine yığdı. Sonra elleri belinde bu yığının karşısında dikildi, bütün bu dağınıklığa bir el attığı için memnundu. Sonra fincanları ve bir tane kirli tabağı alıp mutfağa koydu ve pencereyi açıp bir sigara yaktı. Ardından buzdolabına bakıp geri çekildi ve köşedeki büfeye gidip yemek için bize bir şeyler alacağını söyledi, yoksa gidip bir lokantadan paket yemek almamızı mı tercih ederdim? Omuz silktim, sen bilirsin dedim. Aylardır İngiltere'de olmama rağmen paket yemeklerin hiçbir türünü yememiştim, o yüzden tercihinin bu olmasını umdum. Bu vesileyle mecburen de olsa bu meşhur yemek türünün tadına çaktırmadan bakabilirdim. Bu meseleyi çözemeden telefon çaldı, arayan Rachel'di, her şey yolunda mı diye soruyordu ve ikisi yirmi dakika telefonda kaldı, insanların bir arkadaşlığın başlangıcında yaptıklarını tahmin ettiğim tarzda epey bir gülüştüler. Evi köşe bucak dolaştım, dolapları ve kapıları açtım, pencereleri yokladım, açılıyorlar mı diye baktım, nerede çalışıp yazdığını tespit etmeye çalıştım, nerede yatacağımı anlayabilecek miyim diye etrafa bakındım, bunlarla ilgilenirken, temiz çarşaf ve sıcak bir yatak ihtimalini hesapladım. Küçük turumu bitirdiğimde Latif hâlâ telefondaydı. Bu göze çarpmayan, ölçülü araştırmalarım sonucunda temiz çarşafların kokusunu bile alamadım. Bu ev hiç de bir yerlerde temiz çarşaf varmış gibi kokmuyordu. Latif böyle keyifli ve heyecanlıyken –sesinden anlayabiliyordum bunu– acaba gidip köşeden paket yemek almayı hatırlayacak mı merak ettim. Zaten akşam yemeklerimi hep hafif yerdim ve en kötü, yanımda Alfonso'nun havlusu vardı.

Deniz Kenarında, Nobel Edebiyat Ödüllü Abdulrazak Gurnah'ın göç deneyiminin sebep olduğu kimlik karmaşası ve kültürel etkileşimi konu eden sarsıcı eseri.

Ülkesinden sahte bir pasaportla kaçıp İngiltere'ye sığınma talebinde bulunan Salih Ömer'in eski hayatıyla yeni hayatı arasındaki eşikte bir pasaport memuru durmaktadır. Bir mülteci olarak ayak bastığı yeni ülkede İngilizce bildiğini saklayarak görünmez olmayı seçen ve bir tür pasif direniş sergileyen Salih Ömer zamanla hikâyesini çevresindeki insanlara anlatmayı öğrenir. İngiltere'de tanıştığı Latif'le ilişkisi ise onu kendi geçmişiyle yüzleşmeye götürür. Aşk, ihanet, mültecilik ve yabancılık deneyimlerinin sömürgecilik çağındaki anlamlarına dair sarsıcı bir anlatı sunan *Deniz Kenarında* Abdulrazak Gurnah'ın unutulmaz yapıtlarından biri.

"*Deniz Kenarında*, Gurnah'ın çağımızın en önemli seslerinden biri olduğunu kanıtlayan zengin, etkileyici ve hakikat dolu bir roman."

AMITAV GHOSH

"*Deniz Kenarında*, sömürgecilik sonrası Afrika'da yer değiştirme ve göç deneyiminin yarattı[illegible] travmaya dair büyüleyici bir roman."

MUSTAPHA KHAROU[illegible]

ISBN-13: 978-975-05
9 789750 531
KDV'DEN MUAF